

MAGYAR **Lettre**

EURÓPAI KULTURÁLIS FOLYÓIRAT – 2015 TAVASZ

I
N
T
E
R
N
A
T
I
O
N
A
L
E

**Shlomo Avineri • Andrea Bajani • Zygmunt Bauman
Yves-Jacques Bouin • Pascal Bruckner • Ian Buruma • Karol Chmel
Vitalie Ciobanu • Marie Darieussecq • Stephan Enter
Fekete Balázs • Fischer Judit • Jonathan Franzen • John Gray
Éric Hazan • Háy János • Horváth Viktor • Steffen Jacobs
Daniel Kehlmann • Ivan Krastev • Krasztev Péter • Andrej Kurkov
Erri de Luca • Giuseppe Lupo • Claudio Magris • Alessandro Mari
Guillaume Métayer • Andrej Nikolaidis • Ioana Pârvulescu
Thomas Piketty • Potozky László • Ilma Rakusa • Ivana Sajko
Andrzej Stasiuk • Pavel Vilikovský • Kjell Westö**

FRANZEN

EURÓPA TÜKÖRBEN

EURÓPAI ELSŐKÖNYVESEK

96

A XXII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál programjából

2015. április 23–26., Millenáris, 1024 Budapest, Kis Rókus u. 16–20.

A PROGRAMBÓL

ÁPRILIS 23., CSÜTÖRTÖK ■ 15.00 ■ Ünnepeles megnyitó ■ 16.00 ■ Jonathan Franzen díszvendég íróval Winkler Nóra beszélget ■ 17.00 ■ A Budapest Nagydíj átadása a díszvendégnek. Laudációt mond: Háy János

ÁPRILIS 24., PÉNTEK ■ 14.00 ■ Herzl – a Spinoza Színház vendéjátéka ■ 14.00 ■ Gazdag József „futballfüggő” könyvét Esterházy Péter mutatja be. ■ 15.00 ■ Andrej Nikolaidis könyvbemutatója ■ 15.00 ■ Könyvszakmai konferencia ■ 16.00 ■ Az Angelus-díjról ■ 16.30 ■ Etgar Keret könyvbemutatója ■ 17.00 ■ Markó Béla könyvbemutatója ■ 17.30 ■ Egy közép-európai regény Portugáliából – Afonso Cruz könyvbemutatója ■ 17.30 ■ Ismerd meg Modiano világát

ÁPRILIS 25. SZOMBAT ■ 11.00 ■ *Diszkomfortzóna* – beszélgetés Jonathan Franzennel ■ 11.00 ■ Kjell Westö könyvbemutatója ■ 12.00 ■ A K4 projekt – Pavel Vilikovský, Garajszki Margit, Tomasz Grabiński, Németh Gábor és Horváth Viktor ■ 12.00 ■ Ioana Pârvulescu: Az élet pénteken kezdődik ■ 12.30 ■ *Rozsban a fogó* – Beszélgetés Barna Imrével Salinger újrafordításáról ■ 13.30 ■ Daniel Kehlmannal Forgách András beszélget ■ 13.30 ■ Károlyi Mihály levelezése IV. – Glatz Ferenc, Kende Péter, Hajdu Tibor (Napvilág Kiadó) ■ 14.00 ■ Sylwia Chutnik Női zsebatlasz ■ 14.00 ■ Európai Elsőkönyvesek Fesztiválja (MKKE) ■ 14.00 ■ Schein Gáborral *Esernyők a Kossuth téren* c. esszéjéről Esterházy Péter beszélget (Jelenkor) ■ 14.30 ■ Thomas Piketty és más sikerkönyvek (Kossuth Kiadó) ■ 14.30 ■ Stefan Spjut könyvbemutatója (Libri) ■ 15.30 ■ Iselin C. Hermannal a skandináv női irodalomról Karafiáth Orsolya beszélget ■ 16.00 ■ Lyukasóra: Lator László, Szabó T. Anna, Várady Szabolcs ■ 16.30 ■ Háy János: Hozott lélek (Európa) ■ 17.00 ■ Keresztury Tibor új könyvét bemutatja: Németh Gábor ■ 18.00 ■ *A magyar próza estje* – Grecsó Krisztián, Háy János és a zenészek: Kollár Klemencz László és Beck Zoltán (MKKE)

ÁPRILIS 26. VASÁRNAP ■ 10.30 ■ *Lettre – L'Harmattan Matiné* – Dalos György, Andrej Nikolaidis, Ioana Pârvulescu, Pavol Rankov, Kjell Westö, Závada Pál és Csordás Gábor ■ **A ROMÁN STANDON** ■ 11.00 ■ Lucian Dan Teodorovici ■ 12.00 ■ Dan Lungu ■ 13.30 ■ A következő évi szlovák díszvendégségről ■ 14.00 ■ Shlomo Avineri Herzl könyvének bemutatója (Corvina) ■ 15.00 ■ Esterházy Péter: *Az évek iszkolása* (Magvető) ■ 17.00 ■ Születésnap irodalmi szalon (MKKE) – Házigazda: Tarján Tamás – Radnóti Sándor, Szörényi László, Esterházy Péter, Csordás Gábor, Kulcsár Szabó Ernő, Rakovszky Zsuzsa, Szilágyi Ákos, Vámos Miklós

EURÓPAI ÍRÓTALÁLKOZÓ

az EurópaPontban – a könyvfesztivál íróvendégeivel
Millenáris, 2015. április 24-én, pénteken

A FEJLESZTÉS EURÓPAI ÉVE – PANELBESZÉLGETÉSEK

10.00–11.30

Fejlesztési stratégiák: a progresszió és a regresszió múltja és jelene Európában
Konrád György, Pavel Vilikovský, Kjell Westö, Dalos György, Alfonso Cruz és Szécsi Noémi – *Vezeti: Barna Imre*

12.00–13.30

Van-e nemzetek feletti irodalom a nyelvi határokon és regionális tradíciókon túl is?
Ilma Rakusa, Andrej Nikolaidis, Ioana Pârvulescu, Pavol Rankov, Dora Čechova, Żanna Słoniowska és Horváth Viktor – *Vezeti: Csordás Gábor*

14.30–16.00

Egyenlőtlen fejlődés személyes, családi és társadalmi szinten
Iselin C. Hermann, Sylwia Chutnik, Elisabeth van Nimwegen, Tommi Kinnunen, Karin Peschka, Fabio Deotto és Mán-Várhegyi Réka – *Vezeti: Gács Anna*

16.30–18.00

A Nyugat és a többiek: civilizáció és barbárság?
Bouke Billiet, Heinz Helle, Franz Friedrich, Mathias Menegoz, Bruno Viera Amara és Péterfy Gergely – *Vezeti: Bán Zsófia*

 europapont.blog.hu

The Art of Fiction

A regényírás mesterségéről

Jonathan Franzen regényei magukon viselik a középnyugati neveltetésének jegyeit, könyvei az ott folyó nyugodt életet ábrázolják, és azt, hogy hogyan szenvednek hajótörést a külvilággal való érintkezés során. Négy hosszú regénnyel egy szokatlanul népszerű írói pályán, Franzen most sokat utazik az országban, az év nagyrészét New Yorkban tölti, a forgalmas 125. utcára néző dolgozószobájában, valamennyi időt pedig Santa Cruz egyik lombos zöldövezetében, Itt találkoztam vele néhány nappal a legújabb regénye, a *Szabadság* megjelenése előtt.

Jonathan Franzen 1959-ben született, az Illinois állambeli Western Springs-ben, és St. Louis egyik elővárosában nőtt fel. Három gyerek közül a legkisebbként olyan házban nevelkedett, amelynek gyakorlatias szülei alakították ki a légkörét – édesapja mérnök, édesanyja lakberendező volt –, nem tartották sokra a művészeket, praktikusabb dolgokkal való foglalkozásra biztatták a gyerekeiket. A tudományok iránti lelkesedés hatotta át Franzen első írásait.

Franzen úgy jellemzi első könyvét, az 1988-as *The Twenty-Seventh City* (A huszonhetedik város) című regényt, mint olyan scifit, ami csupa *fi* és semmi *sci* – egy konceptualista átfogó regény, amelyben befolyásos és politikailag nagyratörő indiaiak egy csoportja Bombay volt rendőrbiztosának vezetésével beszivárog egy jellegtelen középnyugati város közigazgatásába, és terrorizálja a város lakóit. A regény St. Louisban játszódik, de Franzen a könyv nagyrészét akkor írta, amikor a Harvard egyetem földtani tanszékén dolgozott kutatóasszisztensként, és a földmozgásokról gyűjtött adatokat. Ez a tapasztalat járult hozzá második regénye, az 1992-es *Erős rengés* megírásához, ami bensőséges leírása egy Massachusetts-beli családnak, akinek érzelmi életét és egzisztenciáját tönkretesz egy váratlan földrengéssorozat Boston térségében.

Pályája közepén, 2001-ben megjelent remekműve, a *Javítások*, nagyívű regény egy ízekre szedett középnyugati, amerikai családról, elnyerte a National Book Awardot, és bevezette Franzen az olvasók széles körébe, amire már régóta vágyott – szélesebb körben vált népszerűvé, mint bárki más abból az irodalmi, regényírói nemzedékből, amelyhez tartozik.

Legújabb könyvét, a *Szabadságot* már neveztek „az évszázad regényének”, és a szerzője volt az elmúlt tíz évben az első író, akinek az arcképe megjelent a *Time* magazin címlapján.

FRANZEN ■ Miután *A buszonbetedik város* félreértették, és az *Erős rengés* nem találta meg az olvasóit, azt gondoltam, hogy a baj nem az íróval van, hanem a megátalkodott világgal.

Abban az időben azonban, amikor már a *Szabadságon* dolgoztam, beláttam, hogy lehetett némi igazság azoknak a könyveimnek a korabeli kritikáiban, hogy az első könyv tényleg túl defenzív és érthetetlenül dühös könyv volt, a második politikussága és thrillerszerű cselekményszövése (és megintcsak megmagyarázhatatlan dühössége) meg néha tényleg túlon túl szembeszökő volt.

Az író élete csupa revízió, és be kellett látnom, hogy éppen a saját korábbi könyveim szorulnak a leginkább revideálásra.

A kitartó regényíró egyik legfőbb problémája, hogy nincs elegendő anyaga. Mi mind különböző módokon oldjuk meg ezt a problémát; vannak, akik átfogó kutatásokat végeznek a 19. századi Peruról. Az az irodalom, ami engem érdekel, amit én akarok előállítani, arra irányul, hogy vegyük le a fedőt felületesen élt életeinkről, és nyúljunk bele az alatta fortyogó forró anyagba.

A *Javítások* után azon kaptam magam, hogy azon morfondírozok, mi is volna ez az én forró anyagom. Középnyugati gyerekkorom, a szüleim, a házasságuk, a saját házasságom – ezekből már írtam két könyvet, de fiatalabb voltam, bátoralanabb és gyakorlatlanabb, amikor azokat írtam. Szóval a *Szabadsággal* az volt az egyik célkitűzésem a sok közül, hogy felülvizsgáljam a régi anyagot, többet hozzak ki belőle, jobb munkát végezzek.

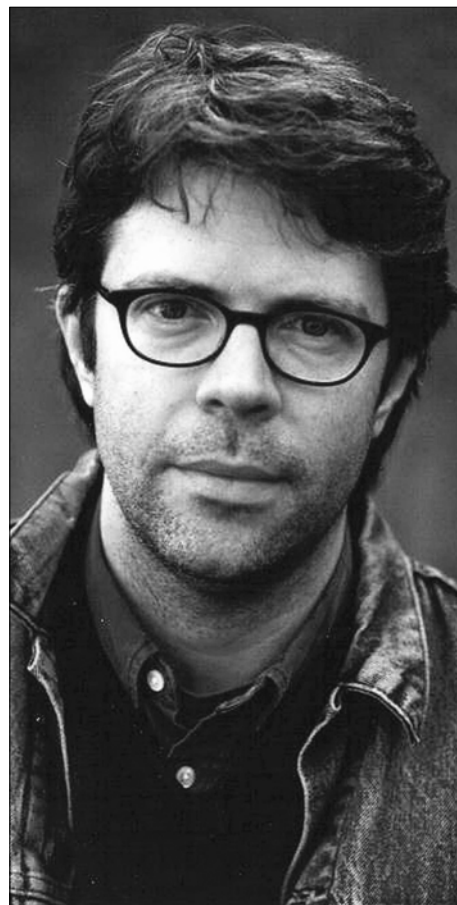
Belenyúlni a felszín alatt forrongó anyagba

■ *Jobbat hogyan?*

■ Úgy értem a jobbat, hogy egy regény írása mennyire szól önvizsgálatról, önformálásról. Mostanában sokkal több időt töltök azzal, hogy rájójjak, mi tart vissza a munkától, hogyan tudok olyan emberré válni, aki képes tenni a dolgát, azzal, hogy megvizsgáljam a szégyenkezést és a félelmet: a kitarulkozás miatti szégyenkezést, a félelmet a neveltségessé válástól vagy az elítéléstől, attól, hogy fájdalmat okozhatok vagy árthatok. Az ilyesfajta önvizsgálat teljesen hiányzott a *Huszonbetedik város*, és majdnem teljesen az *Erős rengés* esetében. A *Javítások*nál vált először fontosá. A *Szabadság* esetében meg éppen ez lett a lényeg – olyannyira, hogy maguknak az oldalaknak a megírása már majdnem olyan volt, mint a jutalomfalat az igazi munka elvégzése után.

■ *Kilenc év szünet volt a két regény között.*

■ A *Javítások* nagy árnyékot vet. A hozzá kialakított módszereket – a hipereleven karaktereket,

FRANZEN,
Jonathan
Erős rengés
(Bart István ford.)
Európa, 2013

Javítások
(Bart István ford.)
Európa, 2012

Szabadság
(Bart István ford.)
Európa, 2013

Diszkomfortzóna
Európa, 2015

az egymáshoz kapcsolódó novellákból felépülő szerkezetet, a vezérmotívumokat és kiterjesztett metaforákat – úgy éreztem, már annyira kihasználtam, amennyire csak lehetett. De ez nem tartott vissza attól, hogy megpróbáljak éveken keresztül a *Javítások*hoz hasonló jellegű könyvet írni, és közben azt képzelem, hogy egyszerűen a szerkezet megváltoztatásával, vagy azzal, hogy egyes szám első személyben írok, megspórolhatom azt a munkát, hogy másfajta íróvá váljak. Az ember mindig a könnyebb megoldáshoz nyúl, mielőtt ezzel kudarcot vallva felvállalja a nehezebbet.

Nem voltunk híján a tartalomnak az elmúlt évtized közepén. Az ország a legnagyobb szarban volt, nemzetközi botránykővé váltunk, és azok a materialisztikus mesternarratívák, amelyeken a *Javítások*ban gúnyolódtam, csak még mesteribbé váltak. Nekem meg még mindig ott volt a saját mélyen önéletrajzi anyagom, amit olyan jól maszkírozott formában használtam fel az első két regényemben. Végül beláttam, hogy az egyetlen út előre, ha visszafordulok, és újra elkezdek foglalkozni korábbi életem néhány nagyon is megoldatlan mozzanatával. És éppen ez lett aztán a vállalkozás lényege: találni olyan figurákat, akik eléggé különböznek tőlem ahhoz, hogy elbírájk az én

anyagom súlyát, anélkül hogy összeomlanának hozzám túlságosan hasonló figurákká válva.

■ *A mulattatás fontos része volt a korai írásainak?*

■ A mulattatás még mindig fontos része az írásnak. Örömet akarok szerezni mindennel, amit írok. Intellektuális, emocionális, nyelvi és esztétikai örömet szerezni. Ötszáz olyan regény példáját tudnám felhozni, amely nekem örömet szerzett, és olyan munkákat próbálok írni, amelyek visszaadnak valamit abból, amit ez az ötszáz könyv adott nekem. Az *Erős rengés* befejező mondatát Isaac Bashevis Singertől vettem, aki nagyon hasonlóan érez ebben a tekintetben. A Nobel-díj átvételkor mondott beszéde, amelyben azt hangsúlyozza, hogy az elbeszélő elsődleges feladata, hogy szóra-koztasson, nagyon mély hatást tett rám.

■ *Tebernek érzi ezt a szórakoztatási kötelezettséget?*

■ Inkább ösztönzőnek. (...)

Fölvettem egy középkorú posztmodern író maszkját

Sovány, félnék gyerek voltam, aki megpróbált írni egy nagy regényt. A maszk, amit fölvettem, egy retorikailag hermetikusan elzárt, rendkívül okos, rendkívül nagytudású középkorú író maszkja. Arról írni, ami tényleg végbement bennem a szülemmel, a feleségemmel, saját magammal, a férfiaságommal kapcsolatban – ezt sehogy sem tudtam felszínre hozni. Próbáltam közvetlenül írni róla elbeszélésekben még mielőtt belekezdtem volna a *Huszonbedik város*ba, de egyszerűen nem tudtam hogyan hozzányúlni, nem volt meg hozzá a kellő távolság, nem is értettem elég jól. Úgyhogy fölvettem egy középkorú posztmodern író maszkját.

A későbbi könyveimben kezdtem magam mögött hagyni a legrosszabbat a saját *Fiúk és szeretők* pszichodráámiból, másfajta maszkok után nyúltam. A *Szabadság* megírása azért tartott olyan sokáig, mert a maszkoknak nemcsak maximálisan élethűnek kellett lenniük, de teljességgel kitalálnak is, mert a sok próbálkozás és kudarc után úgy láttam, hogy semmiképpen sem vagyok képes közvetlenül írni a saját élményeim döntő részéről, a mamámmal és a házasságommal kapcsolatban. A közvetlen feltárlkozást részben a saját szemérmességem gátolta, részben az, hogy óvni akartam a többi érintett személyt is, de főként arról volt szó, hogy a feldolgozandó anyag olyan forró volt, hogy eltorzította az írást, valahányszor közvetlenül próbálkoztam vele. Így aztán elkezdtem rétegről rétegre kialakítani a maszkokat. Mint a papírmásénál, csikról csikra, egyre életszerűbb vonásokat elegyítve, hogy elő tudjam adni a különben előadhatatlan személyes drámát.

Rilke megelőlegezte azt a posztmodern felismerést, hogy nincs személyiség, csak ezek a különböző, egymást metsző síkok vannak: hogy a személyiség társadalmilag konstruált, genetikusan konstruált, nyelviileg konstruált, a nevelés által konstruált. A posztmodernnek abban tévednek, ha azt állítják, hogy mindezek mögött a semmi van. Ez nem semmi, hanem valami nyers és ijesztő és feneketlen. Ennek a keresésére száll le a kútba Murakami *A kurbli madár krónikájában*. Ezt figyelmen kívül hagyni annyit, mint embervoltunkat megtagadni.

■ *Milyen könyveket olvasott a felkészülés éveiben?*

■ Mindent. Regényeket olvastam 4-5 órát minden éjjel öt éven át. Végigvettem Dickenst, az oroszokat, a franciákat, a moderneket, a posztmoderneket.

Olyan volt, mint egy visszatérés az átolvasott nyarakhoz ifjúkoromban, csak hogy most az irodalmat tanulmányoztam, hogy képet kapjak arról, mennyiféle módon lehet egy történetet elmondani.

De az elsődleges könyvek továbbra is azok maradtak számomra, amelyekkel 1980 őszén találkoztam: *Malte*, *Berlin Alexanderplatz*, *A varázsbejegyzés* és mindenekelőtt *A per*. A felületes viszonyok, az életünk, amelyet élni vélünk, ez a nagyon is társadalmilag megkonstruált élet, ami kényelmes vagy kényelmetlen, mégis úgy gondolunk rá, hogy ez „a mi életünk”. És van mögötte, a felszín alatt valami, ami úgy jelent meg mindezeknél a németül író íróknál, mint a Halál. Ott van ez a szörnyű igazság, ez a maszk nélküli Én minden mögött. És az volt a szembeszökő mind a négy egyszerű könyvnél, hogy a drámát abban lelték meg, ha lefűjjük az életről ezt a leplet. Egy olyan egyénnel indítunk, aki valamilyen módon védve van, aztán lehúzzuk vagy éppen felrobbantjuk ezt a felszínt, és rákényszerítjük ezt a szereplőt, hogy nézzen szembe azzal, ami a felszín alatt van.

Az első két regény: A huszonbedik város és az Erős rengés

■ *Úgy jellemezte az első két könyvét, mint „rendszer-könyveket”.*

■ Volt egy elképzelésem a társadalmi regényről, és nem vettem észre, hogy az már elavult. Inkább naívan hittem abban, hogy ha sikerülne megragadnom azt, ahogyan a nagy rendszerek működnek, az olvasók jobban megértenék a saját helyüket ezekben a rendszerekben, és jobb politikai döntéseket hoznának. Én valódi élvezetet leltem az előző nemzedéknek azokban a könyveiben, amelyek feltárták előttem ezeket a rendszereket. A *Huszonbedik városban* a város, a megyei közigazgatás és a regionális gazdálkodás testesítette meg ezeket a rendszereket. És az *Erős rengésben* is voltak különféle rendszerek, kiváltképpen a tudomány és a vallás – két rendszer, amely egymással éles ellentétben próbál értelmet adni a világnak.

A regénynek ez a koncepciója, azt hiszem, a science fictionhöz való vonzódásomból fakadt, ami mind ilyen koncepciókra épül. Az embernek támad egy remek ötlete: Mi volna, ha tudnánk visszafelé utazni az időben? Mi volna, ha a jövőben az emberek nem volnának kétneműek? És akkor életre kelnek a szereplők, hogy megvalósuljon velük a történet. Amikor az első két könyvem elkezdtem, rengeteg figura tolongott már szó szerint a fejemben, de sok kisebb szereplőt arra kellett kitalálni, hogy megfeleljenek a rendszereknek. Ezzel szemben az utolsó két regényemben a rendszerek szolgálják a jellemeket. A régi módszer egyes elemei még megmaradtak a *Javításokban* – lenyűgözőnek találtam például a szülemnek a tengerjáró hajókról szóló történeteit, a tengerjáró hajót valahogy emblematikusnak látom a korunkra nézve. De a legtöbb prioritásomat feladtam.

■ *Mire gondolt, amikor azt mondta, hogy a korai könyvei túllírtak voltak?*

■ Arra, hogy túl sokat bíztam egyetlen mondatra. Még mindig nagyon a németek igéző hatása alatt

álltam. Németül a mondat szerkezettel meg lehet csinálni olyasmit, ami az angolban nem igazán tanácsos –, hogy odapakoljunk különféle mondatrészeket, szintaktikai elemeket az utolsó ige elé.

Játszottam a nyelvvel és a hangzás lehetőségével, bár az alliterációval nem annyira. Olvastam a *Rabbit*, *Runt* valamikor, és jó pár hetet töltöttem azzal, hogy sokat alliteráljak, de aztán észre tettem és rájöttem, hogy nem csak én alliterálok rosszul, de maga Updike is. Csináltam egy csomó szójátékot. Fiatal koromban nagyon odavoltam a tisztán nyelvi játékokért, és szerencsére nem gondoltam arra, milyen lehet mindezt olvasni.

Azt hittem, hogy a könyvem alapkonceptiója, egy összeesküvés leleplezése, elég erős kell legyen ahhoz, hogy magával tudja ragadni az olvasót a korlátlan mennyiségben adagolt nyelvi játékoságon keresztül.

Kapkodtam, olyan dolgokról írtam, amiről nem igazán tudtam semmit, és igyekeztem belefoglalni minden szemernyi információt és érdekes megfigyelést, amivel csak találkoztam. Annyi oldalt írtam egy nap, amennyit csak bírtam. Egyszer megírtam tizenhét oldalt egy nap alatt. És ez a tizenhét oldal benne is van a kész könyvben. Ha beindultam, az elszántságom, hogy megírjam a könyvet, hogy jó legyen és megjelenjen, olyan erős volt, hogy korlátlan energiát adott. Az elkészült kézirat ezerháromszáz oldal volt. Én huszonöt éves voltam.

■ *Azt mondja, napi nyolc órát írt. És aztán?*

■ Amikor az ügynökségekkel nem mentem semmire, felhívtam az egyetlen író, akit személyesen ismertem, Hugh Nissensont. Ő egy óra hosszat tájékozott, hogy milyen ostoba és korrupt a könyvkiadás, hogy milyen lusták egyes híres írók – elég elkésredett tájékozás volt ez. Aztán megkérdezte tőlem: „Milyen hosszú a könyv?” Megmondtam neki, erre azt felelte, „Nem fogom elolvasni a könyvedet, de már most megmondhatom, hogy kétszer olyan hosszú, mint kellene”. „Ülj vissza, és húzd meg a felére.” Aztán azt kérdezte: „Van benne egy csomó szex? Kell, hogy legyen benne egy csomó szex.”

Ez csodálatos ajándék volt. Letettem a telefont, felvettem a kéziratot, amire rá se néztem nyolc hónapig, és azt mondtam magamnak, „Úristen, itt van kétszáz oldal, aminek ki tudom húzni a felét egy fél óra alatt”. Rögtön átláttam ezt. Azonnal átláttam, amit addig soha, az összefüggést az olvasói igényeim és aközött, amit íróként műveltem. Hogy valójában nem érdekem, hogy büntessem az olvasót, mert én sem szeretem, ha engem büntetnek. Ha azt akartam, hogy elolvassák a könyvemet, mozgásba kellett hozni, úgyhogy meg kellett csinálnom a hűzásokot.

A Javítások: kiállítás a regény mellett

■ *Egyszer azt mondta a Javításokról, hogy a regény ellenségei ellen irányuló támadás, kiállítás a regény mellett.*

■ Az ellenség, akire gondoltam, a materializmus. Az a félelem táplálta a regényt, hogy az agy új materializmusa, amely a drogokat adta nekünk, hogy megváltoztassa a személyiségünket, és a fogyasztói kultúra materializmusa, amely gondoskodik a vég nélküli szórakoztatásról és további javak szakszerű hajsolására biztat, egyaránt ellentétes az

irodalom vállalkozásával, amely azzal próbál kapcsolatot teremteni, ami változatlan és megváltoztathatatlan, az élet tragikus dimenziójával.

■ *Patty szerint a szülők felelőssége, hogy olyan gyerekeket neveljenek, akik szembe tudnak nézni a valósággal.*

■ Engem tényleg érdekel az öncsalás. A realista regény azt feltételezi, hogy a szerző tudja az igazságot. A szerző felsőbbsege következik belőle nevelésesen tévelygő szereplőikhez képest.

A *Javítások* komédiának íródott, kissé dühös komédiának, úgyhogy az öncsalás modellje tökéletesen működött. Az önbecsapás nevetséges, és a szerző agresszívan kényszeríti rá a kínos igazságokkal való szembenézésre egyik szereplőjét a másik után.

A *Szabadságban* az alvajárás a visszatérő metafora. Nem arról van szó, hogy az ember becsapja magát – egyszerűen alvajáró, nem figyel oda, valamiféle éber álom állapotában van. A *Javítások* azokkal az irreális, szándékosan önbecsapó világokkal foglalkozott, amelyeket kreálunk magunknak, hogy azokban éljünk. Az elvárásoltságnak van pozitív konnotációja is, de még a mesékben sem igazán jó dolog általában. Akit elvárásoltnak, az elveszett a világ számára. És a realista író hasznos és szórakoztató szerepet tölthet be azzal, hogy erőszakkal megtöri a varázslatot. De ezt az írói pozíciót, amikor ő az, aki a birtokában van az igazságnak, és rákényszeríti ezt a tudást másokra, kezdtem kényelmetlennek találni. Kezdett jobban érdekelni az, amilyenek álmotkák magukat, ezt szerettem volna velük együtt átélni, és kevésbé zavart az a tény, hogy mindez csak álom.

■ *A Javítások volt az első kísérlete arra, hogy felépítsen egy regényt Andy Aberant köré, de végül kibagyt a könyvből, ahogy aztán a Szabadságból is.*

■ Igen, Andynek most másodszor sem sikerült kikerülnie a tetszalottságból. Tudatosan morálishan megalkuvó figurának volt szánva, először mint a közbiztonsági és csebezottság ügyvédje, később mint egy földekkel foglalkozó zugtrósztt működtetője. A *Javításokban* úgy képzeltem őt el, hogy belekerül egy tényleg igazán kikészült, lecsúszott családba, hogy kapcsolatba lép a család minden egyes tagjával, és segít nekik elérni azt, amire egyedül nem volnának képesek. Mindig keresem a módját, hogyan lehet friss szemmel nézni a dolgokat, és érdekes lehetőségnek látszott, hogy egy lényegében örökbefogadott fiú szemszögéből figyeljünk meg egy családot. . .

■ *A Grantában publikált korai részletben azt mondja, hogy Andy úgy jött a világra, hogy szükségére volt olyan emberekre, akik hisznek az ő mindentudásában.*

■ Az egyik ok, amiért Andy sose dolgozott, hogy túlságosan olyan, mint én, legalább is az én depresszív felem. Én depresszióssá válok, ha nem sikerül lendületbe jönnöm egy regénnyel, és Andy olyan, mintha az én saját életemtől hiperintellektuális távolságot tartó depresszív éneket szólaltatná meg. Ha képes lett volna eljutni a paródia szintjére, működhetett volna az egyik szereplőként.

De Lamberték egyre nagyobbá és nagyobbá növekedtek, Alfred és Enid mindig is Alfred és Enid voltak, a hangjukat az életből vettem. A szüleim nem azonosak velük, de rosszabb napokon ők is így beszéltek. Chip és Gary és Denise itt keringtek

a fejekben különböző megtestesülésekben évekig, különböző dolgokkal foglalkozva különböző helyzetekben. Kitalálni, hogy ezt az öt figurát hogyan lehet összehozni egy hihető családféleségbe – ez a rossz indítások és jegyzetelések hosszú és kellemetlen éveibe tellett.

■ *A Javítások volt az első könyv, amit számítógépen írt.*

■ Az írás folyamata szempontjából az egyetlen apró különbség az írógép és a komputer között az, hogy a komputerben könnyebb megtalálni olyan töredékeket, amiket régebben írt az ember, és megfedkezett róluk. Ha valaki olyan hosszú ideig dolgozik egy könyvön, mint én, a végén sokat rak össze így összeguberált anyagokból. És egy számítógép mellett könnyebben előfordul, hogy egy lomha reggelen az ember rákattint egy másik mappára, és megnyit valami régi dolgot. Szövegdarabok utaznak az emberrel, nincsenek eltemetve egy fiók mélyén, vagy elrakva egy eldugott, elérhetetlen helyre.

1995-ben egy délután írtam 6 vagy 8 oldalt a gerontokráciáról St. Jude-ban, olyan középnyugati családok alapján, amiket történetesen jól ismertem. Éppen befejeztem David Foster Wallace *Infinite Jest*-ének olvasását. Éveken át próbáltam megírni egy groteszk módon túlbonyolított regényt Philadelphiáról és a börtöneiről, és egy jó barátom nagy-szerű kézirátának elolvasása felrázott dogmatikus szendergéséből, hogy így fejezzem ki magam. Ugyanabban az időben dolgoztam egy elbeszélésen is valakiről, aki New Yorkban él, szeretné, ha volna saját élete, próbál nőekkel összejönni, de ebben meggátolja az a körülmény, hogy az apja ott alszik egy hatalmas kék fotelban a nappalijában. Nem tudtam, mihez kezdjek ezzel a történettel, úgyhogy félretettem. De néhány hónappal később, amikor feltétlenül fel kellett olvasnom valamit a *Paris Review* által támogatott eseményen David Means-szel, keresgéltem a komputeremben, és megtaláltam ezt a két szövegrészt, összeraktam és felolvastam.

Donald Antrim és Jeff Eugenides, akiket addig alig ismertem, de azóta jó barátok lettünk, odajöttek utána, és azt mondták, „Ez tényleg jó volt”. A *Paris Review* leköszölte, és gondoltam, ezt is felhasználom a regényemben.

■ *És aztán már simán ment?*

■ Nem. Jöttek még további nehéz évek, amikor próbáltam megírni azt a nevetséges, túlbonyolított, szörnyeteg könyvet. Végül egy másik barátom műve volt az, ami észhez térített: egy mexikói nyaralás során elolvastam DeLillo *Underworld*-jének kézirátát. Hazajöttem abból a nyaralásból, félretettem a még mindig monstrum cselekményt, és belemerültem a tengerjárós fejezetbe, és nagyon hasonló élményben volt részem, mint Alfrednak abban a fejezetben. Egyszerű és tempós elbeszélést akartam írni a tengerhajózás örömeiről, és a jelenbeli cselekmény felszíne mögötti hosszú-hosszú flashbackbe kerültem. Egy „rendes” estét akartam megírni a Lambert-családnál – voltaképpen csak egy minidramát arról, hogy Chip nem hajlandó megenni a vacsoráját. DeLillo módszere azonban az *Underworld* visszatérő fejezetében, ahol a különböző gondolatmenetek határozottan szét vannak választva váltakozó bekezdésekbe ugyanúgy, ahogy a főhőse a háztartási szemetet válogatja szét, ráhangolt

arra, mennyi izgatott várakozást és előérzetet lehet keltetni pusztán megszakított bekezdések felvonultatásával. Én a magam részéről a család nézőpontját bontottam bekezdésekre.

Az írás folyamata más volt, mint azelőtt vagy azóta bármikor. Egy hónappal azelőtt hagytam abba a dohányzást, következképpen tonnaszámmal ittam a kávé. Fölkeltem reggel, és annyi kávé ittam, hogy majdnem belebebedtem. Aztán le kellett feküdnöm, hogy aludjak egy kicsit, amit meg tudtam tenni, mert jobb viszonyba kerültem a természetes bioritmussal. Ahelyett hogy rágyújtanék egy cigire, amikor elálmosodom, miért ne feküdnék le, hogy aludjak egy kicsit? Életemben először voltam képes ilyen csodálatos, intenzív 20 perces alvásokra. De aztán, mert annyira fel voltam töltve koffeinnel, azonnal fel tudtam jönni a mélyből, egyenesen az íróasztalomhoz, hogy megírjak egy oldalt. És az elég is volt egy napra.

■ *Mindössze egy oldalt?*

■ Egy oldal elég volt akkor. Ha elolvassuk olyan emberek életrajzát, akik jó könyveket írtak, sokszor látni azt a pontot, amikor hirtelen magukra találnak, és azok a hetek 1997 tavaszán hozták meg az én magamra találatomat íróként. Akkor leltem a legnagyobb örömet az írásban. Rájönni arra, hogy jobban meg tudok írni egy olyan triviális dolgot, amilyen egy családi vacsora, mint az amerikai börtönlázadásokat, az amerikai élet korporatívívá válását és az összes többi dolgot, amit addig próbáltam, valódi reveláció volt a számomra.

■ *Hogyan találta ki a könyv szerkezeti felépítését?*

■ Tudtam, hogyan fogok bánni az idővel. Miután már kigondoltam, hogy egy nagy regényt fel lehet építeni több kisregényből, amelyek mindegyike egy olyan krízishelyzetbe torkollik, amelyben a főhős már nem tud többé kitérni a valóság elől, már játszhattam az idősíkokkal – milyen messzire nyúljak vissza a múltba a nyitó fejezet után, hogyan mérjem ki a fokozatos visszatérést a jelenbe, hogyan helyezzem el a háttértörténetnek a jelenbeli történettel való összeérését. Ceruzával felvázoltam, hogyan működjön a kronológia az öt kisregényben, és élveztem, hogy mindegyikben más struktúrát alakítottam ki. Az is tetszett, ahogy ez az ábrán megjelent: a vízszintes vonalat, amely a jelenbeli cselekményt ábrázolta, állandón megszakították a háttértörténet jókora darabjai, felbukkantak az egyes szakaszokon. Mint egy rakéta, törnek fel a múltból, hogy beleütözközzenek egy repülőgéphez, amelyik egyenesen repül a jelenben.

■ *A két első regénye mozgás közben ér véget úgy, hogy fontos témák továbbra is nyitva maradnak, ez érdekes szembeállítást kínál két legutóbbi regénye befejezésével, amelyek bizonyos értelemben fessesebb lezárást, megoldást adnak.*

■ A határozottság hiányát most az író fiatalságának tudom be. Úgy érzed, hogy van tehetséged a regényíráshoz, sokkal többet megérsz a világból, mint sokan mások a te korodban, de mégsem éltél eleget ahhoz – én bizonyosan nem –, hogy tényleg legyen mit mondanod. Minden csak találgatás, minden következtetés ideiglenes. És ez lett az én kifogásom a lezárás iránti posztmodern averzióval szemben. Olyan volt ez, mint hogy: Nőjj fel végre! Vállalj felelősséget a narratíváért! Nem a jelentést keresem, csak *valami* jelentést

keresek, te pedig megtagadod tőlem egy történet megértésének vitális elemét, nevezetesen a történet végét! A lezárással szembeni averzió üdítő lehet bizonyos történelmi pillanatokban, amikor megkövült kulturális narratívákat kell kikezdeni. De elveszíti szubverzív élet egy olyan kultúrában, amely az örök kamaszkort magasztatja.

Politikai regénynek szánta eredetileg a Szabadságot?

■ A Javítások *tele van az agyra való utalásokkal, de a Szabadságban már alig fordul elő az agy kémiaja és felépítése.*

■ Hát igen, tudja, hogy van ez, új idők, új ellenfelek. A Szabadságot abban az évtizedben találtam ki és írtam meg végül, amikor a nyelv olyan ösztűz alá került, amelyet még nem éltem meg. A Bush-kormány propagandája, az olyan szavak, mint szabadság, kisajátítása cinikus rövidtávú politikai célokra nyilvánvaló aktuális veszély volt. Ez volt az az évtized is, amely meghozta nekünk a YouTube-ot, azt, hogy mindenkinek van mobil telefonja, és a Facebookot meg a Twittert. Amivel azt akarom mondani, hogy az elfoglaltság és a kapcsolódás egy egész új világot hozta el nekünk.

Úgyhogy a regény védelme különböző frontok felé irányult. Vegyük csak az egyik ilyen sokat használt kifejezést, a szabadságot, és próbáljuk helyreállítani megtépzott dicsőségét. Kettőzzük meg az erőfeszítéseinket azzal, hogy egy olyan regényt próbálunk írni, amelynek a narratívája elég erős ahhoz, hogy behúzzon egy olyan helyre, ahol olyan érzéseknek és gondolatoknak adhatod át magad, amire nincs módod, ami egyébként nehezedre esik, amikor éppen szórakoztatnak, amikor elfoglalt vagy és elektronikus üzenetekkel bombáznak. Ez a készítés, hogy védjük meg a regényt, védjük meg a grundot, erősebb, mint bármikor.

■ *Politikai regénynek szánta eredetileg a Szabadságot?*

■ Igen, évekig kerestem valami érdekes hozzányúlási lehetőséget a nemzeti politikai alapnarratívánkhoz, valami olyan washingtoni fülest, amit még nem rágott le csontig a média. De nem találtam ilyet, és őszintén szólva nem is voltam képes túllépní a közvetlen partizán dühöngésemem egy

olyan nyitottabb alapálláshoz, amelyből az igazi regényeket írják. Ugyanazt a hibát követtem el, amit úgy látszik, mindig elkövetek az elején, hogy felülről lefelé próbálok írni. Mindig meg kell tanulnom, hogy nem tudom megkerülni a nehezét, és a jellemeknél kell kezdenem.

■ *Mikor kezdte látni a könyv körvonalait?*

■ Csak a vége felé. Még hét hónappal a leadás előtt egészen más formában képzeltem el a könyvet. Azt hittem, hogy dokumentum-regény lesz. Munka közben folyton azt hajtogatom „Nem tudom, miről fog szólni! Nincs benne történet!” Csak amikor már az utolsó pár fejezetnél tartok, akkor hagyok fel ezzel a refrénnel.

2007 tavaszán, öt év sorozatos kudarc után, haladtam a könyvvel annyit, hogy le tudtam ülni a szerkesztőmmel inni valami töményt, és felvázoltam neki egy szerelmi háromszög történetet egy Patty-szerű figurával a középpontban. Azt mondta, „Ez úgy hangzik, mint egy remek, mulatságos kisregény, szívesen leszerződöm rá”. Így aztán kötöttünk egy szerződést tíz hónappal későbbi leadási határidővel, mivel még mindig valami politikát akartam írni, és azt akartam, hogy jelenjen meg a 2008-as választások előtt.

Berlinbe mentem egy kis jófajta régi német irodalmi levegőt szippantani, és arra használni az elvonulást és a határidő szorítását, hogy kipróbáljak magamból néhány fejezetet. De a figurák még nem voltak meg. Hazajöttem és gyötörtem magam egész nyáron, de a figurák még mindig nem voltak meg. Végül elérkeztem a kétségbeesés egy olyan pontjára, hogy elhatároztam, kihagyok egy évet.

■ *És kihagyott egy évet?*

■ Hát, majdnem. Öt egész hónapot töltöttem azzal, hogy megírok egy cikket a *New Yorker*nek a kínai környezetpusztításról. Gyűjtöttem anyagot egy hosszabb tanulmányhoz arról is, ahogy 22 éves fiatalok a college-ből frissen kikerülve New Yorkba érkeznek. Végül úgy döntöttem, hogy ezt mégsem írom meg a riportalanymra való tekintettel, akik nagyszerű gyerekek voltak, és sokkal többet árultak el magukról a *New Yorker* munkatársának, mint amennyit kellett volna.

Ez a téma abból nőtt ki, hogy valahogy számot kellett vetnem azzal, hogy nekem magamnak nem

lettek gyerekeim, és úgy éreztem, idő előtt megöregedtem, elvesztettem minden eleven kapcsolatot a fiatalsággal, azaz a reménnyel és a lehetőségekkel. A Kína-téma abból a kérdésből jött, ami Dave barátommal szakadatlanul foglalkoztatott bennünket: Hogy lehetünk képesek itt ülni a szobánkban és a regényírással küszködni, miközben annyi minden rossz történik a világban? A könyvre kötött szerződés aláírása utáni nyáron még nyomasztóbbá vált bennem ez a kötelességérzet. Annyi rossz dolog történik az országban – és történik a vadon élő madarakkal mindenütt a világban! –, hogy úgy éreztem, nem tölthetek hónapokat hiábavalóságokkal. Ki kell mennem a világba, és csinálni valamit, nem restelni bepiszkítani a kezemet valami valódi problémával.

Csak miután a Kína-cikk nem talált megfelelő hallgatóságra, nem ért el számottevő hatást, akkor jutottam arra a belátásra, hogy talán nagyobb hatást tudok gyakorolni a világra, ha visszatérek a szobámba, és azt csinálom, amire ide születtem a földre.

■ *Honnan tudja, mikor megy jól a munka?*

■ Azt a kifejezést használom erre újabban, hogy *adekvát-e*, amit írok. Fiatalabb koromban az volt a tét, hogy „jó író” legyek. Most már nagyjából adottnak veszem, hogy van íráskészségem, de ez még nem jelenti azt, hogy mindig jó is az, amit írok. És soha nem foglalkoztatott a nyelv tudatosan kevésbé, mint amikor a Szabadságot írtam. És miközben termeltem a fejezeteket, minduntalan azt gondoltam magamban: „Ez egyáltalán nem olyan, mint amikor húsz évvel ezelőtt írtam –, egyszerűen transzparensnek érzem.” Semmi olyat nem láttam az oldalakon, mint amit biztató jelnek vettem a Javítások írása közben. A mondatokban akkor volt valami nagy durranás. Komoly prózába illő mondatok voltak, és elég volt újraolvasnom őket ahhoz, hogy eltűnjenek a kételyeim.

Amikor a Javításokból megmutattam pár fejezetet David Meansnek, számítottam arra, hogy jóváhagyólag rányomja a pecsétjét, mert a mondatoknak olyan sugárzó erejük volt, hogy *emiat* teljesen védve éreztem magam. De itt, a Szabadság írásakor azt éreztem, hogy „Úristen, összeírtam egy csomó oldalt egy diák életének néhány

Guillaume Métayer

Szellemkép

*A régi árnyak a nyakunkra járnak,
felbőjt formálnak kedvenc szavainkból,
elsuttogják, hogy mi az, ami gyilkol
az örömben, és ha üzenénnk másnak,*

*beleírkálnak. Nem hagyják, hogy lássak
egy kis eget a képernyőn, ha nincs hol
egybeült táj: sötét vonásaikból
árnyék-arcaim ott is összeállnak.*

*De ma nyugi lesz. Mailezni akarok,
semmi kaland, se kínai csajok,
pajzán szakvéleményt tőlem biába várnak.*

*Ma igenis egy új cipő lesz véve,
levegőzni megyek. S ha közben visszatérne?
Árnyékom árnyékában hogyan éljek?*

Tűz

*A tajték folyton a partra szalad,
majd vissza, sose győzve, csak mutatva,
milyen lehet a víztől kitakarva
a végső, ember látta sivatag.*

*Túl hideg tükrén túl bágyadt a nap
fehér sugárhoz, ellustulva hajítja
bulláimat, mint egy szivattyú karja,
és az óceán lassanként apad.*

*Sötét felbők foszló medúzateste,
vonul a vándor tűzvész, jól rászedve
a nyaralókat (minthogy kevés a pásztor).*

*Felettük imbolygó tekintetem,
ki barminc éve, mint a víz, már bányszor
futottam, bátrabagyva mindenem.*

különös napjáról minden metafora nélkül, fogalmam sincs, hogy ez vajon jó-e”. Annyira kellett a visszajelzés, mint azelőtt soha.

Elismerem, tudatában voltam annak, hogy ez jó jel –, azt jelentheti, hogy valami mást csinállok, hogy a nyelvet még inkább teljesen annak szolgálatába állítom, hogy minél átláthatóbban, transzparensen lehessen eljutni a történetekhez, amiket elmondandó vagyok és ezeknek a történeteknek a szereplőihöz. Mégis olyan volt, mint ugrás a semmibe.

A modern regény, Proust, Conrad, Joyce, Beckett hatása

■ *Milyen szerepe volt a fejlődésében a modern regény íróinak?*

■ Sokat tanultam, és úgy érzem, tanulok még mindig Prousttól – a tisztán regényírói adottságai, ahogy felismeri, hogy milyen sokat nyerhetünk azzal, ha hagyunk egy történetet lassan kibontakozni a hosszúra nyúló időben, a módszere, amivel visszaadja a lassú hanyatlás érzését miközben leéljük az életünket. Hogy a dolgok nem olyanok, amilyenek elsőre látszanak, sokszor éppen az ellenkezői annak, aminek látszanak.

És Conrad: *A titkosügynök* megérzései, a *Győzelem* pszichológiai brutalitása és intenzitása, a gyarmatosítás éles kritikája a *Nostrómban*.

Ezeket a könyveket bámulatosnak találom tartalmilag és írói módszerükben is. Conrad a *Nostrómo* első felét arra szánja, hogy lassan felépítsen valamit, amit aztán otthagy, hogy átugorjon egy másik helyre és időbe, ahol aztán kifújhatjuk magunkat. Nagy nehezen eljutott egy jelenetig, aminek a megírása aztán már nem érdekelte, amikor csodálatos módon rájött, hogy „Ó, de hiszen itt van egy történet, csak éppen nem az, amire eredetileg gondoltam!” Lélegzetelállító. Egyszerűen imádom.

■ *Egyszer adott egy nagyon szép leírást az Ulyssesről, hogy olyan, mint egy katedrális.*

■ Lehet, hogy a Joyce-os korszakom még majd ezután jön. Nagyon szeretem *A művész arcképet*... *A Dubliniakat* még jobban. De nem tudok szabadulni attól az érzéstől, hogy ezek után a könyvek után Joyce valamiféle státuszt akart

megszerezni magának. Kitalálta azt a kategóriát, amibe a műve által be akart kerülni. Innen jön a katedrális-hasonlat: építék valami grandiózusat, amit évtizedekig fogtok csodálni és tanulmányozni. Van valami riasztóan jezsuita Joyce-ban, és a jezsuiták persze nagy státusz-teremtők és elitisták. Én egy régi jó egalitárius középnyugati vagyok, és az ilyesfajta személyiség nem jön be nálam. Egy Beckett például sokkal szimpatikusabb. Sokszor nehezebb olvasni, mint Joyce-ot, úgyhogy ez nem a nehézségen múlik. Az az érzésem, hogy Beckett egy valóban személyesen átélt rémületnek ered a nyomába, és aztán komikusnak és egyetemesnek találja ezt a horrort. Nyilvánvalóan nagyon foglalkoztatja a nyelv, de ez a nyelv valami olyasminnek a szolgálatában áll, amit nem csupán gondol, hanem érez is. És az én szememben ez egy barátságosabb vállalkozás.

Mint a 19. századi nagyregények

■ *Sokszor mondják az újabb könyveiről, hogy inkább olyanok, mint a 19. századi regények, nem mint a 21. századiak.*

■ Akik a Nobel-díjat osztják, a Svéd Akadémia emberei, nemrég elismerték, hogy nem foglalkoznak az amerikai irodalmi természettel. Azt mondják, mi túl elszigetelt vagyunk, nem írunk a világról, csak saját magunkról. Ha azt nézzük, mennyire amerikanizálódott a világ, akkor talán tévednek –, talán többet mondunk a világról azzal, hogy önmagunkról írunk, mint egy svéd író, ha beszámol egy afrikai útról. De még ha igazuk volna, sem hiszem, hogy a mi elszigeteltségünk feltétlenül rossz dolog.

A 19. századi Oroszország tűnik hasonló esetnek. Oroszország saját külön világ, híresen jó az idegen betolakodók visszaverésében, és évszázadokon át megőrizte különálló nagyhatalmi identitását. Lehet, hogy ez az elszigeteltség, az az érzés, hogy egy teljes, bár nem teljesen univerzális világban élnek, teremt valamiféle irodalmi lehetőséget. Azokat a régi oroszokat mind drámai módon foglalkoztatta, hogy mi lesz az ő hazájukkal, és ez a kérdés nem volt lényegtelen, mert ez egy hatalmas ország. Míg ha egy lichtensteini aggódik hazája jövőjéért, az kit érdekel igazán? Lehet,

hogy Amerika és Oroszország éppen a megfelelő méretű ahhoz, hogy otthont adjon bizonyos fajta nagy terjedelmű regényírói vállalkozásoknak. Angliában is egybeesett egy ideig az angol regény aranykora a brit birodalom aranykorával. Ott sem az egész világról volt szó, csak egy nagyon nagy mikrokozmoszról. Az igazi kozmopolitizmus nem illik a regényhez, mert a regényhez kell a különöség, valami partikuláris. De kell valami tágasság, mozgástér is. És nekünk itt szerencsére megvan mindkettő.

Ettől még nem érzem magam különösebben 19. századnak. Mindazokat a témákat, amelyeket a modernizmus hozott felszínre, érdemes tovább problematizálni, újragondolni minden egyes könyvben.

■ *Mégis úgy látszik, mintha már nem tartaná annyira fontosnak, hogy az újdonság erejével basszon.*

■ Óvakodom az öncélú újdonsághajhásztól. Ugyanakkor, ha nem érzem azt, hogy valami újat csinállok, nem tudok dolgozni. Manapság olyan kevés idő jut az olvasásra, és olyan könnyű más jó időtöltést találni, hogy olvasóként nagyon megnezem, hogy egy könyv írója valami újat akar-e kipróbálni, vagy csak hajtja a kereket.

Mindig van persze új tartalom. A tartalom elvisz egy darabig; meg tud menteni, ha a formával éppen bajban vagy. Azt hiszem, hogy éppen a tartalom fontossága az, amit Harold Bloom lebecsül a regény esetében. A költészetnél van igazán elemében, mert az annyira tisztán csak a nyelv. De Bloom megközelítése elég abszurd, amikor a regényekre alkalmazza, mert alapjában véve ott is csak a nyelvet figyeli. A nyelv fontos, nagyon is, de a regény története csak részben stílustörténet.

Faulkner nyilvánvalóan elindított sok mindent, Hemingway dettó, Joyce dettó, Carver és List dettó, DeLillo dettó. De a retorikai újítás csak egy a regény folyamat tápláló sokféle áramlat közül.

(részletek egy hosszabb interjúból)

(THE ART OF FICTION NO. 207, THE PARIS REVIEW, 2010 WINTER)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

Atkák

*Tárgyaljuk, hova menjünk vacsorázni.
Amíg beszélünk, én kattintgatok.
Naptárral a fölön ez macerás dolog,
nebezebb, mint egy jó strandot találni.*

*Nébány klassz oldalt átugrottam már, mi
lebet ez, ahol most landolok?
Le Figaro/egészség/ doktorok/
„Mindnyájunk arcán atkákat találni”.*

*Bocs, ha röhögök, tényleg csak ezen.
A naptárba a jelzőt beteszem,
a napok közti úrron érjen át,*

*feldíszíthetnék később e zsinórt,
a beszélgetés csupasz fonalát,
melyben atkákról, persze, szó se volt.*

Dúdoló

*A Montparnasse temető holtjai
is ringatóznának, ha ballanák,
és minden sírkő ríszálná magát,
e dallamra, mely bennem szól, ami-*

*kor vibar készül és szél oltja ki
a fényeket. Mert sorsot és halált
jelent a zápor, most is rám talált,
bát essen így: nem giccs elmondani.*

*Hányszor omlottam össze dallamára,
mintha belülről vacogtatna, rázna,
mindent egy hangba szűrve össze szépen.*

*Nap és mosoly, sírkő, emlék, és rózsza,
öröm bánattal végleg összemossa,
hogy a világot még kevésbé értsem.*

Quo vadis, Europa?

Merre tart Európa?

BAUMAN,
Zygmunt
Általános
szociológia
Gondolat, 1967

Holokauszt és
modernitás
Új Mandátum, 2001

Globalizáció
A társadalmi
következmények
Szukits, 2002

„Biológia és
modernitás”
Magyar Lettre
Internationale, 31

„Turisták és
csavargók:
a posztmodern kor
hősei és áldozatai”
Magyar Lettre
Internationale, 35

„Szociológia... –
kinek, miről?”
Magyar Lettre
Internationale, 40

„Identitás és
globalizáció
Magyar Lettre
Internationale, 42

„A totalitarizmus két
változatáról”
Magyar Lettre
Internationale, 83

Európa három évszázaddal ezelőtti sorsdöntő elrugaszkodásait tanulmányozva Reinhart Koselleck, a kiváló történész felhozott egy hasonlatot, egy még fel nem térképezett, el nem ért hegyi hágozhoz való felkapaszkodás metaforáját. Miközben megpróbálunk feljutni ehhez a távoli hegycsúcshoz, csak találgatni tudunk, milyen látvány tárul majd a szemünk elé, ha egyszer végre fölérünk oda. Az egyetlen, amit addig biztosan tudhatunk, hogy mindaddig, amíg csak el nem érjük annak a meredélynek a szélét, tovább kell kapaszkodnunk, nem lehet megállni, letelepedni, sátrakat felverni és megpihenni. Az első szállókések elfújnak a sátrunkat, aztán özönvízszzerű esőzés sodorná el. De még ha elkerül is a szélvihar és a vízözön, egy ilyen meredély közepén időzni akkor is rettentő kényelmetlen érzés: egyetlen pillantás lefelé a szakadékba, amit magunk mögött hagytunk, de amibe egyetlen rossz lépéssel bármikor visszazuhanhatunk, elviselhetetlen szédülést válthat ki... Úgyhogy az ember kapaszkodik tovább felfelé – arra az ismeretlen helyre, amelytől az eddig ismert szörnyűségektől való megmenekülést reméli...

Ez a metafora jól érzékelteti, hogyan érezzük magunkat mi, huszonegyedik századi európaiak félúton egy borzalmakkal teli múlt és a jövőre irányuló kockázatokkal teli kísérlet között. Nem tudhatjuk, mi vár ránk, amikor odaérünk. De azt tudjuk, hogy nem választhatjuk azt, hogy leállunk és szótlanok maradunk. És nem állhatunk le azzal sem, hogy megpróbáljuk elképzelni, mit fogunk látni és érezni, ha egyszer elérjük a hágót...

Jelenleg az ideiglenesség aurája övez minden megoldást, amit út közben választunk az egymást követő kihívásokra és konfliktusokra válaszolva. Túl gyakran látszanak és bizonyulnak is „csak a következő intézkedésig” érvényesnek, beléjük van építve egy elévülési záradék –, amiképpen a szétválásaink és a koalícióink is ad hoc jellegűek, törekenyek és felszívvel köttetnek. És ami még rosszabb, nehezünkre esik értelmes történeté formálni eddigi vállalkozásainkat –, a napirendre kerülő témák állandóan változnak, a figyelmünk szörnyen dekoncentrált, semhogy képesek volnánk kialakítani egy ilyen történetet.

Nemrégiben egy aktuális eseményekkel foglalkozó új angol televíziós műsor beindítása kapcsán az igen rangos heti műsorújság, a *Radio Times* sajnálkozva állapította meg: „Egy új havi hírmagazin, amely mélyrehatóan kíván foglalkozni nemzetközi történésekkel, nagyon jó kell hogy legyen. Az a baj, hogy a hírek nagyon gyorsan változnak, és ha az újságok főcímein Ukrajna, Szíria vagy Kína a domináns, akkor elszalasztott lehetőségek,

melléfogásnak tűnik, ha a hírműsor első adása Ruandával, Coloradóval és Norvégiával foglalkozik.”

Ugyanakkor, a február 2-i *Le Monde*-ban Nicolas Truong a Daniel Cohn-Bendit és Alain Finkielkraut által jóideje képviselt nézetekre reagálva két ellentétes forgatókönyvet vázolt fel a mi európai együttélésünk jövőjére nézve: szerinte csak ebből a két forgatókönyvből lehet választani, semmi mást nem talál reálisnak és tényleg elképzelhetőnek.

Cohn-Bendit Guy Verhofstadtal közösen kiadott egy kiáltványt „Debout Europe!” (Talpra Európa!) címmel, amelyben a nemzetállami területi szuverenitás mítoszából való kilépésre, azon való túllépésre szólítanak fel egy Európai Föderáció irányában, amelyre egy még türelmesen és tartalmasan kialakítandó európai identitás nyomná rá a bélyegét. Finkielkraut nem kevésbé határozottan van meggyőződve arról, hogy Európa jövője az egységén múlik –, de szerinte ez a nemzeti identitások egysége (együttélése? együttműködése? szolidaritása?) kell hogy legyen.

Finkielkraut arra hivatkozik, hogy Milan Kundera szerint Európát a vívmányai, a tájai, a városai és az emlékművei testesítik meg; Cohn-Bendit Jürgen Habermas, Hannah Arendt és Ulrich Beck tekintélyét vonultatja fel a nacionalizmus elleni harcban.

Következésképpen ez az a két ösvény, amely innen továbbvezet. Lehet, hogy különböző irányokba futnak, bár talán nem is annyira összeegyeztethetetlenek, mint ahogy a hirdetőik hangoztatják.

Kétségtelen, hogy amilyen inkoherens az Európai Unió jelenlegi intézményi struktúrája a maga politikamentes politikai gyakorlatával, ahogy ezt Brüsszelben művelik, szemben az Európa Tanács hírhedten politikai gyakorlat mentes politikájával, és a parlamenttel, ahol sokat beszélnek, de nincs igazi hatalma, befolyása –, ez a struktúra nem tartóható fenn hosszú távon, és alapos átdolgozásra szorulna –, mindez kétségtelenül tápot ad mindkét fent említett tendenciának.

Nyolcvan évvel ezelőtt Edmund Husserl már óva intett – ahogy erre cikkében Nicolas Truong emlékeztet minket –, hogy „a legsúlyosabb veszély, ami Európát fenyegeti, a kimerülés.” Az idő halad, de a figyelmeztetés nem évül el. Még nem jött el az idő, amikor túlhaladottként el lehetne vetni. És belátható időn belül aligha érkezik el.

Egységstörekvések

Európa békés egymás mellett élésnél többet jelentő egységének megteremtésére irányuló kísérleteinek modern fejezete az ebben legsikeresebb és

legtartósabb Római Birodalom, és ennek a Szent Római Birodalom fantomjaként való feltámasztására irányuló kísérlet után elvérzett a reformációt követő vallásháborúk csatatarein.

1555-ben Augsburgban vette kezdetét, ahová Európának a vallásháborúktól leginkább sújtott részeiből küldték oda az uralkodó dinasztiák a teljhatalmú megbízottaikat, hogy tanácskozzanak és lehetőleg egyezzenek meg egy olyan fegyverszünetről, amely képes volna véget vetni az európaiak első (de mint később kiderült, a legkevésbé sem utolsó) totális testvérháborújának. A cuius regio, eius religio elvét sikerült megfogalmazniuk, és ebben meg is tudtak állapodni, de így is kellett hozzá a gyilkolás, gyűjtogatás, rombolás, a járványok majdnem még egy további évszázada, mire a fegyverszünetet tényleg megkötötték, üdvözölték és a gyakorlatban is megvalósították, 1648-ig, amikor a legfőbb hadban álló felek képviselői ismét a tárgyalóasztalhoz ültek, ezúttal Münsterben és Osnabrückben, hogy egy olyan megegyezésre jussanak, amely a „vesztfáliai béke” néven került be a történelembe.

A kormányzás gyakorlatában testet öltve a westfáliai béke jelszava egyedülálló módon alkalmassá bizonyult arra, hogy előkészítse a terepet a nemzeté válás fejezete számára az európai történelemben: elég volt a „religio” szót a „natio” terminussal behelyettesíteni (ami tisztán terminológiai változás, nem lényegbevágó művelet), hogy ez a fejezet elkezdjen kibontakozni mint egyetemes rendezőelv a világ átalakulásának Európa által inspirált és Európa erejével megtámogatott hosszú és tövises útján. Az átalakulás folyamatában a felkent uralkodó dinasztiák leszármazottjai között felosztott világtól egy államokra felosztott világba, amely államoknak a legitimitása és ezzel az alátvalóik, azaz a határaikon belül élő népesség engedelmeségére formált igénye (miután ezt a népességet az utólag visszatekintve posztulált közös eredet, és ezen túl az államilag is biztosított közös jövő egy nemzeté integrálta), a „nemzeti érdekre” támaszkodott.

Az itt a bökkenő, hogy ez is egyre inkább kontrafaktuális jellegű –, mert a premisszái illuzórikusak, a posztulátumai, elvárásai nem reálisak, és pragmatikus javaslatait lehetetlen teljesíteni.

Az elmúlt fél évszázad során a deregulálásnak az állami kormányzatok által kezdeményezett, propagált és felügyelt folyamatai, akik önként vagy nyomásra csatlakoztak az ún. „neoliberális forradalomhoz”, a hatalom (dolgozók végrehajtásának képessége) és a politika (képesség annak eldöntésére, hogy mely dolgokat kell és szükséges végrehajtani), tehát a hatalom és a politika közötti

növekvő távolságot és egyre valószínűbb szétválást eredményezték.

Sok hatalmi instancia, amely azelőtt a nemzetállam keretein belül működött, ellillant és átfolyt „az áramlások terének” senkiföldjére (ahogy Manuel Castells a politika-mentes kiadásokat nevezte), miközben a politika továbbra is territoriálisan rögzített és körülhatárolt maradt.

Ez a folyamat egy öngerjesztő és önmagát erősítő tendencia minden jegyét magára öltötte. Az államok kormányai megnyirbált hatalmukkal és egyre jobban meggyengülve kénytelenek lépésről lépésre feladni olyan funkcióikat, amelyek valamilyen állam politikai szervei természetes és elengedhetetlen monopóliumának számítottak, és átengedni, a már „deregulált” piaci erők gondjaira bízni, kiengedve ezeket a politikai felelősség és felügyelet hatásköréből.

Ez ahhoz vezet, hogy gyors ütemben megrendül a lakosság bizalma abban, hogy a kormány képes volna hatékonyan megbirkózni az állampolgáraik életkörülményeit fenyegető veszélyekkel. Az állampolgárok egyre kevésbé hiszik el, hogy a kormányok képesek beváltani az ígéreteiket.

És ebben nem egészen tévednek. Egy hallgatólagos, de döntő feltételezés, ami a parlamenti demokrácia hatékonyságába vetett bizalom alapja, hogy a polgárok választások útján döntenek el, hogy ki fogja irányítani az országot a következő néhány évben, és kinek a gyakorlati politikáját igyekeznek majd a megválasztott kormány kivitelezni. A hitelalapú gazdaság legutóbbi összeomlása jól megvilágította ezt az összefüggést.

A helyi receptek határai

Ahogy John Gray, a jelenlegi világméretű elbizonytalanodás gyökereinek egyik leginkább éleselméjű elemzője új kiadásban megjelent könyve előszavában megjegyzi, annak a kérdésnek a kapcsán, hogy a legújabb gazdasági válság miért nem vezetett nagyobb nemzetközi összefogáshoz, miért szabadított fel inkább centrifugális erőket: „a kormányok is hozzájárulnak a válság okozta károkhoz, és az a logika, amelynek mentén hozott intézkedéseikkel külön-külön a saját állampolgáraikat akarják megvédeni (a válság következményeitől), még nagyobb bizonytalanságot idéz elő mindenkire nézve”.

Ez azért van így szerinte, mert az embereket fenyegető legsúlyosabb veszélyek globális jellegűek, de semmi kilátás nincs egy világkormányra, globális kormányzatra, amely ezekkel megküzdhetne.

Benjamin Barber erről nemrégiben ezt írta (*If Mayors Ruled the World*, Ha polgármesterek kormányoznák a világot c. 2013-as munkájában): „a helyi sikeresség hosszú története után a nemzetállam most cserben hagy minket globális szinten. Ez volt a tökéletes politikai recept az autonóm népek és nemzetek szabadságának és függetlenségének biztosítására. A kölcsönös függés viszonyaira teljességgel alkalmatlan.”

A problémáinkat valóban globálisan állítják elő, míg a politikai cselekvésnek a nemzetállamok kiépítőitől ránk hagyományozott eszköztára olyan szolgáltatások mértékére lett visszanyesve, amilyenekre a nemzetállamoknak volt szükségük, ezért

bizonyultak annyira alkalmatlanoknak a globális kihívások kezelésére.

Számunkra, akik továbbra is az állami területi szuverenitás mímelésének árnyékában élünk, számunkra is ezek az egyedüli eszközök, amiket eddig el tudtunk képzelni, és amikhez egy válságos helyzetben nyúlni hajlamosak vagyunk, annak ellenére, hogy ezek ilyen feltűnően alkalmatlanok a területi szuverenitás biztosítására, ami egy ilyen megegyezés gyakorlati kivitelezésének elengedhetetlen feltétele. Ennek egyik széles körben megfigyelhető és előrelátható következménye az előidézett frusztráció, amit csak fokoz a célok és eszközök kölcsönösen inadekvát volta.

Dióhéjban: Jelenlegi válságunk elsősorban és mindenekelőtt a cselekvőkészség válsága – bár végsősoron a területi szuverenitás válsága. Minden formálisan szuverén területi egység szolgálhat manapság olyan problémák tárhelyéül, amelyek eredete messze kívül esik az ő politikai eszközeik hatókörén –, és nem sokat tehetnek ez ellen, nem tudják ezzel felvenni a harcot, megakadályozni még kevésbé tudják annak a hatalomnak az alapján, ami még rendelkezésükre áll.

Néhány formálisan szuverén egység – egyre több ilyen van – a helyi rendőri szervek rangjára degradálódik, amelyek azért harcolnak, hogy fenntartsák azt a minimális jogot és rendet, ami a közlekedéshez szükséges, amelynek bejövő és kimenő ágait nem tudják és nem is akarják kontrollálni.

Bármilyen nagy legyen is a távolság a *de jure* és a *de facto* szuverenitásuk között, nem marad számukra más hátra, mint hogy globálisan gerjesztett problémákra helyi megoldásokat keressenek, amely feladat valamennyiük kapacitását messze felülmúlja, leszámítva közülük néhány leggazdagabbat és erőforrásokban bővelkedőt.

Az európaiak, akárcsak földünk legtöbb más lakója is, „az eddig megszokott politika” válságával találja magát szemben, miközben kénytelenek helyi megoldásokat találni vagy kitalálni globális kihívásokra. Az európaiak meg vannak győződve arról, – akárcsak földünk legtöbb más lakója is –, hogy a jelenleg alkalmazott eljárások nem működnek megfelelően, miközben alternatív és hatékony eljárások mindaddig sehol nem tűntek fel a láthatáron (ez olyan helyzet, amit Antonio Gramsci, a kiváló olasz filozófus az „interregnum” állapotként jellemezte – mint egy olyan időszakot, amikor a régi már kimúlt vagy halódik, az új viszont még nem jött világra).

Tárhely és laboratórium

A kormányaik – mint annyian mások is Európán kívül –, egy őrlomalomban találják magukat. De földünk más lakóinak többségétől eltérően az európaiak világa nem kétszintes, hanem háromszintes építmény. A globális hatalmak és a nemzeti politika között ott van még az Európai Unió is. Egy ilyen közbülső elem behatolása függési láncolatba elhomályosítja a „mi” és „ők” jellegű, egyébként világos válaszvonalat. Melyik oldalon áll az Európai Unió? Rész-e vajon a „mi” autonóm politikánknak, vagy „azok” heteronóm hatalmához tartozik?

Az egyik oldalról nézve úgy jelenik meg ez az unió, mint védőpajzs, amely megvédi az egyes

államokat, amelyek többsége túl gyenge és túl kicsi ahhoz, hogy megfeleljen a szuverén létezés kemény követelményeinek, a zabolátlan és gátlástalan hatalmak legdurvább túlkapasaitól.

A másik oldalról nézve pedig olyannak látszik az Európai Unió, mint ezeknek a globális hatalmaknak az ötödik hadoszlopa, idegen betolakodók helytartója, „belső ellenség” – és mindent egybevetve olyan hatalmak előretolt bástyája, akik összeesküdtek arra, hogy aláássák és végül teljesen felszámolják, megszüntessék, megsemmisítsék a nemzet és az állam szuverenitásának minden esélyét: ez az a látásmód, amelyet a neo-nacionalisták szírihangjai gátlástalanul és kétszínűen aknáznak ki, akik a nemzeti területiális szuverenitás fantomját ajánlják gyógyírként mindazokra a bajokra, amelyeknek egyebek között ők maguk is az okozói közé tartoznak.

Európa ma, akárcsak a földünk többi része, globálisan kialakult problémák és kihívások tárhelyévé vált. De a Föld más részeitől eltérően, és majdnem egyedülálló módon az Európai Unió egy laboratórium is, amelyben a módszereket ezeknek a kihívásoknak a fogadására és ezeknek a problémáknak a kezelésére naponta találják ki, vitatják meg és próbálják ki a gyakorlatban. Odáig is elmennék, hogy azt állítsam, hogy ez (talán az egyetlen) olyan tényező, amely Európát, a világ dolgaihoz való hozzájárulását kizárólagos jelentőségűvé teszi egy olyan bolygó számára, amely az emberi együttélés modern történetének egy második alapvető átalakulása előtt áll –, ezáltal a rendkívül nehéz ugrás előtt a nemzetállamok elképzelt közösségétől az emberiség elképzelt közösségéig.

Ebben a folyamatban, amely még mindig egy kezdeti és koraérett szakaszban van, de folytatódnia kell, ha a bolygó és lakói fenn akarnak maradni, az Európai Uniónak van esélye arra, hogy egy felderítő repülés, egy közbülső állomás és egy előretolt helyőrség kombinált-sűrített feladatait lássa el. Egy egyszerű esély, bár nem könnyű feladatokról van szó, és a sikerük a legkevésbé sincs garantálva, és az a rendeltetés, hogy az európaiak többségét, *boi polloi*, az átlagemberek széles tömegeit és választott vezetőiket szembesítse egymással ellentétes, szembenálló prioritások és nehéz döntések egész sorával.

Lehet, hogy az Európai Unió eszméje utópia volt és marad. – De mindenesetre egy aktív utópia volt és maradt, amely arra törekszik, hogy ötvözzön és felerősítsen különben egymástól független és sokirányú aktivitásokat. Hogy végül milyen aktívnak bizonyul ez az utópia, az végső soron az egyes cselekvőkön, aktorokon múlik majd.

(*Open Democracy*, 2014. 06. 02.)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

Mirrors of Europe

Nagy-Britannia, avagy a Bickford-puzzle

KURKOV, Andrej
A halál és a pingvin
Athenaeum, 2004

Az elmúlt 25 évet azza töltöttem, hogy igyekeztem kirakni a „Nagy-Britannia” nevezetű kirakós játékot. Elég izgalmas időtöltés volt, de gyakorlatias emberként be kell látnom, hogy elég hiábavaló is, mivel abszolút kilátástalan, hogy valaha is sikerüljön teljesen kiraknom. Úgy tűnhet, hogy nem lehet túl nehéz összeszedni ennek a birodalmi szigetnek a darabjait. A birodalmi szigetek azonban – pontosabban a lakóik – ki vannak téve mindenféle idioszinkráziáknak. És számomra ahhoz nem férhet kétség, hogy Nagy-Britannia minden birodalmi szigetek közül a leginkább idioszinkretikus. Ezért aztán míg egy földrajzi puzzle kirakása csak lehetőség kérdése, senki sem remélheti, hogy valaha is kirakhatja a hasonnevű, Nagy-Britannia nevet viselő lélektani puzzle-t. Mindazonáltal még ebben a befejezhetetlen formájában is végtelenül ámulatba ejtő és élvezetes foglalatosság.

Anyósom és az angol nemzeti jelleg

Nagy-Britannia iránti érdeklődésemet elég váratlanul az orosz nyelvbe is bekerült „Bickford’s rope” (a Bickford-féle gyújtózsínór) kifejezés keltette fel. Erre később még visszatérek. De előbb még az angol anyósomról szólnék néhány szót. Ő az az ember, aki nagymértékben formálta a Nagy-Britanniáról bennem kialakult képet. Jóval azelőtt kezdődött mindez, hogy feleségül vettem volna Elisabeth nevű lányát. 1988 áprilisában London ragyogó napsütéssel fogadott. Az öt nap után, ami ahhoz kellett, hogy átkeljek Európán és eljussak Nagy-Britanniába, Londonban találtam magam, a Waterloo pályaudvaron. Fogalmam sem volt, hogyan jutok el Walton-on-Thamesbe. Megláttam egy nyilvános telefonkészüléket az állomás falán, közelebb mentem, hogy szemrevételezzem, megpróbáljak réjónni, hogyan működik. Egy ismeretlen angol férfi, aki nyilván észrevette a zavaromat, azonnal a segítségemre sietett, feltárcsázta a kívánt számot, még a szükséges pénzürméket is bedobta. Aztán segített megvenni a jegyet, és megvárta, hogy a megfelelő vonatra szálljak.

Jövendőbeli anyósom, Mrs. Olive Sharp, tartózkodó mosollyal és a következő szavakkal fogadott: „Ne higgye, hogy meg kell nősiennie csak azért, mert ilyen hosszú utat tett meg idáig. Szívesen van látva úgy húsz napra, aztán nyugodtan hazatérhet.” Ez volt az első találkozásom azzal, amit „angol nemzeti karakternek” lehet nevezni. Abban az időben a hidegháború még elevenen élt az angolok emlékezetében. Kémbotrányok sokkal nagyobb gyakorisággal törtek ki, mint mostanában. A varsói szerződés országaiból érkező „szürke öltönyös lovagok” léptek működésbe egyre másra az előkelő angol földön, intéztek el politikai

emigránsokat, és próbáltak beszervezni jövendő kormánytagokat vagy parlamenti képviselőket, még egyetemi éveik alatt, mielőtt még elkezdtek volna terveket szövögetni nagyszabású és jelentős jövőjükről. Igaz, hogy Angliában nem nehéz jövendő képviselők és kormánytagok nyomára akadni – mind ugyanazokba az iskolákba járnak, majd Oxfordban vagy Cambridge-ben élvezik a gondtalan diákéveket. Azt hiszem, abban az időben az angolok nagyrésze nem úgy tekintett a Szovjetunióra, mint száznál is több különböző nemzetiség lakta országra, hanem mint olyan államra, amelynek a lakosságát 250 millió kommunista teszi ki. Nem csoda, ha jövendő rokonaim közül néhányan eleinte kémnek tartottak, míg mások úgy néztek rám, mint olyasvalakire, aki csak azért vesz el egy angol nőt, hogy ne kelljen visszatérnie a kommunista Szovjetunióba. És bár a szovjet propaganda túlnyomó részét nevetségesnek találtam, mégis kezdtem úgy érezni, hogy bármelyik pillanatban beszervezhetnek a brit titkosszolgálatba. Sőt, jövendő feleségem nővére, aki egy olyan cégnek dolgozott, amely az angol honvédelmi minisztérium számára készített szerződéseket, kötelességszerűen jelentette a főnökeinek, hogy a családja látogatót fogadott a Szovjetunióból. Ennek következtében áthelyezték egy kevésbé „titkos” részleghez, majd később teljesen otthagya a céget és pályát módosított.

Jövendő anyósom lassacskán kezdett engem elfogadni. A brit középosztály jellegzetes képviselője volt, bár az ő esetében a „tipikus” mindössze azt jelentette, hogy jellemében az angol excentrikusság és kiszámíthatatlanság mély vallásossággal járt együtt.

A második világháború kitörésekor a vőlegénye felügyelte a légierőt egy katonai reptéren. Meghalt, amikor két átvirrasztott éjszaka után túl közel ment egy harci gép forgó propelleréhez. A 19 éves Olive Charles ekkor jelentkezett frontszolgálatra. Elvégzett egy teherautóvezetői tanfolyamot, és járművezetőként szolgált végig a háború alatt. Azt szokta mondogatni, hogy a kérésítése „mindenfajta jármű vezetésére kiterjedt, beleértve a tankot is”. És valóban, többször volt alkalmam egyszerre érezni félelmet és izalmat a Ford Fiestájában ülve utasként, amit ő tényleg úgy vezetett, mint egy tankot, de legalábbis, mint egy terepjárót.

Lévén kissé szórakozott járművezető, egyszer rossz irányban hajtott fel az autópályára. Amikor észrevette, hogy minden autó feléje közeledik, dühös lett, és dudált rájuk újra meg újra. Én annyira hátra húzódtam az ülésemben, amennyire csak tudtam, balesetre számítva. De miután

mindennek elmondta a felénk száguldó kocsikat, és sikerült az utolsó pillanatban félrerántania a kormányt, hogy elkerüljön egy ütközést, rájött, hogy ő követte el a hibát. Lehajtott az útpadrára, keresztülment középen a záróvonalon, és besorolt a forgalomba a jobboldalon. Volt nagy fékcsikorgás, amikor egy autó majdnem belénk jött, de Olive sűrű bocsánatkérések közepette egyszerűen kiment a legszélső baloldali sávba és vezette tovább az autót, most már a jó irányban. Sokszor volt alkalmam megcsodálni, milyen nyugodt tudott lenni a volánnál. Talán innen ered az a szilárd meggyőződés, hogy a hidegvér megőrzésére való képesség az angolok megkülönböztető vonása. Egyszerűen olyan hűvösök és tartózkodóak, amilyen az angol klíma.

Bickford világa

Nem tudom elmondani, milyen hűvös és tartózkodó volt William Bickford bányamérnök, akinek a neve a Bickford-gyújtózsínór nevével került be az orosz nyelvbe. A Bickford-zsínór egy puska-porral töltött tubus a drót helyett, és arra való, hogy késleltesse a dinamit berobbanását. A Bickford-gyújtózsínór feltalálójára iránti érdeklődésem a '70-es évek végére nyúlik vissza. Igazság szerint annyira lenyűgözött ez a titokzatos angol, hogy négy évet töltöttem egy *Bickford világa* címet viselő regény megírásával, amit 1989-ben fejeztem be. De már jóval ezelőtt arról faggattam az egyetemünkre érkező első cserediákcsoport tagjait, hogy ismerik-e ennek a híres bányamérnöknek a nevét. Kiderült, hogy egyikük sem hallott róla, és még a Bickford-zsínór kifejezés sem talált náluk semmiféle visszhangra. Valójában ez a kifejezés nem is létezik angolul.

Az Egyesült Királyságba tett első látogatásom során a British Library-ben találtam magam. Furcsa kérésmentől felvillanyozva a könyvtári személyzet beengedett a szabadalmi részlegbe, és segített nekem abban, hogy felfedezzem William Bickford mérnöki zsenialitását, azét a féfüút, akinek számos találmány fűződik a nevéhez, beleértve a már említett gyújtózsínórt, amit Nagy-Britanniában egyszerűen „biztonsági keverékként” ismernek. Kellemetlen meglepetésként ért az a körülmény, hogy Bickford gyakorlatilag ismeretlen a honfitársai körében. Kishíján arra a következtetésre kellett jutnom, hogy manapság az angolokat jobban érdeklik a futballisták meg a popsztárok, mint a mérnökök és gyáriparosok, akik olyannyira öregbítették Nagy-Britannia hírnevét. De aztán, 2002-ben az angolok helyrehozták a dolgot, amikor a 100 legnagyobb hatású britről szavaztak. Isambard Kingdom Brunel lett a második,

mindjárt Winston Churchill után. William Bickford sajnos nem jutott fel a legjobb százbá. Azt gyanítom, hogy azért nem, mert az angolok szeretik a hídjaikat, és Bickford gyűjtőzinórja hidak ezreinek a felrobbantásában segédkezett Európa-szerte a második világháború alatt.

Cornwall bányái, kalózzai és süteményei

2012 nyarán Cornwallban találtam magam, ennek az esszének az írása közben.

A Londonból Penzance-ba való ötórás utazás egy ponton kezdett olyan lenni, mint valami utazás a múltba. Penzance-ban a számtalan sok ismeretlen zászló ejtett ámulatba, kalózzokat idéző fekete alapon fehér kereszttel. A zászlók ki voltak tűzve mindenfelé, az előkertekben felállított zászlórudakra és az ablakok fölé is. Cornwall zászlaját St. Piran zászlajaként is ismerik a 6. századi cornwalli apát után. Állítólag ő volt az első, aki fölfedezte a cornwalli ónlelőhelyeket, és maga a zászló is az apát képzeletének terméke, amit a fehérre olvadt ón látványa inspirált, amint kicsordult a fekete ércből a kemencében.

Ezek szerint a cornwalli apátok már a hatodik században is mérnökök voltak! Nem azért mondom, de a történelemtények tanúsága szerint Cornwall lakossága a Franciaországból a tengeren átkelve betelepülő bretonok közül került ki. Ami azt jelenti, hogy Cornwall mai lakosai, legalább is az őshonosak, könnyen megkülönböztethetők az „átlag” angoloktól. És élvezik, hogy különböznek. Mindig is különböztek, mint a süteményük, ami mindmáig közkedvelt egész Angliában és *Cornish pasty* néven ismeretes. Cornwall másról is híres volt sokáig – a cornwalli kalózzokról, akiket úgy szoktak ábrázolni a meséskönyvekben és a Cornish sütik hirdetéseiben, mint gonosz, rémisztő, vérszomjas teremtményeket. A kalózzok korni nyelven beszéltek, ami közelebb állt a breton, mint az angol nyelvhez. Penzance-tól nem messze, három mérföldnyire északra a part mentén, a St. Michael szigeten, amely apály idején minden nap a szárazföld részévé válik, áll egy kastély, amely a St. Aubynok ősi Cornish családjának birtoka.

Története során Cornwall megtapasztalhatott egy valódi ipari felvirágzást úgy 200 évvel ezelőtt, amikor az egész félszigeten megkezdték a földalatti ónlelőhelyek kiaknázását. Manapság, amikor

busszal utazik az ember, mindenfelé láthatja apró, már nem működő ónkitermelő gyárak magas téglakéményeit a dombtetőkön magasodni az út mindkét oldalán. Lelkes helybeliek a fennmaradt bányák egy részéből ipari múzeumot csináltak. Megálltam az egyiknél, a Poldark bányánál. Egy Angliában már rég elfeledett tévésorozat készített arra, hogy éppen oda menjek, amit a gyerekeimmel néztünk évekkal ezelőtt. Ez a *Poldark* címet viselő sorozat egy hasonló nevű cornwalli arisztokrata család története, akik egy ónbányát működtettek. A sorozat a helyi notabilitások és London közötti bonyolult viszonyokat is tükrözi.

Manapság London turisták sokaságával árasztja el Cornwallt. Cornwall pedig ezt a Cornish pasty nevű süteménnyel illetve ennek a receptjével honorálja. A londoniak kiváltképpen kedvelik St. Ives tengerparti üdülőhelyét, egy olyan helyet, amely még a legromdább időben is képes romantikus érzelmi hullámokat kelteni az odalátogatókban. És ha véletlenségből még a nap is ki talál sütni, akkor csak a partra kiúszó fókák látványa jelzi, hogy nem a Côte d’Azur-on vagyunk, hanem annál sokkal feljebb északon.

Cornwallnak is megvan a maga kimondottan a turisták kedvéért kialakított zsákutcája. Úgy hívják *Land’s End* (a Föld Legvége). Ez Cornwall legnyugatibb pontja. A Penzance-ból St.Ives-re tartó busz meg szokott itt állni, és ha a kíváncsi utazó itt kiszáll a buszból, hogy megnézzze, milyen érzés a Föld legvégén állni, akkor csapdába kerül. Ez a csapda nem különösebben veszélyes. Mindössze annyiban, amennyiben a következő busz csak két óra múlva jön, és a Föld legvégén és a végtelen óceánon kívül abszolút semmi nincs itt leszámítva egy kis szállodát és néhány vendéglőt.

Annak a 300 buszjáratnak a buszai, amelyek odamennek és aztán folytatják útjukat a tengerparton St. Ives felé, mindig nyitott tetejű emeletes buszok. Amint elered az eső, a turisták behúzódnak az alsó szintre, és a busz kezd olyaná válni, mint egy közöséges angol kocsmá, ahol könnyű megkülönböztetni a turistákat a helybeliektől. A helybeliek mindig hallgatagok és magukba merülnek, nemigen néznek ki az ablakon. A turisták éppen ellenkezőleg. Amint elhagytuk St. Ives-t, felfigyeltem egy Tuckingmill feliratú útjelző táblára. Ismertem ennek a településnek a nevét,

de valamilyen rejtélyes okból harminc évvel ezelőtt azt hittem, hogy Tuckingmill Devonban van. Tuckingmill az a falu, ahol az én hős szeretett angol mérnököm, William Bickford 1774-ben született. A portréja ki van téve a szomszéd város, Halston néprajzi múzeumában. De ezen a portrén kívül a múzeumban Bickforddal kapcsolatban nincs semmi. Még egy szál Bickford-féle gyűjtőzinór se!

Hurrá, nyaralunk! – Wales, Margate

William Bickford kora óta Nagy-Britannia gazdasága sok felfelé és lefelé tartó szakaszon van túl, és minden gazdasági hanyatlás jóval erőteljesebben érinti a távoleső területeket, mint London. Az olyan proletár, bányász „perifériák”, amilyen Cornwall és Wales, minden egyes hanyatlással elvesztették népességük egy részét, amely elvándorolt Londonba vagy ki, Amerikába. Egyes helyekről eltűnt maga a „proletár szellem” is, és múzeumi kiállítási tárggyá változott. Csak kevés helyen maradt meg, például Wales-ben. Aberystwyth városa körül elszórva a tengerparton lakókocsiparkok sokasága található. Wales szerényebb lakóinak körében hosszú ideje népszerű az ilyen parkokban való nyaralás. A nyaralók minden este összegyűlnek a lakókocsiparkok társas klubjaiban sörözni és bingót játszani. Egész családok nagymamástul, nagypapástul unokáikig ülik körül az asztalokat és figyelik a kikiáltót, aki humorosnak szánt fordulatokkal fűszerezve teszi közzé a forgódobból kihúzott számokat: „Két kövér hölgy – nyolcvannyolc, kettő – egy magányos kiskacsa, kilencvenkilenc – egyhíján...”

Majdnem az egész angol és skót partvidék ilyen lakókocsiparkokkal van tele. A munkáscsaládok számára ez a nyaralás bevett módja. A közép-„nem-munkás” – osztályok valamikor a kenti Margate-re jártak nyaralni. Mintegy száz évvel ezelőtt ez a partmenti város Londontól nem messze olyan népszerű volt, hogy több mint háromszáz szálloda állt a nyaralni vágyók rendelkezésére. Margate mára sajnos a lelehangolobb városok egyike Nagy-Britanniában. A főutcán az üzletek fele be van zárva. És a valamikor népszerű szállodák éjszakai szállásokká alakultak kelet-európai bevándorlók számára, és szükségglakásokká más megyékből ideküldött munkanélküliek számára,

FISCHER, JUDIT: GYŰRMASZÁLLÍTÓ, SÜTISZAGGATÓ

mivel a megélhetés Kentben, különösen Margateben sokkal olcsóbb, mint Liverpoolban vagy Yorkban, ami azt jelenti, hogy az ideküldött munkanélküliek és családjaik sokkal kevésbé terhelik meg az ország költségvetését.

Margate utcáin örömmel láttam angol, lengyel, román és orosz nyelvű utcai feliratokat arra vonatkozóan, hogy hová tegyük az üres üvegeket. Az éjszaka csendjét állandóan rendőrségi szirénák törlik meg. Nagy-Britannia mindazonáltal mégsem fedledezett meg Margate-jéről. Újabbán saját külön Tate Galleryvel büszkélkedhet, amit azért építettek, hogy felturbózzák a város arculatát, és vonzóvá tegyék a turisták számára. És a város kezdi a feléledés jeleit mutatni. Bár a legkevésbé sem emlékeztet már arra a népszerű fürdőhelyre, ami egykor volt, sokan vannak, akik nem felejtették el, hogy itt van Anglia egyik legjobb tengerparti strandja. Túl sok fürdőzőt persze nem lehet ott látni, legfeljebb indiai családokat néha a hétvégeken vagy más munkaszüneti napokon. Tetőtől talpig felöltözve ott álldogálnak térdig a vízben egy-két óra hosszat, és könnyed nyári társalgással múlatják az időt. Még egy kis eső sem téríti őket vissza a partra.

A Margate-en tett legutóbbi látogatásom során láttam egy csapat fiatalot, akik műanyag bútort pakoltak le egy teherautóról, és kihordták a homokos partra a zuhogó esőben. Amikor befejezték a három asztal és a tucatnyi műanyag szék kirakását, kihozták és felállították egy sátrat, és barbecue-t kezdtek sütni alatta. Pár órával később, amikor a vasútállomás felé indultam, miután végigsétáltam a part mentén a Botany öbölig, a dorbézoló ifjúság befejezve a piknikezést, éppen felpakolta a műanyag bútorokat és a sátrat a teherautóra. Elégedett arcukról azt lehetett leolvasni, hogy a buli jól sikerült, a rossz idő ellenére is. Az üres sörösüvegekkel teli szatyrokat is felpakolták. Mindent magukkal vittek a jókedvüket és a szemetet is.

A piknik láthatólag sokkal fontosabb angol találmány, mint a Bickford-zsinór. Az angolok

szeretik a pászitjaikat, vagy még inkább megvan az a szokásuk, hogy pedánsan vigyázzanak a pászitjaikra, ami eredeti fomája a viszonzásnak, amiért az anyatermészet megengedi, hogy időnként letelepedjünk a fűbe a parkokban meg az erdőben, és élvezettel elfogyasszuk a vajaskenyereket, a szendvicseinket. Ha vajaskenyeret mondok, pesze nem az orosz „butyerbrod”-ra gondolok, amely német eredetű kifejezés az igazi szendvicse, amely feltalálójáról, Lord Sandwichról kapta a nevét, aki szenvedélyes kártyajátékos lévén sajnálta külön étkezésekre feccsérelni az idejét. Ezért aztán a személyzete szendvicseket készített neki: egy szelet húst téve két kenyér közé, amit ehetett úgy, hogy nem kellett felkelnie a kártyaasztaltól.

Bármennyire igyekeztem is kerülni a gasztronómia témáját, valahogy csak rámtukmálta magát. Lord Sandwich eredeti szendvicsei elég raffináltak voltak, kenyérből és egy szelet hideg pulykasültből álltak. Az angolok táplálkozástani „találékony-sága” ebből azóta valami kulináris viccet csinált. Ha a szendvicsefogyasztás statisztikájába betekintést lehetne nyerni, az első helyen feltehetőleg a szendvics chips-szel, burgonyaszirrommal szerepelne – ami az angol gyerekek kedvenc eledele. A magam részéről az első látogatásom óta egy tradicionálisabb, de manapság már kevésbé divatos változatot kedvelek: a Marmite szendvicset uborkával. Évek óta mégis a currys csirke rizzsel lett az angolok többségének különleges kedvence. Sajnos az én anyósom ilyet sosem készített. Az igazat megvallva mást se nagyon, általában nem sokat törődött az evéssel. Igazán fontosnak a jótékonykodást tartotta. És etekintetben is elég tipikus képviselője volt az angol középosztálynak. Amikor már ő maga sem volt igazán fiatal, körbeautóztott a Temze-parti Waltonban, és olcsó ételt osztott olyanoknak, akik nála idősebbek voltak, és betegségük ill. agg koruk miatt házhoz voltak kötve. Ezt a tevékenységet, amelyben a ködös Albion lakosainak tízezrei vesznek részt, kissé ironikusan úgy emlegetik, hogy *Meals on Wheels*. Amikor Olive

Sharp már nem tudott autót vezetni, és maga is ágyhoz volt kötve, ifjabb nyugdíjasok hordták neki az olcsó meleg ételt.

Az „angol álom”

A kölcsönös segítség „iparága” sokkal fejlettebb Angliában, mint bármelyik más európai országban. Minden angol faluban és kisvárosban ott vannak az idősek klubjai. Egy angol úr vagy hölgy nem szűnik meg társaséletet élni, míg a halál el nem választja a társaságától. Amíg élnek, élnek a társas életüket, segítséget nyújtanak vagy kapnak másoktól, bingóznak és figyelemmel kísérik kedvenc tévésorozataik szereplőinek kalandjait.

Az angolok amíg élnek, utaznak. Nem kell, hogy ez hosszú út legyen. Anyósom, Olive jót akart, amikor egy nászutat adott nekünk ajándékba. Egy olyan utazási irodánál foglalta, amely idős embereknek szervezett utakat. Így aztán egy egész hetet tölthettünk ifjú feleségemmel egy Skóciát beutazó buszon angol nyugdíjasok kedélyes és örömteli társaságában. Bár mindannyian 40-50 évvel idősebbek voltak nálunk, épp annyira kedvüket lelték a látnivalókban, mint mi, fiatalok. Ma, 25 évvel később, amikor már a saját nyugdíjas éveim is kezdenek megjelenni a láthatáron, egyre gyakrabban gondolok ezekre az angol nyugdíjasokra. Mindenki hallott már arról, mi az „az amerikai álom”, még senkit nem hallottam „az angol álomról” beszélni. Ki tudja, lehet, hogy „az angol álom” a vidám, boldog öregség, élénk társasérettel és sok utazással. Minden esetre, ha választhatnék, hogy hol éljem le öreg napjaimat, Ukrajnában-e vagy Angliában, azt hiszem, az utóbbit választanám. De még mielőtt ennek elérkezik az ideje, igyekszem minél többször ellátogatni Nagy-Britanniába, hogy egyre ügyesebb legyek az ezt a nevet viselő puzzle-nak minél áttekinthetőbb, bár kétség kívül komplex képpé való összeillesztésében.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

STEPHAN ENTER

Perem

Norvégia, júniusban

ENTER, Stephan
Perem
Gondolat, 2015
(megjelenés előtt)

Nem elégednék meg a szem látván – de Norvégia, júniusban, erre a bibliai bölcsességre is rácafol. Mert az újabb és újabb makulátlan hegyláncok és a ki tudja hányadik szikrázó víztükrök után egyszerűen lehetetlen volt még többet befogadni, pláne, hogy az ember egy roskatag Ford Taunusban kacskaringózott a parton észak felé, elhagyott országutak, végeérhetetlen alagutak és fjordokon bóbiskoló kompok szűnni nem akaró váltakozásában. És ő bele akarta vetni magát; arra vágyott, hogy kellően felkészült – vagy legalább kötelességtudó – érzékekkel lankadatlanul magába szívja minden látkép minden részletét. S aztán, már túl a sarkkörön, útjuk végcélja: a Lofoten-szigetek. Amikor a kikötés után megvette a térképet – ugyanezt a világoskék, halvány foltokkal borított térképet, amelyet most kisimított –, rögtön az iskoláskora jutott eszébe. Mert igen, pontosan ilyenek rajzolta a füzeté

hátuljába a mesebeli földrészeket, gyerekfejű ilyenek képzelte a szigetbirodalmakat: itt is, ott is hegyekké csúcsosodó szigetek és félszigetek, a partvonalak, akár egy kirakós játék darabjai. Marten Toonder-föld, jegyezte meg Martin már a Bodóból kifutó hajón, és ezzel fején találta a szöveget; tényleg mintha olyan rajzoló keze műve lett volna, aki bizarrabbnál bizarrabb formákban leli örömet.

Aztán ott volt a fehér éjszaka. Izgatottan várta, de hamar kiderült, hogy nincs benne semmi különös. Két nap alatt hozzá is szoktak, és szemmaszkkal, füldugóval (éjjel-nappal vijjogtak a sirályok) remekül tudtak aludni, főleg hogy alig álltak a lábukon az egész napos gyaloglás és mászás után. Csak utólag, a visszaúton döbrent rá az egész furcsaságára, amikor Vincent és ő egyhuzamban tettek meg nyolcszáz kilométert délnek, Svédországban.

A heteken át tartó szüntelen nappali világosság után egyszer csak kobalt-színbe fordult az este, ők pedig nem győztek álmélkodni, hogy lehet ennyire sötét – meszeszerű érzés volt, megsejtették belőle, milyen áhítatos félelem foghatta el az ősembert egy-egy napfogyatkozás láttán. Ugyanekkor történt, hogy amikor Svédország közepe táján megpillantották a Balti-part első nagyobb lombos fáit – terebélyes tölgyeket, nyárfákat –, szabályosan fellélegzett a látványtól. És sehol egy szúnyog, jutott eszébe; egy egész hónapra át nem talált magán csípést, de még csak nem is látott szúnyogot, pedig néha huszonöt foknál is melegebb volt, ami megint csak hihetetlennek tűnt, ott fenn északon. Lotte, akinek a *Soba többé alvás* lapult a hátizsákjában, komédiásnak és lekvár alaknak titulálta Alfred Issendorffot.

De a Lofoten esszenciája mégiscsak a fény volt. Ez az, amit sosem fog elfelejteni: a gyöngéd, titokzatos, ugyanakkor tömény mélabúval teli fényt, amely késő esténként a világra telepedett. Régi festményeken, a *Delft látképén* látni ilyesmit, csak ez a fény még áthatóbb volt, még kiterjedtebb. Nem sokkal az elutazásuk előtt, kívárva, hogy laposan süssön a nap, több tucatnyi fotót készített Værøy lángoló sziklaszigetéről, amely nagyjából délre esett moskenesøyai tanyájuktól, egy Å nevű halászfalutól. Hazaérve aztán kiderült, egyik kép sem közelíti meg az emlékeit.

A Lofoten nem tartozott a szokásos mászóhelyeik közé; rendszerint a svájc-i Alpokra vagy a Dolomitokra esett a választásuk. De ők – talán az egy Vincentet kivéve – nem is voltak afféle megszállott alpinisták, akik minden útjukban csak felkészülést látnak, előjátékot a majdani nagy Himalája- és Andok-expedíciókhoz. Szó se róla, a világ minden hegymászójával együtt ők is magukévá tették az „akkor jó, ha fáj” alapelvét – vagy mindenesetre vallották, hogy a fizikai megpróbáltatás tisztítólag hat a személyiségre. De egyikük sem hirdette fennhangon, hogy néhány elhalt ujj nem nagy ár, ha az ember ott állhat egy nyolcezeresen. Jóllehet kimondatlan maradt, de Paul számára sosem volt kétséges, mi a közös bennük: a vágy, hogy megmerítkezzenek a fényben és a jó levegőben, nagyfeszültség alá helyezték a testüket, és a velejükhöz áthassa őket a létezésük tudata; ez a tapasztalat sehol nem áthatóbb, mint a hegyek kulisszái előtt; talán mert olyan erősen érzékeltek az emberrel, milyen nevetségesen sérülékeny, és újra meg újra éreztetik vele, hogy sosem lesz több jelentéktelen nézőnél.

Ahogy ott járták a vidéket – maréknyi ember, akik, ha nincs ez a közös kedvtelésük, aligha ismerték volna meg egymást. Ahogy ott járta a vidéket – abban a bizsergető, reteksgazú szélben, amely egyenest a sarkvidékről fúj, az alatt a makulátlan ég alatt, amelyen sehol egy kondenzcsík, és makkegészségesen, szájában egy fűszál vagy az olvadékvíz ízével, és hozzá a mindent merés ujjongó érzése a szívében, a bizonyosság, hogy így sétálhatna át Európa valamennyi hegyén!

Utólag valaki megkérdezte, hogy jutott eszükbe éppen a Lofoten, és ő nem tudott azonnal felelni. Talán egyikük meglátott egy fotót a fagyos tengerből kiálló cápafogsorokról – egy gigászi állkapocs-kövélet. Azt sem tudta igazán megmagyarázni, miért élvezte ott a mászást úgy, ahogy sehol másutt. A veszély izgalma, ami olyan kivételessé teszi a hegymászást, mert aki erre a hobbira adja a fejét, kénytelen túltenni magát azon a körülményen, hogy némelyeknek, másoknak, az életükkel kell fizetniük – itt éppen ez hiányzott: a Lofotenen akkor sem fagyott meg az ember, ha eltévedt, itt nem kellett lavinától tartani. Talán a különös párosítás tette: hogy havas hegyek emelkedtek ki közvetlenül a tengerből. Vagy, ki tudja, végső soron a társaság összetételén is múlhatott.

Leengedte a térképet, és kitekintett. Egy felhő tolakodott be a nap elé, hogy elbitorolja fénykoronáját. Észrevette, hogy a hüvelykujja körmét bele nyomta a térképbe. Milyen lenne ott most? S miközben a térképet szorongatva nézett kifelé az ablakon, ahol a vonat lökeshulláma fűcsomókat és apróbb cserjéket lökött félre a sínek mellől, a sok-sok emlék közül előlépett egyetlenegy.

Aznap szélcsendben másztak. Három szomszédos csúcs volt a cél, amelyek úgy sorakoztak egy gerincen, mint a kerítésoszlopok. (Böngészni kezdte a térképet, és egyik-másik név még rémlett is neki – Reinebringen, Veinstinden –, Martin persze ma is betéve tudná mindegyiket.) Egyik oldalon, lent a mélyben a tenger nyúlt el tompa csillogásban úszó vizével, ahonnan foszlányokban még éppen felhallatszott egy halászhajó töfögése, a látóhatáron pedig, jó száz kilométerrel távolabb, mint messzi felhők, a norvég szárazföld hegyei derengtek. A másik oldalon, az óceán felől, Moskenesøya csendbe bozult katedrálisai álltak csatarendben.

Aznap az egész csapat ott volt; az ő négyesük, amely autóval tette meg az utat, és még tizenegy társuk, akik egy héttel korábban érkeztek Oslóból, vonattal. Olyan könnyedén ment a mászás, és annyi piros T-t láttak az útjukat szegélyező köveken, hogy lassan kezdték magukat turistának érezni, és aztán ripsz-ropsz – de hát mikor nem így ment? –, már ott is álltak az első hegy tetején.

Amilyen szeszélyesek és szövevényesek voltak a visszatérő álmai, olyan egyértelműek és körülhatároltak maradtak emlékezetében ennek a lofoteni napnak a részletei – mintha a táj szerkezete az észlelésre is rányomta volna a bélyegét. Arra is emlékezett, hogy valaki lovaglóülésben pózolt a hegygerinc legélesebb részén, és kijelentette, hogy egyik golyója most a Skandináv Táblához, a másik pedig az Atlanti Lemezhez tartozik; hogy körbejárt egy csomag Digestive keksz, amiből az orra előtt happolták el az utolsó darabot, és hogy jót derültek az egy szem elsőéves távcsövén, egy ólom súlyú, háború előtti modellen.

Kis ideig még ténferegtek odafent; percek alatt alig hallatszott más neszt, mint a kamerazárak kattanása. Vincent nekidöntötte a hátát egy kagylókék sziklának, és a hátizsákja szíján babrált a zsebkesével. Lotte elkérte a kukkért és hozzá a térképet is, majd miután minden oldalon körülkémlelt, kijelentette, hogy az a „dög” tényleg többet nyom, mint az összes csomagja együttvéve, viszont fantasztikus vele a kilátás. „Ivásról nem megfélemedezni, gyerekek”, szólalt meg tanítóbaú hangon Martin, és odadobott neki egy langyos vizet teli kulacsot. És emlékezett, hogy valaki most sem állta meg egy „igen, apu” nélkül, mire kitört a vihogás, és Martin persze megint ráharapott, nekiállt vörös fejfel védekezni. Martin sokszor érezte magát sarokba szorítva; hogy miért, azt senki sem tudta; talán a magára vállalt szervezői szerep miatt – ami ellen pedig senkinek sem volt kifogása. Rejtély, hogy miként kanyarodott oda, de a következő pillanatban már azt fejtegette nekik (kissé hebegő hangon, de amúgy is volt benne valami egy ketreche zárt állatból), hogy őt nem érdeklik az anyagiak; igaz, hogy professzor akar lenni, de abban még nincs semmi anyagi. Ha jól meggondolja, egyetlenegy anyagi vágya van, és az egy szép ház – a tengerparton. Egy vidéki ház, igen, ez az egyetlen dolog, mert különben nagy ívben tesz a sok kacatra, nem érdeklik sem az autók, sem a drága órák, sem a pénz, se semmi, csak egy szép nagy, tengerre néző ház, amiben ellakhat.

– Szólsz majd, ha összehoztad? – kérdezte Vincent, majd összecsukta a zsebkesét, és magához vette valakinek a távcsövét.

– Hogyne – felelte éles hangon Martin. – De csak ha megígéritek, hogy eljöttök.

– A magam részéről igen – válaszolt Paul elsőként. Sajnálta Martint, mert mindig ez lett a vesztesége: senki nem pécézte ki, senki nem akart belőle bolondot csinálni, de ő azt gondolta, hogy igen, és ezért körülményes védekezésbe fogott, amivel pontosan azt érte el, amit annyira szeretett volna elkerülni. Paul felállt, és szétárt ujjait a nap elé tartotta; az a kép tárult a szeme elé, amellyel már annyiszor megajándékozták a magaslatok (mert a völgyekből nem lehetett ilyesmit látni, csak hegymászók értették meg mindjárt, mire gondol): a hegyek mint hullámok, tovagördülő, fehér tajtékú hullámok – kőből, vagyis ósídökből valók –, és a tarajuk felett a pilleként verdeső jelenlétével. Igen – így gondolta ott tágra nyílt szemmel –, így töppedsz össze cseppe a hullámtörésben. S hirtelen arra vágyott, hogy valaminek vagy valakinek hálás lehessen ezért a tájért: hogy úgy tárul fel előtte a világ, mint egy frissen feltört kincsesláda – zafirtavakkal, smaragd völgyekkel. Ezt a gondolatot keresztelte Lotte mondata: – Ilyen boldogok már soha nem leszünk többé.

(regényrészlet)

FENYVES MIKLÓS FORDÍTÁSA

Mirrors of Europe

Norvég levelek

PÂRVULESCU,
Ioana
Az élet pénteken
kezdődik
Typotex, 2015
(megjelenés előtt)

Drága barátaim,
– Mir fehlen die Worte... , nem találok szavakat – mondta a pilóta kétségbeesetten, éppen amikor megpillantottuk alattunk a tavak selymes fényében feketén visszatükröződő norvég fenyőerdőket. Északi, nor-wegeni utazásom, mint látjátok, drámaian kezdődött.

Tegnap délután indultam Bukarestből a Luft-hansa légitársaság gépén, kézipoggyásomban egy Nikon fényképezőgéppel és Thor Heyerdahl könyvével a Kon-Tiki expedícióról. A gurigás bőröndömet feladtam: benne a három hétre való felszereléssel, félelmeimmel és előítéleteimmel (összesen tizenegy és fél kilót nyomott). Mivel a családból elsőként jutok el Norvégiába, nagy felelősség nyomja a vállamat. Úgy érzem magam, mint a hajdani bátor felfedezőket, akik átlépték a térképen a végső határt: HIC SUNT LEONES. Hiába mondták, hogy európai országba indulok, ahol nincsenek oroszlanok, csak civilizált, szelíd rénszarvasok és civilizált, szóke emberek. Hiába emlékeztem utazásaimra, amelyek sűrű sugaraikkal behálózta Európa térképét, és mind jól végződtek. Hiába meresztettek nagy szemeket a csodálkozástól és a hitetlenségtől (ahogy ti is), akiknek bevallottam nyugtalanságomat, és egyfajta nehezítéssel értesemre adták, hogy a következő három hétben szívesen cserélnék velem! Én elutazom a zöld, árnyas helyekre, a világ legszebb tájaira, ők pedig ott maradnak Bukarestben, pont abban a hónapban, amikor forró, mint egy katlan.

Este Münchenben átszálltam az oslói Lufthansa gépre. Körülöttem mindenféle fajtájú turisták. Egy oslói hajóépítő ült mellettem, aki azonnal eloszlatta az első előítéletemet a norvégokról, nevezetesen, hogy hallgatagok. Rendkívül kedvesen és hatásosan mindenféle látnivalóra hívta fel a figyelmemet a hazájában. Én viszont az ablak felé fordulva próbáltam kitalálni a kövér felhők-ből, hogy mi lehet alattam. És pont amikor – mint mondtam – először pillantottam meg a norvég táj erdős és vizekkel teli szalagját, jött a pilóta bejelentése: Mir fehlen die Worte... „nem találok szavakat”. Valódi kétségbeesés érződött a hangszóróból, pedig olyan vidám és bizakodó volt még a repülés elején. Hosszú percekig nem fogtam fel, hogy mi történik, természetesen a saját hibámból: nem figyelek a repülői bejelentésekre, de ha figyelek, akkor sem értem igazán, mit mondanak, úgy érzem, hogy ezek a bejelentések minden országban és minden repülőn csak fokozzák az utas nyugtalanságát. Aztán villámcsapásszerűen megértettem: Németország aznap este Olaszországgal játszott az európai foci bajnokságon, és megkapta második gólját, így a mérkőzés sorsa

megpecsételődött. Az út hátralevő részét halotti csendben tettük meg, némán szálltunk le Oslóban (a pilóta azt se mondta meg, hogy hány fok van odakint, helyi idő szerint hány óra, el se köszönt), a stewardessek pedig, egyiknek a német zászló volt az arcára festve, a másik német nemzeti színű girlandot viselt a nyakában, szomorú mosollyal búcsúztak, mint akiket Fortuna istennő elhagyott.

Viszont Norvégia fővárosa vidáman fogadott, meglepő világossággal, pedig már közeledett az éjféli. Éjjel tizenegy órakor, amikor már az elegáns Flybussenben ültem a hotel felé tartva, még mindig nem ment le a nap, és a kristálytisza levegőben élesen kirajolódtak a város körvonalai.

Erőt, egészséget, ahogy a klasszikusok mondják, visszatérek még a zsebtükrömmel,

Ioana

Oslo

Kedveseim,

Be brave, ez a vikingek elsődleges, nem hivatalosan lefordított, de az egyesült Európában teljesen elterjedt törvénye. Az is igaz, hogy ők folyamatosan azt is mondják, hogy légy erőszakos, de ezzel a törvénnyel nem értenek egyet. Máskülönb minden évben Oslóban nyújtják át a Béke Nobel-díjat.

Nem találkoztam a norvégoknál békésebb, szelídebb, a rosszal szemben teljesen felkészületlen emberekkel (az örült Breivik kivételével, felejtük el a nevét!). Amikor 1994-ben a Nemzeti Múzeumból a tolvajok ellopták Munch *Kiáltását* – nálunk is bemondták a hírekben, talán még emlékeztek rá –, a helyén hagytak egy cédulát, amelyben humorosan köszönetet mondtak a hiányos biztonsági intézkedésekért. Bemásztak az ablakon, és alig egy perc alatt elintézték az ügyet. Egy év múlva visszaadták a képet, de tíz év múlva a lopás megismétlődött, és manapság, amikor én láttam a képet, a biztonsági intézkedések semmivel sem tűntek szigorúbbnak. Felfedeztem itt Christian Krohgot, Munch támogatóját, aki Albertine-t, a norvég Nanát tette halhatatlanná.

Kijelentem, hogy úgy érzem magam Oslóban, mint egy viking a bárkájában. Ha nem is nagyon nagy város, de igen eleven. Talán nem olyan varázslatos, mint Stockholm, mégis vannak csalogató helyei, ahogy előbújik a nap, az emberek eláraszthatják az utcákat, a gyerekeket hagyják meztelenül hancúrozni és pancsolni a belváros szökőkútjaiban, esténként a fiatalok kint táncolnak és énekelnek, és van egy csodálatos régi hajóépítő kikötője, amelyet mostanra szórakozóhelyé alakítottak át. Mi minden van itt? Fehér árbocerdő, mint tengerből kinőtt nyírfák, a legkülönbözőbb

emberfajták, régi, vöröstégla épületek, tizenkilencedik századi stílusú és ultramodern csarnokok, függőhidak, vendéglők, szökőkutak, jegesmedvegyermekmászókák, bronzszobrok gólyalábakon, az úszómedencékben műanyag ballonok, amelyeken a gyerekek nem tudnak megállni a lábukon, fagyalt, sör, vörös szélsárkányokat eregetnek a szélben, kikötőbe érkező vagy tengerre induló hajók, emberek, emberek, emberek, akik nem tudják, mit csinálnak, mit keresnek, nem csinálnak semmit, nem keresnek semmit, bámészkodnak. És néha hallatszik fölöttük a városháza toronyórája, amely minden negyedórán jelzi az időt. És váratlanul a sirályok rekedtes vagy éles és ironikus kiáltásai: büszkén sétálnak a városban a tiszteletreméltó polgárok között.

A fény és az égbolt folyamatosan változik, nyomot hagyva az utcákon és házakon, mintha egy láthatatlan festő állandóan átfestene az ismerős helyek tapétáit, hogy ne unatkozzunk. A modern építészet mesterműve, amelyet valaha láttam, a (négy éve elkészült) operaház. Az öböl vizébe süllyesztve, négyszögletes fehér carrarai márványlapokból és üvegből épült felületeivel félig elsüllyedt jéghegyre hasonlít. Ezt a benyomást erősíti az az üvegszobor is, amely Gaspar David Friedrich jéghegyének zseniális (de nem copy-paste!) másolata, és mintha a jéghegy-épületről leválva esett volna a körülötte lévő hullámok közé. Télen tele van jégpikkelyekkel, és természetesnek hat, vagyis természetnek. Azt hiszem, ez a világ egyetlen olyan operaháza, amelynek a tetéjére fel lehet menni biciklivel vagy babakocsival. Pontos adatokkal is szolgálhatnék, mivel az operaházat egy volt operaénekesnő mutatta meg nekem – valóban dallamos, telt hangja volt –, de félek, hogy untatnának titeket, inkább a személyes tükrömet használom, mert még ha torzít is, rendelkezik a frissesség előnyével.

Oslo becsületére válik, hogy sokkal kevesebb turisztikai giccs van itt, mint Európa többi nagyvárosában, jussanak csak eszetekbe az Eiffel-toronyos csecsebecsék, a Kafkás gólemek és kannák, a római angyalkák, a bécsi üvegnyípek, a mi népviseletes babáink, a cseh sörös serlegek meg egyebek. Itt viszont alig lehet néhány düledt szemű trollt találni. Hasznosak voltak nekem, mivel nagyon homályos elképzelésem volt ezekről a rokonszenves teremtményekről, akik arra kényszerülnek, hogy alagsorban éljenek (harmadosztályú lakásokban), és lám, most itt vannak előttem. Agyagból készültek, kicsik, akárcsak manó rokonaik, nagy hasúak, különböző az ujjai és lábujjai száma, hatalmas a szájuk, és a foguk szégyentelenségül elhanyagolt. Csúnya csínyek vannak

a rovásukon (talán mert fáj a foguk, és jól jönnek nekik egy fogorvos). Valószínűleg ők, a trollok, oltották el a villanyt a hotelszobámban tegnap este, és ma reggel megint, hogy eszembe jusson a kommunizmus „fényes” korszaka, odahaza. Arra gondoltam, hogy manapság több trollerrel találkozunk, mint trollal, és ez árt az európai képzelőerőnek, de várom, hogy az erdőt járva mégis találkozzom velük, mert ott törvényes védelem alatt állnak. Küldök egy kis esőt, mert itt több jut nekem belőle, mint amennyire szükségem van.

Ioana

Bergen, július 5.

Kedveseim,

Be prepared, így szól a vikingek második törvénye. Míg a cikkely utolsó pontja: *Choose on chief*. Örülök, hogy elmondhatom nektek, az expedíció egyetlen főnökeként mászkáltam hátizsákkal a bergeni die Bergében. Világosan feküdtem le, világosan ébredtem, és nem tudnám megmondani, hogy volt-e sötét is, mert behúztam a vastag, azt hiszem, viaszosvászon függönyöket.

Miután rövid kitérőt tettem a halpiacon, amelynek orrfacsaró büze volt, és megbámultam mindenféle fagyasztott tengeri csodákat (miközben az én Kon-Tiki expedíciós norvégom könyvében ezek élők és barátságosak, még a polipok és a cápák is), siettem, hogy a felvonóval, a floybanennel, felérjek a Fløyen hegyre. Néhány percn belül a kilátónál voltam, ahol a turisták a földkerekség valamennyi nyelvén, de leginkább a nemzetközi nyelv indulatszavaival (Ah!, Óóóóó!) csodálták az alattuk lustán heverésző és az apró kikötő vízében fürdőző várost. Azután gyalog vágtam neki a különleges norvég erdőknek, a legtitokzatosabb helyeknek, amelyeket valaha láthattam. Öreg, óriási fák, a selymes fű, mint valami hosszúra nőtt zöld haj, puha moha. Csak aludnál rajta! A virágok, ha nyílnak, nagyra nőnek, húsosak, egészségesek, mintha fitnessre járnának. Az ősvények egymásból bomlanak ki, mint Proust mondatai, annyi az alárendelt, hogy nem lehet a végére érni. Mindig felbukkan valahonnan egy-egy fekete tó, egy-egy faházikó, némelyik ferde, mintha reuma gyötörné. Annyi a költészet ezekben az erdőkben, hogy az

ember versben beszél vagy suttog, ami a hallgatás első megnyilvánulása.

Kiváló tájékozódási képességgel sikerült eltévednem, mint mindig, pedig jól jelzik az utakat. És megemlítek egy hiányosságot is, nehogy azt higgyétek, hogy elvesztettem a kritikai érzékemet: nem tájékoztatnak az időtartamról, nálunk kiírják a hozzávetőleges időt, hogy összehasonlítva őket, a rövidebb vagy hosszabb utat választhasd. Éppen arra gondoltam, hogy a mohaágy pont olyan puha és csábító, mint a hotelszobámé, és szükség esetén az erdőben is éjszakázhatom, amikor egy jószágos, divatosan nyírt manó, nyomában kutyával, megmutatta az utat visszafelé, és gyalog leereszkedtem a meghitt Bryggen 1700-as évekbeli, tegnapi, mai és mindenkori bátor kereskedőinek házai közé. Hiszen tudjátok, hogy mennyire becsülöm a kereskedőket, mivel általában nyíltszívűek és barátságosak! Az erőd alján, a turista résznél a különböző fatáblák hirdetései közül főként azon szórakoztam, amelyiken az áll, hogy „A seprűn repülés tilos”, vagy esetenként megengedett. Egyébként elmondhatom, hogy ezen a helyen a pénz elolvad, de a hó nem. Elolvadok a fáradtságtól,

Ioana

Ålesund, július 9.

Kedveseim, a vikingek harmadik törvénye: *Be good merchant*, és ugyanitt figyelmeztetnek arra, hogy *Don't promise what you can't keep* valamint arra, hogy *Arrange things so that you can return*. Ami engem illet, azt hiszem, javítottam a franciák és olaszok megítélésén, akikkel spontán azonosítottak, mivel sokszor mondták nekem kedvesen: grazie, merci, au revoir, arrivederci. Persze, a köszönöm és a viszontlátásra román megfelelőjével válaszoltam, és meghívtam őket Romániába, és futólag megemlítettem a mi aranyos Drakulánkat és a fiatalok között annyira divatos vámpírokat is. Csak hogy tudjátok!

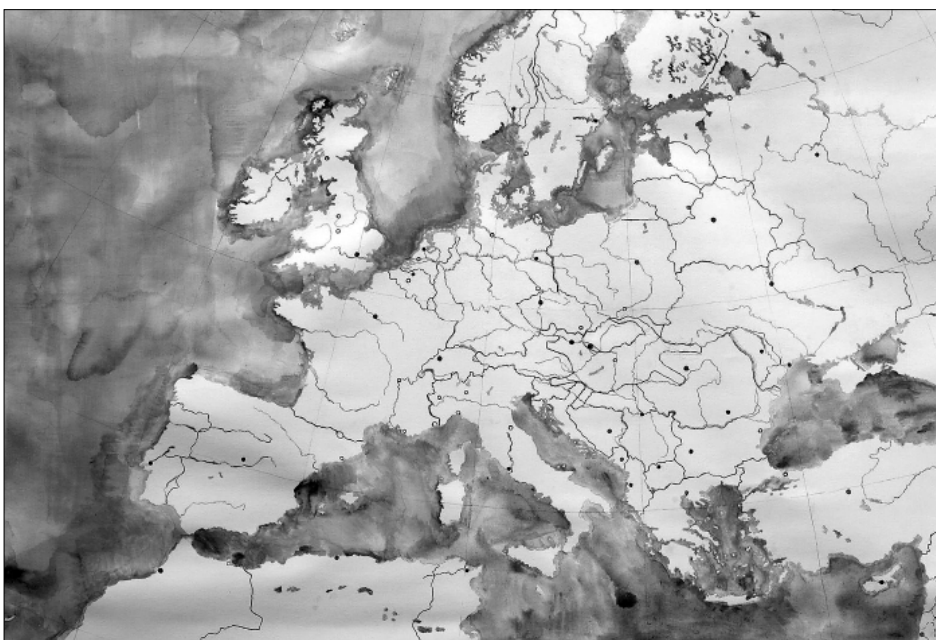
Bergentől Ålesundig valószínűleg életem legszebb útját jártam be. Tényleg az az ember érzése, hogy egy másik világban van. De elég a leírásokból. Az az igazság, hogy amióta az eszemet tudom, nem láttam ilyen költői helyeket. Majd beszámolok róluk, ha hazamegyek, és fényképekkel

fogom bizonyítani. Most egy olyan városban vagyok, amely 1904-ben teljesen leégett, és három év alatt újjáépítették (német segítséggel), úgy, hogy az egész art nouveau-stílusú, egy gyönyörűség! Nem is találhattam volna ennél jobbat, én, aki a regényem cselekményét 1897-be helyeztem. Ma a vízparton reggeliztem (a hotel vendéglője a hullámok közelében van), megfigyeltem, hogy a sirályok milyen gondosan készítik el a reggeli toaletttjüket.

Ne vegyétek tőlem rossz néven, hogy nem beszéllek a fjordokról (esetleg annyit, hogy amíg a fjordokat bebarangoltam, nem álltam meg, hogy végig ne énekeljem, természetesen falsul, Grieg *Morgenstimmungj*át és *Solveig dalát*). De arra gondolok, hogy naponta ezernyi képet csinálnak itt, és hogy összegyűlnek, és milliónyi apró fjordot tárolhatnak a világ lakásaiban, Amerikától Japánig.

Inkább elmesélek két egymással szöges-elleneseményt a „tömegközlekedésről”. Az első a hajón. Bergenben vettem hajójegyet az első fjordok közötti sétautamra. Időben érkeztem, elfoglaltam kitűnő helyemet a fedélzeten, hogy ne mondjam, a tetőn, és vártam, hogy induljunk, tizenegy órákor. Pont tizenegykor beindultak a motorok (a hajó inkább elektronikus volt, mint hagyományos), de tízpercnyi hiábavaló pörgés után meglepésszerűen végleg leálltak. A pasas, akiktől a jegyket vettük, amolyan főnökféle, hihetetlen nyugalommal kijelentette, hogy aznap már nem megyünk, jöjjünk másnap ugyanebben az időpontban, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga volna. A turisták elkezdtek hangoskodni, kérdezősködtek, hogy miért nem küldenek másik hajót. Hovisne, ő csak hajtogatta a magáét: jöjjenek holnap, ugyanekkor. Sokan (including me) másnap már utaztak, úgyhogy képtelenség volt a hajózást elhalasztani, de nem törődtek vele, nyugodtan vállaltak. Felázadtunk, hogy akkor adják vissza a pénzt (kábé 60 eurót). Sokáig tartott, és mintha nagy szívességet tennének. És amikor egyesek zúgolódní kezdtek, hogy máris sok időt elveszítettek, rámegett az egész nap, a srác azt felelte, hogy az ő bajuk, hogy megvárják a pénzüket, vagy anélkül távoznak. Végül is én nem idegeskedtem, úgy néztem végig az egészet, mint egy színházi előadást, elvégre zen vagyok Mircea Cărtărescu naplója szerint.

A másik esemény ennek az ellenkezője, és az autóbuszon történt. Mivel a hegyek miatt nincsen elég vasútvonaluk, itt az autóbuszok a legkedveltebb és legjobb közlekedési eszközök. Némelyikben vécé is van, és még kávéfőzőgép is, amelyből tetszés szerint lehet fogyasztani. De nem menet közben, *it's dangerous*. Úgy kellene ülni, mint a repülőn, becsatolt biztonsági övvel, de ezt senki sem tartja be. A sofőrök két óránként váltják egymást, hogy ne fáradjanak el, de ők foglalkoznak a csomagokkal, a jegyekkel, mindennel – rendkívül udvariasak, és nem felejttem el azt a gesztust, ahogy feltolják a napszemüvegüket, amikor beér a busz az alagútba, vagy ahogy a fedélzeten berakják a kártyát a számítógépbe. Egyszer csak felszáll egy öregember, egy nagyon öreg úr, és a sofőr rájön, hogy pont az ellenkező – „viceversa” – irányba akar menni. Az öreg autóbusza már öt perce elment. A sofőr leszáll, izgatott, telefonálgat, taxit hív az öregnek, amellyel utolérheti

FISCHER, JUDIT: AZÉRT HÁBORÚZNI, HOGY KISKUTYA ALAKÚ LEGYEN MAGYARORSZÁG

Karol Chmel

Töprengsz,

*de a kérdés túl van azon, ami
megválaszolható;
válaszolsz, de a szembéjón
széthintett tüzekben csak
a fagy ablakai lobognak:*

*asztalírókjaidban
befejezetlen
levelek sárgulnak:
mennyi szó,
szerelem, fények,
átbatja őket
a bomlály.*

tényállás 2

*mosoly, foglalkozási ártalom:
ingatag vagy biztos állapot,
jegyezd föl: hova vezet ez?
jegyezd föl: gazdaságok harmóniája,
kettős magány,
allergia a kinyújtott
kézre*

andante

*és
a kávéban: a jövő: szétomló
kockacukor
inferno: emlékezetem, látomásaim
tükre...
mosolyogsz, mitschuldig, de ez csak
azoknak segít, akiknek magyarázatra
van szükségük; készülj a legrosszabbra,
a corpus hermeticumról lesz szó, az ujj
követeli a szálkát, a vak a sötétséget:
a prés nem tud a szőlőről,
de a metaforika működik*

Gyümölcsösebb fa

a harang merő közhely

isten nyelve ragacsos lesz
a csillagok merő cukor

a cukor
az erkölcsi törvény bennem

az igazság órája, süketeknek szóló zenével

aki az ablakon
kihajolva okádik
szerencsésen kiesik
hallja a kozmogóniát

szép idő van
vasárnap van
minden rendben

a betegek vendégségbe készülnek
a halottak a tükör mögött festik magukat

CSORDÁS GÁBOR FORDÍTÁSAI

az autóbuzsát. Mit szóltok ehhez? És mindezt ott, ahol az autóbuzsok olyan pontosan járnak, mint az óra, mert el kell érniük a ferryboat-ot, amely nem vár. Máskülönben a fel- és leszállás a ferryre, hogy átmenjenek a fjordon, nemzeti sportnak számít, és mind edzésben vannak. Jó éjszakát kívánok, és hogy úgy menjenek a dolgok, mint az óra (csak zárójelben, elég sok elromlott óra van a norvég városokban),

Ioana

Oslo, július 16.

Drága barátaim,

az utolsó viking törvény, amit, mi románok motónak használhatnánk, a *Keep the camp order*. A renddel átkelhetsz a tengeren vagy a történelem kátyúin. Felmerült bennem a kérdés, hogy itt vajon miért nincsenek konfliktusok, se feszültség, se nyugtalanság, olyannyira, hogy sokszor közömbösöknék tűnnek, holott az emberek hihetetlenül érzékenyek, de ez csak elcsukló hangjukban vagy sápadt arcuk pirulásában nyilvánul meg. És azt hiszem, megtaláltam a választ: ők tudják, hogy minden útjukba kerülő akadály, minden botladozás csak kísérleti őket az úton, a film happy enddel, az út jól végződik. Előbb-utóbb úgyis elhárítják az akadályt, és ők nyugodtan folytathatják útjukat, derűsen, mosolyogva. Nálunk ilyen választási lehetőség nincs. Mi tudjuk, hogy minden jóért, még ha csak rövid távú is, meg kell küzdeni, és a végeredmény bizonytalan. Ezért nálunk a lazítás szónak a valóságban nincs is fedezete.

De talán azért beszélek így, mert fáradt vagyok. Csak úgy ötletszerűen, néhány elkéseredett, de szerintem kifejező részlettel erről tanúbizonyosságot teszek nektek, akik még nem jártatok itt. A liftben nincs jelezve a földszint, a recepció az 1-es gomb (állandóan az alagsorban kötöttem ki).

A teljesen vadregényes, pusztai tájban a hirtelen felbukkanó autóbuzsok és postaládák hordoznak magukon valami valószerűtlent. A hétvégi házak az elképzelhető legcsábítóbb dolgok, különösen, ha napos ártéren látod őket.

A szupermarketben este nyolc után, hétvégén hat után, nem lehet alkoholt vásárolni, még sört sem.

A legtöbb norvég pisze orrú.

Nem mobiloznak az utcán, sem a vendéglőben, sem az autóbuzson, sem a vonaton. Nem illik. Olaszországban éppen az ellenkezőjét tapasztaltam.

A szépművészeti múzeumban megjelölnek a melleden öntapadós cédulával, amit a kijáratnál leteszel egy polcra, hogy újra felhasználják. A legtöbb múzeumban szabad fényképezni, úgyhogy rengeteg festménnyel térek haza, ezeket használni fogom az óráimon.

A szupermarketekben sokszor csónakokban tárolják az árut. Kézenfekvő kellék. De még a templomokban is lehet kupolára akasztott csónakot látni.

Örülök, hogy egy szívélyes embernek, Steinar Lonénak, Cårtärescu norvég fordítójának, és egy lelkes könyvesboltosnak, Nina Rylandnak köszönhetően a regényem, *Livet börjar på fredag*, amely a 2244 kiadónál jelent meg, ott van a nagy oslói Norli könyvesboltban, a Nemzeti Galéria mellett.

Ibsen a Grand Hotelben étkezett és kávézott. Ott, a második emeleten lakott az én román 19.

századi kedvencem is, útban az Északi-sark felé, Titu Maiorescu kritikusa, 1890-ben.

Azt mondják, Ibsennek hamarabb volt fürdő-kádjá, mint a királynak. Egyébként a királyi palota mellett lakott. Az utolsó szava, halála előtt, 1906. május 23-án, szimbolikus: „Ellenkezőleg!” De mögötte, akárcsak Goethe „Licht, mehr Licht!”-je esetében, egy hétköznapi esemény áll. Az ápolónő: „Ibsen úr, ma nagyon jól néz ki, remélem, jobban érzi magát!” „Ellenkezőleg!”

Azt mondják, Ibsennek tehetsége volt, a feleségének, Suzannahnak, személyisége. Ami nem azt jelenti, hogy Ibsen nem csalta meg. Ellenkezőleg!

A Románia területénél valamivel nagyobb Norvégianak negyed annyi a lakossága, mint a mi népességünk, hozzávetőlegesen öt millió. Tényleg sok a fenyo és kevés az ember. Talán ezért lehet annyi szobrot látni. A városokban a bronzemberek összekeverednek az élőkkel, a legtermészetesebb helyzetekben, újságot olvasnak, homlokukhoz emelt kézzel távolba néznek, karba tett kézzel állnak az ajtóban, még részegek és csavargók is akadnak közöttük, bronzból, a ház sarkánál elterülve. Az erdőben pedig medvék, varázslók és manók – fából.

A bolti eladónók a világ legkedvesebb teremtményei. Régi ismerősként, egyenesen rokonként köszöntenek, de nem kényszerítenek, hogy vásárolj, és ugyanolyan kedvesen köszönnek el, amikor távozol.

Tanulmányoztam a turisták lélektanát: számukra a legnagyobb öröm, amikor megállhatnak az állandó jövés-menésben és ehetnek. Norvégiában halat, rénszarvast, vörösfonyát.

Norvégia függetlenségét csak 1905-ben vívta ki, negyed századdal utánunk. De csak 1969 után gazdagodott meg, amikor az Északi-tengerben kőolajat találtak, a népmeséik kincskeresései, lám, végül valóra váltak!

A „közlekedési” táblák: „Vigyázz, vizesés!”, és egy ember siklik le a zuhatagban. Valóban, a leg-hosszabb vizeséseket itt lártam meredek hegyek falán száz méterekről lezúdulni. És lent úgy buzog a víz, mintha egy óriási ibrikben forna.

A földdel, fűvel, virággal borított háztetők, amelyek megbújnak a tájban, alkalmazkodnak a környezethez, mint a vadak és a madarak.

A csónakoknak személyiségük és lelkük van: vannak köztük természetesek és egyszerűek, viccesek, átfestettek, lassúak, gyorsan siklók, mint az angolnák, fegyelmazettek, vidámak, kövérek, öregek, gyerekesek. Csónakok – névvel és étellel ellátva.

Rátettem a kezem egy mentőövre, azt hittem, puha, dehogyan, ha fejbe kólintanána vele, már nem is kellene menteni.

A meredek partok házai előtt a parasztok pórázon cövekhez kötik a gyerekeket, mint a lovakat, nehogy a szakadékba zuhanjanak.

Norvégiában mintha minden fából és vízből volna.

Júliusban ritkaságszámba megy itt az éjszaka, és szerintem külön fizetni kéne érte.

Vágyom utánatok, mit mondjak! Vágyom a meleg után, még akkor is, ha ebben a hónapban Bukarest forró, mint egy katlan, vágyom a tücskökre és szunyogokra, az alkonyra és a koromsötétre, a zsvajra. Elfogott a vágy a csillagos ég után. A történetem jól végződik. Jövök haza!

KOSZTA GABRIELLA FORDÍTÁSA

Románia Európában volt

Az élet pénteken kezdődik

Előszó

1900 előtt néhány évvel tartalmasak voltak a mindennapok. Az emberek vibráltak, mint a távíródrótok, és jobban hittek a tudomány hatalmában, a haladásban és a *jövőben*, mint azelőtt vagy azután bármikor. Ezért az Újév volt a legfontosabb pillanat: a jövő folyamatos újakezdése.

A világ szövedéke bármilyen örült ötletet lehetővé tett, és az örült ötletek gyakran valóra váltak.

Románia Európában volt, kozmopolita fővárosa nagy erőfeszítésekkel szervezte és civilizálta önmagát. A korszak összes dokumentumai arról szólnak, hogy Bukarestben *soba*, se éjjel, se nappal nem lehetett unatkozni.

Az érzékeny lelkiületek előreláthatatlan veszélyektől tartottak. Egy férfi a sétatálcájával védekezett a villanyvilágítástól. Egy asszony határozottan megtiltotta a fiának, hogy lefényképezze, pedig engedte, hogy lefesse. A neurózisok versé alakultak, az ópium és a fájdalom kéz a kézben járt. A tuberkulózis, a szifilisz és a kosz vagy ölt, vagy sebeket ejtett a testekben és a lelkekben. A világból nem tűnt el a gonosz, de a mellőzése nem bizonyult a legjobb módszernek a jövő előkészületeihez. Voltak, akik harcoltak ellene.

Az újságok felismerték hatalmukat, és a leírt szóért már meg is lehetett halni. És a leírt szó már árulkodott róluk. Gondot okozott a pénz, de nem volt cél, és sokan akadtak, akik minden pénzüket készek voltak nemes célokra áldozni. A gyerekek korán kezdték utánozni a felnőtteket, a felnőttek néha úgy viselkedtek, mint a gyerekek, de az élet iránti kíváncsiság öröme egyik életkorban sem lankadt.

1900 előtt azt hitték, hogy az Isten az embert, a szó szoros értelmében, halhatatlannak teremtette. Semmi sem tűnt lehetetlennek, és nem is volt az. Bármilyen utópiát megengedtek. De valamennyi közül a legkedveltebb a *játék az idővel* volt. Egyébként az emberek mindenféle szempontból meg lehetőségen hasonlítottak elődeikre és utódaikra.

1900 előtt néhány évvel tartalmasak voltak a mindennapok, és az emberek a mi világunkról álmodtak.

Rólunk álmodtak.

DECEMBER 19, PÉNTEK

Egy eseménydús nap

Szeretek a kocsiban olvasni. A mama szid, a papa szerint, aki még otthon sem feledkezik meg róla, hogy ő doktor Leon Margulis főorvos, és a Nemzeti Színház mögött, a Sf. Ionică utca 8. szám alatt van a rendelője, tönkreteszem a szemem és rövidlátó gyerekeket fogok világra hozni. De makacs vagyok, és magammal viszem a könyvemet. Az ő idejükben több idő jutott az olvasásra és egyébre, de nekünk, fiataloknak sokkal jobban kell gazdálkodnunk az idővel. Alig várom, hogy lássam, mi lesz a *Vanity Fair*-ben Beckyvel. Bár, őszintén mondom, azt hiszem, én ahhoz a buta Ameliához jobban hasonlítok, és egész életemben valami szélhámósba leszek szerelmes. Ma nem volt szerencsém az olvasással. Először is, átfagyott a kezem. Azután, ahogy beszálltunk a kocsiba, a papa és a mama, mint a szakácsnőnk a petrezselymet, ízekre aprították azt az ismeretlent, akit Petre ma reggel a Băneasa erdő széli tónál, a mezőn szedett össze, a hóban. A Rendőrkapitányság zárkájába vitték. A mama, aki mindenről nagyon jól értesült, azt mondja, a bolondokházából szökött meg, mert biztosan megbolondult a sok tanulástól. És sokatmondóan rám nézett: „Te is így jársz, ha egész nap olvasol!” Aztán a papára: „Itt az ideje, hogy Iulia gondolkozni kezdjen egy rendes férfiről, akihez feleségül mehet!” A papa Costache úr kérésére, ő családunk barátja a rendőrségen, megvizsgálta a férfit, és azt állítja, hogy a hihetetlenül fura öltözéke dacára sem csavargó. Cirkuszi bohóc lehet. Különben tiszta, „testi” hibája sincs, azon kívül, hogy időnként tényleg félrebeszél. De ha bolond is, nagyon művelt, „jól

forogtja a szavakat”. Viszont amikor a papa megkérdezte tőle, hogy nem tüdőbajos-e, teljesen kijött a sodrából, gúnyosan ránézett, és sértően kijelentette: „Két krajcárt sem ér a színésze!” A papa, mint mindig, bármilyen helyzetben, most is komolyan válaszolt: „Kérem, uram, én nem színész vagyok, hanem orvos!” És hozzátette, hogy a férfi hörgése rekedtes, ő maga nagyon sápadt, de komoly betegséget nem észlelt nála. Erre a férfi lecsendesedett, és azt mondta, rá akar gyűjtani, mire a papa, aki bár ellenzi ezt a szokást, Costache úr asztaláról vitt neki finom dohányt és cigarettapapírt, de azt mondja, hogy az őrizetes vad keresgélés után egész egyszerűen hátat fordított neki. Neveletlen alak! Elvették a bőrdíjót, hogy átkutassák az ezüstözött kazettáját, az valami olyasmi, mint egy széf, ebből is látszik, hogy pénzhamisító is lehet, de egy óra fogva tartás és Costache uraság rövid kihallgatása után szabadon engedték. Amikor látta, hogy szabad, azonnal kerekelt oldott. Viszont titokban a rendőrség legjobb kocsisa követi.

– Hány éves? – tette fel a mama kedvenc kérdését.

– Negyvenháromat mondott, ami azt jelenti, hogy négyvel fiatalabb, mint én, de szerintem hazudik, nem adok neki többet harminc-harmincöttnél. Azt mondja, újságíró, és itt született. Dan Kretzu. Csodálkoztam, hogy az arca teljesen simára borotvált, mint az olyan színészeké, akik női szerepet játszanak. Hm!

És a papa megsimogatta vékony, kukoricahajhoz hasonló selymes, szőke szakállát, amitől egy életen át szenvedett. – Holnap a vacsoránál többet is megtudunk, mert meghívtam Costache urat.

A papa azonnal látta, hogy ég az arcom, és a homlokomra tette a kezét, hogy lássa, nem vagyok-e lázas. Szerinte mindennek konkrét, testi oka van, és hallani sem akar a lélekről. Bár a mama még egy ideig folytatta, mivel átmelegedett a kezem, lehúztam a kesztyűmet, és inkább visszatértem Beckyhez. Azt tetszik benne, hogy akárcsak én, tud franciául és angolul. Ami nem tetszik, hogy akárcsak nekem, neki is *green eyes* vannak. Barna szemet szerettem volna, mint a Jacques-é, és szőke haját, mint a Beckyé, de úgy látszik, huszonegy éve nem volt ilyen minta a gyárban, és meg kell elégednem a fekete hajjal. Hogy lehet, hogy ugyanazoktól a barna szemű szülőktől az egyik gyerek szeme olyan, mint az övéké, a másiké meg kék vagy zöld? Újévig be akarom fejezni a könyvet, úgyhogy megpróbálok kevesebbet írni a naplómba. Még van addig tizenkét nap és néhány óra.

2

Ma jó napjuk volt a bukarestieknek. Havazott, még tizenkét nap van hátra az évből, és tizenkét óra a napból. A várost az egyik sarkától a másikig beborító fehérség, a Cotroceni Palotától az Obor külvárosig, és a Șerban Vodă temetőtől a Sugárút köröndjeig, és még annál is tovább a négy égtáj felé, olvadozott a délutáni napsütésben. A jégcsapokat mintha beolajozták volna, és imitt-amott a járókelők nyakába csöpögtek. Az utcákon elég nagy volt a forgalom, mint karácsony előtt mindig. Nicu felfelé nézett, nehogy elázzon, és elterült a hóban, mérges lett, mintha nekiment volna egy lepedőnek.

– Akkor hát jómagam már megint elestem! – mondta a küldöncfiú jó hangosan, kipirulva és fejcsóválva. – *Annyiszor megmondtam*, hogy nézd meg jól, hová lépsz – zsörtölődött halkán, mégis mint egy rosszkedvű öregember. Tavalytól, amióta iskolába jár, ez a kioktató hang a nyelvéhez tapadt, és nem szabadult tőle. A szokása, hogy magában beszél, azóta megvan, mióta az eszébe tudja, mert pechére nincsenek testvérei, mint a többi gyerekek. Egy lánytestvérrel is beérmé, jobb híján. Leseperzte a havat a kabátjáról, megbámulta a jeget, amin elcsúszott, és trappolva ért a *L'Indépendance Roumaine* újság szerkesztőségéhez, amelynek a bejárata fölött volt a falóra. Pont tizenkettőkor beindult a harangjátéka. Nicu nem akarta lekésni a találkozást

a pandúrral. Nem volt könnyű, mivel ő csak a nap és az árnyék után tájékozódott. Most azonban valami elterelte a figyelmét. Pont előtte, a földön csodálatos, legalább két könyök hosszú jégcsap hevert, kardozásra kiváló. Azonnal felvette, megsimította enyhén hullámos felületét, nem érdekelte, hogy jéghideg, két kézzel megragadta, az oldalához tette, aztán két kézzel megint felemelte, és üvöltve a láthatatlan ellenségre támadt vele. Szerencsétlenségére, a háztető ereszen sokkal nagyobb nyugalomhoz szokott jégcsap irányt tévesztett: eltalált egy katonai egyenruhás, ezüstfejú sétatálcás, középtermetű urat, aki éppen akkor lépett ki a faliórák épületéből. Ő volt a rendőrfelügyelő jobb keze, a közbiztonsági szolgálat főnöke, Costache Boerescu, és mindig sietett: rövid lábaival gyorsan-gyorsan kaszálta a levegőt. Akkoriban naponta kétszer-háromszor is megfordult a franciák újságjánál. Amióta Lahovary urat, a lapigazgatót megölte párbajban „az a megátalkodott Filipescu”, az *Epoca* igazgatója. Úgyhogy a rendőr úrnak most pont a párbajhoz nem volt kedve, bosszankodott a megtorpant kihallgatás és a sajtó mind követelőzőbb hangneme miatt. Ott tartott, hogy már ki nem állhatta az újságírókat: ha valamit jól csinált, észre sem vették, de ha egyszer nem oldott meg elég gyorsan egy feladatot, rögtön ráugrottak, és befeketítették, a saját kijelentéseit jól kiforgatva felhasználták ellene. Ahányszor csak tehetett, de csakis férfiak jelenlétében, azzal hűtötte le magát, hogy „festett kurvának” nevezte a sajtót. Különbözőben egyedül élt, a Kőkeresztnél lévő létesítményt árendeménnyel is igénybe vehette, ha akarta. Rendőrként és férfiként is jól ismerte azt a helyet. Mielőtt fülön csiphette volna ezt az ördögfiókát, az meglépett előle, öngyilkos módon, a kocsi és a szánok között átvágott az úttesten, a Sărinđar felé, előbb a Capșa irányába tartó néhány kocsi, majd az ellenkező oldalon a Dâmbovița felé tartók szitkozódása közben, akik egymás után húzták vissza a gyepelöket, nehogy összeütközzenek. A fiú visszazétt. A rendőr ugyanabban a pillanatban megfenyegette a botjával, aztán hagyta, menjen isten hírével, ő pedig elindult a pár percre lévő kapitányság épülete felé.

– Megjárhattad volna. Costache uraság ezt nem felejt el, mert semmit sem felejt el, és ravasz, mint a kígyó. Jómagam máma csak hülyeségeket művelek – szölt a gyerek egy hóval teli bokornak, amely titokban nőtt ki a fal melletti sötét helyen. Néhány veréb ugrált gyorsan egyik ágról a másikra, kicsit időztek rajta, hasukkal érintették a vastag hótakarót, amely cafatokban lehullott, aztán magasabbra mentek a bokron, mint egy emeletes házban. Nicu kíváncsi volt, hogy miért mozognak annyit, mert nem úgy tűnt, hogy hozzá hasonlóan keresnének vagy követnének valamit, például. Neki pontos célja volt, és mindjárt fel is bukkant előtte: az *Universul* bejárata. Bukarest legolvasottabb újságja. Na, jó, az *Adevărul*nál nem így tudják, de hát ők mindent másképpen tudnak. Miután a bokorról az összes verebet gyorsan elzavarta, megnyújtotta lépteit.

A bal oldali ajtón bement. A portás kezét fogott vele, mint egy felnőtlet. Cercel bácsi mondta, hogy még várnia kell, mert a csomagokat nem hozták le a „terjesztői irodából”.

Nicu elfoglalta a helyét. Nagyon elégedett volt. A beszélgetések Cercellel mindig igen tanulságosak voltak, mert a portás naponta elolvasta az újságot, és felvilágosította a hírekről. Nicu megkérdezte, hogy eldöntötte-e, mire játszik a nagy újévi lottón, aminek a főnyereménye tízezer lej. Hat számot kell megtenni, és a fiú megkérte, az ő számát is tegye meg, nem azért, hogy nyerjen (bár némi pénz neki is jól jött volna), hanem hogy kisegítse. Nicu tudta, hogy ő a 9-est és a 8-ast választja, vagyis a jövő évszámot, a többit a portás, csakhogy ő mindennap meggondolja magát. Cercel bácsi most is azt mondta, hogy ez nem tréfa, át kell még gondolnia. Nicu számára a mai újság fő híre még a Hasfelmetsző Jack-hírnél is durvább volt, pedig eddig az volt a hírek királynője. A portás kinyitotta az *Universul*-t, és, jó messze tartva a szemétől, szótagolta:

– „Na-pi hírek... Bor-dély... Nem... Bor-dar-land újság hírei. A Mars bolygó és a marslakók.” Hallod? És szokás szerint a saját kommentárjával folytatta: „Kiderült, hogy a marslakók nem esznek húst, de a mamutokat szállításra használják. A lovaik akkorák, mint a mi póni lovaink.” Mint a mi póni lovaink? Miféle póni lovak? „A marháik kisebbek – vagyis nekünk nagyobb marháink vannak – és egyszarvúak. A marslakóknak nagyon átható a tekintetük. Tudnak repülni, de csak rövidtávon. A vízen ugyanolyan könnyen járnak, mint szárazföldön. A Marson megszűnt minden háború. Teokratikus kormány van. Tizenkét állam. Nincs magántulajdon.”

– Akkor én nem megyek a Marsra. Itt van a hazám, a vagyonom, a házam, a kertem, a feleségem, a galambjaim és a kölykeim – zárta le a portás a beszélgetést, és letette az újságot, mint aki mindent tud a marslakókról.

Nicu nem értett egyet vele. Ő inkább liberális volt. Jól megértette, hogy a marslakók repülnek, vízen járnak és mamutokon lovagolnak, mamutot látott az *Universul* illusztrációjain. Úgyhogy ebben sem, ahogy sok egyébben sem értett egyet Cercel báccsal, bár horgas orra és alatta a tömött bajusza tiszteletet parancsolt. Nicu engedékenyen azt mondta:

– Ha lehet, én megyek! Elmegyek, hogy lássam, és ha nem tetszik, visszajövök.

– Egyelőre menj, és hordd ki ezeket az újságokat! – és a portás dühösen, hogy ellenkeznek vele, hirtelen kikapta az újságokat Peppin Mirto kezéből, akit fordítóként és korrektorként alkalmaztak, de egy ideje azért is ő felelt, hogy a legfontosabb hírek minél előbb eljussanak a fontosabb előfizetőkhoz: Robescu polgármester úrhoz, a Nemzeti Színház igazgatójához, Petre Grădistanu úrhoz, a Palotába, a rendőrfőkapitányhoz, Caton Leccához, a többi újság főszerkesztőjéhez, még ha harcban is álltak velük. Nicunak az *Universul*-nál havi ötletes megbízása volt, amit mindig elején fizettek, plusz a rendes fizetése mellett még a baksis. Neki kellett kihordania a csomagokat, amelyek ott álltak kötegekben a hivatali helyiségektől az igazgató irodájáig, a mindenféle holmival együtt, amit ott helyben árultak. Egyébként az igazgató inkább otthon vagy a klubban tartózkodott, nem az újságnál. Nicu munkája iskola után legfeljebb két órát tartott. Titokban, ha nagy volt a tömeg, és nem vették észre, felült egy-egy bércoksi vagy a lóvasút hátsó végére. De ritkán volt ilyen szerencséje.

– Mi van, legény? – kérdezte Peppin Mirto öblös, operaénekes hangján, és Nicu köszönésképpen lekapta fejéről a sapkáját. Szeretett volna a Marssal kapcsolatos terveiről beszélni, de a férfi egyszerűen hátat fordított neki, és csak visszakiáltott, „Rögtön indulj!”, ami az udvarig visszhangzott. Miért érdeklődnek az emberek, ha meg sem várják a választ? Igaz, hogy itt, az *Universul*-nál Nicu csak olyan emberekkel találkozott, akik sokkal jobban siettek, mint a többi ismerőse. Valamennyien afféle marslakók, azok jó tulajdonságai nélkül! Ahogy a spárgával összekötözött csomaggal kilépett, majdnem összeütközött egy fiatalemberrel, aki úgy siklott be mellette, mint a gyík, és megkérdezte Cercel bácsitól, hogy hol adhat fel egy hirdetést. Türelmetlenül összeütközött a kesztyűs kezét, és rángatta a fejét.

– Jó na-pot, fi-a-tal-úr – mondta a portás szótagolva, mintha még mindig olvasna.

– Jó napot, fiatalúr, kontrázott Nicu is, de már nem kapta le a sapkáját.

A fiatalember túlságosan ideges volt, hogy a köszönését fogadja, azonnal a kérdésre tért:

– Hol lehet hirdetést feladni? Elveszett egy pénztárca, és a gazdám... .

– Tele pénzzel? – hallotta egyszerre a fiatalember és a portás.

– Nem, nem volt benne pénz... .

– Ékszer? – kérdezte Nicu, pont, amikor a portás is megszólalt:

– Okmányok?

– Nem, hanem... . valami egyéb. És a gazdám, akarom mondani, a tulajdonosa szép kis jutalmat ígér. Nem lakunk messze az Icoana templomtól, a Teilor úton, egy új házban, egész nyáron dolgoztak rajta.

És megint összeütközött a kezét.

– A második ajtó jobbra, az van kiírva, *Hirdetmények*. Tessék... .

Amíg az ideges fiatalember, mint a gyík, elment a portással, Nicu elindult az első címre, a Sărinđar utcába, a konkurenciához, és minden eshetőségre számítva tekintetével a havas utat pásztázta. Volt egy célja, ami feledtette vele a napi feladatok unalmát és a csöpögő ereszeket. Egy pénztárcát keresett, amiben gyémántkőves gyűrű, rubinkőves nyakkendő is lehet, amilyen Jaques apjának, Margulis doktornak van. De ha ez a gyíkember igazat mondott, ami egyáltalán nem biztos, nem ékszer volt benne. Hirtelen jobb ötlete támadt: egy sorsjegy, pont a nyerőszámokkal.

– Megvan! – gondolta Nicu büszkén. Most bosszantotta a hó, aminek úgy örült, amikor jött, szerencse, hogy már olvad. A nagyanyja, aki hitt a szentekben, mint minden nő, azt állította, hogy van szent minden szerencsétlenségre is. Reménykedett, hogy az elveszett tárgyaknak is van védőszentjük. Főként a mások által elvesztetteknek.

– És reménykedjünk, hogy én magam kapom meg a szép kis jutalmat.

(regényrészlet)

KOSZTA GABRIELLA FORDÍTÁSA

Mirrors of Europe

Amszterdami napló

Templomok

Most értettem meg, hogy egy katedrális torony-órája megszervezheti és beoszthatja a napi programot és szórakozást, még akkor is, ha nem tartozunk a lakhelyünk körül tömörülő egyik felekezethez sem. Amszterdamban a katedrális neve Jacob Obrecht, és azzal a szállóival szemben áll, amelyben megszálltam –, máskülönben a flamand reneszánsz egyházi zene megújítójának, Jacob Obrechtnek a neve uralja a negyed összes helyneveit.

Találkozásom az egyházzal meglehetősen véletlenszerű. Otthon, Bessarábiában gyerek- és ifjúkorom szovjet éveiben hiányzott ez a tájékozódási pont, annak ellenére, hogy falusi nagyapám lelkész volt. A szüleimet gimnáziumi tanárokként állandóan az „ateizmus védelmére” kényszerítették, és ők távol tartották a szakrálissal való találkozástól. Ma már két évtizede élünk e tilalmak nélkül, sőt, a vallásosság inflálódásának fázisán esünk át, ami Moldovában olykor aberrált, groteszk, a kollektív pszichózis formáit ölti magára, és belőlem olyan undort, belső riasztást vált ki, mint valami veszedelem. Szembesülve ezzel az üres és hamis buzgalommal (amely csak a kapzsi és képmutató papok zsebébe tömi), most már ott tartok, hogy a cseheket csodálom, akiknek a statisztikák szerint húsz százaléka vallásos, viszont polgári mentalitásuk irigylésre méltó.

Amszterdamban két hétig egy katolikus katedrális környékén lakni számomra provokációnak tűnt, a szabadelvűségéről és gátlástalanságáról híres város támadott ezzel. De mégis így történt: napról napra a toronyóra hosszú, nyugodt hangja mérte nekem az időt. Minden órát bizonyos számú harangütés jelzett, és egy magányos, tompább hang a félórakat, úgyhogy nem is volt szükségem egyéb időre vonatkozó támpontra.

Felmerült bennem a kérdés, hogy vajon nem azért rendezték-e meg nekem ezt a harangkonfgásos „forgatókönyvet”, hogy fegyelemre kényszerüljek, egy kevésbé tékozló és felületes napirend betartására...

Biciklisták

Elállt a szavam az amszterdami biciklistáktól. Sokan vannak, mindenfelé, elárasztották az utcákat és járdákat, az utolsó pillanatban adott figyelmeztető csengetésük kiborított, legalábbis az első napokban. Állandó fenyegetésként fogtam fel őket, mint valami kiváltságos, gögös és erőszakos törzset. Elállták az utamat, egyenként vagy csoportosan, pont akkor, amikor már biztos voltam benne, hogy végre én is szabadon átmehetek az úttesten. Mint az összes keleti, én is az autókat

figyeltem, mifelénk a bicikliközlekedést még be kell vezetni, megfeledeztem róla, hogy a forgalomban biciklisek is vannak. És ők olyan szenvedélyesen érvényesítik a jogaikat, mint valami magasabb rendű beteljesülést.

Városlakók, akik nyugodtan pedáloznak, vásárolni járnak – az élelmiszerkosarak az első kerék fölött vannak rögzítve –, bicikliző anyák, hátukra vagy hasukra kötözött gyerekekkel, mint valami ereszényes állatok; jól öltözött férfiak, valamely bank vagy állami hivatal alkalmazottai, viccelődve és nevetgélve, erős Dolce&Gaban illatfelhőt hagyva a kerekek után... Aztán gyerekek és fiatalok tömegével, fülhallgatóval, ezek mintha biciklin élnek az életüket: telefonálnak, esznek, isznak, diskurálnak, széles mozdulatokkal gesztikulálnak, a keréken-egyensúlyozás bajnokai... Miután hozzászoktam ehhez a közlekedési fajtához, és megtanultam tiszteletben tartani a biciklisávot (amely mégiscsak túl keskeny a nagy számukhoz képest – annál is inkább, mert ezen közlekednek a robogók, és olykor még a motorbiciklik is), volt időm és türelmem elmerengeni: mi történe nálunk, Chişinăuban, ha valaki megpróbálna ugyanígy átmenni biciklivel a városon, és még a gyerekét is felrakná a vázra. Előre kitervelt gyilkossággal volna egyenlő. Elképzelhetetlen volna biciklivel épkezláb elérni a munkahelyemig a pokoli és agresszív autós forgalomban.

Az a benyomásom, hogy egész Hollandia biciklire ült, és a tömegközlekedés – az autóbusz, a vilamos, a metró – csak a turistákért van, akik eszelelően rohannak egyik múzeumtól a másikig, egyik üzlettől a másikig...

A biciklik fűrtökben – az amszterdami csatornák fölött átívelő hidakon, a szupermarketek parkolóiban, az utak mentén, az útkereszteződésekben, a kávéházak mellett – hozzátartoznak az összetéveszthetetlen helyi városképhez.

Museumplein

Miután elhelyezkedtem a szállóamban, az első városi körutamon felfedeztem a Museumpleint. Egészen közel van a szállásomhoz, erről már az interneten értesültem, de nem gondoltam, hogy ennyire közel – megyek száz métert, a Jacob Obrecht és Lairesestraat sarkához érek, és közvetlenül előttem fel-táru a két múzeum – a Van Gogh (balra) és szemközt a Rijksmuseum – zöld pázsitja (nyár közepén is friss-friss zöld). A komor, sűrű kőépületek között hirtelen előttem a paradicsomi zöld mező. Ihletett, építési éleslátással elgondolt hely, amely a város utcáin és múzeumaiban megtett hosszú zarándoklatok után mágnesként vonzza a turistákat, a rendszert fíradt és elcsigázott embereket.

Fiatalok csoportokban heverésznek a fűvön, zenét hallgatnak és... cigarettáznak, álmodoznak (a könnyű drogok engedélyezettek Amszterdamban). A családok elfogyasztják a Van Gogh Múzeum sarkán lévő Albert Heijn élelmiszerboltban vásárolt szendvicseiket (mintha csak Manet *Reggeli a szabadban* című festményének szereplői volnának), fociznak a táskákból és lábbelikből rögtönzött kapuk között, egy kötéltańcos két fára kötözött huzalon bemutatja ügyességét, és felszólítja a közönséget, hogy próbálkozzon meg néhány egyensúlygyakorlattal... A gyp egyik szélén, lépteimet lelassítva, kihallgatom a román cigányok ideges vitáját, amikor elkészítik a napi mérleget: „Te ne mássz rám, amikor látod, hogy jól megy az üzlet! Ne tolakodjál má, te!”...

De a Museumplein számomra elsősorban az esti sétákat jelentette, kétszer-háromszor végigmentem a sétányon, egyik végétől a másikig, lefekvés előtt, miután megnéztem a tévében az olimpiai „selejtezőt”, de az én románjaim nem nagyon villogtak.

Arcok és gesztusok

Arcok és gesztusok, amiket megjegyeztem. Francesca a Peek and Cloppenburgból, ahogy figyelő tétovázásomat az ingek és pólók között. Amikor látta, hogy semmit sem sikerül kiválasztanom, jóindulatúan és segítőkészen odajött hozzám. „Hová valósi?” „Moldovai.” A válaszom zavarba hozta, nem tudott sehová elhelyezni. „Románul beszélek, eredetileg román vagyok”, próbáltam felvilágosítani. Lebarant, sugárzó arcán az átsuhanó aggodalom gondolkodóba ejtett (a komplexus, amitől nem szabadulhatok), hogy honfitársaimmal talán neki is voltak kellemetlen tapasztalatai... Később Francesca lehengerelt szavaival, és megtudtam, hogy olasz, hozzáment egy hollandhoz. Viszont az ingekkel az a baj Amszterdamban és egész Hollandiában, hogy nagyon hosszú az ujjuk, vagy mindenesetre az átlagos méretnél sokkal hosszabb, mivel a batávok magasak, hosszú lábúak, nyúlánkok. „Mi, európaiak még találunk erre megoldást, de látná csak, ezek a méretek milyen gondot okoznak a kínaiaknak! – mondta Francesca, arcán a mosoly halvány árnyéka nélkül – És sok kínai él itt.”

A Central Station közelében a Beursplein fekete pincére – barátságosan kiszolgál, tört angolsággal. Kérdezem, hogy holland-e? „Hollandiában születtem, mondja rövid habozás után, de a szüleim libanoniak.” Ettől a párbeszéd-töredéktől felbátorodva érdeklődéssel néz rám: „És ön hová való?” „Moldovai, volt szovjet köztársaság, de román föld...” „Mint Grúzia! Láttam a tévében...”

Oroszországgal háborúznak”. „Nem, mi korábban háborúztunk Oroszországgal, '91-ben, most már béke van, de ott maradtak a megszálló csapatok. Ha az ellenség megszeret, nem enged ki az öleléséből”, próbálok viccelődni. „Értem... az én ellenségem Izrael!” – mondja a pincér kihívóan cinkos hangon, minden „védőháló” nélkül, aztán eltűnik, karján a rengeteg pohárral és tányérral.

Hendrik, a Leidsplein vendéglőjében, aki lenyűgöző védőbeszédet tartott nekem a bécsi szellet mellett („eredeti, nem utáncat, mint a többi vendéglőben”), kijelentette, hogy ő ateista, és igen szkeptikus Istennel kapcsolatban. Vallomását én provokáltam ki néhány banális megjegyzéssel, amikor megemlítettem Isten nevét, mire elhúzta a száját. „Én a szabad döntőbíróban hiszek” – mondta Hendrik. „De mindenki azt hiszi, amit akar. Például az én indiai kollégám éppen tizenegy istenhez imádkozik. Némelyiküknek több keze és lába is van, amivel teljesen összezavar. Amszterdamban mindent megtalálsz. Ha valaki a saját hitéről beszél nekem, hogy legalább a kiindulópont világos legyen, mindig megkérdem: és hallod, a te Istenednek hány lába van?”

Van Gogh és Rembrandt

Van Gogh festményein a sárga. Sűrű fény, hihetetlenül megnyugtató. Kimeríthetetlen forrás, feltölt energiával. Órákig elnézném. Micsoda különbség az eredeti és a mindenféle terjesztett reprodukció-sorozatok között. „Az arles-i örült” Amszterdamban elérte a kereskedelmi terjesztés csúcspontját, de nem csak itt. Láta a „fényt”, de csak tíz évig festett (1880-1890), rengeteget festett, amíg kimerült agyát csipegetni kezdték a „varjak”. Ha sikerült volna életében – és persze nem én vagyok az egyetlen, aki ezt a tehetetlen és álmódó megjegyzést teszem – eladnia legalább egy képét a mai örületesen magas áron, királyi módon élhetett volna. De vajon akkor is Van Gogh maradt volna?

A műértők eszmecseréje Rembrandt *Éjjeli őrvárata* előtt, a Rijksmuseumban. Két hölgy hevesen vitatkozik a festmény méretéről. Végül eldöntik, hogy a teremőrhöz fordulnak segítségért, akinek a kezében adó-vevő. „One moment”, mondja a derék holland, és előhúzza zsebéből a rongyos noteszét. Egyenes és szigorú hangon, mintha a vonat indulásának időpontját közölné, olvassa: 3,63-szor 4,37. Mind a két vitatkozó hölgy tévedett. „De ezek a kivágások utáni méretek!” – ellenkezik az egyik nő. „Tudod, hogy levágtak a kép minden oldaláról, hogy a városházán beférjen két oszlop közé. A bal szélén volt még két alak, akik az egész kompozíciónak különös jelentést adtak...”

Hozzászólások még angolul és... oroszul (mit csináljak, ha volt szerencsém megtanulni ezt a nyelvet!) az *Éjjeli őrvárata* fényelosztásáról. Egy skót hölgy, olyan színű a kalapja, mint Van Gogh virágzó meggyfáié, a kissé félén és zavarban lévő férjéhez: „Képzeld, Rembrandt az összes szereplőt – a város polgári őrségének nemeseit – egyenként festette meg, aztán egy helyre rakta, mint egy mai photoshop montázs.”

„Mozgalmas festmény. Nézd, mennyire érződik az esemény dinamikája ezen az embercsoporton, pedig Rembrandt mindegyiküket külön festette meg a műhelyében. Érdekes, vajon mit

szóltak, amikor látták magukat közösen berámázva? És főleg, mit szóltak ahhoz a helyhez, amelyet a festő a képen számukra kijelölt?...” „Ugyan, az ő neheztesük már senkit sem érdekel. Rembrandt megfestette őket, és ezzel bevonultak a történelembe, ennyi!” A rövidnadrágos, zoknis-szandálos orosz válasza nem ad helyt több élvezetes hozzászólásnak...

Nem sikerült egy olyan reprodukciót találnom az *Éjjeli őrvárata*ról, amely jobban tetszene vagy különbség volna, mint az otthoni albumaimban lévő. Kisinyovban vettem magamnak és a barátaimnak néhány „másolatot” Van Gogh *Napraforgókjából* és *Hálósobájából*. Vettem egy Gerard Dou *Festő pipával és könyvvel* kópiát is – a művészi konvenció kiváló metaforája, ami folyton kísért a Rijksmuseumban tett látogatásom óta: a festő/teremtő az ablakpárkányra könyököl, kezében nyitott könyv és pipa, hozzánk kissé közelebb, jobbra, elhúzott függöny. Amit ő vagy te, a néző, éppen elrántott. Nem tudni, hogy ki kit néz.

A gyémántcsiszoló

Az amszterdami gyémántcsiszoló üzem. A túláradoan bőbeszédű, szőke idegenvezető részletesen bemutatja. Az Atmos du Millenaire perpetuum mobile működési elvét magyarázza. Az 1928-ban készült toronyórából csupán tíz darabot gyártottak az egész világon, és ez olyan óra, amely látszólag minden energiaforrás nélkül működik. Beleépítettek egy gáz-kapszulát, amely a hőmérséklet-ingadozásra érzékeny, és az ezüstburában lévő gáz sűrűsödése illetve ritkulása mozgatja a szerkezetet...

A gyémántüzemet a háború után a zsidóenyegedben építették. Hollandia mindig befogadó volt az idegenekkel, a mássággal szemben, ahogy mondják, és oda vonzotta Európa összes kitaszítottját és üldözöttjét. Így jött létre a népes zsidó közösség Amszterdamban, többségük Spanyolországból menekült az inkvizíció üldözése elől – a későbbi lencse-csiszolók.

Vasárnap jártam a gyémántüzemben, a csiszológyműhelyben egyetlen munkás dolgozott. De

a hét többi napján sem nő látványosan a létszám: még felbukkan a mester is. Az idegenvezető nagyon felkészült: a gyémánt értékét több szempont szerint határozzák meg: a csiszolt felületek száma, súlya, nagysága, átlátszósága, tömörsége, fényvisszaverése és a szögek harmóniája szerint... Hangját a csiszológép zümögése kíséri, a mester időnként leállítja, hogy nagyító alatt elvégezze a mérést. Még egy pillantásra sem méltat minket. Rendíthetetlenül teljesen belemerül a munkájába, mint egy turistának készült képeslapon, mintha csak tiszteletben tartana egy képzeletbeli megállapodást.

A csarnok tele van mindenféle géppel, présel és fúróval, amelyek a gyémánt megmunkálásának fejlődését illusztrálják az idők során. Megtorpanok egy bőrrel bevont kazetta előtt, benne fűrjotjásnyi drágakövek – ott, közszemlére kitéve, kísértésbe ejtve a látogatókat... Beletelik két-három percbe, amíg rájövök, hogy tulajdonképpen üvegutáncok... De nem csak az utáncokat bámulhatom meg. Egy külön, kisebb helyiségben, ahová csak nehezen fér be az egész csoport, és felszólítanak, hogy csukjuk be az ajtót magunk után, az idegenvezető bemutatja a valódi gyémántokat is. Három bársonyzacskóból kirakja őket az asztallapra, aztán a két uja közé fogva egyenként felemeli, hogy elkápráztasson a ragyogásukkal. Felszólít, hogy csodáljuk meg, és vásároljunk belőlük, de a hanghordozásában van valami arrogancia – a beavatott arroganciája – szemben a mi ellenállhatatlan csodálatunkkal: „Látják, ez 19 000 euro, ez a türkiz árnyalatú 48 000, ez a rubinban játszó, annak ellenére, hogy kisebb, mint a többi, 64 000 eurót ér... Mit gondolnak, megengedhetnek magunknak egy ilyen szép amszterdami emléktárgyat?”

Hogy alátámasszam hozzáértését, amit kéjesen fitogtat, Spinozára hivatkozom, a lencse-csiszoló filozófusra, de a lány kis tétovázás után mégsem kapja fel az ötletemet. Felhúzza szemöldökét, szemmel láthatóan zavarban van: hallott már Spinozáról, és megígéri, hogy több részletet is kiderít a kollégáról.

FISCHER JUDIT: FESTŐ, KÖVÉR ECSET

Mindegy, hogy milyen nyelven

Az apró, átmeneti barátságok, amelyek a lakásomtól távol elköltött vacsora alatt alakulnak ki. Erikával csaknem minden nap találkoztam. Betértem a kisvendéglőjébe a „délelőtti kávéra”, miután a hotelban reggeli után már ittam egyet. Az ő kávéja viszont fahéjjal és marcipánnal ízesített, amelyet máshol nem ittam. És az a tény, hogy örömmel szürcsöltem a halk zene dallamára, egész napra feltöltött – bár lehet, hogy ez csak illúzió volt – energiával. Egyszer a hollandok németalföldi nyelvéről beszélgettünk. Én bevezetéképpen azt mondtam, hogy számomra olyan a hangzása, mintha az angol és a német között volna. Ő mit gondolt? „Igaza van, de közelebb áll a némethez. A második nyelv, amit beszélünk, az angol. Megtanuljuk az iskolában. Kötelező. Németül inkább a keleti vidékeken beszélnek. Néha meglátogatom ott a nagyszüleimet, Emmenben.” „És nem zavarja az angol nyelv ilyen fokú terjedése”, erősködöm, és néhány szóban elmagyarázom a román nyelv kálváriáját Moldovában, ahol némelyik nemzeti többséghez tartozó hatalmasság megtiltja az anyanyelv teljeskörű használatát. Erika meglepődik. „Nehezen tudok ilyesmit elképzelni... Nálunk mindenki azért beszél, hogy megértesse magát, mindegy, hogy milyen nyelven.”

Lám, mennyire különböző paradigmákban gondolkodunk. Ami Chişinăuban olyan sok gondot okoz nekem, itt, Amszterdamban elképzelhetetlen. Szokás szerint, Erika legnagyobb öröme, két román szóval búcsúzó, amelyeket ő is egyre jobban ejt ki: „La revedere! Pe mâine!” (A viszontlátásra! Holnap!)

Anne Frank háza

Anne Frank háza nem egyszerűen az emlékezés szentélye, tanúvallomásokkal és illusztrációkkal, más múzeumok rendszere szerint: a látogatót meghívják, hogy bújék azoknak a lakóknak a bőrébe, akik 761 napon át rejtőztek ennek a háznak a titkos mellékhelyiségeiben, megmászva a keskeny kacsaringós lépcsőket. Fizikailag megerőltető és érzelmileg megrázó, a végén letaglózó ez az

út, és sok, nemcsak idős embert láttam a ház melletti emléktárgybolt előtt a padon üres tekintettel, befele fordulva ülni, mély meditációban próbálták felfogni a látottakat. Két órát vesz igénybe a labirintus bejárása, az ember a sötét környezet foglyának érzi magát, megfertőződik a bizonytalanság érzetével, amely a szűk és homályos helyiségek falaiból árad, közöttük a nyolc menekült titokban megpróbálta utánozni a normális életet: étkeztek, olvastak, leckét írtak, tisztálkodtak... dermedten hallgatták a BBC híreit, és a normandiai partraszállás után kis zászlókkal jelölték meg a szövetségesek által felszabadított területeket.

Azt hiszem, ez volt életem legnagyobb pedagógiai leckéje. A múzeum egyik képernyőjén Otto Frank szövege, egyedül ő maradt életben, miután elvesztette a feleségét és a lányát a náci légerőkben. Saját fájdalmatól kiüresedve is a remény üzenetét akarta továbbítani felkavaró, testamentum értékű vallomásával: „Jó viszonyban voltam a kislánnyal, de amikor elolvastam a naplóját, megrázó volt az érettsége és tisztánlátása, ahogy az embereket és a dolgokat megítélte... A legtöbb szülő nem ismeri a gyermekét.”

Hidak és csatornák

Az amszterdamiak két csoportra oszthatók: az utcán lévőkre és azokra, akik jobban szeretik a folyékony színhelyeket – a csatornákat. Ugyanolyan tömeg van a szárazföldön, mint a vízen. A csatornák félkörben felszabdadják a várost, az öböltől a szárazföldig, az elszánt és leleményes mérnökök nemzedékei legyezőszerűen alakították ki a várost, megszelídítették a tengert, és meghódították a földet az életnek...

Hajóra vagy bárkára szállva az embernek az az érzése, hogy behatol a város zsigereibe. A vízszintről nézve, a hidak alatt, a vörös téglalagutakon áthaladva a város feltárja vizeinek bensőségességét, és ebben minket is részesít. Az utcák inkább füllel, mint szemmel érzékelt nyugtalanságát, a korlátokra támaszkodó fiatalokat, ahogy minket bámulnak, az itt-ott felállított bicikli-fürtök egy másik világhoz tartoznak, amelytől elváltál.

Hallod a férfi hangját a kormánykeréknél, felhívja a figyelmet, hogy jobbra, a fogazott homlokzatú házban 1578-ban Hallgatag Vilmos, orániai herceg hadat üzent a spanyol koronának... A Mage-re Brug híd, amely alatt áthaladunk, Amszterdam több száz fahídja közül az utolsó, innen ugrálnak vízbe az eufóriások. Mint az a két Ajax-játékos 1992-ben, amikor a csapat megnyerte a bajnokok kupáját, de erről nem tájékoztatnak az útikönyvek, közli bizalmasan a kormányos...

A víz nem barátságos, elég zavaros, úgyhogy a bújáráskodás nem volna a legjobb módja egy nemzeti vagy családi esemény megünneplésének. Mégsem éreztem nedves penész- vagy dohszagot. Talán a várost kellőképpen szellőztetik a Golfáramlatok, ki tudja. Vagy inkább jól bevált takarítószolgáltatással rendelkezik... Amszterdam vízben áll, és biztosan fontosnak tartja a víz minőségét.

A csatornák turistaforgalma népes iparágat tart fenn. A kisebb magán vízi járműveket tönkreteszik a turistatársaságok motoros hajói, amelyek nehezen kormányozhatók a hidak alatt és a keskeny csatornában, idegesítők – sok időt el lehet vesztegetni a vízi forgalomban az egymással versenyző hajók közötti várakozással –, de a hajótulajdonosok csak nyernek a kuncsaftok állandó tolongásából. És akárhogyan is, egy ilyen kiránduláson a boldog örvendezők száma mindig sokkal nagyobb, mint azoké a zsörtölődőké, akik hibát találnak a pénzgyártó gépezetekben.

Várostarténet

Május 4-én, a születésnapomon, a Dam téren, a hősök emlékműve mellett két perces néma tiszteletadás a második világháború hőseinek. A hollandok keményen ellenálltak a nácizmusnak. A történelem próbára tette ennek a halászbokból, kőművesekből, kertészekből, kereskedőkből, kistermelőkből, építészekből, feltalálókiból álló népnek... a természettel való küzdelemben megedzett jellemét. Amszterdam négy méterrel a tengerszint alatt van, mint Hollandia más területei is, egy tengerből kiszakított „trófea”. Ennek az ember és természet közötti viadalnak látványos és elragadó stílusú bizonyítéka a Várostarténeti Múzeum. Itt nem is annyira a korszakok bőségesen kiállított tárgyai igazán figyelemre méltók – nemcsak öltözékei, hajómakettek, muskéták, ezüst dohányszelencék, gyomláló kapák, hajózási eszközök, iránytűk, láncerekék, amelyekkel a város csatornáiba esett lovakat húzták ki, függönyök, a hercegi palota vidám tárgyai, a gyarmatokról hozott drágakövek –, hanem a digitálisan tanúskodó történelem, a videofelvételek fiókjai, többféle „rendszerzésben”, amelyekben tájékoztatásokat és magyarázatokat találunk a legkülönfélébb témákkal kapcsolatban. Rövid, összefoglaló felvételeket a sietős látogatóknak, vagy átfogóbb, tudományos, lefilmezett előadásokat, mint a *History Channel*: a fogkefét a hollandok 1700 óta használják; Louis Bonaparténak, Napóleon testvérének, Németalföld törvényes királyának a berendezése, aki nemcsak a francia forradalom intézményeit és emancipációs eszméit hozta ide, hanem a guillotine-t is – az első lefejezés 1812. június 15-én történt; a zsidó negyed virágzó gyémántkereskedelme; a Kelet-Indiai Társaság csödjé 1799-ben –, a világ

Steffen Jacobs

Szeptemberi szerelem

*A pályaudvarra menet, korán,
nyárutói reggelen, fél négykor;
körös-körüli birtelen lövedékcsepapódások
az utca aszfaltján, a motorbáztetőkön.*

*Gesztenyék, ab, lámcsak, gesztenyék
potyognak, koppannak és hasadnak.
A szaporodás, a szaporodás, a szaporodás
(úgy ám) ősi üzelve.*

*Így, zubanok hozzád, szerelem, városi
díszletek közt, a fáról frissen
leugrott bős, kii végre termékenynek
találtak: Ütődésemre!*

A találkozás lehetőségei

1.

*Olykor éjjel eljön hozzá
álmában egy asszony,
akii szereti,
aki szereti.
Olykor éjjel
ismerősnek tűnik neki az asszony,
mintha csak az övé lenne.*

*Igen, valóságos, ez az asszony,
felfoghatatlanul valódi,
és úgy van:
a férfi felfoghatatlanul boldog,
amikor fölébred,
mert megcsörren egy flakon a fürdőszobában:
valóságos az asszony, az ő asszonya.*

*Akkor meglehet, hogy az asszony
elkíséri őt valamedig,
a nap végéig,
a napok végéig,
és ő egyre azon tűnődik,
bonnan ismeri az asszonyt,
s az bonnan őt.*

*Olykor napközben
úgy néz rá az asszony,
mintha mindez nem lehetne kérdés,
mintha kételyek nélkül
élnének a világban, és az újján
gyűrű villog;
mintha a férjé lenne.*

*Hogy újra magához kösse az asszonyt,
lefekszik az ágyra.
Estéről estére
szemét lebunyja,
abogyan először,
abogyan utoljára, és
az asszonyt olykor újra megtalálja.*

2.

*Olykor éjjel
szeret egy asszonyt,
akii álmodik,
aki álmodja őt.
Olykor napközben
is.*

TATÁR SÁNDOR FORDÍTÁSAI

első multinacionális cége, amely ha máig fennmarad, nagyobb volna a bevétele, mint a McDonald's, Microsoft és Exxon Mobil teljes bevétele együttvéve; az 1928-as amszterdami Olimpia, ahol először gyújtották meg az olimpiai lángot; John Lennon és Yoko Ono interjúja, amit egy amszterdami szálloda ágyában adtak, amikor itt töltötték a mézesheteiket; filmek a marihuana legalizálásáról, a prostitúcióról (nagy ünnepe a Vöröslámpás negyedben), a melegek jogairól; Johann Cruyff labdavezetése és az Ajax dicősege; tömeges bevándorlás a volt gyarmatokról: „Befogadunk, de figyelmeztetünk, hogy nincs jogotok Amszterdamban, Rotterdamban, Hágában, Utrechtben, Eindhovenben letelepedni... a túlnépesedés miatt!”

Egy kis ezüst- és porcelánboltban a tulajdonossal beszélgetek, mintha csak a városi múzeumi sétátam folytatnám. Nyolcvan éve dacára magas, szőke, nyúlánk férfiú, aki, miután értesül róla, hogy író vagyok, meglepetésszerűen és izgatottan belekezd élettörténete feltárásába, amit egy vadidegen előtt egyébként nem tenne meg. Fiaalon egy vendéglőben dolgozott, reggel kilencig este kilencig, heti tíz eurónak megfelelő fizetségért. Egy angol csapatot kalauzolt, és kihallgatta a Gestapo, ki akarták végezni, de a szövetségesek bombázásának köszönhetően csodával határos módon megmenekült. A háború után Olaszországban, Görögországban és Svájcban próbált szerencsét, és annyi pénzt keresett, hogy elindíthatta saját vállalkozását. „Három vendéglőm van a városban, amelyeket a fiam vezetnek. Én visszahúzódtam ide, ezek közé a régi tárgyak közé, gondjukat viselem, javítatom őket. És elbeszélgetek velük – sok mindenről mesélnek... De ne felejtse el megírni a cikkében, hogy bosszant a magas bérleti díj!”

Szobor a könyvesbolt előtt a Spui téren

Láttam törekeny, szögletes, statikus sziluetjét, a színes, forgalmas terecske kontrasztjaként, amelyen felállították. A villamosból a Central Station felé menet nem tudtam minden részletét megfigyelni, de megfogadtam, hogy egyszer leszállok, és tisztázom a dolgokat. És korábban értem oda, mint számítottam rá, az Athenaeum könyvesbolt keresése közben, amely a város egyik leghíresebb boltja. Tehát nem láttam összefüggést a fiúszobor és a keresett könyvesbolt között, de felfedeztem, hogy egyik a másik előtt áll a Spui téren. Csípőre tett kézzel áll, és van benne valami kihívóan csibészes, mintha csak a járóelők reakcióját figyelné utolsó elkövetett turpissága után. „Minket is érdekelt, hogy ki ez a gyerek! – csatlakozik hozzám egy házaspár, szintén a szoborhoz közeledve (megkerültem a talapatát, de hiába kerestem rajta valamilyen felvilágosítást). – Amszterdam emblematisz fiúja, egy kis utcagyerek, de mert mi, turisták, mindig valami támpontot, konkrét nevet akarunk, hát elnevezték Het Lieverdje-nek, kis csibésznek... A város útkönyveiben többet is megtudhat róla!”

Az Athenaeum könyvesbolt sokkal tágasabb és több útvesztője van, mint a bejáratnál tűnik. Az alagsor tele könyvespolcokkal, ide csigalépcsőn lehet lemenni, a földszinten mind több, egymásba nyíló szeparé és lépcsők, folyton lépcsők, le-föl, minden irányban, akár egy Escher metszeten, és

ügyesnek kell lenni, hogy elkerüljük a kínos el-ésést, magunkra vonva a könyvekben elmélyülten lapozgatók figyelmét. Kérdéseimre pontos válaszokat kapok: „Fent, az emeleten van egy termünk könyvbemutatókra és más rendezvényekre. Sokszor olyan sokan vannak, hogy a folyosón is állnak, ahová az előadónak csak a hangja hallatszik ki. A téren állóknak kirakjuk a hangszórókat...”

Az újdonságok polcon megtalálom Mircea Cărtărescu *Káprázatának* második kötetét, *De Trofee / A test*, fordította Jan Willem Bos. Orhan Pamuk, Paul Auster, Salman Rushdie és Cotzee mellett. Lassan, de folyamatosan veszik, mondja az eladó Cărtărescuról, amikor fizetek. Nem, sajnos nincs kortárs holland költészet-antológia angolul, de megrendelhetem. Öt nap múlva ott lesz a könyv. Lemondok róla. Nem akarok bonyodalmakat, szállítást, számlázást egy olyan városban, ahonnan pár nap múlva elutazom.

Szieszta-negyed

„Szieszta-negyednek” neveztem el a városrészt, ahol Délnyugat-Amszterdamban, a Vondelpark mellett lakom. A nap nyugalmát és csendjét, mint már említettem, itt csak az Obrecht katedrális toronyórájának nyugodt ütései törnek meg. A szálloda kínai tulajdonosa meghatódott és nagyon örült ennek a szóösszetételnek – „szieszta-negyed”. Mindketten jól választottunk: én, hogy az ujjamat a térképen pont az ő szállodájára tettem, ő, hogy olyan vállalkozásba fektetett be, ami fejlett szép-érzékű kuncsftokat vonz oda. Egyik nap meghívott, hogy menjünk fel a hotel mazárdszobájába, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a környékre és az egész városra, jó messzire.

A katedrális tornyainak magasságában lehetünk, jól látszott az oszlopfők rajzolata, hallottuk a galambturbékolást a tornyokban, a toronyóra számlapján leolvashattuk a percek, kifürkészhetjük azt a tökéletes szerkezetet, amely könyörtelenül méri létezésem pillanatait. „Tudja, hogy több mint kétezer hajólakás van Amszterdamban? Kibérelhet vagy akár vásárolhat is, ha a zsebe megengedi”, mondta kínai vendéglátóm a magasban.

Van Gogh biciklizik

Az utolsó este Amszterdamban. Gyerekek labdázna a katedrális udvarán. Tegnap temetkezési szertartás volt itt – autók sorakoztak, koszorúk, és időnként félverték a harangot. A halálról is kaptam hírt ebben a negyedben.

A Museumplein zöld pázsitjára érek. A szereplő, akire részegeződik minden tekintet, nagyon hasonlít Van Goghra: nemezkalap, vörösrre festett szakáll, viseltes redingót... Köröz a biciklijével, megcsodálják, lefilmezik, fényképezik, de ő nem beszél senkivel, nem reagál a közönség lelkesedésére, nem áll meg, nem engedi, hogy megtapogassák, mintha küldetést teljesítene, és azt sejtetné, hogy az üzenete annyira sokatmondó és világos, hogy már nem szükséges szavakra lefordítani. Felébredtek a Museumpleinen „álmodozó” füvesek. Izgatottabbak, mint bármikor, de a melankolikus művész nem adja fel.

Van Gogh biciklizik. Mint néma kísértet az amszterdami alkonyatban.

KOSZTA GABRIELLA FORDÍTÁSA

Mirrors of Europe

Moldovai úti jegyzetek

Mehettem volna Olaszországba. Azt írták, hogy egy úgynevezett projekt keretében odamehetnék három hétre, és írhatnék az országról. Voltam már Olaszországban. Kétszer is. Egyszer Toszkánában, egyszer meg Calabriában. Egy-egy hetet töltöttem itt is, ott is. Egyszerűen csak utazgattam. Minden tetszett, de nem jutott eszembe semmi. Ugyanolyan emberként mentem haza ebből az országból, mint ahogy odamentem. Azt válaszoltam, hogy elmehetek Fehéroroszországba, mert oda úgysem utazik senki. Vagy Ukrajnába. Mindenképpen valahová keletre. Annál az egyszerű oknál fogva, hogy mielőtt a Kelet eltűnik valahol a Csendes-óceánnál, előbb még elnyel vagy tízezer kilométer szárazföldet. Az pedig emberi mérték szerint valamiféle végtelenre emlékeztet. De azt a választ kaptam, hogy keletről csak Moldovával szolgálhatnak. Még némi szabadkozás is volt ebben a válaszban, gondoltam, **kicsit szégyellik bárkinek is ajánlani ezt az országot**. Rögtön megírtam, hogy megyek. Bepakoltam hátra a csomagtartóba a biciklit. Kiállt az első kerék, ezért leszereltem és beraktam. Jó ötlet, mert gyorsan le lehet szedni az első kereket, nem árt az óvatosság. Bedobtam még a hálósákokat, a sátrat, a kempingfőzőt, a teáskannát, két fémbögrét, a kanalat, amelyet egy évvel azelőtt vettem Ulánbátorban, egy jó kést meg egy gyalogsági ásót. Meg egy kevés ruhát, tartalék bicikligumit és belsőt, aztán szeptemberben nekiindultam.

Most november vége van, északi szél fúj, és derések a fák. Próbálok az emlékezetembe idézni mindent szépen sorjában, de bizonyos képek tisztábban látszanak, mint a többi. Az a sárga kutya valahol délen, egy faluban Cantemir környékén. Ott feküdt az úton, a kanyarban egy nagy kutya, vérbe fagyva, élettelenül. Még mindig lánc volt a nyakán. Kitépte magát a kutyaszabadságba, hogy elpusztuljon. Az utóbbi nem mehetett könnyen, mert alig jártak errefelé autók. Kicsit már fölfűvődött, nyilván itt hevert már egy ideje. Elmentek mellette az emberek, senki sem csinált semmit. Még csak le sem húzták a padkára a láncánál fogva. Ilyen dolgok jutnak eszembe. Elhullott állatok és az átható, édeskés dögszag.

Na igen, de elkallódott a hordozható lemezem, egy fényképem sincs. Az emlékezetemből kell előkeresnem mindent. Vissza kell térnem a hőséghez, amely még éjszaka sem enyhült. És a dögszaghoz, ami szinte mindenütt érezhető volt a városon kívül. Trebujeniben a múzeum melletti kis szállodában húztam meg magam. Összeraktam a biciklit, és egyszerűen naphosszat kekeztem a dögmegleghen. Néha begurultam egy-egy útszűkületbe, Batuceni előtt például olyan keskeny volt az út, hogy le kellett szállnom, és át kellett jutnom valahogy a tövises bokrok között. Itt is, ott is megfeketedett tehénmaradványok hevertek. Mozdulatlan levegő, forró bűz, úgy éreztem magam, mint egy néma horrorfilmben, amikor egyenesen a fejemre tűzött a nap. Nem akartam visszamenni. A vállamra vettem a biciklit, és fölkapaszkodtam a hegyre, a fennsíkra, de már alig élttem.

Vagy fölmentem jó magasra a falu fölé, a sziklás szakadékok szélére, és megdézsmáltam a szőlőt. Odalopakodtam, hol itt, hol ott ültem le az árnyékban, és ettem a piros vagy fehér szőlőt. Nem volt nagy szemű, de az ízét nagyon édesnek éreztem. Ittam rá vizet, és néztem a hatalmas tájat, a folyó kanyarulatát, a fehér sziklákat és a hasonló színű templomtornyot. Lent terült el a falu, a folyó horhosában. **Szőlő, víz és bicikli. Napokon át.** A mozdulatlan hőségben. És időnként megcsapott az elhullott állatok édeskés szaga. Gödrökben, árkokban, az út szélén. Találtam bordákat, szarvasmarhafejeket, lábakat, amelyeket még mindig fekete szőr borított. Aztán láttam, ahogy korcs kutya kapaszkodnak föl a faluból a hegyre, úgy járnak a sziklákon, mint a zergék, hogy eljussanak a dögtemetőbe vagy a csak úgy ott hagyott dögökhöz. Na de volt valami ősrégi, mindennél régebbi az élet és a halál e keveredésében. Ezekben a szőlőfürtökben és a csontokban. Bor és dög. Ide jártak a falusiak kis kocsikkal, hogy műveljék a szőlőt és kihordják az állatok

maradványait, így legalább nem mérgezték a falu levegőjét. Idejártak a kutyák, madarak szálltak le, hangyák vonultak meteoszlopban. Aztán már akaratlanul is ezt a szagot kerestem a levegőben. Hiányzott.

Nem nagyon boldogultam a sátorral. Csak kétszer vagy háromszor vertem sátrat. Üres volt az ország, de alig találtam táborhelyet. Mindennek volt gazdája. Délen, valahol Colibași és Vulcănești között letértem az útról a kukoricatábla szélére. Ameddig a szem ellát, kukorica. Dombok, egyik a másik után. Mezsgyék választották el a táblákat, itt csenevész fák nőttek. Ilyen helyen, a kiszáradt bokrok sávjában rejtőzködtem el. Minden zörgött és zizegett. Fölmelegítettem egy birkakonzervet. Boroztam. Leszállt az éjszaka. Egyre sötétebb lett, egyre mélyebb csend vett körül. És ebben a csendben a legtávolabbi hangokat is lehetett hallani. Beszélgetett valaki egy magányos tanyán, pár kilométerrel lejjebb, a völgyben. Motor berregett. Ragyogott a lámpa fénye a sötétkék horizonton. Telihold volt. Számár bögött valahol a közelben. Tipgett valami a zizegő sötétségben. Nem tudtam aludni. Füleltem. Ez nem félelem volt, hanem valamiféle meztelenség. Ennek az országnak a meztelensége, ahol nem lehet elrejtőzni. Ez még mindig a sztyeppe, a nyugati széle annak a sztyeppének, amely valahol keleten, Mandzsúriában kezdődik. Mit számít, hogy kukoricával vetették be, szőlővel ültették be. Ez még mindig az volt. Feküdtem, és a földhöz tapasztottam a fületem. Hangokat hallottam mindenfelől. A múltból jöttek, hisz valahol be kellett szívárogniuk a földre: patadobogás, csordák, lovasok, marhák ezrei dübörögnek, nagy kerekű kordék nyikorognak, itt visszhangzik minden, ami egykor történt a pusztaságban, ahol nem nőnek fák a dombvidék hullámozó horizontjára boruló égbolt alatt. Az oldalamon és a hasamon éreztem, hogy meleg a föld, nem hűl ki virradatra. Öreg már, belevődött a hőség. Kopár és üres. Elképzelhetetlen pusztaság. Csak vékony réteget képezett rajta a földművelés. Kilométereken, ötven-hatvan kilométeren át csak megművelt földeket láttam. A felső réteg alatt sztyepppei csernozjom és a tatár idők régi hangjai. Elaludtam, mint a katona az őrségben. Reggel lövéseket hallottam valahonnan a távolból. Vadászhatnak, vagy csak a madarakat riogatták. Szárazság volt. Harmatnak nyoma sem. Megettem a maradék konzervet, a hangyák már észrevétlenül bemásíroztak a dobozba. Csendben leléptem, eltüntettem a nyomokat, és indultam tovább, mint a hajdani lovasok, akiket éjszaka hallhattam a távolból.

Mentem városokat keresni. Leova a maga módján szép volt. Derékszögben metsztek egymást az utcák. Szürke téglából épült kockaházak, egyenlő távolságra egymástól. Az egész várost teleültették a vadgesztenyefákkal. Mind-egyik beteg volt. Körös-körül nyár vége volt, zöldellő fákkal, itt pedig beért az ember az ősz közepébe. Abba a beteges, aranyló ragyogásba, amely besugározta a szürke falakat, a porladó betont és a hasadékokból kinőtt gázt. Köröztem ezen a helyen, amely mintha nem lett volna sem település, sem téglából épített tábor, és hiányzott valami. Volt ebben az élményben valami feszélyező kényelmetlenség. Végül azon kaptam magam, hogy nem találok a központot. Olyan tájakra jöttem, ahol ha egy idegen városba ér az ember, ösztönösen is az ég kékjén, a helyi horizont vonalán kirajzolódó templomtorny sziluettjét keresi. Fenn a magasban a torony, odalenn pedig a főter. Itt pedig minden lapos volt, a tér valamiféle egalitarizmusa miatt nem volt semmiféle központ. Mozdulatlan tábor a sztyeppén. Alig formált, kihűlt és sorsára hagyott anyag. Az emberek a belsejében éltek, de kívül szétesett, szétporladt, ki volt téve az erózióknak, mint a természeti képződmények. De hát a kommunizmus elvileg valamiféle geológiai folyamat lett volna. Egyszer s mindenkorra meg kellett volna változtatnia a föld arculatát. El kellett tüntetnie mindazt, ami elmúlt, és valami újat kellett teremtenie. Szóval Leova úgy nézett ki, mint a tektonikus mozgások és a meteorológia műve. **Hiába kerestem a főteret és a központot. Moszkvában, a Vörös téren volt** a centrum helye, sehol máshol.

STASIUK, Andrzej
Gállicai történetek
(Mihályi Zsuzsa ford.)
JAK Műfordító
füzetek, 2002

Hogyan lettem író
(Pálfalvi Lajos ford.)
Mágus, 2003

Fehér holló
(Körner Gábor ford.)
Európa, 2003

(Jurij Andruhoviccsal)
Az én Európám
(Körner Gábor ford.)
JAK-Kijárat, 2004

Dukla
(Körner Gábor ford.)
Magvető, 2004

Útban Babadagba
(Körner Gábor ford.)
Magvető, 2006

Kilenc
(Körner Gábor ford.)
Magvető, 2009

Taxim
(Körner Gábor ford.)
Magvető, 2011

Át a folyón
(Körner Gábor ford.)
Magvető, 2013

„A hely”
Magyar Lettre
Internationale, 42

„Hajónapló. Hol is ér véget Európa?”
Magyar Lettre
Internationale, 44

„Hogyan lettem író?”
Magyar Lettre
Internationale, 48

„A kontinens
módszere
a fennmaradásra
a paródia”
Magyar Lettre
Internationale, 54

„Nagyobb lettél,
Európa”
Magyar Lettre
Internationale, 56

„Kelet-
Magyarországon át
Ukrajnába”
Magyar Lettre
Internationale, 59

„Befejezett jelenidő”
Magyar Lettre
Internationale, 60

„Kilenc”
Magyar Lettre
Internationale, 71

„De még ha kitalálta
is az egészet
(Kapuściński non-
fiction)”
Magyar Lettre
Internationale, 79

„Mindenszentek
Rádió”
„Térképet nézegetni”
(interjú)
Magyar Lettre
Internationale, 83

„Törökre várva”
(dráma)
(Pásztró ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 87

Amikor Daniel Kalder, *Az elveszett úrbajós* szerzője tíz év után Moszkvából Texasba költözött, megkérdeztem, miért pont oda ment. Azt felelte, Oroszország után már csak apokaliptikus tájak érdeklik. Elég, ha emlékeztünkbe idézzük a *Véres délköröket* vagy az *Átkelést* McCarthytól, rögtön megértjük, miről beszél Kalder.

Hiányzott ez a meghatározás: **apokaliptikus országok, tájak. A hajdani birodalom határvidékén** tévelyegtem, és megtaláltam a maradványait, a csontváz darabjait. Mint itt, Leovában, ezt a szürke cementfalat, a repedező betont, a réseiből kinőtt gatz. Ezt láttam a bratszki repülőtéren, ezt láttam Zabjalkszkban, a kínai határon, ezt láttam Darhanban és Ulaangomban. Egyébként Hotinban is. A szállodában, amelyet ugyanabból a téglából építettek, mint a beteg gesztenyefák árnyékában álló itteni házakat. Ezeket a nyomokat követtem a vándorutamon. Mint az ásatásokon, kerestem azt a pontot, ahol kilátszik a föld alól a hajdani gerinc maradványa. Kinéztem magamnak a rozsdás vasat. Az utópia elsődleges összetevőjét, amely most tér vissza az ásványok birodalmába. Városok a sztyeppén – itt, valahol Kalmükföldön vagy a Góbi-sivatag szélén –, mintha valaki idekotorná a köveket a horizontról, alacsony kunhalmot emelne belőlük, és azt mondaná, „gyertek, költözzetek be”. Arra a helyre, ahol azelőtt nem volt szinte semmi. Csak azok a falvak, a kis házak, amelyek lekuporodnak, mint a teknősbékák a napfénytől fölhevült porban; és néha még lovasok is megjelentek a horizont hullámvonalain.

A központot kerestem Leova városában. Lassan bealkonyodott. A félhomályban **csak a bankok és a mobiltelefon-hálózatok neve ragyogott** a műanyag dobozokon. Csak az derengett. És ettől kellett volna lángra kapnia ennek az ósrégi s ugyanakkor birodalom utáni sötétségnek. El kellett volna égnie, mint a száraz fűnek, mint a fekete papírnak, és a lángok mögül kellett volna előbukkannia az újnak. Az apokalipszis utáni apokalipszisnek.

Mihai tíz- vagy talán tizenegy éves lehetett. Az út szélén állt és integetett. Ez Mihailovca faluban történt, egész közel az ukrán határhoz. Beszállt, és kicsit zavarba jött, amikor eljutott a tudatáig, hogy nem idevalósi vagyok. De elkezdtem beszélgetni oroszul, és elmúlt a félszége. Elmesélte, hogy az apja lovakat tenyészt. Kicsi volt, szőke hajú, mintha nagy lett volna rá a pulóver meg a dzsogging. El akarta érní a bugeaci vonatot. A nagyanyjához ment valahová. Állandóan a Nokiámat leste a szemé sarkából. Végül minden bátorságát összeszedve megkérdezte, vannak-e benne játékok. Azt mondtam, nem nagyon tudom, mert csak telefonálok meg sms-eket küldök vele, nézze meg. Fogta a telefont, pár másodperccel később már talált is valamit. Nyomkodni kezdte, belefeledkezett a játékba, alighanem túltette magát azon, hogy **egy fura idegennel** utazik **egy porlepte terepiárón**, rajta a pótkerékhez erősített biciklivel. Megkérdeztem, mit csinál, vannak-e testvérei, eljut-e néha valahová messzebbre. Csak klikkelt, föl sem emelte a tekintetét. Igen, egyszer elment az apjával Taracliába. „Ocseny kraszivij gorod”, nagyon szép város – ezt mondta, amikor alighanem győztesen került ki egy elektronikus párharcból, mert még ugrott is egyet örömben. De már meg is érkeztünk Bugeacha, elváltak útjaink. Szomorúan nézett, amikor visszaadta a telefont. Keresztződésben szállt ki, és elindult jobbra. Néztam, ahogy távolodik a régi kisteherautók, lovas kocsik között a rögtönzött piacon, az útkeresztződésben. Mihai kicsi volt és törekeny, mint egy verébfióka, de jobban tudta nálam, mi van a telefonomban, és volt Taracliában, abban a szép városban.

A sátorral nem mentem semmire, viszont jó hasznát vettem a biciklinek. Amikor Trebujeniben időztem, négy napig jártam vele a környéket. Esténként próbáltam minél kevesebb bort inni, hogy reggel föl tudjak kelni, mielőtt fölmelegszik az idő. Szeptember volt, de úgy égetett a nap, mint júliusban. Vittem gammal vizet, és mentem. **Maščauti, Jevreni, Izbište**. Hosszú emelkedők az átforrósodott fehér murvás utakon, ahol mozdulatlanul állt a levegő. Csak néha jött egy teherautó vagy személykocsi, porfelhőt kavarva. Aztán megint csend és hőség. Mehettem az út szélén, árnyékot keresve a diófák alatt, mert minden út mellé diófákat ültettek. Kilométereken át, egymagamban. Különös érzés, az ország egész területét művelték, mindennek volt gazdája, mindenütt érezhető volt a dolgos földműves jelenléte, de egy lélek sem volt a közelemben. Néha egy-egy lerobbant autót vettem észre a szántóföldek szélén, ez a jel arról árulkodott, hogy valahol bent, az egyik hatalmas dombhátról a másikkra kapaszkodó táblákon emberek vannak. **Gürcölnek a hőségben**. Görnyedezve, földig hajolva, feketére sülve a napon. Vagy amikor megálltam a tábla szélén, eleinte egy hangot sem hallottam a szélcsendben, aztán megütötte a fülem valami neszés a kukoricásból. Ott voltak, dolgoztak láthatatlanul, mintha nem is lennének jelen. Az egész napi biciklizés után kiütött a só a pólómon.

De mehettem ösvényeken is, távol az utaktól. Trebujeniben például, rögtön a híd után le lehetett kanyarodni a Raut partjára, és elindulhattam fölfelé. Jobboldalt, vagyis keleten meredek sziklafal emelkedett, késleltetve a nap felbukkanását. **Cellákat vágtak a hegy sziklájába a szerzetesek**. Pár éve voltam az egyikben. Szlováknak nézett a vékony, szakállas barát. A sziklába vájt fülkében elfért a piros takaróval borított fekhely. Rögtön mellette volt a kápolna az oltárral és az ikonokkal, de így is lehangelő volt a szűk hely, a kő és a klausztrófia. Lehet, hogy ez jó hely a remeteséghez, de mikor kijöttem, már ott álltak az újabb kíváncsiskodók az alacsony bejáratnál. És biztos így ment egész nap. Ezért most eszemben sincs odalátogatni. Vagy két kilométerrel odébb elhagyott cellák voltak a sziklafalban. Letettem a biciklit, és fölkapaszkodtam húsz-harminc méter magasra. Száraz és meleg volt a levegő a puha kőzetbe vájt barlangokban. Megtaláltam a feliratok és egy dombormű maradványait. Szép kilátás nyílt a bejáratról a folyóra és a völgyre. Próbáltam elképzelni, milyen életük lehetett a barátoknak három-négyszáz évvel ezelőtt. A szikla belsejében éltek, nézték a völgyet, a mozdulatlan világot, az évszakok lassú váltakozását, az időjárást. Eső, hó, szél. A sztyeppe szélén. Nem volt körülöttük szinte semmi. **Néhány kőépület, romok**. A Dnyeszteren túli tatárok idegesítő szomszédsága. Vajon a pusztaságtól való félelemből született-e a remetek hősies hite? Vajon a hatalmas sztyepei világ határtalansága miatt terjedt-e ki itt akadálytalanul az ember lelke, megpróbálva túllépni a látható világon? Ezen elmélkedtem a kő belsejében.

Amikor följebb emelkedett a nap, és elérték a sugarai a folyó túlsó partját, száraz recsenéseket hallottam. Az elsőt, a másodikat, a harmadikat, aztán egyre többet. Teljes csend volt, és több száz méteres távolságból hallatszott oda ez a hang, a sziklafalról visszaverődő visszhang is erősítette. **Pillepalackok** voltak, százszám hevertek a túlparton, amely igazából illegális személerakóra emlékeztetett. A meleg hatására kitágultak. Éles és förtelmes volt ez a hang a reggel csendjében, a harmattól nedves, hosszú árnyékokkal teli tájban. Az apró kagylók nyomaival megjelölt porladó fehér kövön ültem. A geológia feneketlen kútjából, a századok mélyéből, a remetecellából néztem a szemétdombot.

Ilyen volt ez az ország. Szőlők között oszlottak az állatok maradványai. Belenőtt az eljövendő világ rákos daganata az anyag kommunista eróziójába. Ebben a világban mindenkinek lesz számlája, hogy embernek érezhesse magát, lesz neki egy szem a hálóban, hogy ne pusztuljon bele a magányba.

Egyébként is akadtak itt problémáim az egyedülléttel. Ha beszélgettem valakivel, fölvettem egy illetőt, hogy elvigyem valameddig, pár perces beszélgetés után, amikor már lehetett tudni, hogy turistaféle lennék, mintha látogatóba jönnék, és csodálom az elfelejtett ország szépségét, előbb-utóbb megkérdeztek: miért egyedül jöttem? Amikor visszatértem, miután bejártam az elhagyott cellákat, horgászokba botlottam, és beszélgetésbe elegyedünk. Eleinte kicsit kötözködve kérdeztek, **miért oroszul szólok hozzájuk**, miért nem a Moldovában használatos nyelven, vagyis valójában románul. Azt feleltem, sajnos lengyel vagyok, és valamivel közelebb áll hozzám az orosz, amiért szíves elnézésüket kérem. Megértően bólogattak. A következő pillanatban megkérdeztek, miért jöttem egyedül. Gye zsená? Hol a feleségem? Teljesen egyedül voltam ebben az országban. Valójában nem láttam senkit egyedül. Legfeljebb az út mellett integetett valaki, hogy vigyem el valameddig, és ilyenkor abszurd módon találkozott a mi két magányunk, de ők tették fel ezt a kérdést. Csodabogárnak néztek, vagy valami még rosszabbnak, mert a magány valamiféle bűn vagy átok volt.

Báltiben, a szállodában átadtam megőrzésre a biciklimet a gondnoknak. Bezárta siralmas kis sufnijába, kért érte naponta pár garast. Elmúlt hatvanéves, ősz volt, magas és hajlott hátú. Azt mondta, **nem fontos, kik vagyunk – moldovaiak, oroszok, ukránok, lengyelek vagy németek –, mert minden ember testvér**, és csak a szív meg a tisztesség számít. Magától adta elő ezt a szónoklatot, erősen megszorította a kezem. Úgy hangzott, mint egy szovjet szlogen, de teljesen őszintén mondta, mintha ki akarná mutatni azt, hogy nem zavarja az idegenségem és a magányom, befogadott a közösségbe.

Csak a kis Mihai nem kérdezett tőlem semmit azon kívül, hogy milyen játékok vannak a telefonomban. Nem tett semmiféle nyilatkozatokat. Kiszállt, én meg néztem, ahogy távolodik, és arra gondoltam, el kellene mennem Taracliába, hogy láthassam, hogy néz ki az ő szép városa. Nem volt messze. Átutaztam Comraton, ahol láttam egyszer egy feketébe öltözött asszonyt, egy traktor pótkocsiján ült a nyitott kopersó mellett, lombos ággal hajította el a legyeket az elhunyt arcáról. Harminc kilométerre innen balra fordultam, rákanyarodtam a duzzasztógát tetején épített útra. Ugyanaz volt a neve a tónak, mint a városnak. Megkerestem a főutcát. Azon kívül nem sok minden volt

ott. **Pravoszláv templom, piac, néhány bolt meg bankautomata,** és kész. Rögtön kezdődött is a falusias rész. Gyümölcsfák árnyékában álló kis házak. Eltűnt az aszfalt. Kiszálltam, és próbáltam úgy nézni mindenre, ahogy a kis Mihai. Kicsit alulról, hogy nagyobb, magasabb, méltóságtelesebb legyen. Elképzeltem, hogy Mihailovcából jövök, ahol **fölveri a port a főutcán a végtelen ukrán kukoricaföldekről fújó szél.** Elképzeltem, hogy valami szépet látok. Nem esett nehezemre. Arra gondoltam, nem sikerült teljesen felnőnnöm, még mindig gyerek vagyok, kisfiú, aki elmegy otthonról, és mindegy, merre indul, történik valamiféle csoda. Jól emlékeztem erre az érzésre negyven évvel ezelőttről: íme, a látható csak ürügy a világ felszíni rétegén áthatoló látás számára, amely beleolvad valahol a túloldalon a valóságos és a képzeletbeli végtelenjébe, feloldódik abban a kábító elegyben, eltűnik, én pedig, követve azt a tekintetet, szintén beleveszek a valódi, a kitalált és a természetfeletti csodás belső világába. El kellett mennem Taracliába ahhoz, hogy megértsem: soha nem vágytam többre annál, mint visszatérni ehhez az intenzitáshoz. Ezért nem akartam elmenni Olaszországba. Nem akartam, hogy eltakarja előlem Olaszország ezt a gyermekkori örövnélő mélységet a maga rafinált, komplikált, bonyolult létezésével. Az ember úgy zuhan bele ebbe a szakadékba, mintha a legmélyebb álomba merülne, miközben egy pillanatra sem veszíti el az eszméletét. Biztos perverz dolog Olaszország helyett a döglött kutyát választani, amely lánccal a nyakán hever az út porában, miközben legyek rajzanak körülötte. De a gyerekkor perverz, amikor kihívtát intéz a valósághoz, és érvényteleníti vagy átváltoztatja. Igazából tehát nem mentem el semmilyen országba, csak olyan tájakat jártam be, melyek hatására az értelmem békésen megvált a hétköznapi élettől. Ennek így kellett hatnia, és gyakran így is hatott ezeken a legkevésbé sem feltűnő helyeken, melyeknek rejtve marad az egyéniségük, nem teszik a kirakatba a létüket. Mondjuk, a sztyeppe legszélén, Taracliában.

Vagy Vulcăneşti-ben. Vagy Cantemir-ben. Vagy Giurgiuleşti-ben. Vagy Cahul-ban. Dél. Mi lesz ezzel az országgal, ha megtagadja a melankóliáját? Milyen alakot ölt? Elárulja-e azt, amire rendeltetett, ha ahhoz kezd hasonlítani, aminek képzeletben magát? **Mire akarnak hasonlítani ezek az országok, amelyeket partra vetett az idő sodra?** Más országokra vagy arra a képre, amelyet magukról láttak a varázstükörben? Mivé változtak ezek az ősidők, összekeveredve a történelem végét hirdető kommunista utópia maradványaival? Újra meg újra letértem a főútról, hogy kicsit szétnézhessek. Látszólag minden olyan volt, mint hajdanán. Kukoricakötegeket vittek. A házak előtt ültek, az aszfaltzott út szélén, és az aranyszín kukoricacsöveket kopasztották. Az út mellett mentek, hosszú póznákkal verték le a diót. Két sorban nőttek a fák, harminc-negyven kilométeren át. Zsákokba gyűjtötték az út menti termést, fölpackolták a biciklijükre, aztán tolták tovább. Ugyanolyan színűk volt a birkáknak, mint a napégette fünek. A szaguk száraz és kábító. Lehajtott fejfel álltak a lovak a kopár legelőkön, fekete árnyékokat vetettek. A tópartokon libacsapatok fehérlettek. A falvakban virradatkor hatalmas lármát csapott a rengeteg baromfi. A kacsák voltak a lehangosabbak. Talán azért, mert amikor

fölébredtek, még néma csend és teljes sötétség volt. **Úgy tűnt, minden ugyanúgy folytatódik évszázadok óta. Egyik nap fekete Mercedes állt be a kis szállodám elé** Trebujeniben. Kopaszra borotvált, drabál telepi türhó szállt ki belőle. Volt mindene, ami kell: aranylánc, aranyóra és közönyös magabiztosság. Arra gondoltam, íme az új idők. Amikor pár órával később visszatértem a portyámról, alig ismertem meg. Csak rövidgatyva, strandpapucs és nyaklánc volt rajta. Műanyag kád fölé hajolt, elmélyülten darabolta a disznót. Elválasztotta a belsősegeket a hústól. Ő is zsíros és véres volt, mint ha magát négyelte volna fel. Végül a vállára dobta a féldisznót, és a teher alatt görnyedezve indult a konyha felé. Nem tudtam levenni a szemem róla, mert olyan volt, mint egy Bacon-kép meg az idős és az ifjú Brueghel egy személyben. Lefényképeztem, de úgy, hogy ne vegye észre.

Na de **elég volt elmenni Chişinăuba, hogy lássak egy várost, amely álmos és vad egyszerre.** Most vedlett át békés kérődzőből ragadozóvá. Egy város a maga debil, elborult autóforgalmával. Guggoltak, a fogukat piszkálták, bámészkodtak, szotyolát rágszálltak, mint évszázadokkal azelőtt, de mikor a volán mögött találták magukat, száguldozni kezdtek, mint az örültek. Dudáltak, záróvonalnál előztek, bevágtak a másik elé, meghúzták a kocsik oldalát, koccantak. Aztán megálltak, kiszálltak, és megint álmatagon cseverésztek, a hasukat vakarták, lerúgták a műanyag papucsukat, és a lábujjuk körmével kaparászták a pucér lábikrájukat. Mintha valaki szabálytalan időközönként áramot vezetne beléjük.

Soha azelőtt nem láttam ennyi pénzváltót. Ott voltak mindenütt. Kis odúk a sikátorokban, a falakban, a város szikláiba vésett sufnik, kis mellékutcákban, sárga fényvel megvilágítva, olyan szűkösek, hogy alig lehet megfordulni bennük. Kis asztal, kalkulátor vagy fából készült golyós számológép, fémdoboz, szék, villanykörte. Csak ültek, és mint a fáradt automaták, szó nélkül számoltak, föl sem emelték a tekintetüket. Mint az elevenen befalazott, jólétben élő barlanglakók. A Stefan cel Mare és az Ismail utca sarkán, az átkelőhöz vezető lépcsőn koldus ült egy kis kocsin. Közszemlére tette viasz- és testszínű műlábat. Könyöktől hiányzott mindkét keze. A vitustánc mozdulatlan változatában remegett. Valaki lehozta és kirakta mindennap. Közvetlenül mellette sodródott a tömeg. Amikor megpillantottam, elfelejtettem a zsebembe nyúlni, pedig volt egy köteg egylejes bankjegvem. A chişinăui séták különleges alkalmaira tartogattam a készletet. Helyre akartam hozni a mulasztást, de lesodort magával az emberfolyó. Amikor pár órával később visszaértem, már nem volt ott. Aznap este a Green Hills Nistru utcai teraszán ültem és söröztem. Egy negyven év körüli, kissé gyűrött, szürkés árnyalatú férfi előrenyújtotta a műanyag poharát, arra biztatott a mozdulataival, hogy osztozzak vele. Töltöttem neki. „Amerikan?” – kérdezte. A fejemet ráztam. „Germanyec? Anglicsanyin?” Végül megmondtam neki. Figyelmesebben nézett, mintha nemzetiség helyett valamiféle emberséget látott volna bennem. Még talán el is mosolyodott. „Tak tü szavjetszkij cselavek”, akkor szovjet ember vagy – mondta, és elvonult a chişinăui éjszakába. Szúrás éreztem a szívemben. Mintha megsebzett volna. Tiltakozni akartam. **Én? Szovjet ember?** Hogy merészel ilyet? Azzal a kolduspoharával meg a csoszogó járásával. Hogyan? De aztán kiittam a maradékot a pohárból, és azt mondtam magamban: Igen. Szovjet ember vagyok, bár talán csak az árnya. **Megszállottan járom be a hajdani birodalom tájait.** Keresem a régi világ pusztulásáról árulkodó nyomokat. Egyszerűen nem történt az én életemben semmi más, aminek hasonló ereje lett volna. És azt is gyanítom, hogy már nem is történik semmi hasonló az életemben. Nem volt se szép, se jó, de úgy csörtetett át ezen a vidéken, mint valami kataklizma vagy vallás. Még mindig rémületet kelt. **Az anticivilizáció nyomaival,** amely özönvízként irtotta ki az emberi nemet az egész történelmével, múltjával, hitével és bölcsességével együtt. Széttöredezett beton, rozsdás, ócskavas. Antianyag. Nem volt mit keresnem Olaszországban, mert én a pusztulás nyomait kutattam, melynek el kellett volna hoznia a világ végső felszabadulását. OK, mondtam a chişinăui éjszaka közepén, az ismeretlen férfinak válaszolva. Lehetek szovjet ember.

Costeşti-n keresztül mentem haza. A Prut duzzasztógátján vezet az út Románia felé. Kelet felé terül el a tó, a hossza nagyjából húsz kilométer. Derűs nap volt, de bármerre néztem, a kék ég alatt, amerre a szem ellát, nyoma sem volt vitorláknak vagy csónaknak, sehol semmi. Pár percig tartott az ellenőrzés a moldovai oldalon. Dacia kombi állt előttem, megrakva dinnyével és paradicsommal. Fölkanyarodtam a duzzasztógátára. Száraz kórókat kergetett a szél a betonakadályok között, mint a westernfilmekben. Olyanok voltak, mint a Jerikó rózsája.

FISCHER, JUDIT: ITT NYUGSZIK A NAP

Az első

Éles

POTOZKY László
Áradás
Erdélyi Híradó, 2011

Nappá lett
lámpafény
Magvető, 2013

Sztrodzsegon
dráma, 2014

Éles
Magvető, 2015
(megjelenés előtt)

(másokkal)
Állomás, éjszaka
Koinónia, 2011

Mozdonytűz – Fiatal
írók antológiája
Erdélyi Híradó
Kiadó, 2014

Lufifejű, vékony, görnyedt fiú volt, csak úgy lötyögött rajta a koptatott farmer meg a sportdzségi, a buszmegállóban várta Katjet. Rövid, feszélyezett bemutatkozás után a sörgyár mellett benyúló utcán indultak el, április vége volt, az esti, párás levegő erjedő maláta és komló szagával fojtott, követtem őket. Elhaladtak egy utcalámpa alatt, a rájuk eső fényben láttam, sűrű, divatosan nyírt haja van a fiúnak, nem kopaszodott, mint én. Az utca hosszú volt és lepukkant, egyik kapu előtt csöves kinézetű férfi hevert egy felborult borosüveg mellett, lecsúszott nadrágjából kilógott a farka, alig bírtam megállni, hogy ne lépjek rá. Nemsokára elfogytak a bedólt kerítésű házak, egy patak betonmedre mellett mentek tovább, a mocsárszagú vízben palackok és sörösdobozok koccantak egymáshoz, a környékről mindenki ide üritette a mocskát. A fiúnak még a járásán is látszott, mennyire izgul, biztos voltam benne, nem csinált ilyesmit még soha, Katje valamivel nyugodtabbnak tűnt, mintha máris mozgósított volna ezt-azt a régebbi tapasztalataiból. Nagyon rá szerettem volna gyűjtani, de féltem, túl hangos lenne a gyűjtő keccenése, észrevétlen kellett maradnom, véresre rágtam a számat belülről. A közelben neonreklám villant, nagymellű nőalak vonaglott rajta egy rúdon, Katje talán a feszültséget akarta oldani, halkán bár, de hallottam, hogy bedobja poénnak ugyanazt a kérdést, amit nekem anno hazafelé a Smasszerről, *ide most bemennél, mi?* Megszorítottam a kabátom ujjában a mini-baseballütőt, és még jobban eltávolodtam tőlük, egy ideig szavukat se szabadott hallanom, lépésről lépésre több és több üres méter gyűlt közénk. Aztán Katje megállt, hogy kifújja az orrát, ezzel egyszerre pedig a fiúban is összeszívárgott egy kézmozdulatnyi bátorság, megmarkolni még nem merete, csak finoman, ujjheggyel simított végig a fenekén, mire Katje szembefordult vele, és az orrához szorított papírzsebkendő mögül kedvesen visszahunyorgott rá.

Hamarosan kiértek a pályaudvar felé vezető sugárútra, a villamosvonal mentén haladtak tovább, az esőtől fekete aszfaltban mintha hosszú kések lettek volna a sínek. A műegyetem is útjukba esett, a fiú a szecessziós homlokzatra mutogatott, valószínűleg mérnöknek tanult ő is, akárcsak Mézga meg Basszer, talán ismerte is őket, talán hallott is rólam ezt-azt, talán röhögött is egy jót valamelyik szünetben azon az áltudományt hajkurászó, balfasz pszichosón, aki nem zsidó, de mégis az. Fél óra se telt el, amióta találkoztak, de máris egy örökkévalóságnak tűnt az egész, komor bérházak sorakoztak az út mindkét oldalán, majdnem az összesnek működött a földszintjén egy étterem vagy kávézó, ők is bementek egy biztróba. A fiú egyre inkább elemében volt, kihúzta Katjenek a széket, egymás mellett ültek a bejáratnak háttal, bementem én is. A mélysárga fénytel teli teremben nagy volt a tömeg, de az egyik sarokban találtam egy kisasztalt, mintha direkt nekem készítettek volna oda, teljesen kint voltam a látóterükből. Magamhoz intettem a pincérlányt, huszoneves volt ő is és csinos, mázlija volt, hogy itt dolgozhatott, *Jameson-t kérek*, mondtam. *Felet vagy egy egészet? Két decit és tisztán*, mondtam. *Mennyit?* kérdezett vissza értetlenkedve, *kettőt*, feleltem, és megmutattam neki az ujjaimon is.

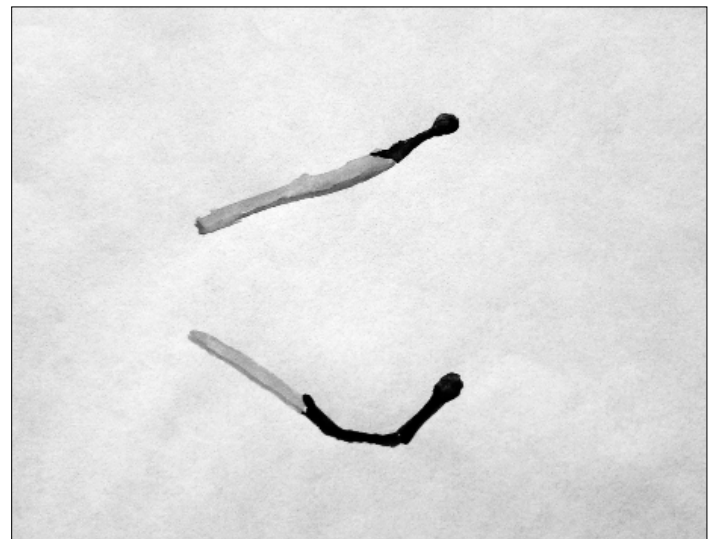
Majdnem csurig volt a pohár, azt se vártam meg, hogy elem tegye, lekaptam a tálcáról és húzóra bedöntöttem a felét. Égette a gyomrom a szesz, gyorsan rászívtam két cigit, aztán betoltam a maradékot is, de semmit se ért. Katjeék időközben összecsuhták a menüt és rendeltek, nekem is muszáj volt kérnem még egy fél decit, kellett a nyelvemre az égés. A pincérlány evőszközökkel és két pohár vörösborral tért vissza az asztalukhoz, Katje letekerte a nyakáról a kendőt és legyezgetni kezdte magát, az első kortyoktól kipirult, miközben szolgálatkész nevetgált a fiú poénjain. Még mielőtt kihozták volna a kaját, kért egy újabb pohár bort, majd még egyet, a közös tálca szerzőzött óriáspizzából viszont alig csipegetett, másfél szeletet, ha beerőltetett. A fiúnak sokkal jobb étvágya volt, gyűjtötte a kalóriát, nyákosan nyúlt szájából

a sajt, az olaj végigfolyt az állán. Szabad kezét már Katje combján pihentette, a szoknya egyre fennebb gyűrődött, csak ebben a pillanatban ismertem fel azt a csipkeharisnyát, amit a féléves évfordulónkra kapott tőlem.

Szinte az egész csomag cigit elpirítottam, mire végre fizettek. A fiú felségítette Katjere a kabátot, és az ajtónál is előre engedte, talán nem is volt rossz arc, ártatlan, jámbor fickónak látszott, de ez most nem érdekelhetett. A pályaudvar felé indultak, kivártam, hogy eltűnjenek az utcára néző, széles ablakokból, a viszki árát az asztalon hagytam, és utánuk mentem én is. Rendőrautó jött szembe, igyekeztem úgy tenni, mintha nyugodt lennék és nem készülnek semmire, szerencsére aznap este nem voltak piszkálódó kedvükben, szó nélkül tovább hajtottak, mi meg nemsokára a pályaudvarnál jártunk. Katjeék átmentek a várótermen, épp akkor futott be az éjszakai interciti, egy csomóan leszálltak róla, a fejemre borítottam az anorákom csuklyáját. A tömegben hirtelen elvesztettem Katjeékat, félre kellett lökdösnöm pár embert, hogy a harmadik-negyedik vágánynál ismét megpillantsam őket, siettem utánuk, hamarosan az utolsó sínpáron is átvágtak.

Összegraffitizott zajfogó fal választotta el a síneket a szomszédos tömbházaktól, Katje odavezette a fiút a lyukhoz, ami egy garázsorra nyílt. Elhagyott környék volt ez, érintetlenül rohadt a betonsétányokon az avarszőnyeg, a szipusokat meg a helyi panelprolikat leszámítva alig járt itt valaki. A bádogajtók jó része évek óta nem látott lakatot, tátott szájjal nyelték a garázsok a külvárosi éjszakát, Katjeék a sor közepén tűntek el az egyikben, felhajtottam a csósalát az arcomra, közel lopóztam hozzájuk, tisztán hallottam, mit beszélnek. A fiú be akarta húzni az ajtót, de Katje nem hagyta, *akkor nem látnánk semmit egymásból*, suttogta, aztán csak ruhasuhogás, a fiú dzsekijének recsegése, övcsat zörgése szűrődött ki a sötétből, szinte magától csúszott elő a kabátujamból a mini-baseballütő, belesajdult a tenyerem, úgy megszorítottam a nyelét, amint a garázs bejáratához léptem, és ütésre készen felemeltem.

Egyszerre fordultak felém. Katje azonnal eltaszította magától a fiút, aki a lökéstől elvesztette az egyensúlyát, és nekitántorodott a pléhfalnak, láttam a szemét, rémült volt, a baseballütő pedig könnyű és kemény, a halántékán találtam el, azonnal összeesett, kiáltani se tudott. Katje nézte és hozzám hasonlóan egész testében remegett, beletelt pár másodpercbe, míg észbe kapott és elővette zsebéből a gumikesztyűt, *csináljad, gyere már!* Ő guggolt le elsőnek a fiú mellé, először a karkötőjét és ujjnyi vastag nyakláncát vették el, majd nekifogtunk, hogy szisztematikusan átkutassuk a zsebeit, a tárcát a nadrágjában találtuk meg, csak a pénzt szedtük ki belőle, Katje meg akarta nézni

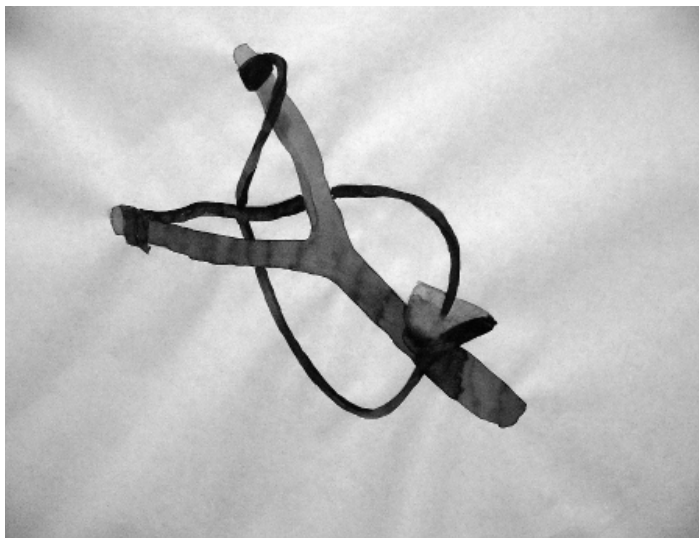
FISCHER JUDIT: GYUFÁK, CSÜZLI

a személyiét, de én kiteptem a kezéből, *bülye vagy, az anyja nevét és a születési dátumát is magaddal akarod hordozni, bazmeg?* Ennyi is elég volt neki, hogy kirobbanjon belőle a zokogás, elkaptam a karját és kivonszoltam a garázsok közül, elcibáltam egy düledező kéményű kazánház mellett, át egy gyomos játszótéren, be egyenesen a sötétségbe. Alig vitték a lábai, könyörgött, álljunk meg valahol, nem bírja, de én beledőltem az éjszakába és ráncigáltam tovább, még túl közel voltunk a garázshoz. Lépteink hangosan koppantak a betonsétányokon, a zajra patkányok szaladtak szét a szemetesekukák alól, Katje sikítása szilánkokra robbantotta a csöndet, hisztérikusan kapkodta a levegőt, most már tényleg találnom kellett valami helyet, ahol összeszedhetjük magunkat. A lakótelepnek ezen a részén szorosan egymáshoz tapadva, masszív falként sorakoztak a tízemeletesek, helyenként szűk átjárók nyíltak bennük, behúzódtunk egy ilyen zugba, szarzság volt és nyirkosság. *Ugye rendben lesz?* szipogta Katje, *persze-persze*, mondtam, már mocorgott, amikor otthagytuk, és azzal elhántam magam, orromon-számon jött vissza a viszki, majd felegyenesedtem és Katjéhez fordultam, *most már jobban vagy?*

A forgalmas utakat messziről elkerülve indultunk haza, elbozotosodott építkezéseken, leszerelt gyárak udvarán, roncstelepeken lopakodtunk keresztül, vonszoltuk magunk után a félelmet. *Azért nem kéne kétszer ugyanazt a szöveget elsűtni*, sziszegtem Katjenek, *lehet bülyíteni mással is az embert. Mi van?* kérdezte, mire én, hogy *tudod jól, a sztriptízbárnál, nem ugyanazt mondtad neki is, amit nekem a Smasszer után?* Elkínzottan sóhajtott, *ne haragudj, véletlen volt.* Ekkor már szinte ordítottam, *az a beszólás csak az enyém, senki másé, megértted?* Hullafáradtan értünk haza, de a szemünket se bírtuk lehunyni, a legkisebb zajra felkaptuk a fejünk, még a szomszédban lehúzott vécé is azt hörögte, jönnek értünk, végünk, ez a fiú volt az első és az utolsó, majd a sitten gondolkozhatunk rajta és egymáson is. Kivert a hideg verejték, valahányszor kattant a lépcsőház bejáratán a zár, napokig nem mozdultunk ki, egyik parásabb pillanatunkban még az is eszünkbe jutott, hogy az egész szajrét leengedjük a vécén. Még veszekedni se mertünk rendesen, suttogva káromkodtunk és hibáztattuk egymást, zsinórban karcoltam combomra a tigriscsikokat, miközben a tetet lestük, valamelyik rövidhírben nem írna-e egy brutálisan összevert és a csóré seggéig kifosztott egyetemistáról.

Aztán egy reggel lementünk vásárolni, muszáj volt, kész, legyen, aminek lennie kell, a falak már a vállunkat nyomták. Úgy képzeltük, mélyszürke lesz minden, az utca tele annak a mocskával, amit tettünk, de se a város, se az ég, se a járókelők arca nem lett ellenségesebb, minden a régi volt, vagy nem is – inkább jobb, újabb, frissebb. Kellett némi idő, míg felengedtünk, sétáltunk a napsütésben, néztük a kacsákat a tavon, fagyit ettünk és pizzaszületet, győztünk, jó volt végre levegőt venni.

(regényrészlet)

Horváth Viktor

A nemzet fontolgat

Még nem biztos, de könnyen meglebet, hogy itt hagylak, kedves hazám; az egész attól függ, mi lesz veled: hogy térkép akarsz lenni, avagy a táj ha térkép piros vonalak között, s ha kell hozzá egy jóságos vezér, és majd illik mindig követni őt, attól félek, hamar lelépek én. Szóval inkább a táj legyél szerintem, erdő, patak, malom, cigánygyerek, matyó himzés, globális szoftverek; istentelen légy s mindenféle isten: Krisna, Allah, keresztény angyalok, neked is úgy lesz jobb, ha maradok.

Üzenet a nemzettől

Ma álmomban láttam a nemzetet. A parlamentben ült modern rubában, a büfében laptopján mélezett, s vele szemben ült barátja, az állam.

És az állam megbíten nézte őt, tréfás, baráti megjegyzéseket tett, ő mosolygott a kijelző fölött, derűs és jó szándékú volt a nemzet.

A jutyubon Laibachot ballgatott, s a zaj miatt barátja arra kérte, hogy tegyen fülbedugót a fülébe,

de ő csak lecsapta a laptopot, és én megnézem, ha felébredek, mit írt nekem. És más nem tudja meg.

A nemzet ébredése

Hosszúra nyúlt a bénító sötétség a rettenő új uralma alatt; nagy buli volt, lányok, sör, vodka és még keresztbátásnak füves bódulat. S a haverokkal úgy volt ő beállva, és plusz még rá is ivott annyi mindent, hogy a vécét tisztára összebányta, reggel a bejárónő rá sem ismert. Hajnal felé a szomszéd holtra váltan a járőrt is hiába hívta ki, a rendőr nem tudott segíteni, mert ő már ájultan fekiúdt a kádiban, aztán kissé kitisztultak a mérgek (s mint Terminátor 3-ban a gépek), délben a nemzet öntudatra ébredt.

A nemzet gondolata

Felkelt a nemzet, s nadrágját kereste; rubakupacban matatott, ahol kedvesével ledobta tegnap este; s most előbúzza más gatyák alól.

Aztán rájött, mikor magára vonta, rájött, hogy nem az övé, mert trapéz – a végtelen dimenziókra gondolt – és női. A szabása is merész

prológu

A víz

NIKOLAIDIS, Azt hiszem, emlékszem, hogyan kezdődött.

Andrej
Mimesis / Fiam
Gondolat, 2014

„A nevem
Konstantin Teofilis”
Magyar Lettre
Internationale, 58

„Tájkép csata után”
Magyar Lettre
Internationale, 95

A világ egy csuromvizes szivacsra hasonlított. A föld már februárban telítődött.

A tél ebben az évben szokatlanul enyhe volt. De, ahogy az már lenni szokott a Mediterráneumban, elhúzódott, egészen addig, amíg, mint ahogyan a kigyó nyeli el a tojást, el nem nyelte a tavaszt. Csak esett, egyik nap a másik után. Hónapokig. Fél évig. A nemes halak vonulási ideje már rég elmúlt, de továbbra is csak azok jártak ki a házakból, akiknek muszáj volt, esőkabátokba bújva. A halászok minden reggel a part menti kiskocsmákban gyülekeztek, ahol minden halra és tengeri főre büzlött. Készen álltak rá, mint mindig, hogy megigya a kávéjukat és még hajnal előtt kihajózzanak. Mintha legálábbis, ha kitartanak kis rituálék mellett, a valóság visszazökkenne a régi kérvágásba. Hallgatagon üldögéltek, üres kávéscsészéiket forgatták, mint egy kiirtott törzs maradék tagjai, akik továbbra se értik, miért tűnt el a világuk. Beletörődve hallgatták az időjárásjelentést, amely reménytelen volt, mint egy pogány mise. Nem voltak jók a hírek. Az eső nem fog elállni. A tenger szintje se csökken. Ők nem fognak kihajózni. Az emberek, akiknek a családja élete függött a fogástól, kétségbeesetten hajtották le egyik törkölyt a másik után. Márciusban csak a legkitartóbbak halásztak a fintarajokra, és hiába álldogáltak az esőben, a nemlétező vásárlóknak próbálva eladni a halat. A rákhalászat lett volna a legjövődelmesebb az év folyamán, de először elhalasztották, aztán nyilvánvalóvá vált, hogy teljesen elmarad. Még ha sikerült is volna kihajózniuk, az életüket kockáztatva a hullámokon, amelyek mennydörögve porladtak szét az öböl sekély vizében, fölösleges erőfeszítés lett volna. A tenger jéghideg volt, alig 12 fokos, noha közeledett a május. Márpedig a rákok csak a meleg áramlatokkal jelennek meg. Velük érkeznek az első turisták-fürdőzők is. De most, attól lehetett tartani, ők is elmaradnak majd. A jól ismert természet, megbízhatóan bekövetkező törvényszerűségeivel, becsapta őket. Az, amit biztosnak tartottak, egyszerűen elmaradt. Senki nem emlékezett semmi hasonlóra ahhoz, ami most bekövetkezett, így nem is mesélt nekik róla soha senki. A legkitartóbbak továbbra is beállították ébresztőóráikat, hogy éjszaka fölkeljenek, és kimerjék a vizet, ami még azelőtt ismét megjelent a hajófenéken, mielőtt visszafeküdtek volna. A többiek hagyták elsüllyedni bárkáikat. Amikor majd mindez véget ér, kivontatják a partra, ügyes kezükkel megtisztítják, befoltazzák és ismét hajózhatóvá teszik mindet.

Egyszer, kíváncsiságból, hajnali háromkor lementem a kikötőbe. Beburkolódtam esőköpenyembe, kifeszíttem egy napernyőt, amelyet a feltört strandraktárból szereztem, letelepedtem egy padra, kinyitottam egy palack Vata 69-et, és óráig néztem az öböl fenekén fekvő bárkákat. Így festhetett az ulcinji kalózok flottája, amikor a Valdanos öböl bejáratánál elsüllyesztette a szultáni tengerészet, jutott eszembe. Újra és újra ugyanez a tompa gondolat jutott eszembe, hiába próbáltam más mondatot fölidézni, egészen addig, amíg ki nem ittam a vizet, és vízbe nem hajítottam a palackot. Csak ekkor szabadultam meg az elsüllyesztett kalózflottáról szóló gondolatomtól. Aki megtalálja a palackomat, mégis megkapja majd az üzenetet, és nyilván megérti majd, hogy azt akartam mondani, nincs semmi mondanivalóm, gondoltam. Hazavonszoltam magam, az ágyról levettem az esővizes lavórokat és estig aludtam, amikor is, így tűnt, mikor végre kinyitottam a szemem, úgy zuhogott, mintha az eső mindent össze akarna dönteni.

Ha az ember ki akart menni, az egyetlen szóba jöhető lábbeli a gumicsizma volt. De az se segített, mert a víz egyre gyorsabb és mélyebb lett. Végül, akárhova is indult az ember, derékig vizesen érkezett meg. A házak alapozása magába szívta a nedvességet, és az a házbeliek szeme láttára mászott egyre

följebb a falakban, a mennyezet felé. Minden, amihez az ember hozzáért, víz volt. Vizes lepedőkön aludt, hideg, nedves takarók alatt. A hajópadló deszkái pattanásig megdagadtak. A parketta fölpúposodott, mint a talaj az erős tektonikus földrengések után, amilyenek még az ember megjelenése előtt mozgatták a Földet. A padló domborzata napról napra változott. Az ablakok, de még a súlyos ablaktáblák is, fölöslegesnek bizonyultak. A víz hol a nyugati, hol a déli széllel érkezett. Folyton változtatta a becsapódás szögét, amely alatt érkezett, és hol szemből, hol oldalról támadott, amíg végül be nem szivárgott a fal és a faanyag minden láthatatlan részébe. Az emberek a szobákban az ablakok alatt törülközőkből és gyermekpelenkákból emeltek gátat. Amikor teljesen átmedvesedtek, kicsavarták mindet a fürdőszobában, és igyekeztek gyorsan visszarakni a gátak tetejére.

A tetők úgy eresztették át a vizet, mint a lengyel határ a német egységeket. A családok, mint valami bizarr sakkpartiban, konyhai edényeket mozgattak a padlón. Fazék F3, serpenyő D2. A város álmatlanságban szenvedett. Végre mindenki megértette az ősi kínai kínzás lényegét: a szörnyeteg egész éjszaka csöpögött, mindenkit megörjített. Egyesek a bombaként becsapódó vízcspek hangja ellen vattát dugtak a füllükbe. Mivel ez nem segített, bekapcsolták a tévéket, rádiókat és számítógépeket, azt remélve, a generált zaj majd elfedi a förtelmes vízszimfóniát. Akiknek volt gyereke, rövid enyhüléshez jutottak azok sírása idején. Senki se próbálta megvizsgálni a gyerekeket. Üvöltöttek, éhesen, lázasan, görcsökből kínálódva, de a szüleik meg se kísérelték őket megetetni vagy elaltatni. Az anyák később bűnbánóan mesélték, hogy imáikban minden szentet sorra vettek, tartana minél tovább a gyerekek sírása. Azok végül kifáradtak és elaludtak, és a szülők ilyenkor ismét szembesültek a bántalmazó hanggal. Minden sírás hiábavaló, senki nem segít, ezt tanulták meg a gyerekek ezen a télen. A szülők pedig azt, amit mindazok, akik a szaporodásban próbáltak menedéket keresni, előbb-utóbb fölismernek: a gyerekek cserbenhagynak bennünket, mint ahogy mi is cserbenhagyjuk őket.

Végül mindenki feladta. Azok, akik nem önkivületben feküdtek az ágyon és meredtek a semmibe, egész éjszaka ültek és dohányoztak, azt nézve, hogyan telnek meg a padlón álló edények egyre gyorsabb tempóban, egészen addig, amíg aztán el nem döntötték, hogy nem ürítenek ki többé egyet sem.

A télire bekészített fát már eltűntették, újat gyűjteni ebben az időben értelmetlen lett volna. A tűzhely csak füstölt, és nem melegített, hogy a málló valokolatú falak kiszáritásáról ne is beszéljünk.

Az utcákon folyók hömpölyögtek. Már régen elárasztott volna bennünket a víz, ha a város nem dombon épül. A csapadék elvezetésére szolgáló csatornarendszer még szilveszter előtt eldugult.

A központi csatorna április közepén mondta föl a szolgálatot.

Az, amit „központi csatornának” neveztünk, végtére is nem azért készült, hogy a vizet vezesse el. Más, hús-vér ellenség miatt döntöttek úgy az ulcinjiak, hogy megépítik ezt az alagutat, amely a part menti régi erőtől vezetett, fél kilométer hosszan a szárazföld belseje felé, egészen a mai korzóig, ahol váltakozva állnak a másodosztályú olasz árut és a török aranyat kínáló butikok.

Az alagút eleinte a Kalaj, az Óváros lakosainak gyors evakuálását szolgálta, akik, ezt azért említjük meg, kalózok voltak. Mivel az ulcinjiaknak szokásuk volt végiggrabolni a velencei városokat – úgy emlékszem, különleges odaadásal és gyakorisággal rohanták le Perastot, a Boka Kotorska-öböl gazdag városkáját, amelyet gyakorlatilag senki és semmi nem védett, mert az odaválási férfiak megbecsült tengerészei voltak a Serenissima flottájának, és mint ilyenek, folyamatosan úton voltak –, a dörzse időről időre elrendelte, hogy megtorlásszerűen, küldjék Ulcinj ellen a velencei flottát. Az ulcinji kalózok nyilvánvalóan arra jutottak, hogy a jó visszavonulási terv épp annyira fontos, mint a bölcs támadási terv: a kiásott titkos alagútnak azt kellett biztosítania, hogy

megmenekülhessenek a túlerőben lévő velencei hadsereg elől. Elképzelhetjük a meglepett velencei katonákat, ahogy a kísértetiesen kihalt Kalajon lódörögnek, ahol csak a kiéhezett kutyák és a sirályok vártak rájuk. A kalózoknak pedig se híre, se hamva, mert már a város mögötti mocsárig jutottak. Apró, gyors csónakjaikkal átverekszik magukat a vizililiomokon és a nádon, rohanak a Nagystrand felé, ahol a hajóikat rejtegetik. Beszállnak és ellentámadást indítanak. Ha szerencsájük van, hátba tudják támadni a velencei flottát, amíg még az erődön belül vannak a gyaurok, és lefoglalja őket a rablás és az ivászat. Ha a velenceiek már elhajóztak, az se baj: az életük megmaradt, amit pedig fölgújtottak és elraboltak, azt a kalózok, Allahnak hála, ismét visszarábolják. Ma azt mondanánk: az a fontos, hogy az áru gazdát cseréljen, hogy a tőke áramoljon.

Ismerősök mesélték, az alagút annyira széles, hogy végig tud menni rajta egy Volkswagen Golf. Soha nem ellenőriztem le ezt az állítást: annak a megvetésnek tudom ezt be, amelyet az empirikus bizonyítások iránt érzek.

Hogy a kalózok menekülőalagútjából, ami minden másik városban turistalátványosság lett volna, csatorna lett, nem a helyi hatóságok tervének következménye. Csak a hanyagságé, a lustaságé, a szemtelenség és a fanatizmus egyedi keverékéé, amelyet errefelé úgy magyaráznak, mint az Isten akaratába és az Ő hatáskörébe történő állhatatos be nem avatkozást. Amikor megbukott a kommunizmus, és a helyi lakosság ismét meglelte Istent, és lerohanta a mecseteket, mindennapossá vált, hogy az emberek bejártak panaszkodni a Hivatalba a köztisztasági vállalat munkájának hiánya miatt, és hogy ott azt a választ kapták, azért büzlök a szeméthalom az emberek kapuja előtt, mert Isten így akarja. Ha azt akarta volna, hogy a kocsibeállóján heverő lódögöt eltakarítsuk, már rég megcsináltuk volna, mondta nekem egyszer egy hivatalnok. Kinek kellett volna akarni, kérdeztem ingerülten. Mars ki, kiáltotta. Ahogy sietve végigmentem a folyosón, arra jutva, hogy még egyszer bebizonyosodott: a párbeszéd a leginkább túlbecsült dolog a világon, még hallottam, ahogy az íróasztalfiókjait csikorgatva azt dünnyögi magában: még hogy kinek, nahát!... még hogy kinek...

A magának utat kereső víz megtalálta az alagutat – ennyi a történet. Aztán megtalálta a kijáratát is. Áttörte a Régi erőd ötven méter magas kőfalát, és az eltűnőnek, mint riasztó szépségnek Kant-féle definíciójához híven erőteljes, hatalmas vizesést formálva a tengerbe ömlött.

(regényrészlet)

RAJSLI EMESE FORDÍTÁSA

Karol Chmel

horoszkópolvasás

(raša livadának és a magányos futónak)
*már csak te szárnyalbatod túl az avignoni kisasszonyokat,
 a madonna mosolyát, a parabolát a vakokról, istenem, ember,
 magunknak esni, illő tisztelettel az ősök az álomvadászok iránt, szerződést írni az áthágott, lerombolt batárról idő és tér között,
 előbb a rühb, aztán a karantén, fordítva nem megy, és mi van, ha mégis, krisnamurti, ki nem száradt nyelv a szájban, chögiam trungpa és hallgatni tibi-tüül,
 mert könönséges vagy, furcsa, anémiás, blaszfémias, vízálló, kézreálló, falábú,
 merő bamu, merő füst, poszt-koitalisan szomorú, poszt-modernül prebisztorikus, túlnyomásos, epés, boltbiztos, epedő, redukálható, átalakítható, lepárolható, osztályokba és összefüggésekbe sorolható, megváltható, ajtón-ablakon át bármikor elta-, eltalálható,
 van pajzsod, védekezz, van kardod, veszíts, támadj bátrálva, bátrálj magadnak babéros oklevelet, láss neki, vesztes, a néma ivászatnak, a süket szemrehányásoknak, légy kvitt magaddal, örökön ö*

a költők hazudnak

*hazudok én is (mintba költő volnék)
 blawatska asszony
 dzyan könyvétől
 pound úr
 cantóig
 támadja a titok
 a megértés képességét
 a víz ivásra való
 de úszásra is
 a levegő lélegzésre
 de repülésre is
 aki megfullad
 vizet lélegzik
 aki lezuban
 levegőt iszik
 aki nem felel meg
 azt már ki is búzták
 bocsáztat meg
 neki és nekem*

*parázsló cigarettavég
 magaslesen
 az óriási rozsmező fölött
 lüktet
 akár egy ismeretlen
 lövész feszült
 figyelmű égő
 homlokán
 az ér*

CSORDÁS GÁBOR FORDÍTÁSAI

FISCHER JUDIT: FESTÉK

Där vi en gång gått

Ahol valaha jártunk

WESTÖ, Kjell
Ahol valaha jártunk
L'Harmattan, 2015
(megjelenés előtt)

Mirage 38
Széphalom, 2015
(megjelenés előtt)

„1917”
Magyar Lettre
Internationale, 92

– Mesélek nektek egy történetet – mondta Ivar Grandell egy késő estén másban a tizenhatos asztalánál. – Rövid és sajnos nagyon szomorú történet, de el kell mesélnem.

Ezen az estén szinte csak férfiak ültek az asztalánál. Ott volt Eccu, akárcsak Cedi és Henning. Lonni Tollet és Tele Christides is ott volt, meg Bruno Skrake és Semdlund festőművész, aki Berlinből jött haza nyaralni. A nők közül Lucie jött el, de se Micki, se Nita, se Maggie nem volt jelen. Henriette Hultqvist helye is üresen maradt, a színházi évad véget ért, Henriette éppen csomagolt, és búcsúzott helsinki barátaitól. Ivar Grandell azonban tudta, hogy Henriette várni fog rá egy parki padon lent a Broholm-parton éjjel fél egykor, és ez a tudat segítette neki elviselni a nő hiányát. És talán pont abból a tudatból, hogy még egy éjszakát el fog tölteni Henriette ölelésében, merített bátorságot elmesélni a szerencsétlen diák történetét: előre tudta, hogy az asztal körül nem fog értő fülekre találni.

– Az iskolánkba – fogott bele Ivar – jár egy sovány, kedvetlen fiú. A neve mindegy is, és az igazat megvallva, csak egy a sok közül. Tucatiával járnak sovány, kedvetlen fiúk és lányok az iskolába, de van egy, amelyik a többinél is levertebb. Kétszer...

– Térj a tárgyra, Dickens – szólta közbe Henning kedvesen. – Egy történet nem vehet igénybe egy egész estét, sok mindent meg kell még beszélnünk, sok teácsészének a fenekére kell még néznünk. – Cedi, Eccu és a többiek nevettek Hennings megjegyzésén. A legtöbben szívélyesen, jóindulatúan nevettek, hiszen mindenki tudta, hogy Ivar hajlamos a szócséplésre, de Cedi hátradőlve keresztbe fonta a karját, az arcáról kételkedést és távolságtartást lehetett leolvasni, mint aki ismeri a megoldást, tudja, mit készül Ivar elmondani, és nincs a kedvére.

– Minél többször félbeszakítasz, annál tovább fog tartani – mondta Ivar figyelmeztetően Henningnek, majd folytatta:

– Na, komolyan, ezt a történetet gyorsan el lehet mesélni. Ebben a félévben kétszer kaptam rajta a fiút, hogy szendvicseket lop az előtte lévő padból. Egy kislány ül ott, az osztály üdvöskéje, tiszta, szép szabású ruhákban jár, az apja vasúti kalauz, a fehérgárda tagja, az egész család fehér. És akkor ott van ez a szerencsétlen fiú, sápadt és mosdatlan, piszkosak a ruhái, és soha nem hoz magával tizórait. Az első alkalommal, amikor a kislány szendvicsei eltűntek, sejtettem, hogy ő lophatta el, de nem akartam az osztály előtt megvádolni, a többi gyerek mindig komisz azokkal, akiket a tanár pellengére állít. Vártam hát, amíg vége van a tanításnak, és négy szemközt beszéltem vele. Természetesen letagadta, csak bámulta morcosan a földet, néha rám sandított, olyankor zord és gonosz volt a tekintete. Megkértem, hogy ürtse ki a padját és a zsebeit. Nem volt hajlandó. Akkor megfenyegettem Mustonen pedellussal, mire feladta.

Kipakolt mindent a padjából, és ott voltak a szendvicsek, két tojásos-sajtos szendvics szépen zsírpapírba csomagolva. Hozzá sem nyúlt a szendvicsekhez, de akkor ezzel nem foglalkoztam. A megfelelő büntetést illetően azonban kétségeim voltak, igazából vonakodtam bármilyen büntetést kiszabni, és az egyezés mellett döntöttem. Azt mondtam a fiúnak, hogy bár tanárként nem tehetnék ilyet, de ha megígéri, hogy soha többé nem lopja meg a társait, akkor cserébe elviszem a szendvicseket a táskámban, és soha nem árulom el a kislánynak és a többi gyereknek, hogy megkerültek. A fiún látszott a meglepődés, feltehetően most szembesült először azzal, hogy vannak tanárok, akik képesek hazudni, de csak szótlanul bólintott, és eltűnt az álnok csillogás a szeméből. Utána tényleg jól éreztem magam, bár morálisan kétségtelenül helyteleníthető volt, amit tettem. De múlt héten megint megtörtént. Jött a lány, és szólta, hogy ellopták az uzsonnáját, két nagy szendvics volt, mint legutóbb, de ezúttal sózott hússal. Láttam, hogy most a többi gyerek is tud róla, a lány az egész osztály előtt jelentette a lopást, és hát tudjátok, hogyan viselkednek ilyen helyzetben a gyerekek, nyugtalanodni kezdenek, a tekintetük kíváncsian és gyorsan cikázik, mint a fecskék a magas légnyomásban. És persze láttam, merre tart az összes tekintet. Akárcsak legutóbb, megvártam a tanítás végét, aztán vittem a fiút kihallgatásra. Most csökönyösebb volt, hoznom kellett Mustonent, aki kiűrtette a fiú zsebeit, de nem volt bennük semmi. És a fiú maga meg sem mukkant, csak meredt ránk. De Mustonennel folytattuk a kihallgatást, és a fiú végül sírva fakadt, és beismerte a vétkét. Ezúttal a cserépkályha és a fal közötti résbe rejtette a szendvicseket, egészen lent, közel a földhöz. Nem értem, hogyan tudta ellopni és eldugni a szendvicseket, állandó felügyelet alatt vannak a szünetekben, a gyerekek csoportosan mozognak, és a gyerekcsoportok mindig mindenhol ott vannak. A szendvicsekhez most sem nyúlt, de persze kénytelen voltam jelenteni az esetet, most majd ki fogják csapni. Ugyanakkor eltűnődtem, miért nem harapott még egy falatot sem a szendvicsekből, hiszen ha arra volt ideje, hogy a cserépkályha mögé rejtse, akkor akár meg is ehette volna mindkettőt. Ez a gondolat nem hagyott nyugodni, és elkezdtem utánajárni, mi vele a helyzet. És megtudtam, hogy az apja a dragsviki táborban halt meg, az anyja munkanélküli, és a fiú tizenegy évesen négy testvér közül a legidősebb. A család a söderviki nyomorkaszárnyában lakik, és ha valaki már elnézett arra, vagy olvasta a cikkeket, az tudja, miről beszélek.

Ivar befejezte a mesélést, teljes csend állt be, ha a többi asztaltársaság nem zsvajgott és trécselt volna, akkor a tizenhatosnál hallatni lehetett volna egy gombostű leesését is. Cedi törte meg a csendet. Főlényes és egyúttal konok ábrázattal hallgatta Ivar történetét, most bosszúsan csóválta

FISCHER JUDIT: FESTÉK, PAPIRZACSKÓ

a fejét, és a foga között szűrve a szavakat megkérdezte: – És mi a fenét akarsz mondani ezzel a dajkamesével?

Ivart cseppet sem lepte meg a kérdés. – Tudod jól – felelte. – Hogy túlságosan keményen bántunk velük. Hogy a megtorlás ésszerűtlen volt.

Cedi hűvösen végigmérte Ivart.

– Én pont ellenkezőleg gondolom – mondta. – Visszakapták a szabadságukat és a polgártársi bizalmat, beleértve a jogukat a makacskodáshoz és szemétkedéshez, pedig pár röpké éve még elorozták a hatalmat, és mindannyiunkat megakartak ölni. Gyakran eltűnök, tulajdonképpen miért is harcoltam, és hét-szentség, hogy nem a bolsevikok jogáért a sztrájkhoz és rendbontáshoz! És még ha eltekintünk is a politikától, a tanulságod elvi sikon is gyatra. Arra tanítani egy már így is elzüllött gyereket, hogy bizonyos körülmények között a lopás megengedhető! Mert hogy vannak otthon testvérei! Francha Ivar, hogy építsük fel így a hazát, ha ti pedagógusok ilyesmiket kezdtek oktatni? Csak ebben a városban kétszázézerrel többen élünk, hogyan fest a colstokod, ki kellően éhes ahhoz, hogy lophasson, és ki kellően jóllakott ahhoz, hogy törvényes legyen meglopni?

Ivar nem vesztette el az önuralmát.

– Ordas hazugság, hogy meg akartak ölni minket. Voltak férfiak, akik...

– Rosszul fogalmazol Ivar – fortyant fel Cedi. – Nem akartak és minket, hanem akartunk és titeket. Ordas hazugság, hogy meg akartunk ölni titeket. Így mondd! Mind tudjuk, hogy hol álltál, és hogy legbelül hol állsz még mindig.

– Nem vallok már egyetlen ideológiát sem. Annyit akartam mondani – fogott bele Ivar, de az ironikusan mosolygó Henning félbeszakította.

– Na, na... a konyhaasztalodon több szám *Clarté* hevert, amikor nálad folytattuk az estét a minap.

– Ismerkedni egy eszmével nem ugyanaz, mint azonosulni vele – mondta Ivar higgadtan. – Csak azt akartam mondani, hazugság, hogy minden szocialista vérszomjas vadember. Akiket ismertem Ábóban... Borg, Lundberg, Wallenius, Ojala... egyikük sem volt vérszomjas, de mind vagy meghalt, vagy elmenekült. Hogy Boldtról ne is beszéljünk! Nagy humanistáink egyike, aki a légynek sem ártott volna. És bánatában halt meg az emberi gonoszság és balgaság miatt! Szeretném, ha megértenéd, Cedi, hogy...

Cedi olyan hevesen tolta magát hátra a székével együtt, hogy Lucie és Lonni, akik a két oldalán ültek, összereztek ijedtükben.

– Képtelen vagyok hallgatni a baromságaidat, Ivar! – vágott közbe a düh-től rekedt hangon. – Átülök Toffe Ramsay asztalához, remélem, ott kelleme-sebb a társalgás.

Cedi távozása után senki nem szólt. Eccu Widing bátorítóan nézett Ivara, mint aki azt akarja mondani, „nem tehetsz róla, Cedinek csak rossz napja van”, vagy valami hasonlót. De nem mondott semmit. Henning szólalt meg:

– Ivar, azt már meséltem, hogy tizennyolc éves koromban hallottalak téged agítálni?

– Nem, nem említetted – mondta Ivar. – Hol?

– A Blomsterberg üzemben. Az üzemvezető megtiltotta, hogy a gyár területére lépj, így kint várakoztál, míg a munkások hazaindultak. Beszéltél, de senki nem állt le meghallgatni, mindenki ment az otthona felé földre szegezett tekintettel, és elhaladtak a nagy kő mellett, amin álltál.

– Tudom, hogy rémes agitátor voltam – mondta Ivar szomorúan. – Nem kell rá emlékeztetned.

– Lehet, hogy rémes voltál, de nem azért nem akartak meghallgatni. Naiv vagy, Ivar. Az üzemvezető megmondta nekik, hogy aki leáll téged hallgatni, azt kirúgják. De nem erről akartam beszélni.

– Honnan tudsz te minderről, Henning? És mit csináltál Blomsterbergben? – Eccu tette fel a kérdést, most szólalt meg először az este folyamán.

– Nem számít, Eccu – mondta Henning közönyösen. – A környéken laktam, véletlenül ara jártam... arra akarok kilyukadni, Ivar, hogy én meghallgattalak akkor, és pont olyan voltál, mint ma. Nem hittél abban, amit mondasz. Nincs hited, és soha nem is volt. Nem kedveled a polgárokat és a tőkéseket, de nem tudsz helyettük mit kínálni. Mindig is tudtad, hogy a szocializmus badarság, és az emberi természet áll útjában minden utópiának. Jók a szándékaid, de nem hiszel az emberi jószágban, és túl értelmes vagy ahhoz, hogy higgy a mesékben. És mégis kitartóan azt a látszatot akarod kelteni, hogy hiszel... nem értelek, Ivar, nem értem, miért csapod be önmagadat.

Ivar Grandellnek most az egyszer elállt a szava. Nézte Henning Lundot, és látni lehetett, hogy az agya a választ keresi, talán emlékeiben feltúrta az összes újságot és könyvet, amelyet az elmúlt télen olvasott, talán valami bölcsességet keresett Barbusse-től, amit a *Clarté* valamelyik számában látott. De az ittasság akadályozta a keresésben. Nem bukkantak fel a szentenciák. Lucie törte meg végül a csendet.

– Muszáj folyton az átok politikáról beszélni? Ti csak összevesztetek, mi meg annyira unjuk magunkat, mintha megállna az idő.

(regényrészlet)

PAPOLCZY PÉTER FORDÍTÁSA

Steffen Jacobs

Asszonyi búcsúk

*Ab, nem akartak mellettem maradni, a nők,
panaszolta kéredezellenül a férfi az S-Bahn-kocsiban.
Először az anyám taszított el (régén volt, úgybogy,
ezt mondják, nem kell már foglalkoznom vele),
azután nembajlító nejem, ahogy mondani szokás, világgá ment,*

*megmaradva mindazonáltal a házasság rezervátumában, amely tebát
egyedül engem szorított sarokba (csak semmi részvét, azzal nem megyek
sókra).*

*Most pedig mindennek a tetejébe a könyvesbolti eladónóm,
a lélekmasszörnóm, a fodrásznóm és az újságosnóm is
menekülőre fogták. A francha! mennyire magamra maradtam;*

*hogy állok itt csuromvízesen csupa bezárt ajtó előtt. Hát aztán!
Jöjjön bát el a férfiak ideje! Isten veletek, asszonyok,
ti, akik se nem kényeztetétek, se nem éltetétek
a magatok emberét. Bocsásátok meg mogorva idealizmusát,
amelyet gyermeknek láttok, okoskodó infantilizmusát.*

*Telbetetlen álmaitok infánása nem akar immár lenni,
semmi liezon, nem dédelget illúziókat az emberetek;
el veletek! Inkább törekszik perfekcióra
az önelégültségben, és őszintén élvezi
az eddig megvetett férfias passziókat a dobott pasas:
Enyémeke a sporteredmények, a motorok adatai, a sörplakátok!
S ne feledjük a ványadt öntöttvas frázistárat:
Lúzer! Pubány! Tutyimutyi! (barsogja nekibőszülten
felénk, utastársak felé a férfi): Halljátok imperatívuszomat,
férfiak: Legyetek kategorikusak! Legyetek larmoyant!*

*Aztán egy szép napon, egy éjjel, újra itt vagyok,
(suttogja némi szünet után) de másképpen, egészen másképp,
mint akit egészen kicseréltek: akibe belé kell harapni, csemegézni kell,
akit nem lehet fitymálni, nem lehet megvetni, a fazon
ezt mondja, amikor kiszállok és nyomban futni kezdek,*

hogy elmeneküljek magam elől s a lehetséges világok legjobbikából.

Puzzle

*Itt ül bát,
személyiségének darabjai előtt;
próbálja összerakni őket.*

*„9-től 99-ig”,
ez állt a dobozon a játékboltban.
Miért esik akkor az egész ennyire nebezére,
negyvennégy évesen, ezzel a balom darabkával?
Valami egyszerű kép kezdőknek
nem felelt volna meg ugyanígy?!*

*És most odakint még az eső is rákezdi:
zajosan koppannak az ablakon a cseppek.
Itt ül a lámpafényben,
és egy fiatal mezőgazdász, aki kint,
erősen markolva a vasvillát, elmegy az ablak előtt,
mit láthat?*

*Egy üres szobát s az asztalon
egy fakó személy színevesztett daguerreotípiáját.*

TATÁR SÁNDOR FORDÍTÁSAI

Az emlékezet bal partján

Első és utolsó szerelem

VILIKOVSKÝ,
PavelAz élet örökzöld
hátsólova
(Mayer Judit ford.)
Kalligram, 1999Az utolsó pompeji
ló
(Hizsnai Tóth
Ildikó ford.)
Kalligram, 2002A gonosz
önéletrajza
(Hizsnai Tóth
Ildikó ford.)
Kalligram, 2011Kutya az úton
(Garajszki Margit
ford.)
Kalligram, 2013Egy igaz ember
története
(Garajszki Margit
ford.)
Kalligram, 2014„Mindaz, amit
tudok a közép-
európaiságról”
Magyar Lettre
Internationale, 44„A szlovákság
tűnékeny sajátosság”
Magyar Lettre
Internationale, 54„Emlékek ura”
Magyar Lettre
Internationale, 63„Ezekkel akarják
felépíteni az új
világukat”
Magyar Lettre
Internationale, 83„Mikor voltam
először hivatalból
szlovák?”
Magyar Lettre
Internationale, 91„Első és utolsó
szerelem”
(részlet)
(Garajszki Margit
ford.)
Magyar Lettre
Internationale, 94„Vagy veleszületett bülyheség, vagy fiatalkori emlék.”
Jaroslav Hašek

4

A logikus jelenségeknek logikus következményei vannak, bár Kamil ezekkel nem számolt. Mit tud egy ártatlan gyerek a gyufáról? Egyik délután a Mély úton sétált, hogy meglátogassa a barátját, aki a Hegyligeti parkban lakott. Nem gondolt a fényképekre, de az ablakai nyitva voltak, úgyhogy végül engedett az ösztöneinek és egy pillanatra letért a Szűz Mária szoborhoz, amely körül, mint az égi madarak, összegyűltek a kis köszönetnyilvánító táblák, amiért meghallgatta egyik vagy másik ember könyörgését. Különös, hogy ez az ópiumcsöpp sértetlenül túlélte a kommunisták összes drogellenes hadjáratát kis sziklamenedékében – mindezt csak egy kőhajításnyira a főparancsnokságtól! A kicsivel följebb álló templom már nem járt ilyen szerencsével és le kellett dobnia az agancsait, hogy ne árnyékolja be a Slavín bögő szarvasbikáját.

Kamil megroggyantotta a lábát, hogy lentről fotózza le a szobrot az előtérben három kis táblával – az egyik tábla napfény ízlelgette aranyozott betűi glóriaszőnyegét terítették Mária lábai elé. Mária mintha egy arany kígyót tipporna a lábával, gondolta magában, és akkor valami eszébe jutott. Csak az eszébe született meg a kép, mert még nem volt elég érett ahhoz, hogy a szeme előtt is megjelenjen. Talán a guggoló pozíció miatt volt: olyan érzése támadt, mintha térdepelne, de lehet, hogy csak ilyen kicsi, a kezében gyertyát tart, hogy meggyújtsa egy másik, már ott égő gyertya segítségével.

– No, csak figyeljél oda, nehogy rád fröccsenjen – figyelmeztette őt egy hang a háta mögül. Még túl sok volt a ködös részlet a képen, de Kamil út közben gondolkodott. Az anyja Istene más helyeken lakozott; a hiánypótló céllal, mindennapi használatra kialakított Lurdi barlangokat messze elkerülte, az apja még csak diplomáciai kapcsolatot sem ápol az Istennel, és ez a beszédmód egyikükhöz sem illett... Rézi! – jutott eszébe hirtelen, majd azon nyomban rá kellett döbbsennie, hogy túl rövid a keze. Hogy nem éri őt el. Olyan mélyen volt, hogy exhumálnia kellett volna, de erre ebben a pillanatban nem volt ideje.

5

Exhumálni, így szokták mondani. Kamil nem volt se sírrabló, sem a saját múltjának régésze. Ritkán emlékezett, és a gyerekkorára szinte egyáltalán nem. Ha rákérdnének, a gyerekkorát illetően a „boldog” rubrikát jelölné be, de úgy tekintett rá, mint ami egy a sok közül. Betöltötte a rendeltetését, felnőtt, a továbbiakban nem kell vele foglalkozni. Nem emlékezett akkori önmagára, minek is kellene, hiszen lényegében egy és ugyanannak az embernek tartotta magát. Most csak a fejlődés egy másik fázisában van – legalábbis remélte, hogy még fejlődik, bár nem tudta, hogy hová. Nem nézett hátra, inkább előre, nehogy nekimenjen valaminek.

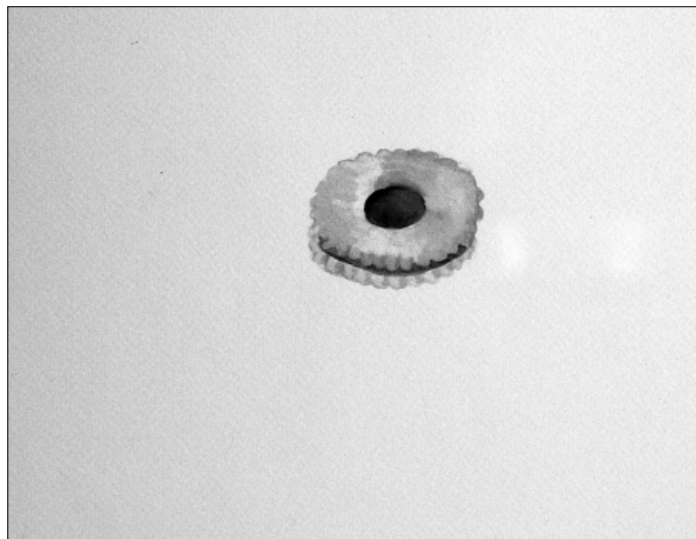
Kamil szerint a fényképeknek nem kell gondolattal rendelkezniük. Gondolattal – csak tessék – az az ember rendelkezhet, aki a fotót nézi, vagy a szerző, aki készíti a képet, de a jó fotó leporolja magáról a gondolatot, mint a szösz, ami kívülről ragadt rá a ruhájára. A fa nem gondolkodik, sem a patak, sem a felhő. A természet nem gondolkodik. A természet egyszerűen csak létezik, ahogyan a jó fotó is. Gondolata, ha egészséges, nincs, ahogyan gyerekkora sincs. Csak része az életnek, amely szintén nem gondolkodik. A gondolat emberi találmány.

Rézi is egyszerűen csak létezett. Rézi korábban része volt a háztartásuknak, mint ő maga, annak a környezetnek a természetes részeként fogadta el, amelybe érkezett: ilyen a világ. Az apukája, az anyukája, a nővére, Beáta, és

Rézi... nem gondolkodott róluk, ahogyan nem gondolkodott a vörösfenyőfa szekrényről sem, amely az előszobában állt. Valaki, aki először látogatna el hozzájuk, talán magában értékelné, hogy szép-e a szekrény és illik-e a szobába, de mikor Kamil megérkezett a szülőotthonból, nem volt mivel összehasonlítani a szekrényt, ráadásul nem is emlékezett az egészre. Ilyen körülmények között nehéz exhumálni.

Azzal kezdte, amit a legkönnyebbnek gondolt: az arccal. Leült a foteljébe a dolgozószobájában, ahogyan ő hívta, még ha ténylegesen, tapinthatóan sohasem dolgozott benne, bekapcsolta a zenét és tekintetét a fehér falra szegezte. Az arc nem jelent meg, pedig milyen megbízható vetítővászon volt ez egykor! Nem jelent meg, nem és nem, pedig a frizurája játszi könnyedséggel megvolt: hosszú, közepén kettéválasztott haj két különleges fonatba fonva, amelyek a füléhez illeszkedtek, mint két fülhallgató. Ilyesmi frizurájuk volt a fotókon, jutott eszébe, azoknak a német nőknek, akik lelkes díszsorokban intettek Hitlernek. Csakhogy Rézike nem volt szőke, átlagos barna haja volt, talán kicsit vöröses. A haja vonatkozásában tehát már eligazodott, de akármenyt is kutakodott benne, nem jutott közelebb az archoz.

A zsebükör vetette fénysugár a sötét, eldugott sarokba, az a bizonyos visszapiillantó, ami Hrdlička vagy Adrika esetében működött, itt most csöddöt mondott, feltehetőleg nem volt miről visszaverődnie a fénynek. Kamil életének szempontjából ők ketten mellékszereplők voltak, mégis előbukkantak, hívás nélkül, maguktól, mint az ördögfiókák a dobozból, de Rézike... Fénykép sem volt a segítségére, mert egyetlen fotó sem maradt fenn róla. Pedig az apja és az anyja fiatal házasként vettek egy akkor modernnek számító, Zeiss-Ikon típusú fényképezőgépet. Talán alaposan szerették volna dokumentálni életük egy új fejezetét, amelybe nagy várakozással kezdtek. A családi albumot a Beátáról készített felvételek díszítették, amint meztelenül egy gyapjútakarón szépen emeli a fejcscskjét, és szinte azonos felvételek készültek Kamiról is. Pufók kopasz fejek, hason fekve, ugyanolyan égbe emelt fenekek, megkülönböztethetetlenek. Talált képeket a fiatal szülők kirándulásairól is, fürdőruhában a folyónál a nyírfaligetben, az egyik gyerek a fűben ült, a másik az ölben, de Rézi egyik fényképen sem szerepelt. Talán előfordult, hogy beállították az időzítőt és fényrekeszt, és megkérték őt, hogy nyomja meg a gombot, az objektív előtt azonban soha sem mutatkozott. Kamil el tudta képzelni, hogy ellenállt – nem kell neki kelletnie magát a fényképezőgép előtt –, ki tudja, talán titokban attól félt, hogy a fénykép elrabolja a lelkét. Rézike biztos hitt abban, hogy minden

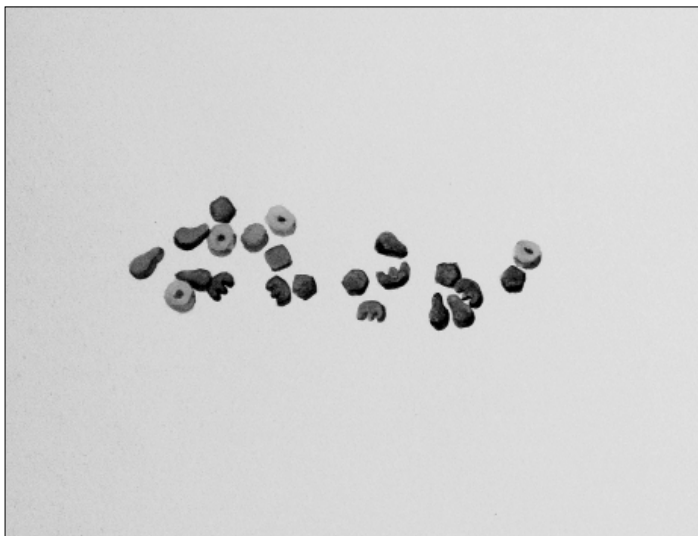
embernek lelke van, és nagyon ügyelt a sajátjára, hogy ha majd eljön az ideje, félelem nélkül mutathassa meg az Atyaisten színe előtt.

A fiatal házások további élete talán már nem volt annyira fotogén, a börtökba bújtatott gép rövidesen hosszú évekre eltűnt a szekreter fiókjában és csak akkor látott újra napvilágot, amikor Kamil elkezdte fenni a fényképészeti tejfogát. De őt nem érdekelte a sokat látott szürke környezete, a családi élet omladozó vakolata; vadászatain egzotikus állatokat akart becserkészni, például egy magányosan álló templomot, amit valaki a rét kellős közepén felejtett, a Vág folyón átázoló lovas szekeret vagy fakeresztre feszített rozsdásodó, vedlő pléh Krisztust az út mellett. Rézike nem tűnt elég exkluzívnak az objektívje számára.

6

A fényképek tehát zsákutca. Itt volt még a hangja – vagyis nem a hangja, az meghatározhatatlan volt, egyszerűen emberi, de itt volt egy mondat, szavak, amelyek Rézike szája íze szerint szólaltak meg. Íze, nem alakja – most azt se tudná megmondani, hogy keskeny vagy telt ajkai voltak. A szavakat nem lehetett látni, csak hallani, ám amikor a segítségükkel szerette volna rekonstruálni azt a régi pillanatot, a pozsonyiak mindennapos használatára kialakított Lurdi barlangban, hirtelen nem a gondolataiban, hanem valahol a testében furcsa érzés jelent meg. Szégyen, a fotográfus szégyene, hogy nem képek, hanem érzések; minél többet foglalkozott vele Kamil, annál magasabbra tört fel a mélyből, és eljutott egészen a bőréig. Ott megállt a különféle elnevezések kereszteződésénél és tétovázott, mintha nem tudná, merre tovább. Meleg összekuporodás, Kamil végül ezt az elnevezést választotta, és hirtelen tudta: egy kis kéz gyanútlanul megbújik egy nagy kézben biztonságában. Így vezette őt Rézi a Mély út szorosán fölfelé, egy pillanatra elengedte őt a Máriának gyújtott gyertyák lángjai közé (ám a háta mögött akkor is érezte, erős fal), majd újra a tenyerébe bújtatta.

Ez eddig rendben van, csak hogy a Mély út és a műbarlang messze volt az otthonuktól, és egyik szokásos útvonalukat sem érintette. Mit kerestek ott Rézivel? Az emlékeiben – ugyanúgy kéz a kézben – felrémlt, hogy hordta őt Rézi templomjáró körutakra, karácsonykor a betlehemeket, nagyszombaton pedig a szentsírokat megnézegetni, az egyik és a másik is diszkrétan a mellékkápolnában vagy a mellékoltároknál volt elhelyezve. Ezek a bejárások azonban a városközpontban játszódtak le, egymáshoz közel eső templomokban – a Jezuita templomtól a Ferences templomig, onnan a Trinitárius majd a Kapucinus templomon át a Dómba. Néha a Kék templomba is elkalandoztak. Akkor nem gondolkodott, kérdezősködés nélkül és szívesen ment, most azonban akaratlanul is feltette magának a kérdést, hogy Beáta miért nem vett részt ezekben az expedíciókban. Lehet, hogy csak idősebb volt és bibliai neve ellenére a vallási szertartások és szokások iránt közömbösebb, szkeptikusabb, vagy az is lehet – egy világlátott tökfaj gondolata ez –, hogy közte és Rézi között valamilyen rejtett, tudatalatti nő-nő közti feszültség uralkodott, ami a férfiak számára érthetetlen. Bárhogy is legyen, Beáta a közös sétákon csak ritkán vett részt, és ahogy visszagondolt, otthon is dacosabban viselkedett Rézivel szemben, a parancsait és a tiltásait feleselve és ironikus megjegyzések kíséretében tartotta be. . . még az is lehet, hogy a meghívására azt vetette volna oda neki, hogy tényleg azt gondolja-e, hogy Isten pont Rézike szeme

előtt támad majd fel a sírból, csak hogy neki örömet okozzon? Szájaskodó boszi! – gondolta róla akkoriban Kamil félig csodálattal, félig felháborodással. Évekkel később is ezt gondolta, csak az egykori érzelmek nélkül. Beáta az Beáta. De hogy tudta Beátát ezért a szájkodásáért gyűlölni, főleg mikor a gúnyolódásával arcul csapta őt!

Így emlékezett Rézire, és közben észre sem vette, hogy a legtöbb emlék róla szólt. Ez van, valahol el kell kezdeni.

7

Persze voltak más, sürgetőbb ügyei is, olyanok mindig akadnak. Eljött az, amitől Kamil előre félt, Vilo Kavka, hogy megint nyaggassa őt, és most egy üveg skót whiskyvel erősített az érvrendszerén. Vilo tudta, kivel áll szemben, úgyhogy valahol szerzett egy üveg Queen Anne whiskyt. Amikor a harmadik pohár után úgy érezte, Kamil kicsit felengedett, előrukkolt az ajánlatával: ő majd mindenről gondoskodik – kiválogatja a fotókat, megírja a tanulmányt, és talál egy ügyes grafikus is. . . Kamilnak a kisujját sem kell mozdítania, elég, ha a végén rábólint az egészre, ennyit csak meg tud tenni, nem? Még attól sem riadt vissza, hogy becstelen módon Kamil feleségét hívja segítségül.

– Szólj rá erre a te keményfejű férjedre – szólította őt harcba, de Katka nem akart belekeveredni.

– Azt hiszed, rám hallgat?! Hah – vágott vissza, megkérdezte Vilót, hogy van a családja, majd magukra hagyta őket tusveszélyes helyzetben.

Ám Rézike, mint mindig, most is szerényen, de bekvártélyozta magát a feje egyik sarkába, és türelmesen várt a sorára. Egy esős délelőtt Kamil felhívta Beátát, és különösebb magyarázat nélkül megkérdezte tőle, milyen volt a viszonya Rézivel.

– Ez meg hogy jutott az eszedbe? – csodálkozott.

Kiderült, hogy nem a legmegfelelőbb pillanatot választotta ki: éppen festik a házat, és Karčinak bevált szokásához híven becsipődött a dereka, úgyhogy rámaradt az egész takarítás. Végül, miután kipanaszkodta magát, sor került Kamil kérdésére is.

– Kedveltem, normális viszonyban voltunk – mondta. – Persze. Hát, amit mondasz, szóval neki elég régimódi elképzelései voltak a lányok nevelését illetően, én meg pubertáskorban voltam, úgyhogy el tudod képzelni, mennyire élveztem, hogy meg kellett tanulnom hímezni, meg lyukas harisnyát stoppolni. Felesleges is volt megtanulnom, hála istenek. Pulóvert kötni. . . még jó, hogy nem izgatta olyan sokáig a dolog! Neked jó volt, te fiú voltál, a kedvence. . . , amikor olyan egy évesen a fertőző osztályon feküdtél a kórházban, ahová nem engedtek be látogatókat, Rézi az ablak alatt álldogált, és abból a hangzavarból, ami onnan kiszűrődött, meg tudta állapítani, melyik a te hangod, és úgy hallgatta, mint valami Pavarottit, könnyes szemmel. Nem most találtam ki, ott voltam. Ez a kis Kamil!, és a kis Kamilnak sok mindent elnézett. De téged is, csak emlékezz vissza, sokszor megfenyegetett: olyan pofont levekerek, hogy előnt a vér. Nevetséges, micsoda nagyotmondás, főleg ha belegondolsz, hogy soha nem emelt ránk kezét, legalábbis én nem emlékszem rá. Jó teremtés volt, a mi Rézikenk.

Vér, nevetnie kellett. Bizony, lelkemre, vér; Rézi nagyon határozott tudott lenni, ha úgy ítélte meg, hogy szükség van rá, és nem is kellett segítségül hívnia a kezét: Kamil nem emlékezett rá, hogy valaha is megragadta volna az üstökét, vagy megpackázta volna. De nem kényeztette el őket, és figyelmen kívül hagyta a különféle gyermeki hóbortjaikat és szeszélyeiket – Rézi, jutott hirtelen az eszébe, „habortosnak” hívta őket. Kamil anyjával a nevelés kérdésében teljes mértékben egyetértettek, egységes csapatot alkottak, hiába mentek az anyjukhoz valamilyen vélt sérelem miatt panaszkodni Rézike, az anyjuk mindig neki adott igazat, sőt nem egyszer még rá is tett egy lapáttal, mert az anyja többre tartotta a tömör manuális okítást a hosszú beszédnél. Ám, ha idegenekről volt szó, akár a szomszédokról a házból, vagy kötekedő asszonyokkal a parkból, Rézi mindig vehemensen kiállt a „gyerekei” mellett. Az ő esetében érvényes volt az angol mondás *right or wrong, my country*. Később, négszemközt néha csöndben rájuk szólt és kioktatta őket, hogy mit illik és mit nem, de kívülről erős vár maradt, amit semmiféle kürtszó nem rendíthetett meg.

Vár maradt, de még mindig arc nélküli vár.

(regényrészlet)

GARAJSZKI MARGIT FORDÍTÁSA

Velencéből szerencsét próbálni

Felhőutazók

A szél

Kevéssel múlt dél, és Velence fölött süvít a tramontana. Az ajtók nyikorognak, az üvegek betörnek, a mólókon elszakadnak a kötelek és a hajók nekicsapódnak a rakodópartnak. A naptár az 1499-dik esztendő október havának 18. napját mutatja. Ember nem látott még ilyen erős szelet, mondják a Cannaregio jósai. Egészen idáig az idő kellemes volt, a nők fölmentek a paloták tetőteraszára sütkérezni s hogy szőkíttessék hajukat a napon, a víz hetekig csak ringatózott a csatornában. Most hullámokat vet és megzavarosodik, lehet, hogy előnti az utcákat, és az algák rátapadnak a horgonykarokra.

Erasmus Van Graan nyomdájában a papírlapok repkednek a levegőben, és le kellett állítani a sajtókat, mert beléjük száll a por. Van Graan már bezárta az ablakokat és az írópulthoz megy. Zosimo Aleppót keresi, akinek maszatos a keze a tintától. Nem szól semmit, csak int neki, hogy kövesse egy tágas szobába, amelyben pajzsok függnek körben a falakról, és flamand kárpittal letakart díványok vannak benne, ez a díszterem, az egyetlen helyiség, ahol mindig rend van, itt fogadja a gazdag családok titkárait, és itt alkuszik a papír áráról.

Eljött a napja, hogy nyeregbe ül – közli a fiúval.

Van Graan napszámosnadrágot visel, miközben könyveket nyomtat, két orcája télen-nyáron borvirágos, szeme színe, mint a derűs égbolté. Flandriából származik, hazájának mocsárszaga érződik rajta, s olyankor, amikor titokzatoskodik, szemöldökét összehúzza, zavarában köhécsel, s van neki egy mondása, amely sok nép beszédének ötvözete: „Ha szél fú a házba, *kaká pistéua omnibus* hidegrázza”.

Miféle halandza nyelven beszél ez az ember?! Zosimo érti is, meg nem is. Hogy mi volna az a *kaká pistéua*, sosem tudta megfejteni, tán valami káromkodás, esetleg valami varázsigé. Az sem igazán világos neki, hogy gazdája aznap miért rángatja a száját, mint egy szerencsétlen néma, aki valami csoda folytán visszanyerte a hangját. Megtörli hát a kezét, és elindul utána, nesztelenül lépked a nyomában. Tudja, hogy amikor Van Graan így viselkedik, vagy csodákat hoz, vagy bajokkal terhes időszak kopogtat az ajtón.

– Itt járt Milánóból egy tudós ember – kezdi Van Graan olyan lihegés és kusza sóhajtozás közepett, hogy már ennek hallatán is megáll az emberben az ütő. Az idegent Lionardónak hívják, és a szeme előtt terített ki mindenféle mozsárágyúkat és harci gépezeteket ábrázoló rajzokat, élettelen karok és kulcsfontok anatómiai metszeteit, galambokkal és énekes rigókkal ékesített pergamenleveket. – Ördögfattyá – teszi hozzá, de mintha máris megbánná, hogy túl sokat mondott. Majd sietősen, mintha valami tehertől akarna megszabadulni, amely megülte a gyomrát, letépi orráról az ókulát, és egy diákról kezd el beszélni, aki tarisznyájában egy köteg fontos papírt rejteget, találmányok gyűjteménye lehet, vagy álmoskönyv, vagy tán valami más, még akkor sem válik meg tőle, amikor alszik. A nevét nem tudni, mindenki Vörösbegeként emlegeti, és az egyik fenséges milánói palotában látták, de egyáltalán nem biztos, hogy még ott van, mert a városon háború dúlt végig, és Ludovico, a Mór elmenekült.

– Orra, mint a bagoly csőre, a füle meggyipiros. – Ezek voltak Lionardo mester utolsó szavai, és Van Graan jól az eszébe véste: bagolyorr, meggyipiros fül. Halkan ejti ki őket, attól fél, hogy az ügyletet más nyomdák elkaparintják előle. Velencében mindenki ismeri, tudják, milyen, akár az egér, mindenütt ott van: beszimatol elhagyatott lépcsőaljakra, ereklyék után kutató vaknak tetteti magát, csak hogy beengedjék a kolostorokba és kéziratokra vadászhasson, nyomdájának sajtói még alkonyat után is nyikorognak, ha olyan könyvön kell dolgozni, amelyiktől a püspökök bélcavarodást kapnának.

Van Graan nem mond többet. Információk tekintetében Lionardo mester fukarul bánt vele, sietős volt neki, indulnia kellett Franciaországba. Ha Zosimo ügyes lesz, és elhozza Vörösbegek diák föliánsait szépen, nyomdakész

állapotban, elég sem lesz a zsákja, amikbe a pénzt teheti. Ez az első alkalom, hogy Van Graan ilyen bizalmas hangot üt meg Zosimóval, a fiú aggodalmas képpel viszonozza tekintetét: hátha a sors most csapdát állít neki? Hányan elindultak már Velencéből szerencsét próbálni, és aztán a börtön mélyén rohadtak meg?

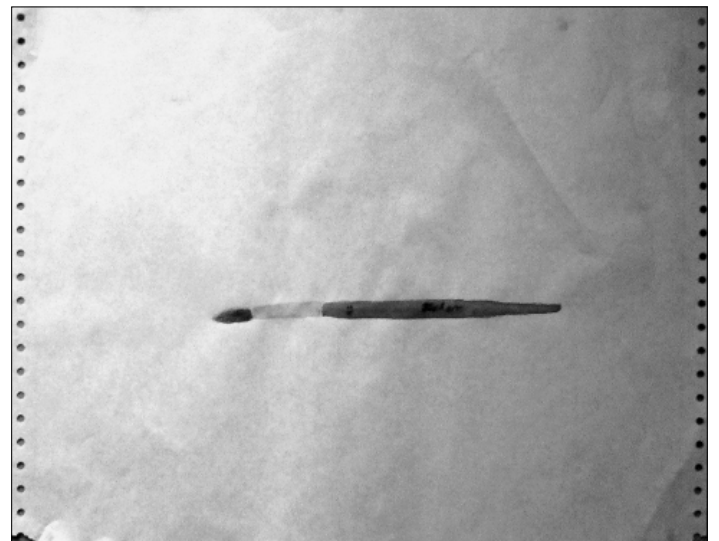
Zosimo Aleppo húszéves, arcán szőke pihék és tengerészmosoly, még nem csúfította el annak a katonának a kardja, aki majd megsebzí a homlokán Aiguebelette közelében, Savoiában. Jól vág az esze, szeme folyton az árkusokat fürkészi, és, ha olykor női nevek bukkanak fel az elméjében, megkeresi őket a buranói síkatorok mélyén. Elég, ha énekszóra nyitja a száját, a lányok máris kihajolnak az ablakon, hogy köszöntsék. Felismerik lépteiről, kamillavirággal és mentalevéllal illatosítják hajukat, úgy kedveskednek neki. Zosimo besurran hozzájuk, épp csak annyi ideig marad, míg megbékél a sorssal, és amikor kilép a házból, világmegváltó lovagnak képzei magát.

Még világos van, amikor végigmegy a Cannaregio felé vezető utcán, de most nem látogatja meg buranói kedveseit. Majd beköszön hozzájuk, ha viszszaébred, ha meggazdagodott. Most igyekeznie kell, hogy még sötétedés előtt elhagyja Velencét, és időnként végigsimítja a pénzeszacskót, amelyet a nadrágjába dugott: Van Graan sosem volt még ilyen nagylelkű. Még egy vörös posztóból készült köpennyel is megajándékozta, és kapott tőle egy lovat, Abenante a neve, fiatal arab mén, nyulat és vaddisznót is űzhet vele, Mantovában vette a vásáron.

Zosimo óvatosan jár, mint a róka, jobbra-balra tekinget. A fejét is körbeforgatná, akár a gyöngybagoly, hogy meglássa, követik-e. Ha valaki az útjába akad, úgy tesz, mintha Velencére mindent elborító köd telepedett volna.

Mostanra elcsendesedett a szél, és tényleg van egy kis köd. Hirtelen köszöntött be az ős, hogy beburkolja a Dózse palota csipkés márványait, és a vén jósök hideg évszakot ígérnek. Hosszú lesz a tél, mondogatják, pár nap múlva a hó is belepi az erkélyeket. Az alacsonyan szálló madarak is ezt hirdetik, pedig még csak októberben járunk. Zosimo úgy tesz, mint aki hisz ezeknek a szóbeszédeknek, de magában nevet rajtuk. A nagy hideg előtt vissza kell térnie, készen arra, hogy Van Graantól megkapja az ígért pénzt: zsákja sem lesz elég, amibe tegye, így mondta neki. S elképzei magát, amint előkelően, akár egy dózse, aranyhimes paláttal a vállán sétálgat a Canal Grande partján, és a tavasz a Szent Márk bazilika kupoláit cirógatja.

Itt van előtte a nagy bazilika. Párafelhőben gubbaszt, lebeg a föld felett, Zosimo kinyújtja a kezét, jobbról-balról mértéket vesz róla, mint

FISCHER JUDIT: FISCHER ECSET, TOMBOLA

a festőktől látta. Képes volna csukott szemmel is lerajzolni a templomot: csillogó kövekből álló láda, dagadó vitorlájú karavella, női mellett formázó kupolák, meg toronysisakok ott fenn, a magasban, ahol galambok és zöld lobogók repkednek. Azt hallotta, hogy falai sárgák, mint a lenyugvó nap, és az ember feje fölött csillagokkal telitűzdelte égbolt tárul fel. Majd ha gazdag lesz, belül az első padsorba, hogy megbámulja ezt a csodát. Most nem. Van Graan nem venné jó néven, ha késlekedne. Rákiáltana: – Szedjed a lábadat, *kaká pistéua!* Így hát Zosimo meggyorsítja lépteit, már-már szalad, hallja, hogy a San Cassian-i patikus szólítja, de nem válaszol a köszöntésre.

– Gyere be, derítsd fel a kedvem – kiáltja utána a patikus, aki egyesegyedül ül a boltjában, és szeretné meghallgatni Zosimo valamelyik történetét, amelyeket olyankor mesél, amikor elemében van. A macskalány, a Miriosa kiült az ablakba, és várja a vőlegénynek valót. Arra jön egy szamar, és rákezdi: *Cicamica, cicamica...*, de olyan hangosan ordít, hogy megrémiszi vele, és az orra előtt becsukja az ablakot. Arra jön egy kutya: *Cicamica, cicamica...*, ez meg úgy csahol, mint egy éhenkórász, és a macskalány csak a fejét rázza: nem, nem eridj innen. Arra jön egy egér, ő is rákezdi: *Cicamica, cicamica...*, ez már tetszik a macskalánynak, betessékeli az egeret, elkapja a farkát, és behajítja a fővő fazékba.

– *Cicamica, cicamica* – mondja a San Cassian-i patikus, apró szemeit nagyra nyitva, fogatlan szájjal, fülére hulló göndör fürtjével. Őrá sincs ideje Zosimónak, a patikus felfogja, hogy ez most nem olyan nap, nem szól semmit, kissé tétován integet neki.

Ismeri Zosimót, amióta a fiú a világon van, szereti is. Olyan öreg már, hogy a fejéből kihullott a város neve, ahonnan az Aleppo familia származik: keletről, persze, de hogy Bizánctól, Jeruzsálemből vagy Szalonikiból? Időnkint megkérdezi tőle: – Mi is vagy te, török, örmény vagy tán görög? Zosimo megmondja, de az öreg aztán csak elfelejti. De egyvalamit nem felejt el, azt a napot, amikor meghalt Mosé Aleppo, Zosimo apja. Liláskék ábrázattal ébredt, tátott szájjal lélegzett, a hónalját fájlalta, és Antonia Fantin, a felesége úgy toporgott körülötte, mint egy rémült galamb. Ő volt a Cannaregio negyed legjobb szabómestere, mindenki ezt mondta, egész fészekalja gyereket nemzett, és a szent tekercekből vette a nevüket: Dániel, Ezékiel, Ézsaiás, Miriam, Ráchel, Micol, három fiú, három lány, Zosimón és Simplición kívül persze, akik az anyjuktól kapták nevüket. A patikus nagyot nézett, amikor elment meglátogatni Mosét: a beteg hóna alatt diószemnél valamivel nagyobb, vörös duzzanat látszott. Főzetet készített neki füvekből, és ráparancsolt, hogy ne mutakozzon senki előtt, de alig köszönt el tőle, a járvány híre már bejárta a Cannaregiót.

Zosimo és Simplicio nem volt otthon, amikor a tűzhelyből kipattant szikra belekapott a vég szövetekbe. Sötét volt, hideg, és a füst megfojtotta apjukat és anyjukat, miközben az ágyban feküdtek egymást átölelve. Két elszenesedett testet találtak a helyükön a nagyszobában, semmi sem maradt meg a régi szabóműhelyből, a csipkével díszített ablakokból, a rózsailatú teraszából és a borostyánnal befuttatott árkádus udvarból, ahol valamikor, a béke napjaiban, az Aleppók nemzetsége arról álmodott, hogy pirkadat felé hajóznak, folyókról ábrándoztak, írással eltöltött csendes alkonyokról, s számolták az éveket, a napokat, attól fogva, hogy keleti hazájukból útra keltek.

A ház, ahol az Aleppo-család a tűzvész előtt lakott, egy tereske sarkán áll, amely kikötőként szolgál a kisebb bárkák számára. Nyaranta, amikor egy szél-fuvalmat enyhét hozott a hőségben, Mosé fogta szerszámain, és kitepedett a szabadba, ott szabta-varrta a szöveteket. Zosimo nem szívesen megy arrafelé. Most azért teszi, mert elfogta a vágy. Arra gondol, hogy majd ha hazatér, a pénzen, amit Van Graan ígért neki, megtisztítja a falakat a maradék koromtól. Ide költözik majd Simplicióval, mert itt gyűlt össze a rokonság a trebison-dai utazás után. – Ez az az odú, ahol menedékre leltünk – mondogatta Mosé –, a bárka, amely megmentett bennünket az özönvíztől.

Mosé gyermekei közül csak Zosimo és Simplicio menekült meg az Aleppo családban arató pestistől. Mindössze öt év van köztük, de mintha nem is egy anya szülte volna őket: Zosimo száraz, mint a nád, Simplicio meg akár egy hatalmas gesztenyefa. Úgy közlekedik a kanálisok között, mint egy macska, és sosem fordít hátat, amikor az öregek azt mondják neki, hordja át az árut egyik boltból a másikba. – Igavonásra született – mondják. – Olyan, mint egy öszvér. – Ezért fogadták fel az Arzenálba anélkül, hogy meggyőződtek volna róla, ért-e az ácmesterséghez. Ott aztán tüzes katalanban dolgozik, fekete füstöt lélegzik, és a korom rátapad a karja szőrére. Simplicio úgy ismeri a hajók belsejét, akár a tenyerét, bebújik az épülő hajótestbe, benyúl egészen addig, amíg hely van a fűrésznek meg a kalapácsnak. Este, lefekvés előtt, folyóvíz alatt kell haját mosnia és a torkát öblögeti, hogy kiköphesse az odatapadt kátrányt.

Zosimo mindent megtesz bátyja kényelméért. Megtölti a kútnál a kancsót, rongyokat letörli a hátát, elszórakoztatja a *cicamicás* mesével. Alig pár lépésnyire laknak a régi szabóműhelytől, egy lépcsőaljban, ahol rothadó algaszag érződik, és télen sosem süt be a nap. Látszik, hogy nincs asszony a háznál: nincs egy cserép bazsalikom az ablakban, a Szűzanya előtt kialudt a mécses, a falak gyerekhangokra várnak, akikért Simplicio imádkozik a Mindenhatóhoz, már ha valaha is megházasodik. Neki kell továbbvinnie a nemzetséget. – Még nem teremtődött meg annak a napja – szokta mondani a San Cassian-i patikus. A gyermekekre, ha egyáltalán lesznek, Simpliciónak olyan béketűréssel kell várnia, mint Jóbnak. Jobb a rosszat elkerülni.

Ezek járnak Zosimo fejében, míg odaér a lépcsőaljhoz. Reménykedik, hogy találkozik Simplicióval, de az nincs otthon. Nyilván még az Arzenálban van, de ő nem várhat. Tarisznyája mélyére rejti a Van Graantól kapott pénzt. Mellé teszi a kését meg egy kék-fehér csíkos kendőt is, amely az apjára emlékezteti, majd egy falmélyedésből árkust és tintát vesz elő.

Zosimo Aleppo levele Simpliciónak

Velence, 1499. október 18-án

Drága bátyám, mélységes sajnálattal tudatom veled hirtelen elutazásomat, melynek oka egy fontos küldetés, amelyet a jövőben teljesítenem kell, s még fel sem becsülhetem, milyen hosszú időre szólít el. Erasmo Van Graan mester engem választott a nyomdában dolgozó segítők közül, és kegyelme folytán megbízott, hogy egy pergamen keresésére induljak, amely egy mind ezidáig ismeretlen ifjú kezébe jutott, aki talán diák, talán rejtélyes kóbor vándor, senki sem ismeri, és száma sincs a földeknek, melyeket bejár, mielőtt megérkezett oda, ahol legutóbb látták, egy Velencétől távoli helyen, melynek nevét óvatosságból nem írom ide.

Csak egy darab papír mozgatja lépteim, ám ezekben az esztendőkből a világ a szavak nyomában fut, amelyek papírokon kelnek életre, szokta mondani Van Graan, minden papír, minden szó, még a múltunk és a jövőnk is.

Ilyen ábrándokkal indulok én útnak, és a papírlappal együtt, melyre most írok, maradjon veled jókívánságom, köszöntsön rád boldog idő, miként énreám is, hiszen nem minden nehézség nélkül vágok neki a útnak, és nem is minden félelem nélkül, hogy nem sikerül olyan hamar visszatérnem, mint szeretnék, a városba, ahol oltalomra lelt apánk, Mosé vére, Áron vére, és távoli rokonunk, Sámuel vére.

Bár kapkodva írom ezt a pár sort, mit neked hagyok – s a többi is majd, melyek ezt követik, ha úgy van megírva a sors könyvében –, de adjon rá módot, hogy találkozzatok, te és a szépséges Rebeka, Rebeka, a vágyott, Rebeka, a jegyes, és legyen örök záloga a szeretetnek, melyet irántad érez kedves fivéred, Zosimo Aleppo.

(regényrészlet)

LUKÁCSI MARGIT FORDÍTÁSA

Az írók Európája

A mi Itáliánk

MAGRIS, Claudio
A Habsburg-mítosz
Európa, 2012

Duna
Európa, 1992, 2012

Egy másik tenger
Európa, 1993

Kisvilágok
Európa, 2002

Vaktában
Európa, 2007

Hangok
Libri, 2012

„Ahol az írás
születik: Trieszt”
Nagyvilág, 1991. 12.

„Utópia és
kiábrándulás”
Nagyvilág, 2002. 2

„San Marco kávéház”
Magyar Lettre
Internationale, 36

„Robinson és más
robinzonádok”
Magyar Lettre
Internationale, 75

„A múlt
értelmezésével
hatni a jövőre”
Magyar Lettre
Internationale, 84

„A regény legyen
olyan”
Magyar Lettre
Internationale, 88

SCHLÖGEL, Karl
„A trieszti meridián”
(Laudáció Claudio
Magrisról)
Magyar Lettre
Internationale, 84

Milyen rejtett gyökerek fűznek minket egy országhoz?

Erri De Luca és Claudio Magris a 20. század derekán születtek, Itália két ellentétes pontján: Erri De Luca Nápolyból való, Claudio Magris Triesztből.

Ma egyikük Rómában él, a másikuk továbbra is Triesztben.

Két különböző tenger partján.

Mégis olasz állampolgárok mindketten.

Szülővárosukban, aztán abban a városban, amelyet szerettek, amelyben dolgoztak, amelyért barcoltak, ezek az írók megtapasztalták a szülőföld élményét, a szó közösségi és személyes értelmében egyaránt.

A színek, a hangok, a fények, amiket a bazájuk jelentett, mind közös anyag, amely megteremkenyítette a munkájukat.

Az ő Itáliájuk ellentmondásos ország, vitánk középpontjában a rend iránti vágy tusázik a rendtelenség iránti vággyal, a lágyság a szépséggel, az erőszak a káosszal.

Nápoly: Erri de Luca

Erri de Luca 1950-ben született, sokáig Nápolyban élt, könyveinek egy része itt játszódik.

ERRI DE LUCA ■ A De Luca gyakori név Olaszországban, különösen délen, Nápolyban még az Espositónál is gyakoribb. Az én nevem, az Erri nem létezik a valóságban. Nincs olyan, hogy Szent Erri. Egy amerikai nagymamától származik. A nagymamám Amerikából jött, Ruby Hammond-nak hívták. A múlt század elején, a 20. század elején hozzám egy nápolyi férfihoz, amikor Olaszországba jött: Adolfo de Lucához, és amikor nevet választott a gyerekeinek, akkor angol neveket adott nekik. Egyiküket éppen Harrynek nevezte el, H-val és Y-nal, a nagybátyámat. És így tukmálták rám a nagybátyám nevét, amelyet aztán megpróbáltam kicsit módosítani. Ennyi. Egész gyerekkoromban nehézségeim voltak ebből, hogy kerültem Nápolyba, hogy kell kiejteni a nevemet, hogy kell írni a nevemet, aztán amikor már nagykorú lettem, leegyszerűsítettem, amennyire csak lehetett: a kiejtés szerinti változatra. Erri és pont.

Ami miatt oda tartoztam, a városhoz, amikor még ott éltem Nápolyban, a nyelv volt, a dialektus. A dialektus, a nápolyi nyelv az anyanyelvem. Ezen a nyelven beszéltem anyámmal élete végéig. Az a nyelv, az a nyelvjárás a bölcsőm. Gyakran gondolkodom arra, hogy valójában nápolyiból fordítok, miközben olaszul írok.

Lassú nyelv az olasz. Bármelyik dialektus kurtább nála. Amikor kisfiú voltam, az olasz egy olyan nyelv volt, amit jóformán senki sem beszélt Nápolyban. Apám épp ezért meg akarta tanítani

nekünk, mint valami idegen nyelvet. Olaszul beszélni, akcentus nélkül beszélni az olaszt, sima, halk hangon, szerettem. Mert a szöges ellentéte volt a nápolyinak, ennek a lármás nyelvnek, amely sosem aludt, csak akkor nyugodott le, amikor belépett az apró könyves szobába, ahol én aludtam. A könyves szobáskában lecsillapodott a nápolyi dialektus, ahol mindenütt, a plafontól a padlóig könyvek voltak. Ezért szerettem az olaszt, mert ott bent nyugton bírtak maradni a dolgok, békés volt minden, higgadt, csendes, távol az őrzöngéstől, a civakodástól, az elmebajtól, amely a nápolyi dialektusból és a környezetemből áradt.

A zene a teljes figyelmemet lekötötte. Vannak, akik mindenfélét csinálnak zenehallgatás közben, dolgoznak, koncentrálnak valamire. Ez számomra lehetetlen. Még főzni sem tudok, ha szól a zene.

Botfülem volt, és anyám képtelen volt belenyugodni, hogy van egy botfülű fia. Így aztán következetesen köszörülgette a hallásomat, egészen addig, amíg úgy-ahogy helyre nem jött. Belém plántálta a hallást, a nápolyi dalokat, így azok a társaim maradtak.

Trieszt: Claudio Magris

Jóval északabbra, egészen közel Szlovéniához fekszik Trieszt, a batárváros, ahol Claudio Magris világra jött. Olaszország batárán vagyunk, és egyúttal itt mérhető fel a legjobban, hogy mi történt Nyugat-Európával, amikor lebuult a vasfüggöny.

A San Marco, a régi bécsi kávézó Triesztben. Itt írta Claudio Magris életművének egy részét; a Kisvilágokban egy egész fejezetet szentel a San Marcónak.

CLAUDIO MAGRIS ■ Szívesen írok ebben a kávéházban, annál a másik asztalnál ott hátul. Hogy miért? Számos okból. Írás közben elfogja az embert a mindenhatóság apró delíriuma, az a magányos érzés, amikor az ember rendbe rakja a világot, és ilyenkor jót tesz, ha körülnéz és látja az embereket, akik oda se bagóznak. Jót tesz. Van benne egy azonnali ironizáló tényező, amely helyére teszi a dolgokat, és hozzátesz egyfajta ironikus és önironikus adalékot az íráshoz. Ami felráz a mindenhatóság delíriumából.

Nincs az elzárt magányosságérzete, a demónok... Az ember arcokat lát, embereket, ugyanakkor mégsem tömeget, amelyben elvész az egyén. Szóval individuumok barátságos keveredése ez, és van egy erős érzésem, hogy valójában kórus vagyunk.

A batár kérdése, annak kétértelműsége, csínytevés, gaztettei átírták az életművét, különösen legismertebb könyvét, a Dunát.

CLAUDIO MAGRIS: Itt vagyunk Triesztben, ahol egy ideje problémás dolog olasznak lenni. Részben azért, mert Trieszt lényegében olasz város, de más összetevői is vannak, például a szlovén kisebbség, és egyéb, különféle országokból ide származott népek, görögök, zsidók Európa minden részéből, örmények és így tovább. Ezért az az érzés, hogy a világ színtiszta olasz, itt képtelenség egy kisgyerek számára, aki még nagyon kicsi, és még nincs benne olyan igény, hogy abszolút értelemben olasz szövegkörnyezetben éljen, mint, tetszem azt, Umbriában. Ott van még az a körülmény is, hogy Trieszt évszázadokon át a Habsburg Birodalomhoz tartozott, és itt alakult ki a trieszti vágya, hogy olasz állampolgárrá váljanak, így az olaszság itt olyasvalami, amit részben kiharcoltak maguknak. Hittek benne és magukénak is tudták, mégis valahogy azzá kellett válniuk.

(bíradóbejátszás)

1954. október 26-ának hajnalán trieszti hazafiak összegyűjtik az első olasz kontingenseket a város kapuinál. A náci megszállás, a negyven napos jugoszláv megszállás után, az angol-amerikai fennhatóság után, tizenegy év sehova-nem-tartozás után Trieszt és a trieszti visszatérnek Itáliába.

1994 és 1996 között Claudio Magris Trieszt szénátora volt.

Ez a bivatala mintegy visszhangja egy másiknak. Több mint harminc éven át írta tudósításait, a Corriere della sera napilapba, az „il professore” szerepkörében – a professzoréban, aki megfigyeli, elemzi és kommentálja a közéletet.

CLAUDIO MAGRIS ■ Parlamenti képviselő is voltam, mert úgy gondoltam, ez a kötelességem, de egész biztosan sohasem fűzött hozzá olyan lelkesedés, mint amikor lemegyek a tengerhez vagy szeretkezem. Mert ez két különböző dolog. Mégis, tudni kell, hogy a demokrácia rideg elvárásai a legszebb, legfontosabb dolgok a világon, mert lehetővé teszik, vagy lehetővé kellene tenniük, hogy bárki forrón hódolhasson a saját készleteseinek.

Szeretek lemenni a tengerhez, és nem tartozom azok közé, akik a választások után korán felkelnek, hogy megtudják, ki nyert. Mégis tudom, hogy rettenetesen fontos, ki nyer és ki veszít, éppen azért, hogy a többiek lemelessenek a tengerhez.

Trieszt nem csak kelet-nyugat, Trieszt elég sok tekintetben észak-dél is. Van egy nyári, déli vonása, felszabadult testekkel, forró nyarakkal és önfeladtsággal, amiért is erősen érzek egyfajta Delet:

ahogy az ember hagyja magát sodortatni az élettől, a sodrásától, hagyja, hogy elcsorogjon, elmúljon, elrohadjon minden.

Az én létformám, az én jelszavam, érzelmi és érzéki megközelítésben egyaránt, egyértelműen déli. Tengerparti.

Egy nap épp tévét néztem, ide-oda kapcsolgattam. A feleségem is ott volt. Egy pillanatra mindketten azt hittük, egymástól függetlenül, hogy egy komikus színészt látunk, aki nagyon hasonlít Berlusconihoz, mintha valami hasonmás lenne, parodizálja őt, kellőképpen kiemelve a közönséges vonásokat. A képernyőn ez az úgynevezett színész, aki Berlusconihoz hasonlított, és akit félméztelen lányok vettek körül, épp azt mondta az egyiküknek: maga nyúlt hozzá a seggemhez... És ő volt. Berlusconi volt. Akkor hibásnak éreztem magam. Mert ha valami, amit én támadásnak, gúnyhadjáratnak, sértésnek érzékelek, ami számomra majdnem túlzásként hat, egy hatékony propagandagépezet terméke, az azt jelenti, hogy már nem értem a valóságot, és ez hiba.

És Berlusconi volt annyi esze, hogy felfogja, mi van változóban. Mert januárban senki sem gondolta volna a hozzám hasonló emberek közül, hogy Berlusconi megnyerheti a választásokat. És márciusban megnyerte a választásokat.

Megérkezik Berlusconi és közli: „Ti alattvalók vagytok. Én olyan vagyok, mint ti, szabad orrot piszkálni, szabad úgy viselkedni, mint a kocsmában... Megszületik tehát – európai fejlemény, Olaszország sajnos ezidőtájt az avantgárdal volt elfoglalva – megszületik, amit Marx kifejezése után lumpenproletariátusnak nevezhetünk. Marx megvetéssel beszélt a lumpenproletariátusról, ugyanakkor nagyon is értette azt: ez a proletár réteg koldus, de intellektuálisan az. Ugyanakkor annyira elnyomott, annyira kismizett – spirituális értelemben is –, hogy nem képes műveltségre, tudásra szert tenni, és így kihasználható teszi magát a populisták működésé számára. És ez a mi bűnünk. Hogy nem értettük meg, hogy nem gondoltunk ezekre az emberekre, hogy azt hittük: ezek a szabályok örökérvényűek.

Igen, a szégyen, a szemérmesség, nevezzük így, ez a mélységes szemérmesség, amely ismétlem, nem morális, hanem abból az élményből táplálkozik, hogy szégyellni kell magunkat bizonyos dolgok miatt.

Igen, Olaszországot egy folyamatosan elszalasztott alkalomnak látom. Az, hogy rámutatunk a valóban meglévő kvalitásainkra, a valóban meglévő kiválóságainkra, hogy próbálunk olyanok lenni, mint a többiek, egyformák lenni a többiekkel, a többi nemzettel, ugyanolyan termékeket produkálni, ugyanakkora hadtesteket harcba küldeni, aztán mindenben kudarcot vallani a világ szeme láttára.

Amikor a *Vaktábat* írtam, felfedeztem, de írás közben, hogy a történet szerkezetének lényegében valahogy nem az Aranygyapjúhoz van köze, hiszen a 20. században játszódik, hanem a kommunizmushoz. De a szerkezet lényege az Aranygyapjú volt. Az Aranygyapjú története. Ami egy igazán félelmetes mítosz. Azért is, mert egyszerre archaikus mítosz, a trójai háború legöregebb nemzedékének meséje, ugyanakkor ultramodern is, egy

rendkívüli marketing-akció története, amelyből ma is tanulhatunk, valóban, borzasztó félelmetes.

- Kedves bácsikám, azért jöttem, hogy visszafoglaljam a trónomat.
- Vissza is adom neked mindjárt, de akkor te is meg kell hogy engedj nekem valamit. A közös érdekében.
- Mit akarsz mondani?
- Létezik egy jele a folytonosságnak, a rend hatalmának. Ez a jel egy arany kecskebőr, amely egy isteni kecskebaktól származik.

Itt kerül veszélybe a civilizáció, és ez az, ami annyira lenyűgözte például Pasolinót. És van még egy másik motívum, ez pedig: az Aranygyapjú, amely könyvemben a vörös zászlót szimbolizálja és még annyi mindent...

Az Aranygyapjú mindig rossz kezekben van, vagyis olyan valakiéban, aki csalás vagy gyilkosság révén jutott hozzá... Ez a másik azonban a maga idejében emberöléshez vagy erőszakhoz folyamodott, hogy megszerezze... Tehát valamiképp a folytonos fejlődés-meghódítás-kincszerzés történetéről van szó, amely igazságtalanságon alapul, törvénytelen ségen és erőszakon.

A fasiszta reakciós gondolkodás nagy tévedése az, hogy csak az igaz, amit közvetlenül érzünk.

Lotta Continua

Az egyik épp hogy előtte, a másik épp hogy utána: Claudio Magris és Erri de Luca egy hamuvederben születtek. Fasizmus, sztálinizmus, második világháború, holokauszt – tragédiáik visszhangoznak a könyveikben.

ERRI DE LUCA ■ Az, hogy „olasz”, számunkra, akik a fasizmus után születtünk, szalonképtelen szó volt. Olaszország, a Zászló, a Nemzet, ezek a szavak mind tragédiába vittek minket. A történelmünk legszörnyűbb tragédiájába. A háború az emberiség legvérengzőbb hóhérajai nyomában. Szóval az „olasz” egy olyan szó volt, amit el kellett tenni szem elől, közben mégis szemmel tartani.

A Földközi-tenger kétségtelenül déli, ugyanakkor a Mediterráneum partjain születtek a nagy vallások, a nagy filozófiák, a nagy költészet és egy birodalom, egy birodalom, amely kitörölhetetlen nyomot hagyott minden civilizált nép történelmében.

Nápoly magasan tarolt a bombázások számára tekintetében az olasz városok között a második világháborúban. A legtöbb bombatámadás 1943 nyarán történt.

Ez számomra azért érdekes, mert a riadószi-réna hangja élete végéig megmaradt anyám rémálmaiban. Élete során minden éjjel a légiriadó hangjára ébredt, valósággal kiesett az ágyból, felöltözött és cipőben, mert az is rajta volt, menekülni készült a légvédelmi óvóhelyre. Ezért a szíriánahang számomra a huszadik század hangzó tartópillére.

A hang, amelyet megörököltem én is, már a köldökzsinóron keresztül.

Engem is megfertőzött tehát a közelmúlt, mindaz, ami az életem kezdete előtt történt, a születésem előtt.

(bejátszás)

Folytatódik a roham, miközben a tüntetők a rendfenntartó erők pisztolylövései ellen tiltakoznak. Ma reggel még másképp kezdődött, az engedetlenek tömege otthagya a Carlini Stadiont a bevásárlókocsikból emelt blokáddal együtt, ugyanakkor szigorú rendben: sehol egy fegyvernek látszó tárgya, akinél volt bot vagy vascső, ott kellett hagynia, különben el se kezdik.

A G8 találkozó farvizén történt Genovában, 2001 júliusában: véres összecsapások a rendőrök és a tüntetők között, az egyik tüntető meg is halt. Erri de Luca részt vett a megmozdulásokban. Ezek felidéznek egy politikai barcnak az emlékeit, amelyeket soha nem fog megtagadni.

18 évesen mindent otthagyt, hogy belevesse magát a szélsőbal soraiba.

A koreszme és a politikai családhoz tartozás érzése több szövegében visszaköszön.

(bejátszás)

...Közben városzerte folytatódnak az összecsapások. Genovában itt-ott érezni lehet a könnygázfüst szagát.

ERRI DE LUCA ■ Számomra a 20. század speciális foglalkozása a forradalmár volt. Az, aki előtt kétféle karrier áll: vagy elnök lesz belőle, vagy bandita.

„Észak és Dél, egy a harcban!”

Mi sem volt jellemzőbb Olaszországra. Itt volt a legerősebb kommunista párt Nyugat-Európában, ahogy a forradalmi baloldal is itt tudott a legjobban megerősödni.

És hogy eljárt az idő a 20. századi forradalmárok fölött... Ismertük őket mind, mert mindannyian ott voltak, ott voltunk nekik, ránk támaszkodtak mint hátszóra, mint valami mankóra. Mint Antheusz a föld, hozzánk fordultak, ha víziókra volt szükségük vagy a testvériség érzésére.

Miután elszakadtam Nápolytól, 18 évesen, elvesztettem az alapot arra, hogy tartozzam valahova. Nem tartoztam sehova, családdhoz vagy egy helyhez... Elszakadtam a gyökeremtől... Csak annyit tehettem, hogy megőriztem a származásomat. Innen jöttem. Erről a helyről, ebből a nyelvből, ebből a családból, ezekből a történetekből, de már nem tartozom ide. A forradalmi közösségben megtaláltam az egész hovatarozásomat: a jogot, az emlékeket, a valahova tartozást. Ehhez a forradalmi ifjúsághoz tartoztam.

A Lotta Continua rendészeti felelőseként átélte a forradalmi mozgalom időszakát egészen annak feloszlásáig. 1977-ben a Lotta Continua megszűnt létezni. Egy szélsőbalos párt alakult ekkor; a Vörös Brigád szövetségeseként. Erri de Luca nem vett részt az illegális fegyveres harcokban. Otthagyt a társait, és a Fiat munkása lett Torinóban.

Azt mondja, 4 halott van... plusz egy sérült, azt mondja egy társam. A tiszteletre méltó Morót elrabolták. És úgy tűnik, mondja a társam, amiért hálás vagyok neki, úgy tűnik, hogy meg is

sérült. Nézzétek a lövéseket – megnézheted az ajtón, ha tetszik – nézzétek a lövéseket, amiket egész biztosan géppuskából lóttak ki, azzal a... nézzétek ennek a lánynak a testét... és ennek a férfinak és ezeknek az... ügynököknek. Itt van még több a földön, menjünk erre jobbra, ha tetszik, látni fogjátok a főnököt, aztán még egyszer jobbra fordulunk, ott látni fogjuk a táskát, amely egyértelműen Moro táskája és a sapkája egy... nem tudni, mi lehet... talán egy pilóta, úgy tűnik... annak kell lennie...

1978-ban a Vörös Brigád elrabolta és meggyilkolta Aldo Moro kereszténydemokrata vezetőt. Ez az esemény törésvonalnak számított az ólomévekként is emlegetett korszakban.

ERRI DE LUCA ■ Emlékszem például, hogy Moro ötfős kíséretének a meggyilkolásáról és Moro elfogásáról Franco Venturi, a nagy történész és legendás partizánvezér, a Nada főparancsnok társaságában értesültem. Véletlenül éppen a torinói egyetem rektori irodájában ültünk. Mindketten azért voltunk ott, hogy papírokat írjunk alá, tudjuk, mit csinál az ember az egyetemi irodában, vizsgáljuk... És a pedellus azt mondja, hogy bementék a rádióban... És akkor emlékszem, hogy Venturi egész konkrétan kikelt a németek ellen, a nációk ellen, és azt mondta: „Tehát lassan ideje visszatérnünk a hegyekbe.”

Torino és Lampedusa

Mialatt Erri de Luca munkásmozgalmi barcokban vesz részt, nem beszélve az 1980-as nagy általános sztrájkáról, Claudio Magris szintén Torinóban tartózkodik, fiatal egyetemi oktatóként. Német irodalmat tanít és szenvedélyesen rajong Mitteleurópáért. Azaz a történelemtől meggyötört Közép-Európáért, tájaiért, melankóliájáért, amely több könyvét is átbatja.

CLAUDIO MAGRIS ■ Torino épp az ellenkezője volt Triesztnak. Azokban az években ez volt az a város, amelynek megduplázódott a lakossága, 700 ezerből 1,3 millióra nőtt. A migráció összes problémája, a Dél-Itáliából északra áradó nép és mindaz, ami ezzel járt, a hulladék, az erőszak, a nyomor, az elítélések... Torinót nevezte Gramsci a félsziget modern városának, félig Detroit, félig Leningrád. Leningrádot idézte a politikai szenvedély, a munkástömegek és így a szocializmus és a kommunizmus túltengése, Detroitot pedig a gyár, a Fiat, a gépek. Ez a város rákényszerült, hogy lépést tartson a történelemmel.

ERRI DE LUCA ■ Sokkal könnyebb a gyerekkor világról írni, mint az épülő világról. Könnyebb a családról írni, ahonnan az ember származik, mint a családról, amit alapít. Ezért nem tudtam volna Torinóról írni. És most, valahányszor egy hónapnál többet töltök távol Torinótól, elvonási tünetek gyötörnek.

Gyakorló alpinista vagyok, és egy alpinista átlépi a határokat. Mit átlépi, kiröhögi a határokat. Teszem azt, a Mont Blanc elválasztja Olaszországot Franciaországtól, vagyis fel lehet mászni a francia vagy az olasz oldalon és lemászni az olasz vagy a francia oldalon, tehát az alpinista a bizonyíték

arra, hogy a hegyek egyesítenek és nem szétválasztanak. A határ csak formális megegyezés az országok között, akiknek arra van szükségük, mint a gyerekeknek, hogy meddig mehetnek én és honnan indulhatsz te.

A határok arra valók, hogy kijelöljék, ki van az egyik oldalán és ki a másikon, de nem az a dolguk, hogy szétválasszanak. Ha valamiért át kell ugrani őket, hát át lesznek ugorva.

(bejátszás)

Szigetlakók kontra bevándorlók, tunéziaiak kontra felfegyverzett rendőrség, de mennyi, ennyi nincs is a szigeten, aztán támadás. A feszültség akkorát robban, mint egy atombomba. A polgármester kijelenti: Lampedusán háború van, lampedusaiak, fegyverkeztek! Tunéziaiak egy csoportja...

„Mindenki el akarja hagyni Lampedusát.”

Erri de Luca elkötelezett marad, ez nem változik. Az úgy sosem ér véget, amint ezt versei és tudósításai is visszabongozzák: a kismimmizettek és a jogfosztottak ügye.

ERRI DE LUCA ■ Jártam Lampedusán. Azért jártam ott, hogy beszámoljak róla, mi történt ott. Ezen a földdarabon, amely közelebb van Afrikához, mint Sziciliához. Halomban álló elkobzott bárkák, bárkatemető, amelynek deszkái között névtelen emberek megszámlálhatatlan sora puszult el.

A nápolyi nyelv büszkélkedhet a világ leggyorsabb igéjével, a „menni” igét mi úgy mondjuk: „i”. Mert ha menned kell, akkor bizony sietve kell menned. Még a szótagokkal sem szabad vesztegetni az időt. Így aztán... mentünk. Milliók távoztak a nápolyi Beverello kikötőből a 20. században. Mi pontosan tudjuk, mit jelent „menni”. I.

Átmeneti vagy sem, az emigráció régóta jelen van az olasz történelemben. Az Argentínába költözés kérdése Claudio Magris és Erri de Luca regényeit is inspirálta.

CLAUDIO MAGRIS ■ Azt gondolták, hogy arany van arra. Hegyekben áll az arany. De a valóság az volt, hogy ők vitték oda az aranyat. Ők voltak azok, a kivándorlók, az emigránsok, az a munkaerő, amely aranyat vitt az arany hazájába.

Szégényérzet van bennem az intézkedések miatt, amik a hazámban történtek, az emigrációs, azonosítási és kiutasítási központok miatt, amelyek a bevándorlók koncentrációs táborai. Van olyan törvény, amely szerint ha egy halász embert lát a tengerben, felveszi a csónakjába, és így menti az életét, akkor részt vesz az illegális bevándorlásban. Elítélik, elkobozzák a hajóját, amiért kimentett egy hajótöröttet a tengerből. Aljas törvény ez egy olyan népnek, amely évezredek tengerész-hagyományokat tudhat maga mögött.

Mi mind továbbküldjük hozzátok azokat, akik ide érkeznek. Mert híd vagyunk. Akik jönnek, akik Lampedusából érkeznek, nem akarnak Olaszországban maradni. Franciaországba akarnak menni, Németországba vagy Angliába. Nekünk meg vannak jó kis határaink, amelyeken

szépen átáramoltatjuk a bevándorló populációt, akik rajtunk keresztül érkeznek hozzátok. És így Európának kell kezdenie valamit a bevándorlási problémával. Olaszország, az én hazám egy olyan óvszer, amely valahol átereszt. Aki ezt az óvszert húzza fel, annak megpecsételődik a sorsa. Az útlevelellentétben.

Európai írónak érzem magam

CLAUDIO MAGRIS ■ Olaszország olyan híd, amely közepén félbeszakadt, valahol a Földközi-tengerben, kár, hogy előbb szakadt félbe a keltétnél és nem nyúlik lejjebb. Kár, hogy nem a túlsó partig ér. Forgalmos egy híd pedig, csak úgy hömpölyög rajta a történelem. Rajtunk keresztül lehet átvágni Európába, mi vagyunk a híd Európa összes többi része felé.

44-et írunk, 5 éves vagyok, épp Udinébe tartok, mert apám súlyos betegen fekszik az udinei kórházban. Udinét a németek és kozák szövetségeseik tartják megszállás alatt, akikről később a *Következtetések egy szablya alapján* című könyvem írtam, és a németek azzal az ígérettel toboroztak kozákokat, hogy saját hazát kapnak: mégpedig Friuli egy-egy darabjával kecsegtették őket, amelyek elég közel esnek ide. Udinében végre tisztességesen szembesültem a háborúval. Nagyon szokatlan volt, idegen, kezdve a nyelvvel, amit beszéltek, amit persze senki sem értett... Lovaik voltak, tevéik, voltak tevéik. Életemben először talákoztam két tevével a hóban, 44-45 telén. A kozákok daloltak, aztán lerészegedtek, aztán álomba zuhantak, egyszerre voltak katonák és családok, volt valami a háborúban, valami nagyon fájdalmas, melankolikus. Bár a németek az utálatos hadműveletekre használták őket, ahogy ez a háborúban lenni szokott, mégsem éreztem félelmet, sem gyűlöletet a kozákok iránt.

Az erőszak, ha bármikor összetűzésre lettem figyelmes az utcán, vagy amikor láttam 45-ben egy elvágott torkú holttestet... ettől féltem nagyon, ettől az azonnaliságtól.

Történelmi szempontból nagyon érdekel, kifejezetten érdekel mindaz, ami a történelmi időkben konkrét lehetőségként merült fel, mégis lerombolta a valóságot.

Ugyanakkor nem érdekelnek a fantázia szülte megoldások, az irreálisak: ha én lennék a kínai császár... nem, ezek a sületlenségek nem jelentenek semmit.

És az irodalomnak az a dolga, hogy ezeknek az igazi, konkrét élettörténeteinknek a nyomába eredjen. Szerelmi történetek százainak, például, de nem a Marilyn Monroe iránti szerelemről beszélnek, akit sose láttam, hanem konkrét történetekről, amelyek egy bizonyos ponton nem valószínűk meg vagy véget érnek, viszont az életünk részévé válnak. És lehetőségeink részévé, amelyek egy lendületesen közeledő jövővé álltak össze egykor.

Európai írónak érzem magam természetesen, és úgy érzem, hogy ez valami bizonyosság. Úgy érzem, létezőem irodalmi hazája, írásbeli hazája Európa. De hát persze annyian vagyunk. Nem vagyunk mind matryoska babák, persze. Világos, hogy én olasz vagyok, hogy trieszti vagyok, de a negyed is, ahol élek, Triesztben, ismerősebb

nekem, mint a többi negyed. A lakás is, ahol al-
szom, ismerősebb nekem. Mégis: európainak
érezem magam. Ez persze hogy semmit sem mond
az írásaim minőségéről, mégis magától értető-
dően, erősen annak érzem magam. És nem csak
a szavak szintjén... nem csak politikai, ideológiai
értelemben... hanem az élet szövetét tekintve is.

*Több, mint húsz éve követeli az Északi Liga,
a föderalista és populista mozgalom, hogy váljon
le Észak-Olaszország egy része az olasz csizma
maradékáról, és hozzon létre egy új államot,
Padániát.*

Egyszer írtam egy ironikus cikket a párt ellen,
amelyet Itáliában Ligának neveznek, és amely
párt éppen a mikroidentitásoknak kel a védelmé-
re, vagy szeretne a védelmére kelni... és amely
le akarta cserélni a nemzeti himnuszt és így to-
vább... Én azt mondtam, hogy akkor az irodalmi
tantervek is változnak régiók szerint. Törvényja-
vaslással álltam elő, tréfából persze: Dante kötele-
ző Toscanában, tilos Velencében vagy Milánóban.
Aki Dantét tanítja vagy olvassa, börtönbe kerül. És
aztán, mondtam, nem elég, nem elég a régió. Már
a régió is túl nagy, túl egyetemes. Még a város sem
elég. Ott van például Trieszt. Triesztben például
miért kellene Umberto Sabát olvasnom? Nekem,
aki a via del Roncón születtem, ahova Saba sosem
tette be a lábát? Nekem csak a via del Roncón
élő szerzőket kéne olvasnom, ami egy száz méter
hosszú utca.

Az olasz identitást, az olaszsgot természetes
dologként éltem meg, kezdve a nyelvel, a törté-
netekkel, amelyeket körülöttem meséltek, a problé-
mákkal, amelyeken vitatkoztak. Az én világom
tehát, főképp ami a nyelvet illeti, de nem csak
a nyelvet, valami legkevésbé sem problémás dol-
got, olyan volt, mint hogy kislánynak és nem kis-
lánynak születtem. Természetesen ez az egész,
hogy az ember természetesnek él meg valamit,
nem természetes, mert a nemzetiség nem termé-
zettől való. Történelem, természetesen.

A bevándorlókkal új energiák érkeznek

*A Casetta Rossa egy alternatív és önrányítás
alatt működő hely Róma egyik felkapott negye-
dében. Erri de Luca gyakran felkeresi a helyet,
hogy találkozzon a militánsok nemzedékével,
akik fellázdattak az övével szemben.*

ERRI DE LUCA ■ Optimista vagyok, amikor
látom... mert látom, hogy új energiák érkeznek
hazánkba, új bevándorlók, új emberek, akik meg-
változtatják az ismertetőjeleinket. Akik megszü-
lik azokat a gyerekeket, akiket mi nem, elvégzik
a munkát, amelyet mi nem végzünk el. Talán még
a könyveket is megírják, amelyeket mi nem írtunk
meg. Vagy akár jobb politikusokká válnak, mint
mi. Optimista vagyok, mert azt látom, hogy van-
nak energiák, amelyek délről jönnek. Délről és ke-
letről, amelyek egyre jobbak lesznek. Ez a fiatalság
profitál ezekből az energiákból. Csak a szemem
sarkából figyelem őket, látom, hogy itt lesznek.

Nagyon hiszek a vidékben.

A vidék olyan, mint egy arc, ami rengeteg
dolgot mutat. Számomra utazni és így írni az

utazásról olyan, mint régészkedni: leásni a mélyre
és ott több réteget találni. És van ez a mese, Bor-
gesnek ez a kis példázata: egy festőről szól, aki
tájképeket fest, hegyeket, tengereket, városokat,
folyókat... és a végén rájön, hogy a saját arcát fes-
tette le. Ez a mi valódi identitásunk, ez az, ahogy
másokra tekintünk.

Nem vagyok része az írásnak. De azon alapul
a létezőm. Nem tartozom azok közé, akik írással
fejézik ki magukat. Inkább belevésődöm egy írás-
ba. Belevésődöm, belefurakszom abba a szövegbe,
mint ahogy egy már eleve szűk anyagba belefűrsz
egy csavart. Forगतod, forगतod, amíg már nincs
több játéktér, és nem tudod jobban meghúzni.
Ilyen nekem az írás. Igen, ezen alapulok és belefur-
akszom az írásba.

Az olajbogyók, a teraszok, a kenyérsütő keme-
cék, a pizzakemencék... Nem csak terített asztal
keletkezik a helyek, az ételek nyomán, hanem
a vidék is, amely körülöttem van, amelyhez tarto-
zom. Ettől a tengertől való vagyok, erről a vidékről.
Egy vagyok azok közül, akiket véletlenszerű elmé-
nyek értek, amelyek egy kicsit rólam szólnak, egy
kicsit Európáról.

Déli vagyok. Tessék, a fonákjáról látom a vilá-
got. A világ tervrajzát az északi féltekén rajzolták
meg. Mivel mi rajzoltuk meg, ezért az északot tet-
tük fölültre. De ha megfordítjuk, ha a delet tesszük
fölültre, hát úgy jobban meg lehet érteni a világot.
A világ nagyrészt vízből áll a déli féltekén. Logiku-
sabb a világot fejfel lefelé nézni.

*(Nicolas Aubeman és Raphaëlle Rerolle filmje
az Arte-TV számára készült 2013-ban)*

EÖRSI SAROLTA FORDÍTÁSA

Yves – Jacques Bouin

Innen odaátira

*Kibajol az ablakon
A szoba febére fala*

*A nyílt ég felé tekint
Éjszaka van nyáridő*

*Fent antennák fészülük
A szétszórt csillagokat*

*Bent felgyulladó szavak
Készülődnek fényleni*

*Hogy az égbolt kék víze
Átfolyják a tollamon*

*És átíródjék ide
Mint egy álomban szokott*

*Egy füzetbe ér a kéz
Kint vízre száll egy bajó*

*Orra kettévágja az
Éjszaka felületét*

*Egyik oldalon sötét
A másikon még titok*

*Éjjel van közepén és
A nulláról indulunk*

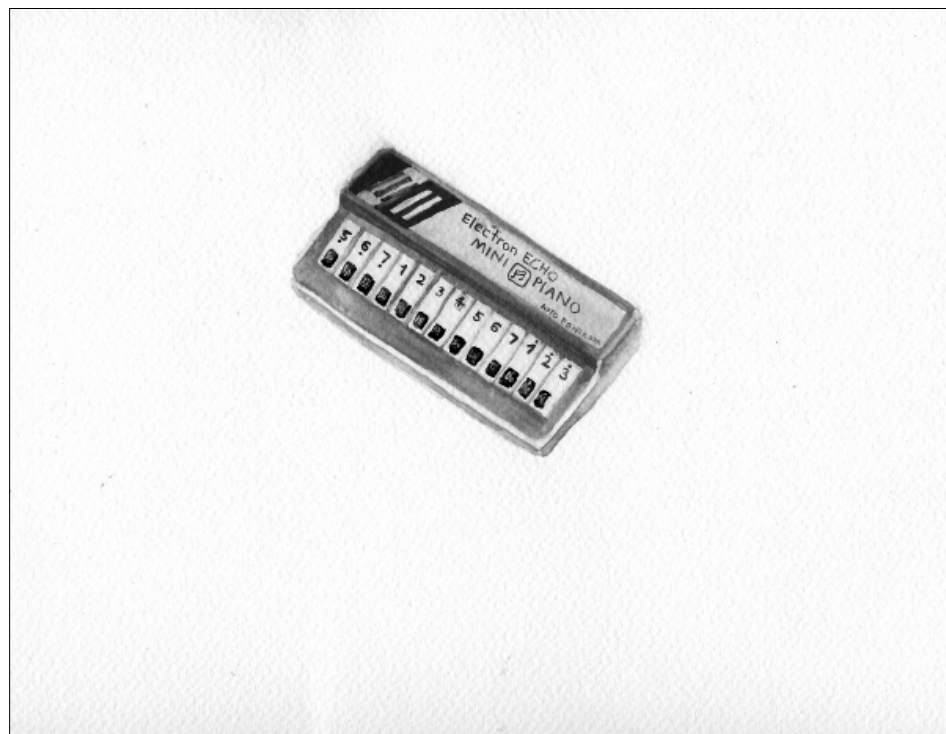
*Az álom és a bajó
Úsznak egy zátony felé*

*Szem mélyén derengenek
Derengés mélyén szemek*

*Hajnal vizén fut a vers
Léket kap hamarosan*

*Mit akartál mondani
Mit régtől ne sejtjenénk*

TÓTH KRISZTINA FORDÍTÁSAI

Troppo humana speranza

Colombino

MARI, Alessandro
Nagyon is emberi
remény
L'Harmattan, 2015
(megjelenés előtt)

„Nagyon is emberi
remény”
(részletek)
Magyar Lettre
Internationale,
84, 88

A sötétség néha olyan sűrű, hogy látni sem lehet, mégis szép, mert ha az embert sötétség veszi körül, akkor bárhol lehet, elképzelheti, hogy ez vagy az vár rá, találkozhat a legnyomorultabb lélekkel vagy a legirgalmasabb falubélivel is, a frissen bevetett mezőn vagy a Madonna in Longù környékét ellepő burjánban, csalánosban – s egy pillanattal később Vittorina karjaiban a Formaggiana tanyán, bár a kis templomtól a tanyáig, még ha jól kilép is az ember, legalább húsz perc a gyalogút. Ha az ember elmerül a vaksötétben, bárhol lehet, és ez a bárhol olyan bizonytalan, hogy egyszerre költői és ostoba, mert az éjszaka csak pillanatnyi képzelet, amikor az érzékek élesebbé válnak, az elme féktelenül száguld, hogy követni sem lehet. Például: az ember elképzelheti, hogy vásárban van, vagy emlékezetébe idézheti a piacot *Büsti Gràndi*-ban, szájában érezheti a ritka nyalánkságok ízét, beindulhatnak az emésztőnedvei anélkül hogy bármi is volna a hasában, vagy a szűk időben is minden földi jóval megrakott, felszalagozott májusfáról ábrándozhat, amelyre a falubeliek úgy másznak fel, hogy nem lelökdösik, hanem segítik egymást. Az éjszaka közepén még saját magát is megünnepelheti: *Isten hozta magukat messer Colombinónál, jöjjenek, lássanak* – Colombino kínjában nevetett, mert ő egyáltalán nem volt öntelt, és a nagyzási hóbort idegen volt tőle – *itt borzasztó csodák és felejthetetlen ízek várják*. . . Sötétben meg lehet szabni, hogy kinek van joga részt venni a spektakulumban, és kit lehet minden további nélkül háttérbe állítani, statiszta szerepre kárhoztatni; még az is lehet, hogy nem emberek a kikiáltók, hanem állatok: nézzék csak azt a szamarat, micsoda remek bársonyt kínál, vagy azt a sovány borjút ott, az üllő fölé hajolva, éppen lesújtani készül a kalapáccsal, hogy helyrehozzon egy kicsorbult szerszámot; vagy odalent azt az öszvért, amelyik hálátlan gazdáját kínálja rakományként. A sötétben egy pillanat alatt végig lehet látogatni mindazt, amit az ember ismer, és fel lehet térképezni minden emberi tapasztalat határait, be lehet hatolni az elme olyan zugaiba, ahol a legtitkosabb eszmék, a leggyetlenebb félelmek és a legállatibb vágyak fészkeltek be magukat. A sötétben fekvé mindenki egyenlő, mindenki egyszerre úr és szolga, mert az újhold birodalmában csak a gondolat szabadsága számít, a félelem mélysége és a szív bátorsága – egy jó matrac is elkelne, de ez már egy másik kérdés. . . A sacconagói vének szerint az éjszaka közepe az új nap kezdete, vagyis, ha átadjuk magunkat a kellemes vízióknak, azzal éppen a legjobb módon ráhangolódhatunk a mindennapi fáradozásra, de ez a koromsötét kockázatot is rejt, hiszen ha lehetővé teszi, hogy mindenféle hely megjelenjen a képzeletünkben, akkor annak is megvan az esélye, hogy a legnyomasztóbb, a legellenségesebb helyeken találjuk magunkat, azaz. . .

A plébánia. A templom melletti plébánián. Egy kis padlásszoba. Két szüette gerenda meg egy kis tetőablak, alatta egy fekhely, amelyen ha hanyatt fekd az ember, és a fejét kissé félrebillentette, eltalálhatta a megfelelő szöveget, hogy lásson egy darabka eget. Colombino sosem hajtotta be a fatáblákat, hogy az ég mindig ott legyen a szeme előtt, és láthassa az összes hunyorgó csillagot vagy a holdfénytől sárgába játszó felhők körvonalait; olyannyira szeretett így nézgelődni, hogy egyik nap fordított helyzetben fekd az ablaknak, kócos üstökével az ajtónak, mert így nem kellett többé külön helyezkednie ahhoz, hogy eltalálja a megfelelő szöveget az előtte feltáruló égbolt szeletkéjének bámulásához, hanem elég volt a tető helyett a lába ujjáig felemelni a tekintetét. Annak ellenére kitartott eme pozitúra mellett, hogy don Santénak nem nagyon tetszett, mert valami nyakaterketen ördögöt látott benne, és főként az utcagyerekek ellenére, akik éjszakánként olykor versenyt rendeztek odalent, hogy ki talál be jobban kavicsal a kis ablakon. Colombino tavasztól őszig nyitva tartotta az ablaktáblákat, míg nem a hideg el nem kezdte szorongatni a falut, mert akkor már védekezni kellett a tél harapásai elől. Különbön csak az volt a fontos számára, hogy láthassa éjjel a csillagokat, és megláthassa bennük a gondolatait.

Ám a nyitott ablaktáblák ellenére a holdtalan éjszakákon tökéletes volt a sötétség, átláthatatlan, mint a víz a kút mélyén, amelybe egyszer, mert boldogan elbámészkodott – Vittorinát leste –, beleesett. A baleset akár végzetes is lehetett volna, de szerencsére csak a riadalom volt halálos, Colombino a csobbanás után mindjárt magához tért, és felfogta, merre van fent és lent, és bár hadonászva, fuldokolva, de sikerült megkapaszkodnia a földön, amelyet a segítők küldtek érte odafentről. Holdtalan éjszakákon az a fajta homály borította el a padlásszobát, amelyben minden és semmi megtörténhetett. . .

Kopp.

A kavics talált, és a padlón koppant, *kopp, kopp, kopp*. A jobb térdkalácsát találta el, élesen beléhasított a fájdalom.

– Jaj! – kiáltott fel Colombino.

– Talált!

– Nee. . . mindig te nyersz.

– Én vagyok a bolondra lövés bajnoka!

– Ha, ha, ha, a bolond!

A plébánia előtti térről nevetés és rikoltozás hallatszott.

– Elég legyen már! Mikor lesz már vége ennek a ricsajnak?!

Colombino lehajította magáról a pokrócot és felugrott, megkapaszkodott az ablakfélfában. Miután kidörzsölte szeméből a csipát, odalent a téren meglátott egy öregembert, *sciur* Natalét, aki a plébánia ajtajából kiabált, és három alakot, akik kékesszürke füstfelhőben menekültek; *Gigètu* és *'Ngiuletu*, azaz Luigi meg Angelo, *sciur* Gagliardi két csirkefogó fia, a harmadikat Colombino nem ismerte fel, de elhatározta, hogy kinyomozza. Két nap múlva vasárnap, és az elmúlt vasárnap óta már kétszer történt meg ugyanez. Colombino nem szerette a jeleneteket, és a sérelmeit sem szívesen mutogatta, még kevésbé szeretett panaszkodni vagy árulkodni, de legbelül még mindig örvendezett annak, amikor egyszer, miután az utcakölykök úgy megdobálták kövel, hogy majdnem elszállt miatta a Teremtőhöz, elpanaszolta a dolgot barátjának, Kobaknak, mire az saját elhatározásából végigment a falun és elkapta *sciur* Gagliardi fiait, és alaposan elagyabugyálta a két izgága kölyköt.

– Azt a keserves szentségit!

Végre felfogta. – Hát ez nem lehet. . . – De igen, reggel volt. Még nem egészen, de a nap már kifakította az éjszaka sötétjét, és elúzte a képzelgéseket. Biztosan az álom nyelte el a pirkadat fényeit meg a kakaskukorékolást.

Colombino elsántikált az ajtóig, és kinyitotta, elindult lefelé a nyikorgó grádicson. Odalent a kályhában egy akáchasáb égett, pedig a tavasz első lehelete már enyhítette a levegő hűsét. Don Santénak egyházközségi megbeszélésre kellett mennie, ez csak most jutott eszébe Colombinónak, meg az este tett ígérete is, hogy majd ő elintézt mindent, amit kell, ehhez képest máris késésben volt a mindennapi meg a rendkívüli dolgok tekintetében is.

A konyhaasztalon egy kendővel letakart tálkában szeletke kukoricamálét talált; gyorsan befalta, ivott hozzá egy pohár tőgyemeleg tejet – Isten áldja meg *sciur* Natale feleségét, *scur* Adelét, aki minden reggel hozott egy korsóval, nem annyira szívóságból vagy muszájból, hanem azért, hogy biztos lehessen benne, a helyes oldalon áll. Mivel Colombinóra fáradtságos nap várt, hogy erőt gyűjtsön, szívesen megízestette volna a tejet egy kis borral, abból, amit don Sante misebornak használt, de azért a plébánián is kortyolt belőle délutánonként, meg vacsorához is. Igen ám, de a borosüvegeket a kredencben tárolta, amelyen egy nagyméretű fészület állt, amely a kis helységben félelmetesnek hatott. A kredenc ajtaja be volt zárva, a zárat Égihaború, a lakatosmester készítette, a kulcsát pedig don Sante magával hordta a sekrestyében álló ládapadéval együtt, amelybe a miseboros üveget állította, és, valahányszor kihúzó-

ta a dugóját, don Santéból kikíváncszolt a megállapítás: „Az üveg – kicsoda találmány, az Úr ajándéka...”

Colombino reggeli után még csujájáig lerágott egy körtét, s közben zsidó módra térdkalácsát dörzsölgette. Aztán összeszedelőzködött és kiment a fásfészer melletti istállóba.

– Astolfo – suttogta a félhomályban. – Ébren vagy?

Az öszvér, amelynek olyan hosszú és egyenes fülei voltak, mint két fakanál, oldalról vetett rá egy pillantást, egyszerre elégedett és tanácstalan kifejezéssel, aztán, mintha értette volna a kérdést, előrehajtotta, majd felemelte fejét.

Colombino mosolyogva lépett beljebb.

– Jobban vagy?

Astolfo megint leszegte, majd felemelte fejét, mire Colombino odament hozzá, megtapogatta az állat oldalát, megnyomkodta sovány hasát, tenyerével végigsimított a bordáin, barnásvörös szőrén, és közben egyre mondogatta: „meg kell nézned, hogy minden rendben van-e, ne nyugtalankodj”. Az öszvér nem ellenkezett. *Sciur* Natale ajándékozta nekik, ő is úgy kapta valamiért fizetségképpen egy ticinói illetőtől, aki *Burbanéban*, azaz Borgomaneróban lakott, amely már a Savoyai Hercegséghez tartozott – Colombino megjegyezte a hely nevét, mert Natale elmagyarázta neki, hogy Borgomanerót úgy is hívják, hogy a „szamarak faluja”, és ezt nagyon mulatságosnak találta, igaz, nem értette, mi közük van a szamaraknak a faluhoz, pláne az öszvéreknek. Az öreg Natale gyertyamártó mester volt Sacconagóban, de sekrestyésként meg harangozóként is szolgált, és olykor-olykor megnyilvánuló mértéktelensége meg annak ellenére, hogy a beszéde nem volt egészen feddhetetlen, don Sante barátja volt; gyakran megesett, hogy késő estig tárgyalták a nap eseményeit. „Az öszvér szép állat”, mondta az öreg Colombinónak, amikor bemutatta neki a az állatot. „Te nem tudod, de az öszvérek olyan számától vannak, amelyek fel tudtak ágaskodni olyan magasra, hogy betegyék a szerszámukat egy szép kancába”, fejtegette, miközben a saját szerszámára mutatott. „Ennek pedig egy olyan számár az apja, amelyik egy kedvére való kancát tudott meghágni, anélkül hogy valamilyen tökféj ráparancsolt volna. Aztán jól elpáholták, és *Burbanéban* valószínűleg levest főztek belőle, finom számárlevest... de annyi biztos, igazi jellem volt, bizony Isten, úgyhogy nem akármilyen öszvér ez, mert ez annak a számárnak a fia. Te még nem tudod, de egy értékes jószág többet ér, mint egy barát. Rendes nevet kell neki adnod, mert megérdemli, és mert egy lelkes állat név nélkül olyan, mint a termés mag nélkül.” Don Sante nem nagyon lelkesedett érte, attól tartott, hogy ez az ajándék több bosszúságot okoz majd nekik, mint örömet, de aztán Colombinónak sikerült azzal meggyőznie, hogy végtére is, egy jószág mindig érték, meg aztán az öszvér érzelmes tekintete, azok az aránytalanul nagy, mulatságos fülei végül megindították a plébánost, aki már koránál fogva is igen befolyásolható lévén, végül maga akart nevet választani az állatnak. Nem igazi keresztény nevet, mert azok mégiscsak az Úr képmására alkotott lelkeket illetik meg, hanem prózaibb, sőt, regénybe illő nevet keresett. Don Sante a kicsi, de jól összeválogatott könyvtárában meglévő könyvekre gondolt – kissé bűnös módon a szemináriumi évek óta dédelgette magában ezt a szenvedélyét annak ellenére, hogy világi olvasmányai miatt időnként összetűzésbe került a feljebbvalóival. Azt remélte, hogy az öszvér egy kissé bizzar hős megbízható társának bizonyul: „Astolfo lesz a neve. Mit szólnsz hozzá?”

– Ma Bustóba kell mennünk. Készen állsz az útra?

Astolfo ezúttal tagadólag rázta meg a fejét.

– Gyerünk.

Úgy kellett vonszolnia, Astolfo lecövekelt, és Colombinónak legalább félórájába került, mire befogta a szekér elé. A fiú felrakott néhány gesztenyefa-hasábot, amelyeket a plébánia erdejéből vágtak ki, és egy részét annak a tűzifának, amelyet a megáldott trágya széthordásáért kapott, majd nógatni kezdte öszvér barátját, és végre elindultak. Hamarosan maguk mögött hagyták a Borghetto felé vezető utcát, elkanyarodtak, és aztán egyenesen mentek tovább, az utolsó házakat is elhagyták, az elszigetelten álló tanyák felé vették az irányt. De aznapitjuk távolabbi cél felé vezetett. Busto Arsizio városába igyekeztek.

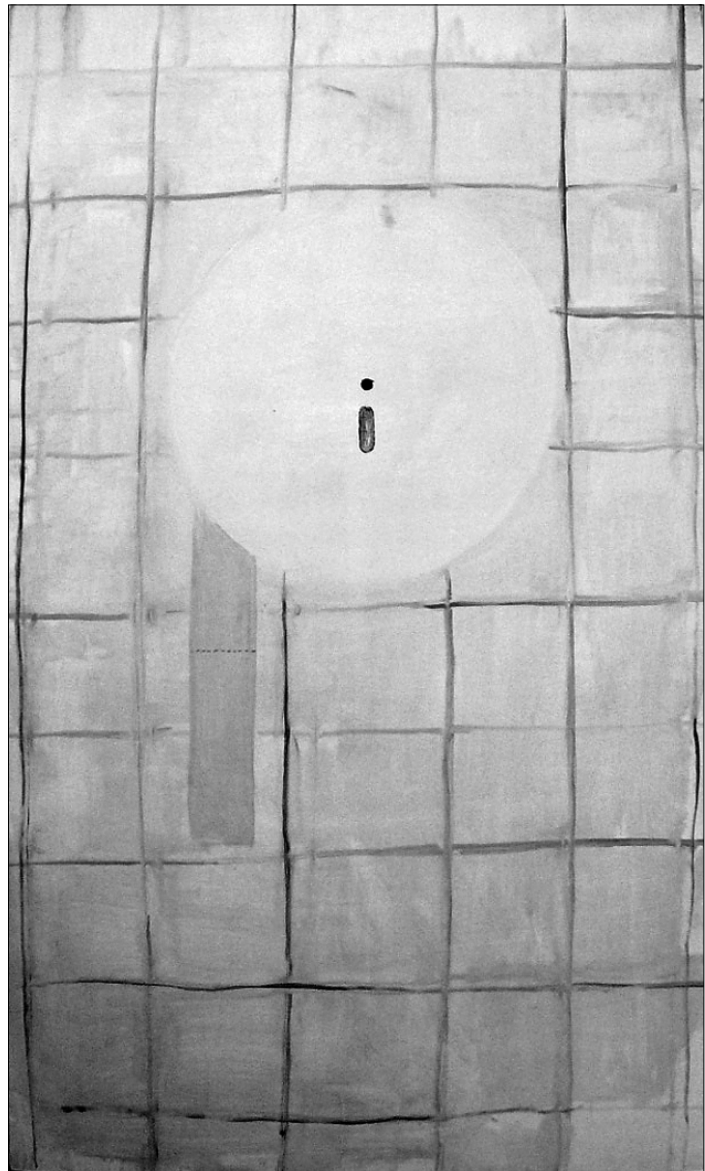
Colombino a legjobb hangulatban kelt útra. Elégedett volt. Pár héttel azelőtt még remélni sem merete volna, hogy Astolfo kigyógyul a kólikából, amely bár nem súlyos kórság, mégiscsak kólika, és az állatok halomra pusztultak tőle. De Colombino minden reggel és minden este imádkozott Szent Donáthoz meg aztán Szent Józsefhez is azon a napon, amikor tüzeket gyújtottak, miután magához tért a rosszulétből, amit Kobaknak az a furcsa ötlete idézett elő nála a lefejezésről. Colombino aznap késő estig imádkozott alvás

helyett. Úgy szorította két marokra a szál gyertyát, mint valami kardot, egészen addig, amíg a meleg viasz rá nem csorgott a kezére: „Kérlek, nagy Jóisten, gyógyítsd meg Astolfót. Ő az én legjobb barátom. Don Sante azt mondja, te vagy a mi vezérünk, segítők és mentesvárunk, de hát azt is tudod, Uram, hogy egy hús-vér barát, aki nap mint nap velem van, ugyancsak szükségem van, és én úgy szeretem Astolfót, mint saját magamat, ezért kérlek hát, ne hagyd elpusztulni. Meg aztán, ha magadhoz vennéd, mire mennél velem, sokat eszik, makacs, óriásikat fíngik: olyanokat szellent, hogy el sem hiszed. Elszé-
dül tőle az ember. És akkorákat rúg, hogy eltöri a bordád. Ha még egy kicsit itt hagyod a földön, megígérem, megnevelem, így mire végleg magadhoz szólítod, rendes jószág lesz belőle. Uram, add, hogy meggyógyuljon... Segíts te is, Szent József”. És a kólika csodálatos módon egyik napról a másikra elmúlt. Igaz, ezt *duttur* Broggio, a jóhírű veterinárius doktor is megjósolta, aki a milánói állatorvosi iskolát is elvégezte.

– Fel a fejfel, Astolfo, indulunk.

Busto Arsizio városában don Sante közbenjárásának hála, Colombinónak jó híre volt a buzgóbb hívő üvegművesek körében – a gesztenyefa egyedülálló módon égett, és az üvegművesek nagyobb tételben vásárolták –, ráadásul a fiú rakott még a szekérre néhány száraz hasábot az intarziáműves asztalok számára is. Don Sante nem engedte, hogy ezeket a jókora és értékes rönköket Gino mesternek, Kobak apjának adja el; Colombino szívesen nekik adta volna, de a plébános szabályként szabta meg, hogy ezeket mindig *Büsti Gràndiban* kell eladnia, amely, miképpen a mondás is tartotta, *l'è mez mondu*, a világ közepe, és ahol ott nyüzsgő a fél világ, egy olyan sacconagói fiú, mint ő, egészen biztosan néhány garassal többet is megkap értük.

A szekér lassan gördült ki zörgő kerekein a *sachonascára*, a főútra, amely délről észak felé haladva kötötte össze Sacconagót Busto Arsizioval, a felsőmilánói térség XV. kerületének székhelyével. Az úton egy darabig Colombino elszemlélődött, aztán beszédesebb lett, és nem sok időbe telt, mire a fiú és

Ilma Rakusa

Lamentálás

részlet a *Love after love* (2001) kötetből

az indulás lendülete
és mennél
és elmész
és már majdnem
és mész
és megakadsz
és vétkesel
és nálam étkezel
és távozol
és már egy újban találsz meg
a régit
és újra akarod
és elmész
és elveszed
és elmész
és nem érted
mi van
mert magadon kívül vagy
ketten a zsákban
baleset már csak
és keresel
és letérsz
a saját utadról
elindul a lábad
elbagyod a bázat
a nődet
az áldást
baragban vagy
örülden vakmerőn
egy férfi
egy férfi
aki mindent tud
neki szabad
aki ragad és megragad
és elmegy
többé sose látom

*distress blowing cold
you slowly vanish*

you're gone

Volt egyszer egy száj, azt mondta: te
volt egyszer egy kéz, nyugalomra tért
volt egyszer egy fül, ballotta még
volt egyszer egy hang, bátorított csak
volt egyszer egy koffer, ideje elég
volt egyszer egy kabát, felrepítette az ég
volt egyszer egy álom, azt mondta messze még
volt egyszer egy dal, mely örökké tart
volt egyszer egy kíváncsi, hatalmas óriás
volt egyszer egy csók, nagy rakás
volt egyszer a nap, amikor mégis elköltöztem

and only death to get you out

*domb kivágyva
csupasz nevek a kerítésen
nevek*

*ámen, ez majd elkísér
nyugat felé
az értelmen túl*

Békesség?

*a szerelem hangjának legsósó fokán
felröppen egy gyerekdal
vigasztalan
egy kis cinege
megfagy az
égben
abol te is
fennmaradsz*

öszvére a Szeplőtelen Szűz templomához értek, amely azt a lapályost uralta, ahol a Szent Rókus napi állatvásárt szokták tartani. Don Sante mindkettőjüknek elmesélte, hogy Büsti városának tízezer, tízezer! lakosa van, Colombino ezt a számot el sem tudta képzelni. De valamit érzékelt belőle a Boldogaszony napi tömeg alapján meg az árusok kurjongatásaiból, a kovácsmesterek üllőcsapásainak zajából, az asztalosok fűrészeléséből, látta az egymás mellett sorakozó boltok, műhelyek, pénzváltók, postaállomások, áruraktárak, cipőkészítők és kocsmák sokaságából, a mézszársekekből, amelyeknek udvaráról minden más zajt elnyomó, éles sivalkodás, hangos állati bőgés hallatszott, hogy az ember lúdbőrzött belé. Milyen csodálatos volt az az eleven nyüzsgés, a lányok, akik hajukban színes szalagokkal úgy röpködtek, mint a pillangók egy bogarakkal teli mezőn, meg a férfiak, akik nem mind szürkésbarna gúnyában jártak, mint a parasztok.

Colombinót ebben a zajos forgatagban kettős érzés kerítette hatalmába, félig megilletődöttség, félig megkönnyebbülés, mert míg egyfelől az, hogy ennyi idegen közt volt, nyugtalanította, másfelől az emberek közömbössége magabiztosabbá tette, így mire odaért az ismerős üvegművesekhez, már tudott viselkedni, eladta nekik a fát, rájuk ragasztotta jókedvét, és jó kis pénzt keresett. A visszaúton hallgatott, ami gyakran megtörtént *Büsti Grandióból* hazafelé menet, kissé kábán, még eltelve a sok élménnyel. Astolfót mintha sértette volna ez a csend, és amikor gazdája bevezette az istállóba, nemtetszésének pokoli bőgéssel adott hangot. Colombino ügyet sem vetett rá, és miután megsimogatta az állatot és elhárította a cserébe kapott rúgást, a cipője talpát sem tisztította meg, úgy sietett a templomba. Ki kellett söpörnie, kiüríteni a perselyeket, eltakarítani a kőkorlátokra csepegett viaszt, megtisztítani a gyertyatartókat.

Már majdnem alkonyodott, mire végzett teendőivel, de a napnak még mindig nem volt vége. Fogott egy darab kenyeret, és ezzel lépett ki a plébánia ajtaján: „Megyek, elmondok egy imádságot az oratóriumban”. Don Sante késő délután ért haza, csak megcsóválta a fejét, Colombino észre sem vette szokatlan sápadtságát, és a kissé szemrehányó tekintetre sem figyelt fel; csak egyvalami járt a fejében, amikor kiosont az ajtón, és persze érzett némi lelkiismeret-furdalást a hazugság miatt, ami nem is volt teljesen hazugság, még tán félig sem. Hiszen tényleg elment az oratóriumba, és el is mondta az imádságot, egy gyors fohászt, amelyben azt kérte a Jóistentől, hogy segítsen és oltalmazzon mindenkit, és mintegy függeléként még odabiggyesztette a kérést: legyen hozzá kegyes Vittorina. Aztán futás a Formaggiana tanyához.

Amikor a tanyaház közelébe ért, megállt az első eperfa alatt, egész sor volt belőlük, a parasztok ugyanis eperfalevéllel etették a selyemhernyókat. Leült a fa tövébe, miközben a nap kezdett eltűnni a horizonton. Türelmetlenül várt, és amikor reményét veszítve már majdnem feladta, meglátta őt a ház ajtajában: kezét a legkisebb gyerek, egy bozontos hajú, kétéves fiúcska vállán tartva jött ki az udvarra, a kisgyerek nagyon óvatosan, a lába elé nézve lépkedett. Vittorina irányította, nehogy elessen, miközben egy egész rikoltozó gyereksereg zúdult a poros udvarra, és Colombinónak, ahogy elnézte a lányt, miközben az óvó mozdulattal karjába veszi a kicsit, nagy erőfeszítésébe került, hogy ottmaradjon a fedezékben, és ne rohanjon oda hozzá. Hallotta, hogy Vittorina felemeli a hangját, igyekszik rendet teremteni a nevetgélő, kiáltozó, rendetlenkedő gyerekhadban, és bámulta, ahogy a lány maga köré ülteti ezeket az ördögfiókákat, és meggyőzi őket, hogy borsót fejteni igazi szórakozás. Milyen gyönyörű. Colombino érezte, hogy a füle hegyéig elvörösödik.

A lány végre feléje fordult, arca ragyogott a nap utolsó, vörös sugaraiban. Végig tudta, hogy ő ott van, az első eperfa tövében. Colombino óvatos mozdulattal odaintett neki, de mielőtt Vittorina viszonzhatta volna a köszöntést, a kölykök észrevették a trágyahordó fiút, és nagy rikoltozásba kezdtek. Vittorina megpróbálta elcsendesíteni őket, aztán rámosolygott, de nem a szájával, hanem a tekintetével. Colombino szíve zakatolni kezdett, a vér a fejébe gyűlt, de hogy lehűtse lelkesedését, máris megjelent a színen *sciura* Emilia, aki a nagy ricsaj hallatán kijött az udvarra, hogy a kölykök közé csapjon. Az asszony észrevette a betolakodót, arca elsötétült, nagy hevesen mondott valamit Vittorinának, kezét fenyegetően fölemelte; Colombino felugrott az erőszak eme jelére, pedig csak anyai helyreigazítás volt az egész. Vittorina visszament a házba, miközben a gyereksereg tovább sivalkodott. A nap végképp lenyugodott, este lett. *Sciura* Emilia vetett még egy ferde pillantást Colombino felé, majd ő is bement a házba. A fiú egy pillanatig még dermedten állt ott, aztán nagy bánan elindult a plébánia felé.

(regényrészlet)

LUKÁCSI MARGIT FORDÍTÁSA

A határ pszichogeográfiája

Párizs felfedezése

A batár pszichogeográfiája

„A város csak látszólag egységes. Még a nevét is másképp ejtik aszerint, hogy éppen hol vagyunk.

Sehol sem – legfeljebb álmainkban – szerezhettünk olyan eredeti tapasztalatot a batár jelenlétéről, mint a városokban. Ha ismerjük őket, tudjuk, hol búzódnak bennük a demarkációs vonalak: a vasúti felüljárók mentén, az épületeken át, a park belsejében, a folyóparton; ugyanúgy ismerjük e batárvonalakat, mint a különböző birtokokat elválasztó kerítést. A batár át-szeli az utcákat; küszöb; a semmibe lépve új birtokra érkezünk, mintha láthatatlan lépcsőfokot bágunk volna át.”

(Walter Benjamin: Passzázsok)

Aki átkel a Beaumarchais körúton, és elindul lefelé az Amelot utca irányában, tudja, hogy elhagyja a Marais-t, és a Bastille negyedbe érkezik. Aki háta mögött a Danton-szoborral tovább sétál, és elhalad az École de médecine (Orvosi Egyetem) hátsó fala mellett, tudja, hogy elhagyja a Saint-Germain-des-Prés-t, és a Latin negyedbe ér. A párizsi negyedekeket sokszor ilyen mérnöki pontossággal kijelölt határok választják el egymástól. A tájékozódási pontokat hol műemlékek – a Villette kör alakú épülete, a Denfert-Rochereau oroszlánszobra, a Saint-Denis kapu – hol topográfiai adottságok – a Chaillot-domb gyűrődése az auteuili síkságon, a Németországba, illetve Flandriába vezető országút a Goutte d'Or és a Buttes-Chaumont közti völgyorosban –, hol a főbb útvonalak jelentik; ez utóbbiak szélsőséges példája a Rochechouart és a Clichy körút, amely olyan éles határvonalat húz a Montmartre és a Nouvelle-Athènes közé, hogy a két szemközti oldalról nem egyszerűen két negyed, hanem két világ figyelni egymást.

Párizs belső határai nem mindig keskeny vonalak. Időnként szabad zónákon, az átmenetet jelző mikronegyedeken át vezet az út egyik negyedből a másikba. Ezek nemritkán a városba ékelődő zugot képeznek: ilyen a csúcsával a Bastille térig nyúló, háromszög alakú Arsenal negyed az Henri-IV és a Bourdon körút között (ez utóbbi egyik padján, harminchárom fokos hőségben kezdődik a *Bouvard és Pécuchet*), amely a Saint-Paul negyedet választja el a Gare de Lyon környékétől; vagy a Saint-Ouen és a Clichy sugárút közé beékelődő, a Bati-gnelles és a Montmartre között szelíd átmenetet teremtő Épinettes negyed; vagy a Sentier és a Marais között található, derékszögű háromszög alakú Arts-et-Métiers negyed, amelynek derékszöge a Saint-Martin kapu, átfogója a Turbigó utca, irányjelző pőznája pedig a városközpont közel eső Saint-Nicolas-des-Champs templom harangtornya.

Az átmenetet olykor elmosódottabb határok jelzik, mint például a Sèvres utca környékén csoportosuló, missziókat és kolostorokat magában foglaló együttes esetében, amelyen a Saint-Germain negyedből a Montparnasse felé tartva ke-lünk át, és amelyet az idős taxisofőrök Vatikánnak neveznek. A Luxembourg-kertet magunk mögött hagyva így választják el egymástól a Latin negyedet és a Montparnasse negyedet a Val-de-Grâce és a Grande-Chaumière közti teret kitöltő utcák a L'Abbé-de-l'Épée utcában álló Kinin-allegóriától a Closeries des Lilas nevű kávéház és étterem előtt álló, Ney marsallnak emléket állító heroikus szobor. A Ferragus végén, amikor a Tizenhármak egykori vezére ezen a környéken tengeti napjait, hallgatagon figyelve a tekejátékosokat, akiknek időnként kölcsönadja a sétatálcáját, hogy dobásikat lemérjék, Balzac megjegyzi: „a Luxembourg déli és az Observatórium északi kerítése közé eső terület [...] valósággal semleges, neutrális tá-jéka Párizsnak. Való igaz, ez már nem Párizs, és még mindig Párizs. Ebben a városrészben van valami a térből, az utcából, a körútból, a vársáncból, a kertből, a sétányból, az országútból, a vidékből és a fővárosból; mindebből van benne valami és mégis: egyik sem ezek közül. Sivatatg.”¹

Egyes dadaista fotomontázsokhoz hasonlóan, ahol a semleges háttérben különböző városképek darabjai ütköznek egymásnak, olykor a legbaná-lisabb átmenetek rejtegetik a legmegdöbbentőbb ellentéteket. Van-e annál meglepőbb, mint amikor a Gare de l'Est szürke körzetét elhagyva elsétálunk az obszerváns ferencrendiek egykori kolostora mellett, és hirtelen ott csillog a szemünk előtt a Saint-Martin-csatorna víztükre, a grange-aux-belles-i zsilip, a forgóhíd és a gesztenyefák között megbújó keskeny híd, a háttérben a Saint-Louis kórház csúcsos palatetőivel? Párizs másik szélén pedig micsoda ellentét feszül a lármás Itálie sugárút és a Gobelins gyár közvetlen közelében fekvő árnyas kis tér között, amelynek végében ott folyik a Bièvre, és ahol a Glacière negyed kezdődik!

Még a legrégebbi és legvilágosabban körülhatárolt negyedekben is találunk elmosódó körvonalakat. A Latin negyed sok párizsi ember szemében a Sainte-Geneviève-hegy tetején végződik, akárcsak Abélard korában. Balzac a Vauquer Panziót „a diáknegyed és a Saint-Marceau negyed közt húzódó Neuve-Sainte-Geneviève (mai Tournefort) utcába”, a „Val-de-Grâce-templom és a Panthéon” közé helyezi, ahol ez „a két műemlék megváltoztatja a környék légkörét, sárga tónusokat vet belé és homályossá teszi kupolájának árnyékával.” Napja-

inkban azonban a hegy déli lejtőjén található École normale supérieure, a kutatóintézetek és kollégiumok, Pasteur és a Curie házaspár történelmi becsű laboratóriumai és a Censier (Sorbonne Nouvelle) Egyetem talán kellő igazolást szolgáltatnak ahhoz, hogy a negyed határát kitoljuk a Gobelins negyedig.

A határokat bizonyos esetekben sokkal komolyabb viták övezik, olyannyira, hogy időnként a szóban forgó negyed azonossága is megkérdőjeleződik. Amikor a központtól távolodva észak felé tartunk, hol kezdődik a Montmartre? A történelem – a falu Párizshoz csatolása előtti határokból kiindulva – az átlagemberhez hasonlóan azt a választ adja a kérdésre, hogy a Montmartre a 2-es metró vonalánál kezdődik, amelynek állomásai – Barbès-Rochechouart, Anvers, Pigalle, Blanche, Clichy – egy az egyben követik az adóbérlők egykori falának rajzolatát. Louis Chevalier azonban a *Montmartre du plaisir et du crime* (A gyönyör és a bűn Montmartre-ja) című remekében sokkal lejjebb, a nagy körutaknál vonja meg a Montmartre határát, így aztán a könyvben szó esik a Chaussée-d'Antinról, a Saint-Georges negyedről, a Párizsi Kaszinóról és a Poissonnière negyedről is. A *gyönyörön és a bűnön* túl a földrajzi adottságok is ezt a határkijelölést igazolják, hiszen a Montmartre lankái jóval a Rochechouart és a Clichy körút alatt kezdődnek. A földfelszín már a nagy körutak közelében, a Szajna egykori holtágánál emelkedni kezd. Walter Benjamin, aki oly sokat csatangolt Párizsban, megjegyezte: „A kőszáló (*le flâneur*) a Notre-Dame-de-Lorette templom előtt áll, és cipője talpa eszébe juttatja, hogy valaha itt fogták be a »kisegítő lovakat« azokhoz az omnibuszokhoz, amelyek a Martyrs utcán baktattak felfelé a Montmartre irányába.”

Ez ellen persze lehet érvelni azzal, hogy a Montmartre külön kategória, nem olyan negyed, mint a többi, egyfelől a Párizs-térképen feltüntetett hely, másfelől történelmi-kulturális mítosz is, és a kettő más-más határokat jelöl ki. De hát nem ez a kétértelműség jellemzi-e az összes határozott arculatú negyedet? Határozott arculat nélkül pedig beszélhetünk-e egyáltalán negyedről? Ezek a kérdések pedig, mint láthatjuk, egy tágabb problematikához vezetnek: alapjában véve mit értünk azon, hogy párizsi negyed?

Az adminisztratív felosztás – nyolcvan, vagyis kerületenként négy negyed – csak a *contrario* jelenthethet kiindulópontot a kérdés megválaszolásához: egy ilyen rangsor nélküli listának, geometri-kus négyzethálónak legfeljebb az adóhatóság és a rendőrség szempontjából van értelme. Ám ko-

HAZAN, Éric
Párizs felfedezése
Typotex, 2015
(megjelenés előtt)

rántsem biztos, hogy kifinomultabb módszerekkel definiálni lehet valamiféle urbanisztikai alapegységet, Párizsban ugyanis a nyelvben régóta meghonosodott és látszólag egyszerű negyed kifejezés korántsem egyöntetű vagy egymással összevethető valóságselemeket takar. Példának okáért a Saint-Germain-des-Prés, a Monceau fennsík és az Évangile egyaránt párizsi negyedek: mind egyiknek megvan a maga története, határai, alaprajza, építészete, lakossága, tevékenységi köre. Az első, amely századokon át épült ki a nagy apátság területén, és nagyon régi utcákat foglal magában a Saint-Germain körút és a Rennes utca „modern” kereszteződése körül, semmit sem őrzött meg abból, ami a háború utáni években világhíressé tette, és jó ideje változhatatlan múzeumi darabbá vált. A másodikat a Pereire testvérek parcelláztak föl a 19. század közepén; itt van Nana „reneszánsz stílusú, palotaszerű” háza, „a fényűzésnek ebben a városrészében, mely éppen akkoriban kezdett kibontakozni a régi Monceau síkság üres telkein”. Máig érezhető, hogy első lakói között ott voltak a *pompier* (tűzoltó) gúnynévvel illetett szalonfestők – Meissonier, Rochegrosse, Boldini, Carrier-Belleuse; az elegáns lakónegyed tipikus példájával állunk szemben, a neogótikus vagy Palladio stílusát utánzó, palotára emlékeztető épületeket napjainkban is a második császárság üzletembereinek utódai foglalják el. A világ végén, a Gare du Nord és a Gare de l’Est (az Északi és a Keleti pályaudvar) vágányai között található Évangile negyed az egykor önálló falut képező La Chapelle egyik sarkában épült fel, ott, ahová a párizsi hulladék elszállításával megbízott vállalkozók üritették rakományukat („Talicskán hordják el a mocskot és a hulladékot; a szomszédos vidékeken szórják ki őket: rettenetes lehet e bűzös lerakatok közelében élni” – írja Sébastien Mercier). Már nem látni a gazométereket, ezeket az ormótlan tartályokat, amelyek valaha az Évangile utcán sorakoztak, de az Atget fényképén megörökített kálvária ma is áll, a La Chapelle-i fedett csarnok pedig az egyik legszínpompásabb párizsi piacnak ad helyet.

A hagyományos ellentétek – kelet/nyugat, jobb part/bal part, központ/periféria – túlságosan leegyszerűsítőek és olykor idejét múltak ahhoz, hogy számot adjanak erről a sokszínűségről. Máshol kell

keresnünk a magyarázatot, mindenekelőtt a város növekedésének jellegzetességeiben. Egész Nyugaton egyetlen főváros sem fejlődött úgy, mint Párizs, ennyire rendszertelenül, ilyen szabálytalan ritmusban. Ezt a ritmust a várost övező falak egymásutánja diktálta. A falak nélküli városok – leszámítva azokat, amelyek szigorúan derékszögű rácszatba szerveződnek, mint Pombal márki Lisszabonja, Torino vagy Manhattan – akárhogy növekedhetnek, mint egy csápjait kiterjesztő polip vagy osztódással szaporodó baktériumtelep. Londonban, Berlinben, Los Angelesben elmosódottak és változatosak a városhatárok, akárcsak a negyedek körvonalai. „Tokió hatalmas megapolizának kúszva előrehaladó terjeszkedése eperlevelet rágcsáló selyemhernyóra emlékeztet. . . Egy ilyen városnak változékony a formája, határa nehezen megragadható, szüntelen mozgásban lévő zóna. . . Összefüggéstelen tér, amely rend és korlátok nélkül, bizonytalan határvonalakkal fejlődik.”²

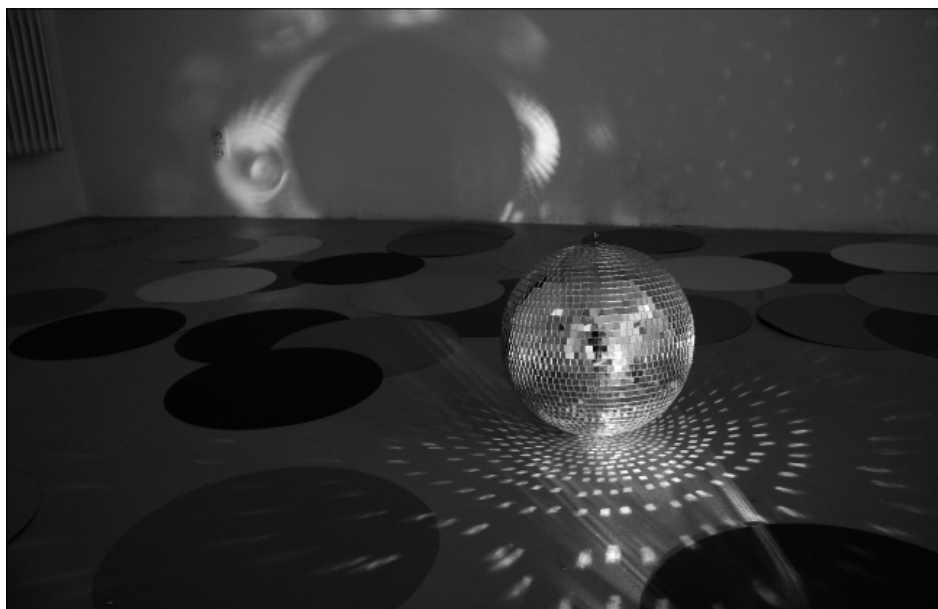
Ezzel szemben Párizs, amely oly sokszor volt veszélyben, ostrom vagy megszállás alatt, kezdetől fogva védőfalai mögé volt szorítva. Alapterülete ennél fogva mindig szabályos körre emlékeztetett, csak fokozatosan egymás köré épülő, sűrű, koncentrikus rétegeken keresztül tudott növekedni. A Fülöp Ágost emelte városfalról a mai környüriig (*boulevard périphérique*) nyolc évszázad alatt hat különböző védőövezet követte egymást – nem számítva a falak utólagos javítását, megerősítését, részleges kiigazítását. A forgatókönyv mindig ugyanaz. Felhúznak egy új védőfalat, levegőre tervezik, szabad teret hagyva a már meglévő épületek körül. Ám ez a tér hamarosan beépül. A falakon belül egyre kevesebb a felhasználható terület, a lakóházak egyre jobban összeszorulnak, egyre magasabbra emelkednek, teljesen beépülnek a telkek, a növekvő népsűrűség egyre több problémát okoz. Eközben a fal külső oldalán a századoktól és politikai uralomtól függetlenül folytonosan érvényben lévő és szüntelenül kijátszott tilalom ellenére³ – a *non aedificandi* zónában, amelyet a latinban kevésbé jártos párizsiak hamarosan csak *zónaként* emlegettek (a szó a mai napig él) – kertés házak épülnek a jó levegőjű külvárosokban. Amikor a védőövezeten belül elviselhetetlenné válik a túlszűfolság, lerombolják a falat, valamivel távolabb újat

építenek, a külvárosok beolvadnak a városba, és minden kezdődik előlről. „Fülöp Ágost [...] vasos, magas és szilárd tornyok láncolatával keríti körbe Párizst. Több mint egy századon át szoronganak, szaporodnak a házak, s nyomulnak fölfelé ebben a medencében, akár a víz a tartályban. Kezdenek függőleges irányban növekedni, emeletet emeletre raknak, egymásra kapaszkodnak, mint nyomás alatt a folyadék: a magasba szöknek, próbálják a szomszédaiknál magasabbra emelni a fejüket, hogy egy kis levegőhöz jussanak. Az utcák mind mélyebbé válnak és egyre szűkülnek; minden szabad hely beépül és eltűnik. Végül a házak átugrálják Fülöp Ágost városfalain, és vidáman szétszélednek a síkságon, rakoncátlanul és szanaszét, mint a szökevények. Elterpeszkednek, kertet kanyarítanak ki a rétekből, élvezik a kényelmet. 1367-re a város úgy szétterjeszkedik a kültelken, hogy új védőfalra van szüksége, kivált a jobb parton. Ezt V. Károly emeli. De az olyan városok, mint Párizs, szüntelenül gyarapodnak. [...] V. Károly fala is Fülöp Ágost falának sorsára jutott. A tizenötödik század végére átlépnek rajta, otthagyják, s a külváros terjeszkedik tovább.”⁴

Akár egy farönkön az évgyűrűk, a korábbi és az újabb védőfal közti negyedek egykorúak, még akkor is, ha nem azonos tempóban épül be az egész körzet – nyugaton és a bal parton mindig lassabb a fejlődés. Egykorúak, tehát ugyanazt a városfelfogást tükrözik, ezért van olyan sok hasonlóság Belleville és Passy között, melyek ugyanahhoz a réteghez tartoznak, később csatolták őket Párizshoz, és mindkettő megőrizte az Île-de-France-i falvak jellegzetes vonásait – a nagy kereskedőutcával, a templommal és a temetővel, a ma önkormányzati kézben lévő színházzal és a forgalmas főtérrel, ahol a vasárnapi süteményt vásárolják a helybeliek. Ilyesfajta hasonlóságokat ugyanúgy találhatnánk a külvárosokban, mint a város legbelsejében, de mivel Párizsban többnyire sugárirányban, nem pedig a körívek mentén közlekedünk, könnyebben észrevesszük az eltérő korszakokból származó különbségeket, mint az azonos időben épült negyedek közti rokonságot.

(részlet)

LŐRINSZKY ILDIKÓ FORDÍTÁSA

¹ Honoré de Balzac, *Ferragus*, in uő, *Emberi Színjáték*, V. köt., Budapest, Magyar Helikon, 1963, 121. o. Lányi Viktor fordítása. Victor Hugo talán emlékezett erre a részletre, amikor *A nyomorultakban* leírja a Salpêtriére környékét: „Nem volt ez pusztaság, hiszen voltak járókelők; nem volt mező, hiszen voltak benne házak és utcák; nem is volt város, az utcákon olyan kerékvágások voltak, mint az országutakon, és felverte őket a fű; nem is volt falu, ahhoz a házak túlságosan magasak voltak. Hát mi volt? Lakott hely, ahol nem volt senki, elhagyott hely, ahol mégis volt valaki; a nagyváros egyik körútja volt ez, Párizs egyik utcája, éjszaka idején ijesztőbb, mint az erdő, nappal komorabb, mint a temető.” Budapest, Európa Könyvkiadó, 1989, I. köt., 539. o. Révay József fordítása.

² Ashihara Yoshinobu, *L'Ordre caché. Tokyo, la ville du XXIe siècle?*, Paris, Hazan, 1994. Masako Shimizu francia fordítása alapján.

³ Egy 1548-as rendelet például előírja: „Ézentúl semmilyen rendű és rangú személy nem építhet és nem emelhet új épületeket a külvárosokban, ellenkező esetben a terület elkobzásával és az épület azonnali lebontásával bünhődik.” A 18. század végén Mercier ezt írja: „Párizs kerülete tízezer öl. Többször is megpróbálták korlátok közé szorítani; az épületek átépítették a határokat; a mocsarak eltűntek, és a vidék egyre jobban visszahúzódik a kalapács és a szögmérő előtt.”

⁴ Victor Hugo, *A párizsi Notre-Dame*. 1482, III. könyv, II. fejezet, „Párizs madártávlatból”, 135. o. Antal László fordítása.

Párizsban lenni azt jelenti: valaki vagy

Tíz deka párizsi

Párizs csak a párizsiaknak egy hely, az odautazóknak a hely szimbóluma. Párizs egy mitikus tér, bár nevét korántsem a mítoszok legendás alakjáról, hanem egy teljesen ismeretlen kelta törzsről a parisiikről kapta. Mindez nem ingatja meg azt az elképzelést, hogy Párizs a világ centruma, ahol megfoghatjuk isten lábát, vagy kezét, vagy legalább a ruhája szegélyét. Párizsba törekedni, a valahol elérésének akarását jelentette. Aki pedig valahol van, az nem lehet senki. Párizsban lenni azt jelenti: valaki vagy, megszüntet egy alapvető kérdést, ami örök kétségeket ébreszt bennünk, hogy kik vagyunk. Erre a kérdésre egyértelmű a válasz: azok, akik Párizsban vannak.

Párizs a modern művészet Mekkája, aki nem fordult meg ott akkor, amikor ott megfordulni kellett, az nem lett beengedve a művészet birodalmába. Évtizedeken keresztül állt a birodalom kapujában egy combosra gyúrt biztonsági őr, s csak annyit kérdezett, jártál? nem? s már repültél is. Nem csak a nyugatosokat, még Kassákot is odaette a fene, bár útiköltségre sem volt pénze, gyalog is képes volt odacaplatni, még József Attilát is, hogy Atyt, azon ugye nem csodálkozunk. Neki Bakony volt a Párizs, pontosabban ő Párizsban is épp azt csinálta, amit a Bakonyban csinált volna. Egy szobrásszal elvászorgott az legközelebbi kávéházig, ez történetesen a Saint-Michel boulevard-on volt, ott kellő mennyiséget fogyasztott, aztán hazacipelte magát a barátával (a szobrászoknak ez nem nagy teherterhelés, hisz állandóan köveket emelgetnek). Elértek a szállodai kapuig (ma emléktábla jelzi az eseményt), a szobrász felvonzolta a részeg embert a lépcsőn, bedugta egy szobába, ahol aludt valamennyit, aztán félkómában átkullogott Lédához és könyörgött neki, Léda naplója szerint térden csúszva, imára kulcsolt kézzel, hogy a következő napot, legalább a következőt finanszírozza még meg, s ha lehet, azért közben szeresse is. Mindenesetre nem véletlen, hogy a híres versben épp a Szent Mihály útján szokik be az ősz, hogy is tudott volna máshol beszökní, más utak nem voltak ismerősek a költő számára. S tudjuk, még egy lírai vers sem nélkülözheti a reális fogódzókat.

Mindenki odatörekedett, **a franciás műveltség** úgymond **alapvetés volt**. Németh László állítólag csak azért kiutazott, hogy egy francia könyvtárban elolvashassa az Eltűnt idő első három kötetét. Ejha, mondhatnánk, mert még ha nem is igaz, egy ilyen legenda megszületése már magáért beszél. Ma persze megelégszünk egy jó helyre odatett Je t'aime-mel. Mért is kéne több. Ebben az alapangolra építkező világban ez néha szinte sok is, s ha még egy merci-t is, egy ma chérie-t egy bagettet vagy croissant is kinyögünk, s rákenünk az

egészre egy kis boursint, valójában egészen franciásnak tűnik a műveltségünk. Párizsra vetjük a szemünket, mint sokszáz év óta a magyarok, a forradalmakra, a 19. század íróira, az avantgárdra. De ma olyan ez a szemvetés, hogy pontosan tudjuk a hozzánk legközelebbi fontos esemény, mondjuk 68 is már közel ötven év távlatában van. Párizs nekünk a múlt. S ha a valahai írók lenyűgözöttségében élünk, Párizs nekünk valamifajta álomvilág, tele ködökkel, különleges alakokkal, **tele abszinttal, táncosnőkkel, orosz hercegekkel**, zavarodott szemű műveltségűekkel és otthonról menekülő milliomosgyerekekkel, és tele parttalanul áradó kreativitással. Párizs már soha nem tudhat eleven valósággá válni, mert a szimbolikus jelentősége agyonnyomja az életszerűségét.

Szemere azt írta, ez egy olyan hely, ahol megbecsülik az írókat. Menő dolog volt a 19. században francia írónak, költőnek lenni. A megbecsülésből végül sznobéria lett. Műviség és hamisság. Egy magyar, különösen egy budapesti magyar korántsem Trianon miatt idegenkedik a franciáktól, hogy összefogva a románokkal és a szlovákokkal, megróppantották a nemzeti tartásunkat. Nem, a magyar valójában azért idegenkedik, mert épp annyira gőgös és sznob, mint a franciák. A hasonlóság irritálja, magára haragszik valójában, hogy a francia majmokat majmolja, hogy nem eredeti a pókhendisége. **Párizs nem csak a művészetben, a divatban, a parfümben, a forradalmakban és a szabados szerelemben volt mintaképző, hanem a sznobériában is.** A francia kultúra modernkori története Baudelaire-től Sartre-ig tele van hamis mitizálással. Párizs fénykorában minden azonnal mitikus lett. Arra törekedett, hogy azzá legyen. **Az Európa-mítosz vezérhajója volt** évszázadokon keresztül, aztán az új világ számára is mintaképző. Az amerikai álom szimbóluma New Yorkban, a Hudson öbölben egy francia szobor. A szabadság, egyenlőség, testvériség eszménye, ahogyan a felvilágosodás alapfogalmai, a modern világot megalapozó racionalitás, a modern törvénykezés, az egységes mértékek innen indultak diadalútjukra. De mára ez a város csak a valahai diadalok emléke. Egy mementó az emberiség új- és legújabbkori nagy álmainak.

Egymásra hajazó házak, egyszerre lett átépítve a város, ez **a nagy városrendezés**, az új sugárutak, a vízhálózat modernizálása is, mint annyi minden, Napóleonnak volt köszönhető. Kőszin, kovácsoltvas rácsok, erkélykorlátok, franciakilépők, egyforma ablakok, a felújítások mögött eltűnt a középkor. A rendezettség a legnagyobb fok. Nincsenek színek, mint a déli városokban, a szín komolytalan, ahogyan azt Winckelmann óta oly

sokan gondolják. A klasszikus a színtelen, ezért került le a festék a görög és koraközépkori szobrokról. Sétálsz az elegáns boltok között, latin negyed, ami korántsem a bohémságról, inkább a drágaságról ismerszik fel. Rácsodálkozol: **itt mindent lehet kapni**. Ha akarsz, veszel egy múmiát, ha akarsz, görög szobrot, ókeresztény sírkamrát, bármit, tulajdonképpen csak pénz kérdése. S ezeknek az embereknek, nézem az elegánsan öltözött franciákat, van erre pénze. Olyan ruha van rajtuk, amelyekbe nincs beleírva, hogy made in China, kis kiegészítők, sálacsákák, ékszerek. Adnak magukra, nem piperkőcök, csak franciák, vagy piperkőcök, de nekik jól áll. Amúgy nem kövérek, inkább jó alkatiúak, pedig a közhiedelemmel ellentétben egyáltalán nem zöldsálatát rágsálnak naphosszat, mint a házinyulak. A híres francia sajtok tulajdonképpen zsírbombák, ahogyan a kolbászok, húspástétomok és kacska- vagy épp libamájkrémek is. Valahogy mégis megőrzik a formájukat, talán a hiúság is fogyaszt, gondolom. Persze kövérnek lenni, ahogy nézem a lakáshirdetéseket, már lakhatásilag sem előnyös, alig látni ötven négyzetméter fölötti lakásokat, a húszon- négyzetméter a leggyakoribb. Emlékszem, mennyire sajnáltam Ciorant, hogy egy ilyen kicsi lakásban lakott épp ezen a környéken, holott nem, az itt egy igazi kincs.

A legkisebb lakás, amit hirdettek, 8,8 négyzetméter. Van benne minden, egészen közel az ágyhoz a zuhanyzó és a villanyrezsó. A régi hivatali épületek gigantikus, tolatkodó mérete mellett ijesztő a magánvilág szűkösége. Ebből ered persze a mániákus kávéház és parklátogatás. Nem kávét vesznek aranyáron, hanem teret. Vajon növeli-e ez az intimitást két ember között, vagy épp ellenkezőleg, nem is választ magának partnert, mert nincs hová tenni. Tényleg, vagy egyedül, vagy mindig dugni – nehéz a méretnak más feloldást adni.

Amúgy csak felvetődik, hogy akar-e az ember dugni Párizsban. Mert gondolja, vagy már csak a halivudi filmek szereplői gondolják, hogy dugni itt, a szerelem szimbolikus városában más, mint otthon. Esetleg azért más, mert a feleség itt mégis rászánja magát, hogy egy estén kapukat nyisson a férjének, pusztán hálából, mert egy valag pénzt költött erre az útra. De amúgy nem más, pont ugyanolyan, lehet az ágy kicsit szarabb, de ha otthon jó, itt is jó, ha otthon kimagasló, itt is kimagasló. Persze rossz, ha úgy van ott valaki valahol, hogy pont a legfontosabb dolgoknak híján van. Ha nem vagy szeretve, a tenger sem tenger, csak víz, Párizs sem Párizs, csak egy város. S hiába az olcsó bor a sarokról, az sem tudja oltani a másírányú szomját, s netán arra készlet, hogy horribilis összegért belemenjünk egy

HÁY János
Dzsigjerdilen. A szív gyönyörűsége
Pesti Szalon, 1996

Xanadu. Föld, víz, levegő
Palatinus, 1999

A Gézagyerek
Új Palatinus, 2005

A boggyósgyümölcs-kertész fia
Új Palatinus, 2005

Házasságon innen és túl
Új Palatinus, 2007

A gyerek
Új Palatinus, 2007

Meleg kilincs
Új Palatinus, 2008

Egymáshoz tartozók
Új Palatinus, 2009

Egy szerelmesvers története
Palatinus, 2010

Háyland
Palatinus, 2011

Mélygarázs
Európa Kiadó, 2013

Napra jutni
Európa, 2014

Hozott lélek
Európa, 2015

„Szilveszter” (beszélgetés Keresztury Tiborral)
„A diskurzus a mű és a világ között van (nem a mű és Derrida között)”
Magyar Lettre Internationale, 43

„Indian Time and my Father”
Magyar Lettre Internationale, 73

„Small step for a man, giant step for me. Amerikai útinapló”
Magyar Lettre Internationale, 82

„Európa über alles”
Magyar Lettre Internationale, 86

2015 tavasz

„A nyaralás fogságában”
Magyar Lettre Internationale, 88

„A szabadság teste. (Lengyelországról)”
Magyar Lettre Internationale, 91

„A múlt olyan, hogy nem lehet köpni rá”
„Nehéz nélkülem elképzelni a világot (Petri Györgyről)”
Magyar Lettre Internationale, 92

„Orosz tél, magyar nyár, prágai tavasz”
Magyar Lettre Internationale, 94

„Várj reá, s ó megjön” –
(Oroszországi útjegyzetek)
Magyar Lettre Internationale,

telefonszexbe franciául, amely nyelvet ugye nem beszéljük, de persze nyögni tudunk, s a vonal túloldalán sem egy perfekt francia van, vagy ugyancsak aranyáron egy hazánkban hagyott szeretővel.

A lány már Bécsben dobott, túl sok jóra nem lehet számítani Párizsban, dugásra végképp nem, merthogy különben oda törekedtünk. Életem első fontos útjának ez volt a célja, mert én is hittem abban, hogy van itt valami, ami különb annál, ahol élek, s ha ezt a valamit testközelbe hozom, megváltozom, bár keveset tudtam a franciákról, nem is érdekelték, csak azok a művészek és gondolkodók, akik itt koptatták a követ. Ugyanezt hitték azok az idegenek, akiket jobban ismertem, akiknek a nyelvét beszéltem, az oroszok. Sokáig nem is akartak a saját nyelvükön megszólalni, mert **úgy hitték, a francia nyelv megidézi a rideg orosz városokban a forгатagos Párizst.** Nem perfekt franciasággal a 19. században nem lehetett valaki orosz. Ők is hittek és én is hittem. Akkor még olyan voltam, mint azok a feketék, akiket a Csodatéví Medalion templomában láttam. Mélyen belefeledkeztek Mária csodatételeinek imáadásába. Náluk folytatódott az a mesék, amelyeket épp ebben a városban törtek izzé-porrá a felvilágosodás nagyjai. Az évezredes mesék eltörölői lettek az én mesém hősei, mert a belőlem kipusztított isten helyére ők költöztek.

Vonaton közeledtem. Mikor volt ez? Évtizedekben lehet csak mérni. Vagy talán egyszerűbb azt mondani, hogy **egy szabadságdeficit ország-ból jöttem egy szabad országba.** Már a francia határt értük el. Egyetemista ült velünk szemben. Egykorúak voltunk. Franciául beszélt, angolul alig. Jött a határőr. Szemmel vette le, hogy kiket kutasson át. Minket hagyott, mit is hozhattunk volna a vasfüggönyön túlról, egy tubus Piros aranyat vagy Technokol rapidot egy skálás zacskóval? Az egyetemista arab volt. Rövid utasítás franciául. A fiú nyitotta a táskáját, minden ruhadarabját átvizsgálták. Az alsógatyáit is. Koszosak voltak. Párizsban élt, hazafelé jött. Néha átpillantott rám, a lányokra, akikkel voltam, nem mert. Szégyellte magát. Nem volt nála kokain vagy marihuána. A fennmaradó három órában már nem szólt.

Ez a demokrácia, mondtam dühösen, ki voltam élvezve minden hatalommal szemben, ez egy ilyen rohadt korlátozott dolog. Üveget verhetsz le a polcra büntetlenül, de ha nem vagy spermatiszta, a csontjaidig átvizsgálják.

Nem akartak beszélni angolul. Ez tűnt fel a Gare de l'Esten, ahol ügyetlenül bókászunk, nem volt még gyakorlatunk nem csak az idegen városokban való tájékozódásban, hanem akkor még valójában semmiben. Ügyetlenek voltunk, **ügyetlenül nyúltunk a városokhoz, az ita-lokhoz, az ismeretlen ételekhez, a szerelmünkhez.** Persze nem tudtuk, hogy ügyetlenek vagyunk, nem láttuk magunkat kívülről, teljesen benne voltunk abban, amit élünk. Nem beszélnek. Nem is tudnak, mondta az egyik lány, akit már a harmadik francia utasított el. Ma sem. Vagy ma már tudnak, csak nem akarnak. A francia barátnőm mondja, az angol nem nyelv, csak egy kommunikációs kód, a Sorbonne-on végzett klaszika-filológiát, ja, és Versailles-ban született. Vices volt bejelentkezni vele egy szállodában. Nincs

mélysége, mondta, olyan, mintha elveszett volna a konnotációs tere. Hogy lehetne azt elveszteni, kérdezném, de inkább csak pironkodok, hogy én ennyire egy senki vagyok, hogy ennek a mélyebb akusztikai jelenléttel rendelkező nyelvnek nem vagyok a birtokában. A franciák nem győzik szapulni az angolokat, különösképpen az amerikaiakat, műveletlenek, rosszízűeknek tartják őket, mégis, ha egy módjuk van, ott tolakodnak a New Yorki múzeumokban, hogy végignézzék a valaha Párizsban készült, de amerikai milliomosok által a tengeren túlra juttatott remekműveket.

Szintelen város. Nagy nép, egyenlő, túlméretezett komor épületek, a hányingerig túldíszített belső térrel, hatalmi szimbólumok. A birodalmi fővárosoknak van valami közös jellegzetessége, valami unalmas egyformasága. Párizs **nem Budapesttel vagy Rómával rokon város, hanem Pétervárral, Béccsel és Berlinnel.** A kőszin az erő szimbóluma, nincs tere a játékosságnak, hisz az a gyengeséget, a kikezdetőséget jelentené. Erősek vagyunk és rendíthetetlenek, nem bohókásak, mint a katalánok, mire mentek azzal a sok színes házzal Barcelonában, ugye semmire, még saját országuk sincs, a festék meg csak kopik. De **ha belépsz egy híres múzeumba,** ömlik rád a falakról a szín. S persze nem csak a múlt szüleményei. Ez egy turisztikai célpont, ide évente harminc millióan zárandokolnak el, gondoskodni kell róla, hogy a már nem Párizsban született művészet is eljusson Párizsba, hogy én és a hozzám hasonló, akik húzogadják a szájukat a Louvre-ban, hogy de sok szar képet kell megnézni egy jóért, hogy az ilyeneket is ki tudja elégiteni Párizs. Így válik a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek New York-i avantgárdja turisztikai látványossággá. Így tapasztalja meg az ember, hogy sok olyan dolog, amelyért annakidején lelkesedett, s mélységesen originálisnak látott, tulajdonképpen közhely, vagy közhellyé lett, s csak a műkereskedelem tartja életben az értékét.

A folyamatosan gazdagodó középérték igényeit ki kell elégiteni műkincsekkel. Persze zseniális alkotó alig van, csak aspiránsok, akik ha ügyesek, fel tudnak lépni a zsenialitás köntösében, és a vásárló hisz nekik, mert a galériás megerősíti, mert a Pompidou központban, vagy a Momában volt egy kiállítása. Szemfényvesztés az egész, virtuális értékteremtés. Az alkotó, akire ráveti magát a vásárlók csapata, gazdag lesz, a munkái egyre fontosabb vásárlók lakásában díszlegnek. Megy fel az ár, egyre sematikusabbá, önmaguk paródiájává lesznek az újabb művek. Amit a vezérigazgató vesz, azt meg akarják vásárolni a mérnökök és ágazatvezetők, ha nem elég a pénzük, akkor egy ahhoz hasonló, de olcsóbb alkotóra vetik rá magukat. Senkit nem érdekel, hogy valójában mit hoz be a mű a világból, **ezek nem műalkotások, hanem befektetési jegyek,** és igazuk lesz, mert Robert Indiana és Andy Warhol végletekig ismételt kliséi egyelőre jól kamatoznak. A pénz megvédi a művek értékét, mert önmagát akarja megvédeni. A pénz magáért dolgozik, hogy mindig a legnagyobb profitra tudjon szert tenni.

Amely művészek viszont rosszul játsszák a szerepet, és nem kerülnek be a galériák támogatott körbe, lehetnek bármennyire zseniálisak, vesztésre állnak. Sértettek és szegények lesznek, olyanok,

mint a romantikus regényekben a művészek, akikről az hírlik, hogy örülten beléjük szeretnek a nők, holott dehogy, ők is szarul érzik magukat, s a környezetük is szegyenkezik, ha akadt egy barátnő, már biztosan lelépett, egy sikerebb ficsúrral, nem tud elkábulni a halál utáni élettől, hogy majd egy mondat lesz a könyvben, XY, nem csak X, mert keresztneven fogják említeni, Marie vagy Juliette a művész szerelme és egyben modellje is volt ebben vagy abban az alkotói periódusban. Holott épp ezek között a kudarcosok között van az, aki a sérelmeit aktivitásra tudja váltani, **aki képes át-törni az aktuális művészeti paradigma kliséit.** Vagy nem, már képtelenség bármin is áttörni, hisz kibírhatatlanul halmozódik egymásra a hamisság, már nem lehet elválasztani a szart a májától, mert mája már nincs. Ebből a hamisanyagból épül vár körénk, s ebben a várban nem lehet téglá az, ami nem hamis. Gondoltam magamban, bandukolva egy kiállítóhelyről, s hogy persze ebben épp annyi az igazság, amennyi a hamisság, hogy rosszindulatú gondolatmenet, aminek a mezsgyéjén haladok, én magam vagyok megsértődve, s nem akarom tudomásul venni, hogy amióta művészet van, azóta ez zajlik, ez nem egy modern találmány, hiszen az arisztokrácia, a valahai vásárlók is tulajdonképpen ócskasággal halmozták tele a palotáikat, a rosszízűsüket ráomlesztették a világra, elég csak a **Louvre-ra** gondolni, mi volna más, mint egy **bevásárlóközpontnyi méretű közepszerűség.** S hogy ennél a polgárság mégiscsak gondosabb vásárló lett. Aztán arra gondolok, hogy a hamisság oly mértékben elért, hogy rögvest korrigálni akarom magam, nem merem felvállalni a rossz véleményt, mert nem akarok kikerülni abból a konszenzuális térből, ahol a többiek vannak, ahol ez a hamisművészet elfogadott érték, nem akarok egyedül maradni. Hazudok, már magamban is hazudok, csak hogy veletek lehessenek.

Mit jelent tíz, húsz, harminc év egy város életében, nézem az utcákat. Nem az épületek változnak, holott persze, nem az emberek változnak, holott persze, hogy változnak, legfőképpen a városról való gondolkodás változik meg, s ez hoz magával minden egyéb változást. Milyen más az a város, ahol az autók csak korlátozottan közlekedhetnek a belvárosban, s van ahol egyáltalán nem. A harminc évvel ezelőtti forгатag, hogy az úttestre lelépni nem volt megúszható karambol nélkül. Üvöltözve beszélünk egymással és fuldokoltunk a benzingőztől. **A város szimbólum-értékét most nem zavarja meg a modernitás zűrzavara, legfeljebb a turizmus,** mert ki tudna elképzelni egy valahai Montmartre-ot, ki tudná abba a legendás múltba beleképzelni magát hömpölygő turisták hordái közepette, tolakódó portréfestőktől körülveve.

A világot a sznobizmus igazgatja. Én is azért vagyok itt, és nem Minszkben, a belorusz fővárosban, ahol megnézhetném a sztálini realizmus számtalan remekét, s egyáltalán nem találkoznék japán turistákkal, csak belorusz emberekkel, netán bünnözökkel, akik seperc alatt ellopják a mobilomat, úgyhogy nem tudnék fotókat vinni mutatónak a gyerekeimnek. Nem, én Minszkben, bármennyire is originális volna, messze elkerülöm, s azt csinálom, amit a többség. Rádásul kulturálisan

fertőzött vagyok, és követem a valahai múlt alakjait, **bemegyek abba a kávéháza (Café de Flore), ahol Sartre és Beauvoire ültek egy sarokasztalnál**, hogy jól átlátható legyen a terep. Ott ültek és osztályozták az embereket. Csak azok érezhették biztonságban magukat, akik mellé odakerült a piros pont. Kialakult egy rigorózus és félelmetes hierarchia, ami talán ilyen méreven soha nem volt a művészetben, pláne egy nagy nyelvtérületen nem, ahol lehetőség van több hatalmi centrum párhuzamos életben maradására. Csak az volt, aki bekerült a csapatba, a többi nem. A csapaton kívülieknek nem a kevéssé lét vagy a rosszlet járt, hanem a nemlét. Olyan alkotók rettegtek a kikerüléstől, mint Camus. Egyszerre szeretett volna lázadó és beilleszkedő is lenni. Félt a fetiszált atyamestertől, holott a ... beszédmódja alapjaiban forgatja át a kor irodalmi nyelvezetét. A végén persze mégiscsak egy magamutató kicsúr lett, aki egyetemista lányok előtt illette magát, aztán szépen eldöntött mindent egy baleset. Vajon miért küldött őt nőnek is szerelmes üzenetet az indulás előtt. Hiába olvasok el egy kétkötetes életrajzot róla, erre a szerző nem keresi a választ, holott mi volna ennél érdekesebb.

A sarokasztalnál most is egy férfi és egy nő ül. Az örökösök. Művészházaspár. A férfi újságot olvas, a nő könyvet, aztán a nő leteszi a könyvet és ír, kis cetlikre, készül az új mű, a kávéházi közönség szemeláttára, végül a férfi is leteszi az újságot és ír, már két mű készül, csak így a szemünk előtt, ahogyan a látványékség vagy a látványcukorkagyártó boltok, vagy amikor üzemplátogatásra vittek az iskolából. Beültek a mítoszba, de ők ezt nem érzik kínosnak. Gondosan vannak felöltözve, nagyon drága és művészöltözetnek látszó ruhákba. Komolyak, és a kávéház emberei is komolyan veszik őket. Mindennap idejönnek, kifigyeltem. Megvan az az idő, amikor az övék az asztal. Hisznek magukban, a szerepükben. Nem engedik be a reflexiót vagy az ironiát a köröttük lévő térbe, holott nevetségesegek, mert az egész csak ismétlés, még hozzá nem a felső tagozaton. Aztán arra gondolok, hogy megkérdeztem a pincért, melyik volt Sartre asztala, s ha nem lett volna foglalt, én is odaülök, még talán fényképet is csinállok magamról,

ahogyan ott pózolok. Kifizetem a kávé, hát ez nem egy kávéár volt, hanem egy belépőjegy a kulturális helyre, továbbmegyek.

Irány a Szajna, lakáshirdetéseket böngészek már megint, nem tudok erről a szenvedélyemről letenni, valahol mélyen bennem van, hogyha máshol kell élnem, nem a hazámban, akkor hol tudom megvetni a lábam. Mindig átszámolom az otthoni lakásom árát a más országban lévőre. Szomorúan látom, hogy a szimbolikus városba csak szimbolikusan költözhetne magyar, valóságosan nem. A legszebb budai lakásokból legfeljebb egy húsz négyzetméteres garzont lehetne venni.

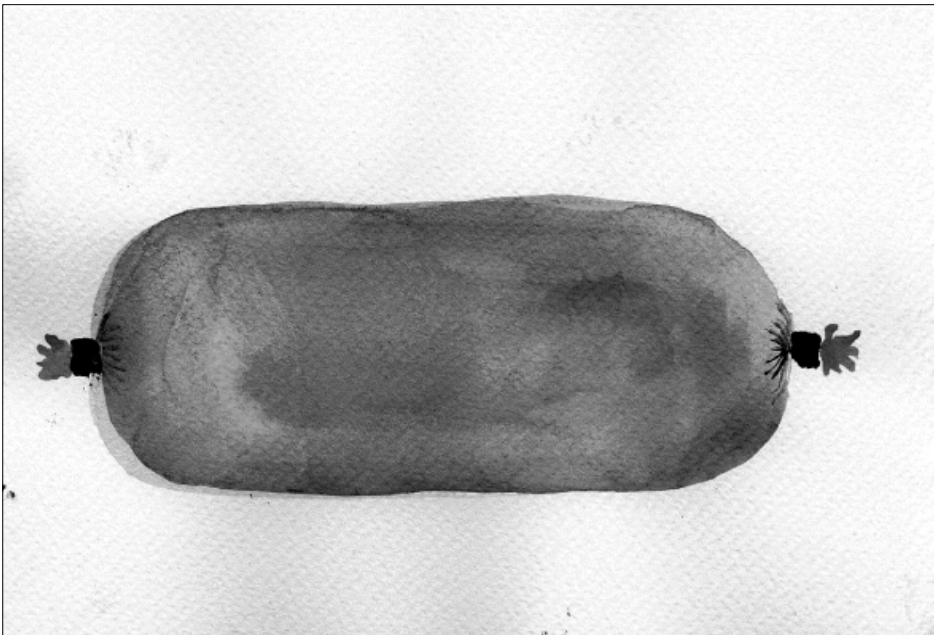
A franciák kávézóba és parkokba járnak, nem mennek a Louvre-ba, oda a turisták járnak. Kötelező program. Amikor Léger néhány barátjával elérte, hogy a múzeum legyen bizonyos napokon este is nyitva, hogy a dolgozó nép is megnézhesse a remekműveket, a párizsiak ugyanazt csinálták, mint most a japán turisták, özönlöttek megnézni a Mona Lisát. Csak a közhely tudja lázba hozni a tömegeket. Az általános választójoggal ez is együtt jár, a politikai irányzatok a végletekig lebutított szlogenekkel tudnak csak operálni, a szofisztikált gondolkodás vesztesre van ítélve. Egyszerű a konzervatív mozgalmaknak, hisz csak annyit kell mondani, hogy dögöljenek meg az idegenek, s már meg is találják a szavazókat.

A Louvre az internacionális turisztika szimbóluma, a turisztikai iparág múzeum-ágazatának a zászlóshajója. Hosszan épült, királyok sora potyogtatott ide épületet, végül a Napkirály vágyott a korábbi helyére mindent felülmúló palotát, de Versailles jobban bejött, s félbemaradt az építkezés. Művészek és csavargók költöztek a félkész épületbe, amikor végül I. Napóleon kiúzta a kéretlen lakókat, fejlesztette a múzeum anyagát, ami már a forradalom óta közgyűjteményként működött, majd III. Napóleon befejezte az építkezést, legalábbis azt hiszi, hogy befejezte, mert a kommun idején a császári lakosztályt a kommunárok felgyújtják, így alakul ki a végső forma. Csúnya és tolatkodó épület, belül ijesztő csarnokokkal, olyan, **mint egy festményekre szakosodott raktár-áruháza**. Őrült tolongás, a bejutás minden szervezettség ellenére hosszadalmas. Végre bent, egy

múzeum-térképpel, amiről órák után sem derül ki, hogy miképpen viszonyul a valósághoz. Gigantikus méretek, megveszekedett tolongás, az ember az áradatban mindig elveszti a fonalat, legalábbis azt hiszi, holott egy fonál mindig van, azt a célt követi mindenki, az van kiírva. Akarod, vagy nem, de önkéntelenül is a Mona Lisa előtt kötsz ki, bár nem tudod, hogy az a kép van, mert nem látod a tömegetől. Közhely, de így van, japán turisták özöne, és itt-ott kínai csoportok, állítólag ez a legnagyobb üzlet most a turisztikában, a kínaiak végeláthatatlan sokaságát kiugrasztani Kínából. Az európai arc egyértelmű kisebbségben. Mindent fényképeznek, mert persze fogalmuk sincsen, hogy minek mi az értéke, szobor, szobor, kép, kép. Nem tudnak különbséget tenni, esztétikai olvasatuk ezen a téren nincs.

A Mona Lisa előtt hatalmas tömeg, a keleti-ek alacsony termetűek, a fejük fölé emelik a gépet, hogy legalább az objektív lássa a képet, s aztán ott-hon ők is megnézhessek. Alig telik el fél óra, már hullafáradt vagyok, ráadásul nem tudom, hogy épp hol vagyok, s hogy onnan hány perc a kijutás, ha menekülnöm kell. Undorító képek közé keveredek. Főleg olyanok vannak. A megrendelők rossz ízlése legyártatta a rossz ízlésű festményeket. Az arisztokrácia rémes ízlése a mai napig fertőzi a világot. Rubens, Fragonard, Poussin, és névtelen giccsestők sokasága, ha még egy elemkerül, gondoltam, lehányom a Louvre követ. Milyen európai tradícióról is papolunk állandóan? A tolatkodó semmiről és ürességről? Aztán a tolongás során eltelik az idő, kiterelnek a teremőrök, nagyon be van gyakorolva, hat óra nullanullakor, pontban kiürülnek a termek, mehetünk a La Défense negyedbe például, hogy az archív után a modern semmit is átvizslássuk. Az építészeti ürességét, ami mintha csak az aktuális technikai fejlődés szerint és miatt változna, mintha nem volna benne semmi kreatív erő. Ez így nem művészet, még csak nem is építészeti, csak egy jól-rosszul összetákolt lakhely vagy munkakarantén. Muzulmánok jönnek-mennek a kikövezett, szédítő házakkal körbevett tereken. Ők népesítik be a finnyás franciák számára nem megfelelő életteret.

Gögösek-e még a franciák, kérdezi valaki sms-ben. Nem tudom, velem általában kedvesek voltak, na jó, nem mindenki, de hát hol kedves mindenki. Igazából csak egy magyar férfi szolt nekem, mert persze nem tudta, hogy értem. Mi a faszt áll már annyit a térkép előtt, mondta a feleségének a Per Lachaise temetőben, amikor van neki saját térképe is. Arrébb álltam, le akarta fényképezni. Amúgy alig hallani magyar hangot, egy apa volt a Louvre-ban, aki az öt éves gyerekének Raffaello jelentőségét szerette volna elmagyarázni. A gyerek megrémülve állt, már órák óta lábak sűrű szövődékébe van zárva. Gögösek? Nem tudom. Egyáltalán azt sem tudom elképzelni, milyen lehet egy olyan nemzet tagjának lenni, amely nemzet alkotói nem csak a saját, de **a világ kultúráját is meghatározták**. Milyen lehet úgy élni, hogy amit én alapnak tekintek, azt a világon mindenki alapnak tekinti. Hogy tele van minden temetőjük világhírű franciákkal, vagy világhírű külföldiekkel, ha valakinek Molière neve már nem mond semmit, ott van még Jim Morrison. Milyen lehet átélni, hogy évszázadok óta a fél világot ide eszi a fene, hogy

a francia gloire-tól elájuljon. Hogyan kell egy ilyen nemzetnek viselkednie. Tulajdonképpen, ha jól belegondolok, ahhoz képest nem is gőgösek és önteltek. Egy magyar már a gyufa feltalálásától vagy a Bólyai-geometriától azt hiszi, nálunk egy főre két zseni esik, s olyan kulturális fölényrel közlekedik a világban, hogy a legjobb szándékú szlováknál is kiveri a biztosítékot. Hogy milyenek a franciák, tulajdonképpen nem tudom. Francia nyáron alig van Párizsban, kimenekülnek, hogy átadják a helyüket a turistaözönnök. Nem tudom, hogy gőgösek-e, vagy hogy például a francia férfiak, rohadt nagy parasztok, leftymálnak mindent, ami nem francia, vagy hogy a francia nők annyira feministák, hogy a szennyes tányért inkább kidobják a kukába, csak ne kelljen mosogatni. Az tény, hogy mikor egyik barátomnak, aki Párizsban végezte az egyetemet, elmondtam, hogy francia barátom van, csak annyit mondott: menekülj! Nem indokolta, hogy miért, de tény, hogy igaza volt. Egy másik barátom egy híres kiadónál dolgozott egy ideig, azt mesélte, hogy nem gondolta volna, hogy már délben be kell nyomni. Ez az ebédhez borozás neki újdonság volt, de végül alkalmazkodott a helyi szokásokhoz. Amúgy **a franciák étkezéséről szőtt legendák** hamar köddé válnak. A vendéglők többségében szűkös a kínálat, s kicsit messziről nézve olyan, mintha minden ugyanolyan lenne: felvagdalt salátaleveleken egy nagyobb darab hús valami szósszal meglöttyintve. Vagy ugyanez hideg felvágottakkal. Egy biztos, bármilyenek is a franciák, nem kapkodják el az életet, pizkosul tudnak pihenni, s némi hányavettség mindig van a működésükben (kivétel a ruházkodás, ha abban valami hányaveti, az már előre ki lett találva). **Tudnak élni**, ahogy szokás mondani, s mintha tudnák, hogy az életnek mindig jelenideje van, s az a jelen nem arról szól, hogy egy várható jobb jövőre készülünk fel. Az a jelenidő az aktuális életünk, s ha azt elszalasztjuk, az életünket szalasztjuk el.

A turisták nem tudnak élni, mert ők folyamatosan befogadni akarnak, akkor is, amikor a fáradtságtól már nem tudnak befogadni semmit. Mint a vágóhídi marhák, caplatnak kimerülten, vörös fejjel, zihálva egyik helyről a másikra. Adott idejük van, s ez alatt az adott idő alatt be kell járni az úttervet. Előzőnlenek minden helyet. A különleges és ritkán látogatott helyszínek is bekerülnek az útkönyvekbe, s lesz belőlük turisztikai közhely. Mindenki fényképez, minden mozzanatot meg akar örökíteni, s nem veszi észre, hogy az esztelen kópiakészítéssel tulajdonképpen devalválódnak a képek, elvesztik valóságerejüket. Mit ér, amiből milliónyi van. A valóságot szeretnék megduplázni, de míg a duplázással bajlódunk, elvész a tényleges valóság. A közösségi oldalakra felkerülnek a helyszínek, jelentősnek érezzük magunkat, holott épp olyanok vagyunk, mint bárki más a hálón. Nevetséges pózokban boldogságot mímelő emberek. Mindenki pózol, felveszi a szükséges mosolyt, beáll az általa tréfásnak tartott pozícióba. Hihetetlen, hogy mennyire természetesen tudnak természetellenesen viselkedni. Kell a hatásos fotó, mert nem lenne jó, ha a barátok és ismerősök azt látnák, hogy ez az utazás mégsem volt fenéig tejföl.

Vajon tudott volna-e Van Gogh másképp is festeni, kérdezi tőlem valaki a D'Orsay-ban, ebben

a pályaudvarból nagy igyekezettel, de nem túl sikeresen kialakított múzeumi térben, ahol az impreszionisták vizuális közhelyein átizzanak a holland mester képei. Mért, kellett volna, kérdeztem vissza. Nem, nem csakhát... Persze, nem volt a technikai tudásnak úgy a birtokában, mint egy Tiziano, de pontosan tudta, hogy ezzel a technikával miképpen lehet a világot megmutatni. A dilettantizmus nem a technikai tudás hiánya, hanem a félreértése. Minden alkotónak vannak hiányosságai, sokszor épp a túlzott perfektség a hiányosság, ám ezekkel a hiányosságokkal megküzdve jut el olyan dolgok felé, amelyek unikális újításai lesznek a művészetnek.

Most mi az új a művészetben? Mindenütt **járom a kortárs kiállításokat**. Az utóbbi években épp a koncept a menő, immáron másodszor az életben, pedig már először is sok volt. A koncept előtt a monokróm (egyszínű, az egyszerűség kedvéért) diadalmaskodott. **Mintha a közélethez való hozzászólás, a véleményezés és az átszellemült esztétizálás rotációja rajzolná ki a modern művészet történetét**. Talán a koncept kicsit jobb, mint az egyszínű képek, amelyekben a letisztult, teljesen unalmas vizualitáson kívül legfeljebb egy közhelyes bölcséleti gondolat bújjik meg. Emlékszem egy festőre, aki elmesélte, hogy azért fest spenótzöld képeket, s azért teszi a vakkeretet ferdén be a keretbe, hogy a köztességet, az emberi élet köztes létét ragadja meg. Mosolyogni is lehetett volna ezen a Tibeti halottaskönyvből zanzásított gondolon, de inkább volt megrendítő, hogy képes hinni benne, s hogy ez a festő, aki köztudottan az egyik legképzettebb volt technikailag, már nulla éves korában tudott modelltől felismerhetően rajzolni, később festeni, hogy ez a festő képes ezt a tudást sutbadobni a spenótzöld képekért. A koncept ennél jobb, bár általában csúnyák a művek, ami mégiscsak rossz egy vizuális alkotásnál, de ha elég okos és ötletes az alkotó, van min gondolkodni. Igaz, az egyes ember, akik alaptól mindannyian vagyunk, törekény élete szinte sehol nem jelenik meg. **Csak gigantikus méretű közéleti gondolatok vannak: gender-problémák, rasszok harca, világhátrahagyások, meleg-ügyek, nacionalizmusok**. Amúgy egy mai kiállítás inkább hasonlít egy hatalmas játéktérre, ahol kisebb-nagyobb képernyőkön és kivetítőkön egyre hosszabb videóinstallációk futnak. Azt nézhetjük hosszasan várva, hogy az unalmas percek után mi lesz, ha egyáltalán lesz, a slusszpoén. Rohangálunk ide-oda, ha valahonnét fura zaj jön, máris odakapattunk, hátha ott van a nagy durranás, mármint nem csak ténylegesen, hanem átvitt értelemben is, de mire odaérünk, már vége az egésznek, s nincs türelmünk megvárni az újabb adást. És a képernyők tovább villognak, záróráig tart a műsor. **Ki tudja, mi a művészet és mért pont ez**, amikor az utcán látom a halálig ájult embert mellette szétromcsolt ruhák és borosüveg. Az műalkotás? Ha ki tudok vágni a valóságból kockákat, a koncept az utcán folytatódik. A múzeum falai csak a hivatalosságot határolják be, de valójában a benti és a kinti világ között már nincs határ.

Kószálok, elhagyom a Pompidou központot, aztán a Marais negyedet, homoszexuális párok mindenfelé, agitáló haszid zsidók, are you Jewish,

kérdezik, mért most lehetnék, kérdezek vissza. **Átérek a feketék lakta részbe, aztán az arabokhoz**. Itt nincsenek turisták, a népsűrűséget a bevándorlók adják. Bemegyek valahová, olcsó a kávé. Félek. Egyedül vagyok európai arc. **Bár ők miért is ne volnának európaiak? Itt élnek évtizedek óta**, a többség már itt született. Aktuálisan megint palesztin-izraeli konfliktus. Mindig olyankor jövök Párizsba, vagy állandóan van? Most kiéleződött, a muzulmánok fel vannak pörögve, megint tüntetések, megint veszélyérzet, állítólag ez már a baloldalnak is sok. A fiatal arabok hátat fordítottak a szolgálalkúságnak, már nem hálásak, mint voltak a szüleik, nagyszüleik, hogy valami kis juttatásért kiganézhatják a franciáknak a házakat, a várost. A második-harmadik nemzedék köp az apák hitvallására és hálájára. Nem akarnak másodrendű állampolgárok lenni. Kábítószerral seftelnek, és egy nap alatt többet keresnek, mint az apuka keresett egy hónap alatt egy takarítótársulatnál. Elsődlegesen akarnak lenni, s ezt nem rejtik véka alá. És a népesedés nekik dolgozik. **Városok a városban ezek a szubkulturális közösségek**. A napi életvezetési, kereskedési, adózási, higiéniai szokások eltérnek az egyelőre többségi társadalom szokásaitól. Nem alvilág, csak egy másik világ. Állítólag a városvezetés lepacsizik a helyi vezérekkel, s így tudja biztosítani a rendet, hogy ezek az átláthatatlan viszonyok között élő kisközösségek ne küldjenek terrorista rohamosztagokat a belvárosba.

Aki itt körbenéz, nem csodálkozik, hogy a franciákat egyáltalán nem érdekli Közép-Európa, és nem tesznek különbséget, hogy például főleg magyarok. Nem, a románok végképp nem érdeklik őket, magyarnak sem túl jó itt lenni, de románok katasztrófa, s ezen a klasszikus francia-román románc sem változtat, Ionesco és Cioran sem, Brancusi sem. **A franciáknak épp elég a maguk baja**. Persze sokszor másodlagos problémák mentén feszül egymásnak a jobb és a baloldal, mint például a meglegházasság. Éles viták, tüntetések, holott mindez csak fedősztori. A valódi gondok, hogy például **gőzük sincs, hogyan kezeljék a bevándorlók problémáját**, az egyre népesebb keleti és afrikai csoportokat, gőzük sincs, **hogyan tudnák kiugratni a kátyúból a gazdaságot**, s legalább lassú tempóval, de **utánaevickélni** az Európát teljességgel leuraló **németeknek**. Válság van, mint tudjuk meg a sajtóból a barátainktól, bár ebből a szegény országból érkező valójában semmit sem lát. A kávézók tömve, a szórakozóhelyek tömve. Hogy ki hol csökkentette a kiadását, a külső szemlélő nem érzékeli. A szimbolikus város lakói a látványos városhoz mérten élnek. S aki ebből a keleti fertályból ácsingózik erre a szimbolikus helyre, mond ilyet, mond olyat, megpróbálja lenézni a franciákat, hogy milyen pökhendi banda, de valójában csorog a nyála, s tudja, ha ideköltözne, csak a lepattant bevándorló körletekben találna lakhelyre, ahol még azok is kinéznek, akik valójában nyomorultabbak, mint ő. Úgyhogy nem költözik. Párizs marad egy szimbolikus hely, ahová legendákat követve ér az ember, ahol az utcákon caplató turista egy kis időre el tudja hinni, hogy részévé vált ennek a legendának, hogy visszatérve egy életen át cipelhesen magában legalább tíz deka párizsot.

Ha csak 12 perced lenne hátra?

A bombanő

(Monológ, melynek részvevői a bombanő, egy névtelen politikus, annak testőrei és szeretője, isten és az angyalok kórusa, egy férreg, Leonardo da Vinci Mona Lisája, búsz barátom, az anyám és én.)

A szöveghez felhasználtam újságcikkeket, kutatási anyagokat és különféle iratokat a terrorizmus elleni harc nemzetközi központjaiból. Köszönetet mondok a Rockefeller Alapítványnak, a Bellagio Conference and Study Center-béli kollégáimnak és barátaimnak. Jean Arasananyagának és Sidney Straussnak megkülönböztetett hálával tartozom.

1.

A halál bizonyos esetekben operatív módszerként jelenik meg. A definíció így szól: „Az öngyilkos merénylet politikailag motivált, tudatosan kivitelezett erőszakos támadás. Az elkövető szándéka az, hogy a választott célponttal együtt ő maga is felrobbanjon. Az elkövető előre bekalkulált biztos halála a támadás sikerének feltétele.” Továbbá: „Az öngyilkos terrorizmus indítéka az, hogy bomlasztó, rettegést és nyugtalanságot keltő pszichológiai kárt okozzon. Célja, hogy negatív lélektani hatást gyakoroljon az egész lakosságra, nemcsak egy konkrét támadás áldozataira.” A kutatási eredmények szerint a hidegháború elmúltával a tettesek egyre kevésbé igazolják a támadásokat a marxista vagy a maoista tanítás ódivatú mumusával. Új, etnonacionalista ideológiákat vetnek be, fanatizmust, bosszút, történelmi jogot, területi jogot, égi jogot, SEMMILYEN JOGOT; az indokok az öngazolás és a tömeges temetések értelmetlen halmazáivá terebélyesednek. A 2000 elején meghúzott mérleg 14 országban 271 öngyilkos miszsiót számlált világszerte: LTTE = 168, Hezbollah = 52, Hamasz = 22, PKK = 15, PIJ = 8, Al-Káida = 2, EIJ, IG, BKI és GIA egy-egy. Az öngyilkosok harmada nő volt.

Most 10.33 van. Február. Olvasom az ügynököm értesítését, miszerint egy színház elállt „Bordászöld falak” című drámám bemutatásától, mivel a szöveg és a fenyegető közel-keleti háború között nemkívánatos metaforák képződnek, idézem: „individuais ellenállás a fölényes erőszakkal szemben”. Később a nap folyamán még bizonyára el fogom sírni magam. Talán neki kellene állnom képeslapokat írni: Szerelmem, ablakom alatt a Lago di Como kanyarog, fölötte az Alpok bavas hegycsúcsai ragyognak szemkápráztató erővel. A vízről lassan felemelkedik a pára, szikrát bányá a nap. Korán van, na de már itt a tavasz. Írom AZT. Egyedül vagyok. Hiányzol. Én.

Az említett levél után néhány héttel tényleg kitör a háború. Tekintet nélkül az én döntéseimre, metaforáimra és pillanatnyi vereségeimre. Behúzó a függönyöket. A szobámban savas eső esik, angyalok és gránátok hullnak. Kivörösödött, nemi szerv nélküli kisfiúk hevernek szerteszórva mindenütt, akár a szétört cserepek. Civilek és katonák menetszlopai vonzólnak egyik szögletből a másikba. Foltokat hagynak maguk után a falakon, lepisált szőnyeget, kievett gulyáskonzerveket és végelgyengülésbe belepusztult öregeket. Hörgésük tollat és gránátrepeszeket görget a fölszaggatott földön. Munkasztalom fölött repülők hasítanak keresztül, szkennek a kéziratokat, a koponyámat, a bordáimat, a gerincemet és végtagjaim csontjait, jegyzik testhelyzeteimet, a högrémben lévő folyadék összetételét és a háborús tájék felégetett nyomorúságát.

Fejemen szét pattant egy nukleáris felhő, hogy lassan, egészen lassan, alig hallható köhincselés kíséretében elüljön a robbanás pora, és feltűnjön a virágokkal és jelszavakkal ékesített város körvonala.

Széles utca. Leállított forgalom. Leoltott közlekedési lámpák. Az úttest és a járdaszegély között műanyag szalagok „Rendőrség” felirattal. Az emberek a kifeszített szalag és a homlokzatok között szorongnak. A tömeg lágyan hullámzik. Várják az ünnepi menetszlopot. Türelmesen.

A cselekmény egyszerű: a meg nem nevezett, jelentős politikusra várakozó tömegben felrobbantja magát egy öngyilkos nő. A bombarobbanás rádiusza tizennyolc méter.

Olykor megjídek a tulajdon mondataimtól. Elképzelem az embereket, amint olvassák a még meg nem írt szöveget. Nem kívánok hősnőt alkotni. Miközben én göröcsölök, ő így beszél:

tik-tak tik-tak
tik-tak tik-tak
ez az első és utolsó bombám
tik-tak tik-tak
komoly arc vagyok a zászlók között
melyek a város kezében lobognak
a szemem üvegesen ragyog nedves és véres
a testem is üvegesen ragyog és véres
noha száraz
olyan száraz mintha szét akarna repedni
szilánkokká törni...
mind az ötven kilométer a húsom a csontjaim
százhetven centire széthúzva
néma vagyok
csak a bomba beszél
tik-tak tik-tak
tudom ki vagy!
igen, te!
NEKED BESZÉLEK
te úr, VIP, te jötevő, te szemét
csúf történetek keringenek rólad, amelyek téged természetesen nem érdekelnek
azt mondják, egy gömbölyű vörös gomb tulajdonosa vagy
és szétrobbantod vele a világot
ezt mondják, lehet, hogy hazudnak
de minden hazugság féligazság és nincs más választásom, mint hinni
azt mondják, félsz, hogy patkányméreggel megmérgeznek
azt mondják, vannak ételkóstolóid, akik hullanak, mint a legyek
meg tíz testőröd
meg húsz vérebed
ugatnak
azt mondják, készek meghalni érted
azt mondják, szigorúan bizalmas telefont tartasz az asztalodon:
csöng! csöng!
„Halló, itt vagyok.”
Várlak.
Légy pontos.
Hetek óta követlek
ismerem szokásaidat és titkaidat
Talán te is ismered engem?
Ábrándoztál rólunk?
Jó volt?
Emlékezned kéne rám, hiszen van: egészséges ajkam nyakam mellem mellbimbóim
fogaim vörös nyelvem hasam fenekem lábam csípőm...
pont, mint a többi nőnek, akik lesunyják szemüket ha rájuk kacsintasz.
Én egy talányos mosolyú maszk vagyok
a múzeumban találkoztunk

SAJKO, Ivana
„Családom története...”
„Költői módon a történelemről”
(interjú)
Magyar Lettre Internationale, 91

amikor Párizsban töltötte a hétvégét
 meglátogattad a Louvre-t, természetesen
 magaddal vitted a testőreidet meg az elkényeztetett szeretődöt
 osontál a termeken át, a nyilakat követve:

„Mona Lisa – egyenesen”

a csajod unta magát

„Mona Lisa – fel a lépcsőn”

az istennőket a képeken túl kövérnek találta

„Mona Lisa – jobbra”

neki már fájt a magas sarka

„Mona Lisa – még egy kicsit csak”

„Tudok olvasni”, felelte a csajod

Nem volt ínyére, hogy a tömegbe vegyültél

tolongtál a többi turista közt

megláztottad a nyakkendődet

magasra emeltem a karod

kilátszott az ideges izzadságfolt

és össze-vissza kattintgattad a fényképezőgépedet.

Te magad is csalódott voltál kicsit

tudom, csodát vártál, ehelyett azonban csak

füstüveget láttál, mögötte egy nő nevet

„Úgy mosolyog ránk, mintha élne”, mondtad hangosan

Gondolod, hogy a halott nők szebbek az élőknél?

Mona Lisa halott

a név, mely az arcképe alatt áll nem az ő neve

és egyáltalán nem nevet

csikorgatja a bölcsességfogait

kiköp ha ránéztek

kinyújtja rátok a nyelvét

Az én nevem Mona Lisa

a mosolyom nem fedi fel a fogaimat

az én nevem nem az én nevem

az én mosolyom megvetés

tik-tak tik-tak

tik-tak tik-tak

Összpontosíts a feladatra!

tik-tak tik-tak

Vesd ki a fejedből a hülyeségeket!

tik-tak tik-tak

Nincs menekvés!

tik-tak tik-tak

A testemben szabályosan üt az óra

még tizenkét perc és harminchat másodperc

TIZENKÉT PERC ÉS HARMINCHAT

MÁSODPERC!!!!

2.

Tizenkét perc és harminchat másodperc? Elég idő ahhoz, hogy az ember kitaláljon valamit, ami kevésbé banális, mint a szokványos közlekedési balesetek, a villanyáram a konyhai kisgépekben, a tetőről lecsúszó cserepek, a helytelen táplálkozás és a hirtelen betegségek? Olykor ostobán távozzunk, olykor kétségbeesetten, a történelem öt perc alatt legázol bennünket, mert nem váltunk se Buddhává, se Krisztussá, se semmilyen prófétává, aki kezdettől fogva világosan látott volna mindent. Mi csak csodálkozhatunk, olykor idézhetjük őket, s ha letelik mind a tizenkét perc és harminchat másodperc, egyszerűen csak felbukkanunk téves időpontban és téves helyen. Ennyi. Bizonyára nem volna tisztességtelen, ha kérnénk egy interludiumot távozás előtt, hiszen az elefántoknak van temetőjük, ahova visszavonulnak, amikor úgy érzik, hogy itt a vég, még Marlon Brandónak is volt ideje „Az utolsó tangó Párizsban” végén, hogy kivegye a szájából a rágógumit, és alulról a balkon korlátjára tapassa. Nem feledhetem azt a jelenetet. Magas mércét állított fel.

A szavak is készülődés a halálra. Így a halál után is tovább kitartanak.

Úgy kopog bennem a szöveg, mint őbenne a bomba. Elváltasz a többiek-től. Meg szeretném írni „Az igazság játéka” című jelenetet. Az első verziót, amit elképzelttem, a szemébe hajtom: hiteltelen mondatok nemlétező emberek szájába adva. „Ez téves irány, Sajko”, mondom. Az agyamban elcsípem a tényeket, amelyek igazak lehetnének, ám mindaz, amit bebizonyíthatnék,

roppant túlzásnak tűnik: karizmatikus vezérek, akiknek a diagnózisa pszichózisra vall, fényképezkedés temetések, rózsaszín ruhába bújtatott szíami ikrek az újságok címlapján, életre kelt Elvisek és James Deane, boldogtalan molett nők, akik emberi jogaikat követelik, idióta vetélkedők, melyek médiaszárokat indítanak útnak, takarítóbrigádok, melyek feladata a rágógumi felkaparása a járdáról és a szar fölszedése, csak hogy a szar továbbra is a fejekben van, a szar a nyelvek hegyén van, a viccek, a töltelékszavak meg a harci kiáltások is csak szar, a szar sokkolja azokat a különcöket, akik még mindig, mindennek ellenére hisznek Istenben, annak ellenére, hogy az én szobámban is széttörték az angyalok, hogy félni kezdtünk a Naptól, hogy az állatok is a szemünkbe nevetnek már. Arra jutok, hogy nincs értelme kigondolni „Az igazság játékát”. Elálllok attól, hogy feleleteket irkáljak a kérdésre, mely egyesek számára kínos, mások számára nevetséges, egyesek számára borzalmas, mások számára légből kapott: „Mit csinálnál, ha már csak tizenkét perced és harminchat másodperced lenne hátra?” Ezt a játékot olyanokkal kell játszani, akiket ismerek. Megszervezem a világhálón. A számítógémem levelezőlistáján keresztül küldöm szét a kérdést. Egy hét alatt felhalmozódik az asztalomra a titkos archívum, mely barátaim, ismerőseim, anyám elképzelt halálát tartalmazza. . . A fiktív nő, akinek majd cafatokra szakad az arca, kirepül a szögdréből a szeme, szétszakadnak a csigolyái, és az egész teste eltűnik a száraz városi porban, ez a nő most vértelen látványosságnak tűnik. Hamis halála, melyet ujjaimmal tapintok, és a hamis idő, mely a fejemben kettyeg, az előttem lévő archívumhoz mérten ártalmatlan tények csupán. Az emberek, akiknek legalább egy pillanatra alkalmam volt megérinteni a testét, megrendezik a halálukat. A szabályok ugyanazok. Az idő ugyanaz. Mégis minden teljesen más és hasonlíthatatlan, mert van arca.

Hol nevetek, hol sírok, és reménykedem, hogy senki se hall meg. Idemácsolok néhány töredéket:

12 perc 36 másodperc?

Gondolban elbúcsúznék az emberektől, akiket ismertem. . .

Talán kifeküdnék a napra, és lehunynám a szemem. . .

Semmit, valószínűleg csak lélegeznék. . .

Elbúcsúznék mindenkitől, például így: Elegem van a stratégiákból, a beszámolókból, az üzleti tervekből és hasonlókból. Példát veszek Che Guevaráról, és beálllok gerillának. . .

Nézném az órát. . .

Beszarnék. Azon gondolkodnék, hogy mit fog szólni a Teremtő, ha így összeszarva elébe kerülök. Kit érdekel, ki ő, Allah, Jahve vagy Jézus?

Leülnék zenbe. . .

Nem csinálnék semmi különösöt. . . de miközben azt csinálnám, amit egyébként, a szeretteimre gondolnék. . .

Leinnám magam a sárga földig. . .

12 perc 36 másodperc?

Számolnám a másodperceket.

Levetkőznék meztelenre és elévznék, magam elé képzelve valakit, akivel mindig is szerettem volna szeretkezni. . .

Elhúzódnék valahová, ahol egyedül lehetek. . . ha, mint remélni merészelem, lenne hozzá erőm, bátorságom és eszem.

Elindulnék megváltani a világot. . .

A gyerekeket szolgatnám. . .

12 perc 36 másodperc?

Megosztanám valakivel ezt az időt. . . nem tudom, kivel. . . nem tudom, milyen sorrendben. . . csak nem sajtókonferencia lenne ebből?

Azoknak szentelném gondolataimat, akiket a legjobban szeretek. . .

Először is halálra röhögném magam attól a harminchat másodperctől, aztán rögtön agyonlőném magam, mert minek várakozni és az időt vesztegetni. . .

Bámulnék a messziségekbe, aztán megnézném, hogy a jobboldali pecabotom valóban mozog-e, vagy csak úgy tűnik, a nagy folyó örökké változatlan folyása miatt.

12 perc 36 másodperc?

Megpróbálnék rendet vágni ebben az időben, és feltennem magamnak a kérdést, hogy miért teszem ezt mindig.

Beinnám a szememmel, amit csak lehet, és lélegeznék, lélegeznék, lélegeznék. . . egészen nyugodtan.

Fognám a legszebb, vékony falú poharat és telitölteném csurig. . . kinyitnám a bejárati ajtót. . . kinéznék az ablakon. . . üzenetet hagynék az asztalon. . . gondolataim egy részét megosztanám beteljesületlen szerelmemmel. . . az utolsó harminchat másodpercet a fotelben ülve tölteném. És itt a vége.

3.

Zsúfolt utca. A zászlócskák szép rendben gyakorolják a hisztérikus lobogást a politikai ünnepélyes fogadása alkalmából. A híradóban gyakran látni hasonló ceremóniákat: felhevült arcok, kinyújtott karok, ujjongó tömeg, várakozó tömeg, örvendező, izzadó, nyakát nyújtogató tömeg, szülők a nyakukba kapott gyerekekkel... Hogy jobban lássanak a gyerekek? Mit? Sötét ablaküvegek, leállított forgalom. Azért van itt ez a sok ember a tömegben settenkedő besúgókkal, mert valamennyien szeretik a demokratikusan megválasztott kormányukat, mely holt szemaforok között, szirénázva, biztonsági szolgálat kíséretében, pánikszerűen hajt át a városon, miközben a tetőkről mesterlövészek kémlelnek.

A hatalmas tülekedésből kiront az útra egy kutya. Az első limuzin lefékez. A kutya zavartan bámulja. A tévé közvetíti a repeső zászlócskákat meg a lelkesedés szétfeszítette állkapcsokat. A kerekek keresztülmennek az állaton. Aztán a következő autó, meg az utána következő, meg még egy. A kutya teste szétömlik az aszfalton, akár a tojásrántotta. Mire az egész menet keresztülgázol rajta, semmi sem marad belőle. Mi sem történt. Fura.

tik-tak tik-tak
tik-tak tik-tak
tik-tak tik-tak

harminc másodperc alatt elvonulnak a kamionok a katonákkal
fél perc szünet:

egy, kettő, három, négy, öt... huszonnyolc, huszonkilenc harminc
aztán négy perc a díszmenetnek:

forgalmi rendőrség
díszegyenruhás rendőrök
motoros rendőrök
katonai rendőrség
speciális rendőrosztag
civil rendőrök

rendőrök, akik nem is látszanak rendőrnek
de mindenütt ott vannak
szimatolnak és fülelnek
vezénylik a tömeg üvöltözését
ismét rövid szünet

páncélozott járművek jelennek meg az utcasarkon

első autó: diplomácia
második autó: testőrség
a harmadikban: ő

A HARMADIK

hosszúkás páncélautó
feketére polírozva

halottaskocsi ugyanolyan zászlócskákkal

lassan siklik
kamerák kísérik
nesztelenül lassít

megáll

a várakozás szünete

az élő közvetítést reklámok szakítják félbe

a tömeg hullámozása egy pillanatra megfagy

valamennyiünket megdermeszt a hosszú szimultán belégzés

Van időm felidézni elmúlt éjszakai álmomat:

Egy szigeten élek. Nem számolom a hét napjait, és nem tudom, hány éves vagyok. Egy reggelen több tucat hajó úszik be az öbölbe. Katonákkal. Bejelentik, hogy kitört a háború. Elkezdődik a partraszállás: az első, a második, a harmadik, az ezredik... a katonák névtelenek és számbeli fölényben vannak. A távolból repülők hallatszanak. Szakadás az álomban, aztán a következő epizód. A szigeten disznókondák legelnek. Ezer meg ezer disznó. Mindenütt bűz és füst. Valakik forgatják a nyársakat. Ünneplik a győzelmet. Nem tudom, kinek a győzelmét. Sehol nem látom sem a veszteseket, sem a győzteseket, csak disznókat látok. Forognak a nyárson. Bőrük vörösen izzik, aztán meglilul, aztán megfeketedik, mígnem a testek és a botok is szénné állanak, majd porrá válnak. Ismét egyedül vagyok a szigeten. Mindenütt hamu.

INDULÁÁÁS!

a speciális egységek átrendeződnek
határozott csizmadobogás

akrobatamutatványok a fegyverekkel

a harmadik limuzin körül fal keletkezik a sisakokból meg a páncélmellé-
nyekből

a kamerák ismét működnek

nyílik az ajtó

kiszáll az autóból ÓÓÓÓÓ

jeltelen arc

öltöny, nyakkendő és lakkcipő

behúzza a hasát és leszorítja az állát

fényképezkedésre kész:

első villanás – komoly arc a holnapi hírekbe

második villanás – jelentőségteljes póz a lapok archívumába

aztán egy mosoly a közönségnek

üdvözlí a száz meg száz zászlócskát

a szemével végigszánt rajtuk

vár engem

a szeme sarkából a tömegre néz

minden remeg

minden hullámozik

korog a gyomra

éhes vagy fél?

a nép eufóriája túlharsogja a nyüszögést

a *Sweet Jane*-t dúdoló

senki se hall

SENKI SE HALL SEMMIT

csak én értem belei vertyogását

tudom, hogy itt vagyok

integetek neki

tik-tak tik-tak

megtanultam gyűlölni őt

ezt fejből megtanultam

4.

A nő nem kíván kontaktust teremteni. Még mindig nem értem, miért csinálja velem ezt. A kérdéseimre nem válaszol, hiába fenyegetem, akkor sem. A bártorság a génjeibe van írva, mintha veleszületett tehetsége lenne hozzá. Vagy talán nem is bátor egy csöppet sem? Csak buta? Gonosz? Megzsarolták? Nyugtatót szed? A béka segge alatt van? Talán elég lenne, ha egyszerűen csak az arcába köpnék és kikapcsolnám azt az órát, mely a másodperceket üti?

Másrészt azonban én gyáva vagyok, és azzal vigasztalom magam, hogy ha nincs is tehetségem hasonló hőstettekhez, annál jobban igénybe veszem a lét-fenntartási harc.

Ma nem hallom a hangját. Mintha elhallgattatta volna a kotorászás a régi újságcikkek, kutatások, interjúk, a tanúkkal folytatott beszélgetések között. Úgy érzi, hogy megkérdőjelezték. Félreszorították. Meg van győződve, hogy én őt nem szeretem. Ez nem igaz. Csak pillanatnyilag nincs erőm legitimálni. Érveim sincsenek. Semmi kedvem a védelmére kelni. Mi ketten nem vagyunk egyformák, csak véstesen közel kerültünk egymáshoz: ő belépett az én fejembe, én pedig az övébe. Ő egy bomba, melyet nem fogok elhajtani.

Felolvasom neki a levelet, melyet a barátomtól kaptam: „Biztos vagyok benne, hogy a bombanő tekintetében is megbúvik valami leírhatatlan csábítás. Megcsókolhatom-e a bombanőt az én épp elég számító, gyáva szívemmel, valamikor a szétrobbanása előtti kilencedik percben? Szép; a lila cipője, nem tudom, miért, de egy igencsak üres pillanatra emlékeztet. Talán az üveges szeme teszi széppé, talán a némasága, talán azért szép, mert én ilyennek akarom, talán azért, mert manapság a szépség, ha nem is olcsón, de némi pénzért megvásárolható, talán azért szép, mert ennek így kell lennie...”

tik-tak tik-tak

fölvettem a Prada-Meinhof márkájú gyilkos bugyit és az explozív melltartót

tik-tak tik-tak

tragikomikus adalék történelmi szerepemhez

tik-tak tik-tak

én vagyok a bomba-nő

cafatokra szakadnak tőlem a karosszéziák

csatlakoztak az akcióhoz, hanem az a vágy vezérelte és töltötte be őket, hogy terrort és rettegést lopjanak az ellenség szívébe.”

Mielőtt 1994 őszén felrobbant volna, Hisham Hamed ezt írta: „Kedves családomban, kedves barátaim, könnyekkel a szememben, szomorúsággal a szívemben írok nektek. Csak azt akarom mondani, hogy elmegyek, és kérem, hogy bocsássatok meg...”

Az 1971-ben kiadott „Városi Gerillák kiáltványá”-ban, melyet Ulrike Meinhofnak tulajdonítanak, ez áll: „... inkább legyetek óvatosak, nehogy belebonnyolódjatok olyasmibe, ahonnan többé nincs menekvés.”

5.

Három okból váltak a nők az öngyilkos merényletek legkívánatosabb rekrutáivá: egy – a nők kevésbé gyanúsak, kettő – a férfiak számos konzervatív társadalomban tartózkodnak a nők megmotozásától, három – a nő terhesnek tette magát a ruhája alatt hordhatja a robbanószerkezetet. A nők toborzása az öngyilkos egységekbe gyakran kényszer alatt folyik, azaz megbélyegzéssel zsarolják őket. Azokat a nőket, akiknek a társadalmi státusza bármely szempontból problematikus, akiket elcsábítottak, megerősököltek vagy csupán vádolták őket promiszkuitással, házasságon kívüli viszonyokkal, rákényszerítik az öngyilkos erőszakra, mint ami társadalmilag rehabilitálja őket, és visszaadja a család becsületét.

az én bombám egy metronóm
tik-tak tik-tak tik-tak
testem gyúlékony anyag
tik-tak tik-tak tik-tak
be vagyok fonva drótokkal és cellulusszal
a robbanóanyag a bőrömhöz simul
a robbanóanyag a mellem alatt van
a csigolyámra erősítve
a méhembe dugva
szülni fogok

Szülni fogok, mint az anyám, aki félt a szüléstől. Tény, hogy szembe kell néznie velem, és neki is szembe kell néznie velem, miközben tudom, valószínűleg nem lesz esélyem arra, hogy okosabb legyek, mint ő, mert bizonyára idejekorán rá fogok futni valakire, aki erősebb lesz nálam, akinek nagyobb lesz a tenyere, és meggyőzőbbek lesznek a mondatai, mint az enyéim, aki meg fogja nekem magyarázni, hogy anyám hiába is igyekezett. Ettől a gondolattól görcsbe rándult anyám pocakos teste. Sikoltzott és sírt, abban a hitben, hogy soha nem kellett volna előbújnom a lába közti hasadékból. Egyébként a horoszkópom is rossz volt. A nővérei állítólag erővel öltöztették át a kórházi hálóingbe. Kövéren és felfúvódva hanykolódott a kórházi csempén. Aztán beszökött a mosdóba és bezárta maga mögött az ajtót. Ordított: „Nem akarom! Nem akarom!”, míg meg nem jelent az ügyeletes orvos. Csöndesen bekopogtatott az ajtón, és gyöngéd, komoly hangon a tudtára adta: „Szülni fog. Most már nincs menekvés.”

az én anyaságom rövid lesz
nem fogom megpillantani a saját gyerekem torz grimaszát
az ő MAMÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁÁja el fog tűnni mások siratóiban
a bombám kívülről húsít, belülről pedig melegít
a fiam ő, aki sohasem fogant meg
a szeretőm, akit nem kívántam
szeretkezünk
érzelmek nélkül
hidegen
orgazmus nélkül
nem jutunk tovább az előjátéknál
belém nyomták
rám kapcsolták rám szögezték rám ragasztották belém dugták
nekem csak ki kell őt nyomnom
szülési fájdalmak nélkül
törvényes apja nélkül aki bátorítana és fogná a kezem
a hidegvérű orvos nélkül aki szerint minden a legnagyobb rendben
vajúdás nélkül
hangtalanul
csak ki kell engednem őt
akár egy lágy buborékot, mely szét fog pattanni a levegőben
mint egy rövid, szokatlan hangzású fingot
BUMM

Bé Ú eM
közönséges banális bumm
mely hatalmas robbanással fokozódik
mely le fogja hasítani a bőrömet a sejtjeimről
az izmaidat a csontvázamról
elválasztja a csontot a csonttól
a szívet a tüdődtől
a májat a vesétől
az epét a gyomortól
soha senki nem fog tudni összerakni többé
soha senki sem fogja megkérdezni, hogy miért
miért kérdezem, hogy
miért?
ISTENEM, MIÉRT????????!!!!!!

„Ne ordíts, te buta liba. Szétlyuggatja az agyam a hisztérikus fecsegésed. Csinálj, amit akarsz, csak hallgass el. Kapcsold ki azt az átkozott agygépezetet! Csöndre van szükségem. Fáj a fejem. Megöl a fejem. Reggel elindul a fájdalom a két halántékom felől, hogy dél körül találkozzon a homlokomon, pontosan a két szemem fölött, és elkezdjen ketyegni, ketyegni, egyre erősebben, ütni, vágni, szúrni, olyan szörnyen, olyan borzalmasan, hogy paranoiás félelem fog el:

Vajon ép még a fejem, vagy már darabokra hullt?

Talán csak nem majomfejjé deformálódik a koponyám, miközben lassan, fájdalmasan átalakulnak a csontjaim?

Nem akarok tükröket, nem akarok látogatókat és kérelmezőket. Egyedül akarok lenni. Mit akarsz? Mindenki akar valamit? Fontos ember vagy? Rossz neked? Ki mondta, hogy könnyű lesz? Vannak intézmények, amelyek törődnek az ilyenekkel, mint te – fordulj hozzájuk, noha kétlem, hogy bárki segíthet rajtad. Mindenkinek megvan a maga baja. Nézz rám. Azt hiszed, nekem könnyű? Én vagyok az Isten. Kretének vesznek körül. Tehetségtelen hülyék, akik össze-vissza pletykálnak rólam. A hátam mögött! Már két hete nyikorog a forgószékem. Már két hete nem jön senki, hogy megolajozza ezt a kibaszott nyikorogó csavart. Idióták. Idióták vagytok ti mind. Nincs kedvem többet huzakodni veletek. Csöppet sem vagy különb a többinél: unalmas vagy, kiszámítható, és tényleg nem tudom, miért csöngetsz nálam. Az biztos, hogy nem fogok ajtót nyitni neked. Soha többé senkinek. Menj innét! Teletömöm magam fájdalomcsillapító tablettákkal, és megpróbálok aludni egy kicsit. A kérdéseidre nincs válaszom. Nem érdekelnek a problémáid. Elhatárolom magam minden cselekedetedtől. Mosom kezeim. Ha lármázni akarsz, jegyezd meg, hogy betömtem a fülem vattával. Nem érdekel. Egyébként rosszul festesz. Sápadt vagy.”

6.

Negyed hétkor kelt. Egy ismeretlen hotelben, ismeretlen városban. Kinézett az ablakon. Könnyű pára. Még mindig égtek az utcai lámpák. Hideg van kint, gondolta. Álmosnak tűnt a város. Itt-ott egy autó bekapcsolt reflektorokkal. Erős nyomást érzett a beleiben, és beszaladt a mosdóba. Az idegességet nem lehet kiszarni. Aztán lenyelt egy nyugtatót. Visszament az ablakhoz, és várta, hogy elmúljon az idegessége. A „nincs menekvés” mantrázása mintha kicsit megnyugtatta volna. Pontban hétkor lement reggelizni. Az étterem félig üres. Péksütemény, meggydzsem, kávéillat. Az első utasítás, amit kapott: viselkedj normálisan. Hát ő normális. Minden normális: a reggeli étvágy, az emberek az asztaloknál, a hang, ahogy a szülők a gyerekeiket nyugtatják, a mód, ahogy a kenyérrre kenik a margarint, a juice a poharaikban, a juice a poharában. . .

Mely pillanat az tehát, amikor minden abnormálissá válik?

1991. április 21-én Thenmuli Rajaratnam, akit Dhanunak neveztek, Sriperumbudurban felrobbantotta magát a választási kampányra összegyűlt tömegben. A merényletnek tizenhét áldozata volt, köztük Rajiv Gandhi, India miniszterelnöke.

1998. február 7-én Colombóban, Sri Lanka fővárosában egy ismeretlen nő megölte magát egy ünnepségen. Kilenc embert vitt magával.

2002. március 29-én Jeruzsálem elővárosában egy szupermarketben szétrobbant a tizennyolc éves Ayat al Ahras. Több mint húsz ember veszítette életét.

Már nincs mit tenni
milyen ostoba, veszélyes és naiv kijelentés ez.
A „Már nincs mit tenni” című filmben
hallottam ezt a mondatot.
Hogyhogy nincs mit?
Mindig megölheted magad, gondoltam

A forgatókönyv meg van írva
 az előadás elkezdődött
 a közönség tapsol
 lámpalázam van
 de nincs menekvés
 csakis a színpad felé
 reszket a térdem és vacog a fogam
 én különleges vendég vagyok
 én egy bombasztikus meglepetés vagyok
 ÉN MAGAMON KÍVÜL VAGYOK, de nem gondolkodok erre
 nem készültem se beszéddel, se dalocskával, még csak egy viccel sem
 csupán a pánik című kis szkeccset tudom eljátszani
 ostoba szkeccs
 senkinek sem fog tetszeni
 Holnap beletapasztanak a címoldalak zsíros betűibe:
 AZ ÁLLAMI ÜNNEPSÉG MILITÁNS EPITÁFIUMA...
 FEKETE PÉNTEK A...
 A MÉSZÁRLÁS FELFOKOZTA A FESZÜLTSEGET...
 PARANOIA AZ ÖNGYILKOS SZÖRNYETEGEK MIATT...
 A BOSZORKÁNYTÁNC ÁRTATLAN ÁLDOZATOKAT SZED...
 Hát nincsenek jobb szerepek?
 Hát ennyire tehetségtelen lennék?

Voltak-e valaha színházban úgy, hogy közben egy iskolai osztály özönlött
 be a nézőtérre? Rájuk se hederítettek, talán nem is szeretik a gyerekeket,
 teljes mértékben ignorálják őket, a műsorfüzetet tanulmányozzák, átnézik
 a szereposztást. A drámát természetesen előzetesen elolvasták. Elalszanak
 a lámpák, nézik az előadást, időről időre sustorgást és röhöngést halla-
 nak a hátsó sorokból, a színészekre összpontosítják figyelmüket, már beleél-
 ték magukat az előadásba, mikor egyszer csak a sötétben valaki erőteljesen
 rávág a tenyerével egy felfújó nejlonzacskóra. Felugranak a székről, a prima-
 donna elbotlik és kibicsaklítja a bokáját, az ügyelő segít neki elhagyni a színpadot,
 a statiszták kizökkentek és gyűlölettel bámulják a közönséget, hátul
 az egész osztály dől a röhögéstől. „Ki ez a bunkó?“, gondolják magukban.

ÉN.

Mindig is ez volt a szerepem.
 NEVEZZENEK MONA LISÁNAK
 minden egyéb titok
 minden további tény a levegőbe fog repülni:
 a nevek, a dátumok, a titkos tervek és megállapodások,
 minden gyermek ábrándozás arról, hogy egyszer mintaszerű negyvenes
 hölgy leszek
 és szerény halott, ki hangtalanul emelkedik az egekbe.
 Egy biztos – tíz év múlva gazdasági nyereség
 tiszta profit leszek:

trikók, sapkák, poszterek, CD-k, divatkollekciók, életrajzok és dokumen-
 tumfilmek, konferenciák, kerekasztalok és tömött szállodák. Egész estét be-
 töltő filmet fognak forgatni rólam, a híres színésznővel a főszerepben. Kis
 zászlócskákat lengető statiszták töltik föl a díszletet. Tömegjeleneteket ren-
 deznek. A tömeg közepébe helyezik a sápadtra púderezett filmszallagot. KA-
 MERA! INDUL! Közelkép mutatja majd gondterhelt arcát és kifejezéstelen
 szemét. Egy ideig bámul majd a kamerába, aztán elstutogja ama buta, elkop-
 tatott mondatot:

„Már nincs mit tenni.”

Ide erre a szaros helyre vonzom majd
 a KÉSZPÉNZT KÉSZPÉNZT KÉSZPÉNZT
 a történelmet a kultúrát a turistákat
 Erre a pontra, ahol most állok, emléktáblát helyeznek kőbe metszett felirat-
 tal:

Mona Lisa – természeti katasztrófa
 tornádó földrengés vulkánkitörés
 vért fogok köpni lávához hasonlatos
 talán sajnálom
 de nincs menekvés

A zászlócskák szelet csapnak. Egy nő, aki mintha lisztbe hengergette volna
 az arcát, előretolokodott az első sorba. Utoljára beszélget el az elméjével. Az
 elme veszít. Talán mégiscsak jó lenne, ha valaki végre megjavítaná az Isten
 kibaszott, nyikorgós székét.

tik-tak tik-tak
 tik-tak tik-tak
 az én bombám egy ideges féreg
 lassan kígyózik a hátgerincemen
 a fejem felé kúszik
 a nyakam körül tekereg és a hajam alatt
 bebújik a fülembé
 a féreg megkérdi:
 „Még mennyi?”
 Abbahagyom a számlálást.
 „Miért nem nézel az órádra?”
 Mindegy.
 „Inkább menekülj, míg van időd.”
 Nem félek.
 „Le fognak leplezni.”
 Nem vagyok gyanús.
 „Bombát hordasz!”
 És ártatlan arcot.
 „Mindenki furcsán néz rád.”
 Kicsoda?!
 „Nézz körül.”
 Nem. Nem hívhatom fel magamra a figyelmet.
 „Már úgyis észrevettek.”
 Nem tudsz zavarba hozni.
 „Segíteni akarok rajtad.”
 Hazudsz. Azt akarod, hogy lépjek vissza.
 „Nos?”
 Nincs menekvés.
 „Mindig ezt ismételted?”
 Így igaz.
 „És ha mégis van menekvés?”
 Nincsen.
 „Szeretnéd, ha lenne?”
 Már késő.
 „Talán mégsem robban fel?”
 De fel fog.
 „És ha mégsem?”
 Túlélném.
 „És a többiek is.”
 Világos.
 „Szeretnéd, ha így lenne?”
 ...
 „Csak kérdezem.”
 Hallom.
 „Szeretnéd túlélni?”
 Nem.
 „Ezt bemagoltad?”
 Hagyd abba.
 „Ki tanított meg rá?”
 Hallgass.
 „Kit védelmez?”
 Magamat.
 „Egy szavadat sem hiszem.”
 Nem is kell.
 „Hogy hívnak?”
 Mona Lisa.
 „Ne szarozz! Megint hazudsz.”
 Bizonyítsd be.
 „Tudom az igazi nevedet.”
 Mit érsz vele. Én elfelejtettem.
 „Megmondom.”
 Nem hallgatok rá.
 „Nem tudod, mit csinálsz.”

Tudom.
 „Nem vagy magadnál.”
 De igen.
 „Nem fizetődik ki.”
 Honnan tudod?
 „Semmit sem értesz.”
 Te nem értesz semmit.
 „Veled nem lehet beszélgetni.”
 Akkor fogd be végre.
 „Nyomtalanul el fogsz tűnni.”
 Már eltűntem.
 „Fölhagysz végre ezzel?!”
 NEM!
 NEM!

A bombám féreg a pánikban
 befészkelte magát a fülkagylómba és reszket a félelemtől
 a remegés átmeleg az államra, a kezemre, a térdemre
 a féreg lassan utat fúr a fülemben
 BUMM

KILYUKASZTOTTA A DOBHÁRTYÁMAT!

Váratlan zaj a jobb fülemben
 Átkozott féreg!
 A fülem mögött vékony patakban vér csorog
 a féreg bekúszik a repedt dobhártyán
 az agyam felé araszol
 már nem hallja a ketyegést
 csak a szívizom mély hangját
 dum-dum dum-dum dum-dum
 a féreg szétrág
 a féreg megijeszt
 a féreg háborgatja gépezetem rendszerét
 a féreg reális veszélyt jelent a projektumra nézve
 a féreg a gyanakvás hangja
 a féreg belső ellenség
 a féreg idegen hatalmak bérence
 nem akarom hallani
 megtiltom magamnak hogy hallgassam
 „Sweet Jane, sweet sweet Jane...”
 a féreg sikít:

„A te agyad kimosták kikefélétk legyalulták! A te agyad teli van tömve jelszavakkal és ki van húzva az áramból! Csupa jelszó, meg egy halom robbanóanyag! Belenéztlél valaha is? Félelmetesen néz ki: tompa, szürke, levegőtlen, és életjelet sem ad!”

Pontosan. Az én agyamból NINCS MENEKVÉS.

„Kapcsold be azt a kimosott áramfejlesztőt! Kapcsold be a tévét! Hangoítsd fel! Váltogasd a csatornákat! Tedd fel a szembogarad a szemed fehérjéire! Vágd el a huzalokat!
 MÁR CSAK ÖT PERCED VAN!!!!”

Elegendő a dicsőséghez.

„Szellőztess ki az agyadat. Nyiss ki minden ablakot! Lépj működésbe! Engedj ki! ÉN NEM AKAROK A LEVEGŐBE REPÜLNI!!!!”

Nincs menekvés, te áruló féreg.

A másik fénykép egy-két másodperccel a robbanás előtt készült. A kép középpontjában Gandhi látható fehér ingben. Bal tenyere egy befont hajú kislány fején pihen, aki versikével köszöntötte. Mintha át akarná ölelni a kislányt, akinek a fejcskője a férfi arca felé fordul. A hajfonatok végén fehér masni. A háttérben a tömeg meghatódva nézi a jelenetet. A rendőr a kép jobb sarkában szintén a hamarosan bekövetkező ölelés felé néz. Balról Dhanu lép a kép előterébe. Értékes gyöngyöt visz ajándékba. Látszik a tarkója, a zöld sál egy részlete és a hajába font finom, rózsaszín virágok csokrai. A fénykép nem árulja el az arckifejezését. Talán egy lépésnyire van a miniszterelnöktől meg a kislánytól, aki hiába várta az ölelést. Senki sem néz Dhanura. Mintha látathatatlanná volna. A túlélő tanúk szerint a robbanás előtt sikerült megérintenie Rajiv Gandhi karját. Ekkor végre bizonyára találkozott a tekintetük.

Az én rövid, csöndes női életem
 dübörgő halállal ér véget
 és kérdésekkel, melyekre sehogy sem tudtam válaszolni:
 Vajon ez az én öngyilkosságom hősi cselekedet?
 Vajon hősi cselekedetet rejt ez az öngyilkosság?
 Rákényszerítettek vagy elcsábítottak?
 Jól megtanultam a szerepem?
 Gyűlöllek én téged egyáltalán?
 Átfurakszom a tömegen és a zászlócskákon
 egyre közelebb vagyok hozzád
 áthatsz
 érezlek az orrcimpáimban
 nagy vagyok
 kőkemény, mint egy szfinx
 félig állat félig nő
 összeszűkült a pupillám
 mellem a mellső lábamra támasztottam
 ugrásra készen állok:
 súlyos testem alá szorítlak
 nyelvemet végighúzom arcomon
 karcolásokat hagyok rajtad
 be fogod inni forró nyálas leheletem
 süt?
 undorodsz?
 hasamban szétbomlik a megevett állatok húsa.

...
 Állj! Itt az ideje, hogy kérdéseket szegezzek neked.
 Első kérdés: AZT HISZED, HOGY TE JOBB VAGY NÁLAM?
 Második kérdés: AZT HISZED, HOGY SAJNÁLNAK MAJD?
 Harmadik kérdés: ELKÉSZÜLTÉL?

...
 Elébe ugrom
 látom a szemét
 nincs meglepve
 vár rám
 keményen megszorítom a karjaimmal
 ölelem ölelem
 a hasamból kigördül a bomba
 megkezdődött a szülés vergődik
 bocsáss meg
 bocsáss meg
 suttogom
 de nincs menekvés
 mindketten az aszfaltra zuhanunk
 ő keményen beleveri a fejét a talajba
 megnyugszik
 így maradunk fekvé
 elrejtettem az arcom az álla alá
 jó szaga van
 ajkam a nyakára tapad
 csókolom őt
 félek
 FÉREG, HOL VAGY, FÉREG...
 VÉGE

8.

Két fényképet tartok az asztalomon. Haribabu, a sriperumbudurai helyi fényképész felvételei, aki a többi áldozattal együtt szétrobbant Rajiv Gandhi meggyilkolásakor, 1991 tavaszán a választási kampányban. Az első fényképen Dhanu látszik a társával, Sivarasannal, akinek az volt a feladata, hogy utána járjon, ki lehet-e kerülni a rendőröket, hogy megközelíthessék a célpontot. Néhány ember áll körülöttük, akik feszülten várják a miniszterelnök érkezését. Dhanu ugyanabba az irányba tekint, mint a többiek. Narancssárga ruhában van, mindkét vállán olajzöld színű sál van átvetve. Gyöngyörű szantálfa-gyöngysort tart a kezében, amit kiváló embereknek szoktak ajándékba adni: krikett-játékosoknak, szerzeteseknek, minisztereknek, elnököknek. Bal csuklójukon mindketten karórákat viselnek. Két szinkronizált nő, akik nem keltenek feltűnést. Dhanu bombát rejteget a ruhája alatt.

a Kraus-projekt

A nagy testvér

KEHLMANN, Daniel
A világ fölmérése
Magvető, 2007

Hírnév
Regény kilenc
történetben
Magvető, 2009

E
Magvető, 2014

KRAUS, Karl
Az emberiség
végnapjai
(Tandori Dezső
ford.)
Európa, 1977

PETER KÜMMEL ■ *Karl Kraus könyörte-
len társadalom- és nyelvkritikájáról volt híres.
Nem tartanak tőle néha még így utólag vissza-
tekintve is? Nem tartanak attól, hogy írásművé-
szetük nem állná meg a helyét az ő kérlelhet-
len tekintete előtt?*

DANIEL KEHLMANN ■ De, nagyon is. Ha az
ember egyszer Karl Krausszal foglalkozott, önkén-
telenül felötlik benne: Rólam vajon mi volna a vé-
leménye? Aligha volna hízelgő. Az egyetlen ment-
ségünk az lehetne, hogy Kraust a regényírók nem
érdekeltek. Nem volt képes egy regényt végigol-
vasni. Idegenkedett minden narrációtól.

JONATHAN FRANZEN ■ Én olyan sok szöveget
összeírtam, ami nem minősül regénynek, hogy
nem tudnék kikerülni a látóteréből – mindenkép-
pen lehetséges céltáblája volnék. De nekem nin-
csenek olyan rémálmaim, amelyekben Karl Kraus
éppen engem aprít miszlikbe. Fiatalon még tartot-
tam volna az éles ítéletétől, de ugyanakkor von-
zódtam is hozzá, mint valakihez, aki sokkal erő-
sebb. Arra számítottam, hogy ha sikerül kellő szel-
lemi közelségbe kerülni hozzá, akkor nem talál-
nak el a világba kilődözött mérgezett nyilai.

PK ■ *Eszményi nagytestvérnek választotta ki
magának Karl Kraust?*

FRANZEN ■ Pontosan. Ez volt ő a számomra.
Hozzá voltam szokva az ilyesfajta kapcsolatokhoz.
Van két fivérem. De időközben magam is elég vas-
tag irhát növesztettem, amire szükségem is van
a kapott kritikákkal szemben. A nyilak tényleg
röpködnek.

PK ■ *Sokan úgy értelmezik Karl Kraus mások-
kal szembeni dühét, mint egyfajta átirányított
öngyűlöletet. Tényleg feltűnő, hogy sose mutatta
az önkritika, az önmagával szembeni kétely leg-
kisebb jelét sem.*

FRANZEN ■ Bizonyos mértékig a saját stílusá-
nak a foglya volt. Ezt a problémát részben én is re-
produkáltam a *Kraus Project* lábjegyzeteiben. Az
ő hatása alatt a saját megállapításaimat is kiélez-
tem a végsőig, a világot barátokra és ellenségekre
osztottam, jókra és rosszakra. Ettől a mondatok
jóval több erő és lendületet kaptak. Ez valami ká-
bulat, az embernek hiányozni kezd Kraus mérge.

PK ■ *Engem zavar az az attitűd, amivel lenézi
az embertársait mint lelketlen félbaltákat, volta-
képpen agybalottákat.*

KEHLMANN ■ De ez csak írók és újságírók
egy bizonyos osztályát érinti, rájuk vonatkozik.
Kraus ugyanakkor tele volt részvétellel a valóban
szenvedő emberek iránt. Például nem tudott osz-
tozni az első világháború kitérősekor általános
háborús lelkesedésben –, mert pontosan tudta,
micsoda mérhetetlen szenvedést hoz majd az

emberekre. Ő volt az egyetlen jelentős író, aki
ellenezte ezt a háborút.

FRANZEN ■ A zombi-nyelv ellen kelt ki. A zsur-
nalizmusban önmagát örökösén újratermelő frá-
zisok nyelve ellen viaskodott, amiben nem volt
semmi életszerűség, mégsem tudott kimúlni.

KEHLMANN ■ Nekem mindig nagyon tetszett
az a megkülönböztetés, amit Schiller tett a naiv és
a szentimentális költészetről írott értekezésében.
Ő azt mondja ugyanis, hogy van nevető és van
büntető szatíra. A nevető szatíra olyannak mutatja
a világot, amilyen tényleg, és kineveti. Míg a bü-
ntető szatíra fölháborodik a világ állapotán. Ez az
ítélet villámcsapása. Karl Kraus ennek a példája.

FRANZEN ■ Én csak részben értek ebben egyet
Schillerrel. Ha nem komédia, akkor valami más:
kritika.

Jóban lenni a közönséggel vagy fölébe emelkedni

PK ■ *Jonathan Franzen, Ön a modern iro-
dalmat két kategóriára osztja: egyrészt státusz-
regényekre, másrészt kontraktusos regényekre.
A „státusz-szerző” mindig a saját egyedülálló vol-
tát bizonygatja, nehezen értethető módon ír, és
távol tartja magát a közönségtől. A „kontraktu-
sos szerző” viszont szerződést köt az olvasóival,
be akarja invitálni őket a regényeibe, jó vendég-
látójuk akar lenni. Mi a helyzet etekintetben Karl
Krausnál? Egyrészt státusz-író volt, aki kódolva
írt és utolérhetetlen stilsztának tartotta magát,
másrészt jóban akart lenni az olvasóival, akik
ki voltak ébezve az írásaira.*

FRANZEN ■ Ez a felosztás nem tőlem származik,
hanem William Gaddistól, de én is alkalmazom.
Gaddis úgy találta, hogy a szerződés művész
és közönség között már nincs érvényben. Ez vezet
a művészeknek mint a tömegetől meg nem ér-
tett magányos zseniknek az istenítéséhez. Ez elég
veszélyes pozíció, mert ennek révén egy csomó
rossz irodalom is védhetővé válik. Kraust a nyelv
is elzárja az olvasóktól, ugyanakkor briliáns.
A szövegeivel azt akarta nyilvánvalóvá tenni, hogy
itt egy szellemileg utolérhetetlen szerző munkál-
kodik. És kinevelt magának egy saját publikumot,
amely értette az ő kódolt nyelvét.

PK ■ *Kraus azt mondja: „A legrosszabb, amit
az olvasóim rólam mondhatnak, hogy »én ismerem
Kraust«”. Miféle szerződés ez akkor?*

KEHLMANN ■ Megtöltötte magának a közle-
ledést a közönséghez. Egyszemélyes folyóirata,
a *Die Fackel* hátlapján ez állt: „Beküldött kéz-
iratot nem szívesen fogadunk”. Az, hogy tisztel-
ték, nem jelentette azt, hogy jogot formálhattak
volna arra, hogy akarjanak tőle valamit. Egyik

legimponálóbb mondata az *Apokalipszis* egyik
szövegében fordul elő, és így szól: „Öntelt vagyok.
Tudom, hogy sose jön el az én időm”.

PK ■ *Igaza volt ebben?*

KEHLMANN ■ Igaza volt. Az ő ideje nem jött el.
És nem is fog eljönni. Ebben igazi nagyság van. Ha
egy olyan világban, ahol mindenki azt várja, hogy
eljöjjön az ő ideje, valaki így nyilatkozik.

PK ■ *Sejtette vajon, miért nem jön el az ő
ideje? Nem becsülte alá vajon a nemzeti szocia-
listákat és az antiszemizmust?*

FRANZEN ■ Mindenesetre alábecsülte az anti-
szemitizmus erejét. Erről árulkodik legalább is ez
az aforizmája: „Amit az antiszemita sajtónál is job-
ban utálok, az a zsidó sajtó. Amit a zsidó sajtónál is
jobb utálok, az az antiszemita sajtó.” Ez valame-
lyest felelőtlen kijelentés. Egy olyan ember virtuóz,
de ugyanakkor üres játéka, aki egyik táborral sem
akar közösködni.

KEHLMANN ■ *A barmadik Walpurgisjé jelen-
tős, bár csak poszthumusz kiadott írásában igen
pontosan taglalja a barbárságba való fokozatos
átcsapást. Mást sem tett, mint figyelmesen olvas-
ta az újságokat a legkisebb helyi lapokig bezáró-
lag, és éppen ott lehet ennek az átbillenésnek az
apró mozzanatait felismerni. Mindenkinek, aki
ma azt mondja, hogy akkoriban nem lehetett
látni, hova fejlődik a fasizmus, ezt az írást kelle-
ne a kezébe nyomni.*

A repperek előfutára – mihez kezdene a web korában?

PK ■ *Krausnak van egy nagyon sajátos viszony-
a nyelvhez. Úgy beszél róla, mint egy szent-
ről, és az igazi szeretőről, akivel csak a valódi író
– tebát ő – nemz gyermekeket, miközben az összes
többi alantasabb szellem csak fajtalanokodik vele.
Jonathan Franzen, Ön azt írja ebben az összefü-
gésben, hogy Kraus a mai repperek előfutára, egy
olyan férfi, aki nagyra van a potenciájával.*

FRANZEN ■ Valóban olyannak látta a nyelvet,
mint egy nőt, és ezt a nőt akarta ő meghódítani.
Ez volt benne a repperszerű. Én tudom ezt a ladyt
inkább felpörgetni, mint a többiek – mert én ismerem
őt, én tudom, mi csalja ki belőle a magas cét.
KEHLMANN ■ Ilyeneket szó szerint is lehet ta-
lálni nála Rilke kapcsán, mert Rilke volt Kraus
számára kettős értelemben is a nagy rivális: mint
lírikus, de mint férfi is. Mindketten nagyon közel
álltak Sidonie Nádherná von Borutinhoz. Kraus
Rilkéhez írott leveleiben jól felismerhető ez a rep-
per-attitűd – Kraus a saját erőteljesebb férfisság-
ával kérkedik.

PK ■ *És vajon ma mihez kezdene, a world
wide web korában, ami minden egyes szellemi*

megnyilvánulást meghatároz és kontrollál, mindenütt a világon? Vajon basználná-e, vagy badakozna ellene?

KEHLMANN ■ Nem tudom. De sejtem, hogyan venné górcső alá a médiával folytatott küzdelem során. Kraus konokul egyetlen egyszerű kérdést tett fel, amiből az összes többi levezethető: Kié voltaképpen ez a médium? Ez a kérdés azóta is a döntő.

PK ■ *És ez a kérdés ma még inkább messzire vezet, mint az ő korában. Ezt a beszélgetést, amit most folytatunk, egy iphone-nal veszem fel.*

KEHLMANN ■ Igen, pontosan: Ki ennek a készülőnek a gyártója? Kié a software? Neki mik az érdekei? Ezek a kérdések mit sem veszítettek a jelentőségükből.

FRANZEN ■ Kraus az elemzései során a pénz útját figyelte. Az internet hívei azt hiszik, hogy bloggerként az ember a saját kiadója. Az ő lapja a *die Fackel* (a Fáklya) volt, egy kis folyóirat, amely dacolt a bécsi sajtóval. Független volt és megvesztegethetetlen. A kapitalizmus, a technika és a média mai összefonódása ezzel szemben azt a hitet adja el a kuncsaftjainak, a felhasználóknak, hogy ők lázadók, ha az interneten teszik közzé a társadalomkritikájukat. Így csinál a háló szellemi republikánusokat a fiatalokból.

PK ■ *Ezt fejtsd ki bővebben.*

FRANZEN ■ Már észre sem veszik azt a problémát, hogy a hatalom néhány ember és pár konzern kezében összpontosul. Ezt adottnak veszik. Ennek az adottságnak a keretein belül aztán élhetnek azzal a szimbolikus szabadsággal, hogy lázadónak érezhessék magukat, és prezentálják a saját „autentikusságukat”.

PK ■ *Kraus nyelvkritikus módszerét egy blogger stílusához hasonlította.*

FRANZEN ■ Azt hiszem, Kraus ma valódi dilemmával találta magát szemben. Egyrészt pontosan átlátja ezt a médiumot, másrészt ezt a neten folytatott diskurzust mintha éppen neki találták volna ki. Olyanok voltak a szövegei, mint a mai bloggereké, épp csak a hiperlinkek hiányoztak. Valószínűleg napi 26 órát töltene a hálón megfelelő anyagot keresve, szövegeket pásztázva.

KEHLMANN ■ Ennél, hogy ma mit csinálna, érdekesebbnek találok azt a kérdést, hogy mit lehet tőle tanulni. Az a kérdés, hogy „Kié egy médium és milyen érdekeket szolgál?” ma az életünk sokkal több területét érinti, mint Kraus korában – a kommunikáció minden aktusát, minden vásárlást, minden telefonhívást.

PK ■ *Mikor Hitler hatalomra jutott, Kraus azt mondta, ebből nincs bozzádfűznivalója. Ez persze nem igaz, mert végtelenül sok bozzádfűznivalója volt. Csak azt akarta mondani, hogy itt már nem segít a szellem fegyvertára.*

FRANZEN ■ Nem látta értelmét, hogy a fasisztákon élcelődjön. Ezzel az ellenféllel szemben a szatíra eszközeivel már nem lehetett felvenni a harcot. De amíg még civilizált struktúrák között vagyunk, lehet élcelődni. Szerintem Krausnak éppen elég hozzáfűznivalója akadna a mi világunkhoz. Mellékesen jegyzem meg: aki ma az internetet nyilvánosan problematizálja, annak jól fel kell vértéznie magát. A háló tele

van durva kirohanásokkal, kommentekel velem kapcsolatban – idiótának és kőkorszaki trogloditának titulálnak.

PK ■ *A Kraus-projektjében személyesen is bírálta írótságát, Salman Rushdiét, amiért olyan naivan lelkesedik a Twitterért.*

FRANZEN ■ Amire azt twittelte vissza, hogy Franzen jobban tenné, ha kijönne az elefántcsonttornyából. Mivel én magam nem vagyok a Twitteren, nem olvastam, de azért eljutott hozzám a híre. Ez után a kis összetűzésünk után először tegnap futottam össze Salmannal véletlenül. Nagyon barátságos volt.

KEHLMANN ■ Elefántcsonttoronyról beszélt? De hát ez nem sértés!

FRANZEN ■ De. Amerikában abszolút sértés számba megy, azt jelenti, hogy elitistának nevez.

A lényeg a lábjegyzetekben

PK ■ *Jonathan Franzen, a Kraus Project java-részt lábjegyzetektől áll. Ezekben a megjegyzésekben, amelyek voltaképpen a lényegét adják, nemcsak Kraus szövegeit kommentálja. Némi önéletrást is tartalmaz: benne van a művész arcképe ifjú krausianus korából. Volt már rá példa, hogy egy irodalmi műben a lábjegyzetek tartalmazzák a lényegét: Vladimir Nabokov Gyér világ című regényében.*

FRANZEN ■ Mindig szerettem volna valami Gyér világ-szerűt írni. Egyébként megtartóztatom magam írás közben a lábjegyzetektől. Kraushoz viszont illett ez a forma. Egész műve lábjegyzetként alakult, más szövegekhez fűzött kommentárként. Ebben a Kraus-könyvben próbálok magam is egy kicsit Kraust játszani. Az ő szemével nézem a Google, a Facebook és a Twitter korát. Eközben feltűnt nekem valami hihetetlen: Sok minden abból, amit Kraus ír, még találobb a mi korunkra, mint az övére.

PK ■ *És az ő bírálata „telibe talált” tiszta erőből. Végtelenül sok ellenséget szerzett magának. A műve olyan, mint egy olyan ember életmegnyilvánulása, aki nem ismeri a félelmet, annyira dübös.*

KEHLMANN ■ Hogy ismerte-e a félelmet? Nem tudom, hogy félt-e a haláltól. De bizonyosan tudta, hogy mi várt volna rá, ha még megéri a náci uralmat. Hogy úgy mondjam, még idejében meghalt. Egy voltaképpen elég civilizált világban élt. Ugyanabba a kávéházba járt, mint azok az emberek, akiket olyan rettenően támadott –, és akkor azok legfeljebb visszahúzódtak a kávéház egy másik szárnyába, hogy kitérjenek az útból.

FRANZEN ■ Ennyire civilizáltan azért mégsem folyt a dolog, mert sorozatosan perelt be embereket. Számomra ez a legsötétebb aspektus Krausnál. A családi vagyonnak köszönhetően őt nem fenyegette létbizonytalanság. Ha szegény lett volna, ütősebb lett volna az újságírók korrumpálhatóságára vonatkozó kritikája. Ő megengedhette magának, hogy ne korrumpálódjon. Úgy támadhatott, ahogy csak jólesett. És ha mások túlságosan megtámadták őt, a bíróság elé citálta őket – és ez már nem szép dolog.

KEHLMANN ■ De ennek megvolt a hagyománya. Már Voltaire is azt mondta: ahhoz, hogy valaki olyan szabad legyen, mint én, nagyon öregnek

és nagyon gazdagnak is kell lenni. És Kraus néhány perrel valóban példát statuált.

PK ■ *Úgyszólván átöblítette a jogrendszert egy megtisztító, példaértékű mintaperrel?*

FRANZEN ■ Nos, te Bécsből jössz, te megengedőbb vagy az anyagi kiváltságokat élvező emberek iránt. Nálam ez egy kicsit másképp fest, mert én az amerikai Középnagyutáról jövök. De igazad van: hiányoznak az olyan emberek, akikben megvolna Karl Kraus következetessége. Nekem az idegeimre megy a fiatal amerikai írók jólneveltsége. Úgy értem, kiből lesz ma író? Jó családból való gyerekek, akiknek apuci kifizeti a brooklyni költőiskolát. Az ilyenek könnyebben vállalhatnának némi kockázatot – ahogyan Kraus is megtehetette. De ezek rettenően félnek. Feltehetőleg az internet-trolloktól, akiknek végtelen tér és idő áll a támadásaikhoz rendelkezésre.

PK ■ *Mit csináltak ezek a trollok, amikor még nem volt internet?*

FRANZEN ■ Ehhez kicsit vissza kell nyúlnom a múltba. Az internetet privilegizált fehér srácok álmodták meg. Közülük sokan voltak hippik a 60-as, 70-es években, akiknek nem sikerült megteremtteni egy utópikus világot. Ezért aztán azt mondták, másodszor már a technika segítségével fogjuk ezt megpróbálni. Ezzel már sikerül majd megmenteniük a világbékét.

És amíg csak párezer kiváltságos fehér főszereplő részesült az internetben, ez működött is csodásan. De aztán a háló egyre nagyobb és nagyobb lett –, és kiderült, hogy nem biztonságos. Hogy totálisan kontrollál mindannyiunkat. És alantas ösztönöket ébreszt. A trollok a net huligánjai.

KEHLMANN ■ Van egy dolog, amit nem volna szabad Kraustól átvennünk, hogy feketén-fehéren jókra és rosszakra osztja a világot. Egy troll nem a megtestesült gonosz. Mi magunk vagyunk a trollok. Legalábbis mindannyiunkban megvan erre a lehetőség. Az ember nyitott rendszer. Ha lehetősége kínálkozik rá, hogy névtelenül élje ki az agresszióit, akkor ezt megteszi, és ettől csak egyre agresszívabbá válik. Ennek a kísértésnek ellenállni önkormányzott igényel.

PK ■ *A internet tehát nem a gonosz műve?*

KEHLMANN ■ A média rendszerében nincsenek összeesküvések. Az túl szimpla volna. Karl Kraus Bécsben sem volt az olyan direkt, hogy egyszerűen a laptulajdonosok diktálták volna a szerkesztőknek, hogy mit írjanak. Hanem, ha hihetünk Krausnak, így volt: A szerkesztők azt írják, amit szerintük a laptulajdonosok akarnak, azok ezt elolvassák – és el is hiszik. Ez egy öngerjesztő rendszer. Persze ma is így van. A Facebook tulajdonosa, Mark Zuckerberg iszonyú sok pénzt ad ki arra, hogy valamiféle ember-és világfelfogást propagáljon – és ezt aztán ő is elhiszi.

PK ■ *A Kraus Project arról szól, hogy Ön, Sir Jonathan Franzen hogyan sajátítja el Karl Krausnak ezt a szellemi eszköztárát. Ez ugyanakkor állapotfelvevél a német kultúrához való viszonyáról is.*

FRANZEN ■ Már a „Dichtung” szó is elmond mindent. A gondolatokat és a dolgokat belesűríteli az írásba – ez lett számomra az irodalom definíciója.

(DIE ZEIT N° 49/2014)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

Lettre-arc+kép

Bigyók és izék – Fischer Judit munkáiról

Fischer Judit akkor már elég fáradt volt és talán álmos is. A férfiak persze megint világproblémákról társalogtak. „Nem veszik-e át a hatalmat a robotok, gépek az emberek felett?” stb. Persze a konyhában ültek, mint mindig. Ráadásul nem volt befűtve.

Mozaikszerűen, halkán, mégis kissé tolakodóan újból és újból eszébe jutott délután festett képe.

– Tök jó lett így. Szuper, hogy eszembe jutott. – gondolta. A férfiakat nézve úgy érezte, hogy végülis OKÉ minden, hadd beszélgessenek.

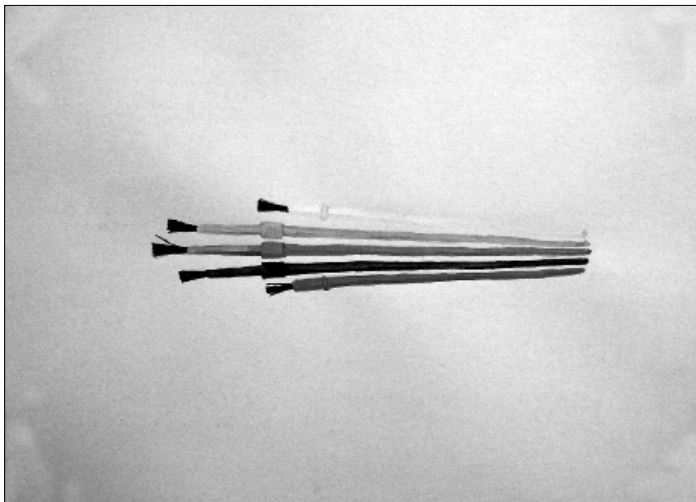
Fischer Judit vízfestéssel fest!

Ez minimum két szempontból is problematikus manapság:

1. a digitalizáció mostani korszakában sajnos általánosan eleve mosolyt keltő és kérdéses minden manuális tevékenység, :-)

2. az európai, főleg a magyar közízlés az akvarellfestészetet messze az olajfestészet mögé rendeli következetesen, évszázadok óta.

Jól kifejeződik mindez pl. a műkereskedelelem tarifáiban – az akvarell festmények és minden papíralapú mű ára jóval alacsonyabb, mint a hagyományosan vászonra festett olajfestményeké, és kifejeződik ez a vizuális művészetek felé forduló, egyébként is csekély közfigyelem irányultságában is.

Nyilvánvaló, hogy mindezeket tudva és átérezve, eleve megnövekedett bennem az érdeklődés a művésznő alkotásai iránt.

A vízfestményt ellentétben az olajfestménnyel, nem, vagy nagyon kevésé lehet javítani. Egy digitális képet gyakorlatilag nem lehet elrontani, illetve biztonsági mentések után végtelenszer lehet újra javítani. Egy olajképet vagy részeit át lehet festeni. Vízfetéskor viszont nagyon ésszerű kell lenni, nyugodtan, türelmesen koncentrálni kell, minden mozdulatnak, a száradási időnek, a papír anyagának stb. hatalmas jelentősége van. A vízfestményt nem lehet javítani. Számomra már ez az „ősies” figyelem is nagyon vonzó volt Fischer Judit munkásságában. Művei kis méretére szintén felhívnam a figyelmet. A méretezés nyilván összefügg az említett technikával, de eredhet Fischer világszemléletéből, érdeklődésének irányából is. Őt nem is annyira a részletek, mint inkább a kis dolgok, a látszólag érdektelen dolgok érdeklik. Olyasmi, amivel én vagy többen nem foglalkoznánk szívesen, lehet, hogy nem is nagyon vesszük észre ezeket a mellékes kellékeinket, vagy nem akarjuk észrevenni. Nekem pl. nem jutna eszembe megfesteni egy üres papírzacskót, vagy néhány szál ropit. Ha az arcom előtt vannak is ezek a dolgok, tárgyak, akkor sem veszem észre őket, tudatosan vagy tudat alatt sajnállok rájuk figyelni, nekik időt szentelni. Egyszerűen nem látom őket, nem veszek tudomást róluk. De ha jól meggondolom, a minket közvetlenül körülvevő világ jó része, sőt a túlnyomó része ilyesmi tárgyakkal áll össze. Akkor honnan ez az evidensnek tűnő elhessegetés részemről (részünkről)? Ez a fiatal művésznő

konokul, újra és újra visszatér ezekhez a mellékes dolgokhoz. Furcsa módon József Attila néhány verssora jutott eszembe. Az *Elégiában* megjelenített vaslábás, amiben sárga fű virít, vagy az elfolyó, eltérébélyesedő, csápjait kinyújtó „szappanosvíz”, vagy a könnycsepp, amiből egy hangya ivott a *Bánat* című versében. De Judit, szemben a költővel, nem von le semmi következtetést az általa ábrázolt dolgokból, nem minősíti őket, nem helyezi összefüggésbe, egyszerűen csak „szárazan” megfesti. Tárgyainak soha sincs háttere, az objektumok körül mindig meghagyja a papír klinikai fehérségét.

Szinte enciklopédiát hozott már létre ezekből a „simán elmennék mellette” jellegű dolgokból, erről pedig dr. Csapody Vera szintén szeretettel megfestett növénykéi, virágai jutnak eszembe. (Jávorka Sándor – Csapody Vera: Erdőmező virágai. A magyar flóra színes kis atlasza. Bp., 1950.) Vera néni akvarelljeivel szemben – ahol evidens a téma, a technika – Judit képei pont azért érdekesek számomra, mert teljesen önhatalmú a témaválasztása, a festéstechnikája, minden. „Légbőlkapott”. De vajon nem az én, a magamfajta lény értékítélete, preferenciái légbőlkapottak-e? Hiszen, ahogy mondtam is, valóban döntően ezek a tárgyak, ilyen kisszerű dolgok vesznek körül mindannyiunkat mindig. Akkor miért ne lehetnének műalkotás tárgyai? Miért ne fordulhatna

feléjük a közfigyelem ezerrel? Tartózkodó, feltérképező „rovargyűjtemény” Fischer Judit művészete. A bigyók, az izék művészete. Tőlem csendesesen csak annyit kérdez ez a művészet, hogy miért csak ennyi az életünk?

Az előzőekben elmondottakból magától értetődően következik, hogy Fischer Judit hangsúlyosan foglalkozik körplasztikával is. Természetesen gyurmából készít térformákat. Megmintázta többek között kicsinyek és felnőttek örök kedvencét, feledhetetlen nyarak mámorító fagyaltját, vagy a mindannyiunk körében közkedvelt kultikus tárgyat, a: mosogatószivacsot. Mindezek persze színes és mesterien megformált gyurma-kompozíciók a művésznő szokásos méretezésében. Az ilyesmi tárgyakkal az örökkévalóságba helyezéssel korunk fiatal mestere ismét megtanított bennünket látni és talán kicsit figyelni is. Esetleg valamikor végre kiegyezhetnénk minden tárgyunkkal, ételünkkel, amik valószínűleg mind, mind legbensőnk részei?

– Holnap csinálok egy pici robotot gyurmából, végülis az is tárgy. Hadd lázadjon, ha akar – gondolta magában, mintegy félálomban, a fiatal alkotó művész. . .

Fekete Balázs

Karpathia

A Korványiak kastélyát megtámadó erdőlakók közül a kúriát egyedül Vlad ismerte belülről. Régi, de eleven és pontos emlékei voltak róla. A többiek az első és legfontosabb cél teljesítése, a kapu bevétele után nemigen tudták, merre tovább. Noha a parancs egyszerű volt: elpusztítani és lerombolni mindent, amilyen gyorsan csak lehet. Szét is széledtek hát két-háromfős csoportokban, hogy felverjék a vadat, és mielőtt felgyújtanának mindent, átkutassák az épületeket. Az első roham könnyen szerzett sikerén felbuzdulva, többen – vezetőik intelmei ellenére – mégis jócskán elidőztek azzal, hogy zsákokba szedegessék Korványi földbirtokos értékes tárgyait.

Az egyik négyfős csoport pontosabb utasításokat kapott: a kaput kellett őrizniük, hogy megállítsanak mindenkit, aki szökni próbálna, és biztosítsák társaik számára a menekülési útvonalat. Ketten lent maradtak a bejáratnál, a másik kettő felment a szomszédos lépcsőn, hogy átkutassa az őrtornyot. A támadás kezdetekor Lánffy felesége épp otthon volt, és jó darabig dermedten hallgatta az előszobája alatt zajló csata kiáltásait és zaját. Aztán egyszer csak lépéseket hallott a lépcső felől, mire riadtan körbepillantott: hirtelen megértette, hogy csapdába került. Az erdőlakók sietősen haladtak helyiségről helyiségre, nem sok minden akadt az útjukba. Amikor a legfiatalabb benyitott a következő ajtón, már nem volt olyan óvatos, mint eleinte, amit Lánffy felesége ügyesen kihasznál: lecsapott rá egy piszkavassal, fentről lefelé, mint ha baltával sújtott volna egy fahasábra. Az illetéktelen behatoló ösztönösen kitért az ütés elől, így a kemény vasrúd nem törte be a fejét, csak a vállát találta el. A belenyilalló fájdalomtól a férfi arra következtetett, hogy a jobb kulcsontja eltört, s azon nyomban kiejtette a kardot erőtlenségéből. Ha hasra vágódott volna a földön, épp elég ideje lett volna, hogy másik kezével a fegyvere után nyúljon, de miközben balját odakapta sérült vállához, épp csak térdre borult. Szinte kínálkozott az alkalom egy második csapáshoz. De amikor Lánffy felesége újból lesújtani készült a piszkavassal, egy másik erdőlakó közvetlen közelről egyetlen lövéssel leterítette az asszonyt, majd felsegítette a társát. A sebesült a fájdalomtól és szégyenében csak ennyit tudott kinyögni: „A nemjóját! Ez aztán jól ellátta a bajomat! Még jó, hogy itt voltál...” A másik a vértől és az adrenalinról megrészegülve felnevetett: „De a kobakodat elvettette! Kész szerencse, hogy nem volt kardja, különben ez a dög még kettéhasított volna!” Miután kicsit kifújta magát, még annyit mondott: „Gyerünk, szedd össze magad! Eredj innen, és hagyj minket dolgozni!”

De nem ez volt az egyetlen kellemetlen meglepetés, amely az erdőlakókra várt a kastély előkelő termeinek útvesztőjében. Az új földesúr, Korványi megérkezése óta a szolgálók folyamatos rettegésben éltek, így néhány pillanat leforgása alatt felfogták, mi is történik körülöttük: valóra vált a rémálom, amelyet nemcsak nappal, de számtalan átvirrasztott éjszakán annyiszor elképzelték, amelyre kimondva-kimondatlanul számítottak. A kastély lakói a lövések és az áldozatok halálhőrgése nélkül is azonnal megértették volna, hogy ellenfeleik nem egyszerűen azzal a céllal foglalták el az épületet, hogy őket foglyul ejtsék: a támadók módszeresen legyilkoltak mindenkit, akik csak értek. A meglepetés okozta első rémületet így hamar felváltotta náluk a túlélési ösztön és az összefogás érzése, amely valahogy úgy nyilvánult meg, mint mikor valamely ragadozó támadásakor a menekülő halak rajba verődnek. Próbáltak menekülni, elrejtőzni, eltorlaszolták magukat. Hiába érezték a veszélyüket, a löfegyverek fenyegető közelsége nem állította meg őket. Az erdőlakók pedig tüzeltek, hogy megakadályozzák szökésüket vagy véget vessenek reménytelen ellenállásuknak. A támadók többségének hamarosan elfogyott a türelme, és ahelyett hogy minden egyes lövés után újratöltötte volna a fegyverét, inkább rávetette magát az áldozatokra, és teremről teremre előrenyomulva törrel, karddal vagy baltával kaszabolta őket. Amikor egy-egy olyan helyiségbe értek, amelyet társaik már vérrel áztattak, feldúltak vagy felégettek, visszafordultak.

Máskor sietve bezárt, székekkel vagy asztallal sebtében eltorlaszolt ajtók állták útjukat. S ha a csapatok összetalálkoztak, zavaros figyelmeztetéseket és bátorító szavakat kiáltottak egymásnak. Eluralkodott a káosz, és úgy tűnt, az öldöklés hevében az erdőlakók már-már elfelejtették, miért is jöttek. Az elsőként felgyújtott istállókból és szénapadlásokból felszálló sárgás füst lassan szétterjedt a diófákkal beültetett udvarban, mintha húzódozva bár, de el akarta volna fedni a világ szeme elől a lenti borzalmakat.

A néhány még küzdőképes *granicsár*, aki a kapuban meglepett szerencsétleneken kívül a kastélyban maradt, a fekete kastélyban lévő szálláshelyen gyülekezett. Arra képezték ki őket, hogy ha visszavonulásra kényszerülnének, közösen védekezzenek. Az ellentámadáshoz és a háznép védelmezéséhez nem voltak elegendőek. Időnként tüzeltek az erdőlakókra, akik a diófák árnyékában keresztül-kasul rohagáltak az udvaron, de a dús nyári lombok erősen korlátozták látóterüket. Elszórtan visszhangzó puskalövéseik így nem vonzották azonnal oda a támadókat, akiknek többsége azzal volt elfoglalva, hogy könnyű prédára lessen a fehér kastélyban. A *granicsárok* hangos kiáltásokkal szólógtatták a betegszobában rekedt társaikat és hallótávolságon belül mindenkit, hogy húzódjanak be a fekete kastélyba.

Rajenski doktor az elsők között csatlakozott hozzájuk. A betegszoba ablakából vette észre a felfegyverzett *granicsárokat* a fekete kastély résnyire nyitott kapujában. És amint meghallotta figyelmeztető hívásukat, úgy döntött, kihasználja a felkínált védelmet. Rajenski élni akart, hogy még sokáig gyógyíthasson. Tudomást sem vett a sebesültek aggódó kiáltásairól, sem azok hasztalan erőfeszítéseiről, akik megpróbáltak felkelni a betegágyból, hogy vele tartsanak. Szó nélkül kirohant a folyosóra, el Lánffy, a fia, Lajos, Hobor Ferenc és Aranka előtt, akik az ablakból kémlelték az udvarban zajló eseményeket. Viharos távozására mindenki másképp reagált: Aranka felsikoltott, de nem volt erő a lábában, hogy utána eredjen. Lánffy karjánál fogva megragadta fiát, és Rajenski nyomában a lépcsőhöz vonszolta. Hobor Ferenc elkezdte kiterelni a sebesülteket a betegszobából, de amint meglátta, hogy Aranka összeesik, csapat-papot otthagytott, és az asszony segítségére sietett, aki nagy ijedségében kétségbeesetten vergődött a karjaiban.

Az erdőlakók könnyedén végeztek a menekülő férfiakkal és nőkkel, akár csak azokkal a gyerekekkel, akiket a félelemtől bénultan találtak valamilyen szánalmas rejtékhely mélyén. A konyhák megszerzéséért vívott harcban azonban nagyobb veszteségeik voltak, mint a kapu bevételekor.

HAJÓS KATALIN FORDÍTÁSA

Vasárnapok

Akkoriban a férfiak vasárnap délelőtt mosták le a kocsikat, az utcára kihúzott slaugokból erőltlenül csordogált a vízsugár, felmosószeres vödörök, és zergebőr a csillogásért, majd végül bekapcsolták a motort és beültek a kocsiba, hogy letekert ablakok mellett, Fernando Farinha régi fadóit, Rui de Mascarenhas elfelejtett dalait hallgassák, míg a nap és a szél meg nem szárítja a járművet. Amikor ez megtörtént, kikapcsolták a motort, letakarták a kocsit szürke vitorlavászonnal, amire rá volt festve az autó rendszáma, és hazamentek, hogy begyűjtsák a kerti tűzhelyet egy üveg petróleummal és egy zsák faszénnel.

Mások meg ilyenkor keltek, kiültek a verandára lustálkodni, meztelen felsőtesttel, bedagadt arccal, a maximumra hangosított hifi-berendezések Roberto Carlos hangjával terítették be az egész lakótelepet fülsüketítő módon. Én leszek a dalod, Én leszek a hangod, Dörzsöljél a szádhoz, Én leszek a rúzsod, pár épülettel arrébb a metálos testvérek erre az Iron Maiden pokoli zajával ripoztoltak, és ez így ment egészen addig, amíg egy park melletti lakás harmadik emeletéről valaki ki nem mozdította a holtpontról a versenyt, és végighallgathattuk a portugál Cantinflas teljes, egy órás előadását, az ordenáré viccekkel és a börtönökben használatos káromkodásokkal. A focizó srácok csak nevettek, a Jehova Tanúi házaspárok, akik térítő szándékkal barangoltak be az egész lakótelepet, felháborodtak, de nem szóltak semmit, néhányan pedig véres reakciókra ragadtatták magukat az akusztikus diktatúra ellenében:

„Kapcsold ki, te disznó!”

A szorgalmasabbak hazaértek a telekről, ahol a reggelt locsolással, fák oltásával, vagy kapálással töltötték, vagy a marmonkannákból improvizált kutakat javították és a heti maradékkal etették az állatokat. Ebéd után a férfiak a lakótelepről – építőmunkások, vagy buszsofőrök a lisszaboni közlekedési vállalatnál, boltosok, vagy munkanélküliek, nyugdíjasok az unokáikkal, vagy özvegyek fekete szalaggal a kabátjukon – az idősek otthonában kávéztak, vagy ha meccs volt a Barracãoban, nézték a játékot a pályán, közben pedig az első osztályú bajnokság meccseinek összefoglalóit hallgatták. Sört ittak, húsos szendvicset, töpörtyűs kenyeret, sós lében pácolt farkasbabot, csípős szósszal zúzátt és főtt tojástartek. Ha véget ért a meccs, visszamentek az öregekhez, és egykedvű dominó-, vagy kártyapartikba merültek. A bánatosabbak csak nézték a többieket, ahogy játszanak, és szigorú gondossággal jegyezték fel a pontokat, mintha könyvelők lennének egy irodában. Hazafelé menet az utcai lámpák fényében csak egy kisfiú dobált köveket a parkban a csúszdára, és egyedül játszott az üveggolyókkal, elszívtak egy utolsó Kentuckyt, vagy egy Português lájtot, a földre köptek, és a cipőjük orrával nyomták el a csikket és kaparták el a köpetet. Szerényen ették a vacsorát, a maradék babos főtt húst, vagy az ebédre készített sült karajt, fél üveg Teobarral kísérték, gyomorerősítőnek pedig ittak rá egy pohár házi pálinkát, amit a falujukból hoztak, amikor a legutóbb hazalátogattak. Ezzel a meleggel a gyomrukban aludtak el, az alkohol, az élet és a vasárnapok savanyú érzésével.

URBÁN BÁLINT FORDÍTÁSA

R39-es társasház

Látják ott azt a bölcst a konyha kellős közepén? Pár másodperce abbahagyta a ringást. De egy újabb szállókés mindjárt belekap a függönybe.

Látták?

És hallják ezt a papucsklappogást? Egy nő lép be a konyhába. Odamegy a tűzhelyhez, a legkisebbre veszi a gázt, szorosan összehúzza magán a köntöst és odanéz a bölcsőre.

– Na, na, na, nem kell sírni – mondja – várj egy picit.

A nyeles kiöntőben forr a víz, a cumisüveg langyosan úszik benne. A nő leönti a forró vizet a mosogatóba, a felszálló gőzoszlop elhomályosítja az üvegpalcokat. Aztán jó erősen rátekeri a cumisüvegre a tetejét, pár cseppet a csuklójára önt, odamegy a bölcsőhöz.

– Már itt is vagyok.

Hallgassák csak, milyen ideges szél fúj. Mielőtt megcumiztatná a kicsit, a nő az ablakhoz megy, pár pillanatig csak áll, a háztömb sarkát bámulja, ahol az út elindul felfelé, elkanyarodik, majd elvész a nyugati végeken. Néhány kocsi sorakozott fel a lámpánál. Túl messze vannak ahhoz, hogy Marina le tudja olvasni a rendszámukat, de ettől függetlenül lefogadná, hogy külföldiek. Az összekarcolt karosszériákból következett erre meg abból, hogy a kipufogójuk ferdén lóg a hátsó lökhárító alatt. Kis híján a földet súrolja.

A nőt, mint mondtuk, Marinának hívják, de ennek most nem sok jelentősége van.

Leengedi a rolót, majd lábával odébbtolja a bölcst az ablaktól.

– Hát itt mi történik?

Ajjaj: a cumisüveg lecsúszott a kicsi hasán, a cumiból meleg tejcseppek hullanak és foltta terebélyesednek a pamutelőkén.

– Hát nem vagy éhes? Még egy cseppecskét sem?

Ekkor a másik szobában megszólal a telefon. Marina leteszi a cumisüveget a konyhapultra, és szalad a nappaliba.

– Halló!

A vezeték a melléhez ütődik, a köntös öve kioldódik.

– De hát hétfőben egyeztünk meg... – Marina szétnyitja magán a köntöst és aggodó pillantásokkal méregeti a köldöke körüli bőrfelületet. – A kisívesel vagyok itthon, Gianni, hiszen tudod...

Hallgassák csak, a lépcsőházból ismerős zajok hallatszanak: csukódik a liftajtó, cipőtalp kopogása a szabálytalan kockaköveken...

– Nem lehet kiszámítani az ilyesmit, tényleg szükségem van...

...kulcsörgés a biztonsági ajtó előtt, kattán a zár, az acélcilinderek a helyükre kerülnek.

„Sarah ma korán hazajött a munkából”, gondolja Marina.

– Jó, figyelj – folytatja, kezét a homlokán tartva –, legyen úgy, hogy ezt a mai napot levonod a fizetésemből, oké? Igen... hétfőn... igen... rendben, Gianni, és kösz.

A telefon után Marina kiejti kezéből a kagylót, és ezzel nagyobb zajt csap, mint szeretett volna, aggódik, hogy megijesztette a kicsit. De a konyha felől csak a szél füttyülése hallatszik. Mint mindig, most is elfelejtette becsukni az ablakot.

Köntöse övének végei a földet súrolják, nem húzza magán össze. „Ha van valami jó ebben az egészben – gondolja –, az az, hogy az ember szabadon mászkálhat meztelenül a lakásban, anélkül hogy bárki is megalázó megjegyzéseket tenne rá.”

Most nézzék meg jól Marinát: hirtelen elfogta az eufória. A következő pillanatokban kibújik a köntösből és összegyűrve a díványra hajítja. Most talpig meztelen, a hálószobában megy a tévé, a hangfalakból vidám countryzene szól. Maria táncra perdül, de az első nagyobb ugrásnál eszébe jut, hogy két tejtől duzzadó, baromaira fájó melle is van.

Ismét a fürdőszobában. A tükör alatti fiókból kivesz egy sötét üvegcsét. Bal tenyerébe gurít belőle két tablettát. Amikor visszatolja a fiókot és fölneéz, a tablettákat tartó keze megáll a levegőben. Egy enyhén görnyedt, túlsúlyos nőt lát maga előtt. Kócos haja reménytelenül tapad a tarkójára. Az egykor dús, Raquel Welchéhez hasonló melle most két duzzadt, csüngő zacskó. Mellbimbói előre szegeződnek, mint fegyverek a barikádon, Marina megsimogatja az egyiket, a fájdalom tűzvészként terjed szét. Hasa kész borzalom, hájlebenyek hajlanak egymásra, mintha azt akarnák elkerülni, hogy arra a sűrű, fekete bozóttra zuhanjanak, amelybe – emlékszik Marina – Carlo imádtá beleférni az orrát. Nézzék a lábait, nézzék, milyen dagadtak, befelé görbülnek, olyanok, mint egy fordított ipszilon, nézzék csak meg jobban, ott, azokon a helyeken, ahol rávetül

a neonfény, visszeres seprűvének tűnnek elő. És annak az arcnak, amelyen pár éve még csodálók csüggttek, most fáradt mása néz vissza a tükörből.

Nem fordítja el a tekintetét, Marina kitátja öregasszony-száját és bedobja a tablettákat. Látják, ahogy felig lehunyja a szemét? Mária kicsit jobban érzi magát.

Ez a ki-becsapódó konyhaablak zaja. Marina kijön a fürdőszobából, magára kapja a köntöst és szalad becsukni az ablakot. A redőny résein át még egy utolsó pillantást vet az utcára. Látják? Két szinttel lejjebb a főkapu lassú, automatikus mozgással csukódik. Egy nő tipeg lefelé a lépcsőn, táskája minden egyes lépésnél kerek, tökéletes fenekéhez ütődik. A fiatal nőt és sárga vastag pulóverét elnyeli egy Ford Fiesta utastere, felberreg a motor, és az autó hirtelen kikanyarodik az útra. Túl hirtelen. Egy óriási Audi érkezik, repesztve közeledik az út vége felől, és egy centi híján majdnem elsodorja a Fiesta egész bal oldalát, a benne ülő nővel együtt. Az kidugja egyik kezét, elnézést kér, majd újra indít.

– Hülye liba – suttoja Marina, és végre kirekeszti a szobából a szelet. – Egyszer még kiskanállal szednek össze.

A bölcso. Megint úgy ring, hogy majdnem fölborul. A kicsi nem sír. Ekkor Marina ránéz az órájára: háromnegyed tíz.

– Lássuk csak, megjött-e már az étvágyad – mondja, és elveszi a konyhapultról a cumisüveget.

Pár pillanat múlva Marina visszaül a bölcso melletti székre, a cumit óvatosan bedugja a kicsi ajkai közé, és ma is lehuny szemmel várja, hogy feje teljesen kiürüljön.

LUKÁCSI MARGIT FORDÍTÁSA

ALEXANDROSZ ADAMIDISZ

Teljesség és önellátás

1
Néhány hónap múltán megint beköszöntött a nyár, egyre elviselhetlenebb lett. A környezeti problémák az idő múlásával csak fokozódtak. Ciprus sorsdöntő változáson ment keresztül. Minden tekintetben! Az emberek mámoros örömmel rohantak az üzletbe új fürdőruhát vásárolni, hogy élvezhessék a nyári strandolást a tengernél. A nappalok tényleg melegek voltak, és ha nem lett volna az a néhány felhős nap, akkor joggal mondhattuk volna, hogy idő előtt érkezett a nyár. A szél valóságos homokfelleget sodort maga után Egyiptomból. Mindenhová jutott belőle, főleg az emberek légzőszerveibe. A fulladásos halálozások száma drasztikusan nőtt ebben az időszakban. Zsúfolásig megteltek a kórházak, nem tudták ellátni a betegeket, főleg az időseket. A fulladásos halál viszonylag fájdalommentesnek bizonyult.

Férfiak és nők, főleg a fiatalabbak nyitott tetejű kabrióval jártak, önfeláldozóan furikáztak a tengerparti úton, mintha valami különös, már-már örült, kényszeres öröm szállta volna meg őket. Ritka pillanatokban, egyre több és több ilyen adódott, középkorúak is felbukkantak közöttük, nemigen akaródzott nekik a fiatalság kiváltságaitól megválni, úgyhogy szüntelenül őket majmolták. Az eredmény azonban kiábrándító lett. Testhezálló biciklisnadrágban tekertek föl-alá, mániákusan hajszolták az élvezetet. Mindössze annyit értek el vele, hogy a combjuk között jól kidörzsölték a bőrüket. Némelyek a kutyájukat, mások a gyerekeiket sétáltatták. Nem volt számottevő különbség! Tényleg az az időszak volt, amikor az emberek végre ellenszolgáltatást szerettek volna kapni a téli munkájukért és fáradozásaikért. Az egész vidék mintha szellemi és testi felszabaduláson ment volna keresztül. Az emberek többé-kevésbé könnyen felismerhető kasztokra tagozódtak.

A reggeli száraz levegő nemcsak a tüdőmet, az egész testemet irritálta. A kutyához nem nagyon szóltam, de rajta kívül egy csomó másik csatornám volt, ahonnan társaságot remélhettem. A televíziót összekötöttem a laptopommal, és a különböző oldalak rendkívüli meglepetésekkel teli pillanatok tartogattak számomra, mérhetetlen meglepődéssel kecsegtettek. Az idő múlásával a technológiai fejlődés határozta meg az emberek közti

viszonyokat, és mindenki külső tényezőtől függetlenül, egyetlen paranccsal minden vágat valóra válthatta és kielégíthette. Mindenki beszélhetett, hovatovább keféltetett is mindenkivel. Az internetes oldalon maradéktalanul hódolhattak minden lehetséges és lehetetlen szenvedélyüknek, fantáziájuknak. Idővel aztán teljes egészében megszűntek az emberi kapcsolatok, elektronikus hullámok formájában adagolták őket. A szexet egy egyszerű elektromágneses hullám helyettesítette, vagy rosszabb esetben egy USB technológiájú távkapcsolóval működtetett érintkezés. A férfiakban és a nőkben internetes kapcsolat gerjesztette a vágyat, az izgalmi állapot elérésének társadalmilag elfogadott eszköze lett. Minden egyéb módszer szorongást és mérhetetlen bizonytalanságot idézett elő. A félelem határtalan méreteket öltött. Az emberek ismeretlen felhasználótól származó, pozitív töltésű elektronmasszaként fogták föl a szerelmet, amit a saját gépükre kell letölteni. A technológiai fejlődés lassacskán az emberi szervezet összes idegsejtjét érintette, és egyfajta elektro-internetes kielégülést nyújtott. Az elviselhetetlen egyszerűségnek köszönhetően az emberek racionálisan szemlélték a dolgokat.

2
Élünk, ennek ellenére önmagunk egy darabját rejtve tartjuk. Egy részünk olyan, mint a lekötözött fenevad, üvölt, bömböl odabent, és forog körbe-körbe, mintha az életet magát akarná kioltani. Egy részünket hét lakat alatt tartjuk lényünk legrejtettebb zugában, mely Dante hősei módjára borzongva emlékezik és hallgatja a lüktető élet átható, éles hangját. Egy másik, általunk ismert részünk a földet túrja, a követ törli, a vizeket csendesíti, a tüzeket fékezi, kövé dermeszti az álmainkat és útnak bocsátja, hogy Odüsszeusként bolyongjon, amerre a madár se jár.

Micsoda a szerelem, ha nem az élet valamennyi sebtől mentes, boldog halál, amely feltüzeli a képzeletünket, élteti az álmainkat? Micsoda, ha nem önmagunk hosszan tartó igazsága, aktív tűzhányó, inspiráló erő vagy vihar, mely egy szép napon csak úgy magától feltámad? Ha egyszer lehunyjuk a szemünket, és hagyjuk, hogy képe zavartalanul keringjen gondolatainkban,

akkor a szerelem olyan lesz, mint az alvás, mely ágyba kényszerít bennünket, anélkül hogy tudnánk, hogy álmodunk. És amikor álmodunk, az álom egy része szinte mindig rejtve marad, ám egy résnyi részünk mindig éber, soha többé nem tudjuk elaltatni. Kibe szeretünk bele végső soron, ha nem önmagunk elképzelt másába?

Ahogy múlik felettünk az idő, egyre jobban elnehezül a lábunk. Elfárad. Meggöngnyed a hátunk. A test előregszik, a bőr színét veszti. Az ellenálló képesség becsapja az érzékelést. A logika háttérbe szorítja a szenvedélyeket. Az emberi természet azonban kér, követel, várakozik és remél. Milyen rettenetes, amikor lelohad a szenvedély, amit cipelünk! Milyen fájdalmas látni, hogy egy szenvedély ezernyi másik szenvedélyt szül, aztán végig kell néznünk, amint egymás után kialszanak, szertefoszlanak a légben. Micsoda gyötrelmet látni, ahogy egy szerelem szétszakad, vagy az érzelmek flottája megsemmisül, és a sötétség mélyére süllyed. Milyen kellemes érzés látni, mikor nyílik egy ajtó. Milyen kellemetlen, mikor azt látjuk, hogy egy másik becsukódik. Milyen

szép, mikor azt látjuk, hogy valaki tárt karokkal jön felénk, és két kéz nyúl felénk. Milyen ostoba dolog elhinni, hogy az az ölelő kar ránk várt. Milyen ostoba dolog végignézni, ahogy egy ölelő kar távolodik, mi meg ott állunk bambán, és nézünk utána a sötétbe. Az élet megy tovább. Új szenvedélyek jönnek. Új örömök. Új szerelmek. Egy újabb ajtó bezárul. Egy másik kinyílik. Megint másik bezárul. Egy harmadikon belépsz. Nagyszerű. És továbbra is lélegzel. Lélegzel. Ugyanazon az ajtón kopogatsz. Ugyanazokat a szerelmeket, ugyanazokat a szenvedélyeket reméled. Ugyanabban a tengerben nyúlsz ki, mint a döglött hal, mely önként megadja magát a hullámok kénye-kedvének, melyek szép lassan partra vetik. Mint a selyemhernyó, szövögeted életedet egy ágon, és mint az öregember, várod a halált, vagy hogy nyár vagy tél legyen, és végre átváltozhassál. Ez az élet. Ez a halál. Két áthatolhatatlan pont, mely egyazon hullámhosszon vonzza és taszítja egymást. Két mágneses mező, mely csak nyugodt vizeken érintkezik egymással.

PÁVAI PATAK MÁRTA FORDÍTÁSA

ELISABETH VAN NIMWEGEN

A vas íze

Már ötödik napja nem Fanni szétterülő haja mellett ébredek. A friss széna és méz illatú haja mellett. Nincs mellettem az ágyban szeplős lapockája. Elalvás előtt nem kerül csók a számra, és nincs, akivel csokoládét majszolhatnék a takaró alatt. Felhívtam a barátokat, az ismerősöket. Elmentem a szüleihez és a bátyjához. Senki nem tud róla semmit. Az anyja – akit még sosem láttam sárga mosogatókesztyű nélkül – próbált nyugtatgatni Tongeren külvárosában álló házuk aijájában. 'Fannikánk' biztosan megkerül majd magától.

Az utcai világítás esti fényei megcsillannak a tér nedves kövein. Elmegy mellettem egy maastrichti öregúr – fekete baret sapkát visel, szájában pipa, feje felett kockás esernyő –, észre sem vesz. Vajon oldalra pillantott volna, ha Fanni itt ül mellettem? Fanni jelenléte valahogy nemcsak a rendelkezésre álló teret töltötte ki, hanem körülötte is mindent. A közelében mintha engem is 'felkapcsoltak' volna, mint egy lámpát, én is nagy és feltűnő lettem. De ha ő nincs ott, még a konyhán dolgozó mosogatófiúk is abbahagyják a flörtölést.

Hat sörrel a hasamban megyek át a Servaas-hídon. Amikor befordulok az utcánkba, már a sarkon látom, hogy a szobánk leeresztett redőnye mögül fény szűrődik ki. Futni kezdek, és végig az utcán a nevét kiabálom. Amikor beviharzom a szobánkba, az ágyban fekszik, az én kétszemélyes, darukkal díszített paplanom alatt. Óvatosan mellé bújok és köré gömbölyödöm. Melegen és halkán horkolva fekszik mellettem. A plafonon foszforeszkáló csillagokat számolom. A paplanhuzat egy darabkáját – ott ahol, a gomb bebújik a gomblyukba – olyan szorosan tekerem a lábujjaim köré, hogy már fáj.

Attól a pillanattól fogva, hogy megláttam, ahogy a menza egyik sarkában üldögél, tudtam, hogy barátok leszünk. A barátság is éppen olyan végzetes lehet, mint a szerelem. A hullámos, gesztenyebarna haj élénk színű, rozsdavörösen izzó függőnye szétnyílt, és két világos, kissé ferdevágású szem tekintett rám, mintha megérezte volna, hogy őt nézem. Kis időre megpihentette rajtam a tekintetét. Az orrán néhány szeplő díszelgett, mint a kakaópöttyök a cappuccino tejhabján. A bőre mintha fényt árasztott volna. Telt ajkai udvarias, de kimért mosolyra húzódtak. Majd ismét lehajtotta a fejét, és újra belemélyedt a tanulmányi kalauzba. Egy bőrből készült utazótáskának dőlt. A lábfeje mellett, a padnak támasztva márványmintás rajzmappa állt. Olyan volt az egész jelenléte, amit az ember azonnal újra látni akar, bár fogalma sincs, miért. Egon Schiele festményeinek nőalakjaira emlékeztetett, de hiányzott belőle a közép-európai melankólia. Rövid farmerruhájában, csörgő karpereceivel és zöld beszorkánycipőjével ez a 'kislányasszony' csak úgy átlibbent az életen.

Miután elválaszthatatlanokká váltunk, Fanni azt mondta, hogy ezt ő is rögtön érezte, ezt a végzetességet, de én biztos vagyok benne, hogy nem így volt. A szerelme jeleként könyveltem el. Mintha azt szerette volna, hogy tényleg így

legyen. Arra pontosan emlékszem, melyik volt az a pillanat, amikor felkeltem az érdeklődését. Visszafogott közeledési kísérleteimmel – beszélgetés kezdeményezése a menzasorban, mellé ülés a dramaturgia órán, az öltözködése iránti csodálatom kifejezése – egészen addig a pillanatig nem sokra jutottam. Akkor észrevettem, tetőtől talpig végigszkennelt, és semmi különösöt nem talált rajtam.

De ez nem maradt így. A harmadik héten elő kellett készítenünk egy pincér és egy vendég közötti jelenetet. Fedde – akkor még a coming-outja előtt – ott helyben, a próbateremben kitalált egy helyzetet, amelynek szereplője egy férfi, aki már tíz éve ugyanabba az étterembe jár vacsorázni, és egy pincérnő, aki minden héten kiszolgálja a törzsvendéget, mégpedig nemcsak barátságosan, hanem szakszerűen is. A két ember már évek óta szerelmes egymásba, de mindketten túl sok mindenben mentek keresztül és túlságosan félnek ahhoz, hogy megtegyék az első lépést. Azonnal magam előtt láttam az egészet, és a fejem hirtelen megtelt gondolatokkal, hogyan lehetne még jobban kiélezni a drámai helyzetet. Az én kreativitásom nem az a fajta, amelyik magától lángra lobban, mint Fedde vagy Fanni fantáziája. Nekem kellett egy ötlet, egy keret ahhoz, hogy a képzelőerőmet szabadjára tudjam engedni.

A következő órán mi kerültünk először sorra, és már rögtön az elején megnevettünk a közönséget. A jelenet végén egy nagy, üres tányért fogtam a kezembe, egy papírszalvétát fektettem rá, és megkértem Feddét, a vendéget, hogy fújjon rá. Ő fújt egyet, a papírszalvéta pedig leszállingózott a földre. Felvettem. Ekkor egy ezüst asztali kést helyeztem a szalvétára, és ismét megkértem, hogy fújjon rá. A vékony papír meg-megrezdült a kés súlya alatt, de a tányéron maradt. Fedde igazgatni kezdte a kockás asztalterítőt és köhintett párat. Némi – tökéletesen kiszámított hosszúságú – csend után ezt mondtam a kés felé bólintva: „Uram, hát ez a szerelem.”

Ekkor történt meg, amikor az óra után kifelé jöttünk a teremből: Fanni odajött hozzám, és lelkesedett, hogy nagyon jó volt. Néha világoszöld, aztán megint világosszürke szemei – attól függően, hogy honnan érte a fény és Fanni milyen ruhát viselt éppen – rám sugároztak. A szemei, amelyeket – mintha önmagában nem lett volna elég különös a színük és a formájuk – hosszan kunkorodó szempillák koszorúztak. Megkérdezte, hogy egyszer lerajzolhat-e náluk, otthon. „Micsoda szemrevaló leánka vagy te!”

Vacsorára mentem át hozzá. Olcsó whiskyt ittunk jég nélkül, filteres, hosszú cigarettákat szívunk, és hagytuk leégni a chili con carnét, mert teljesen megfeledkeztünk az időről. Mielőtt felocsúdtam volna, már félmeztelenül ültem a kandalló előtti birkabőrön, és zavaromban viharásztam, miközben ő hunyorítva rajzolt rajzszerűen.

MÁTHÉ VERONIKA FORDÍTÁSA

BOUKE BILLIET

TízTeve

Rongyos férfi állt az utcáson egy narancsosládán, és széles mozdulatokkal gesztikulált az elhaladók felé. Senki sem állt meg.

– Gyertek csak közelebb – kiáltotta –, halljátok a fal példázatát! Gyertek közelebb, hogy...

A férfi meglepetten nézett le a ládáról, amikor TízTeve megállt előtte.

– Akarod hallani a fal példázatát?

– El akarod mesélni?

– Persze – mondta a férfi, és leült a ládára.

A fal példázata

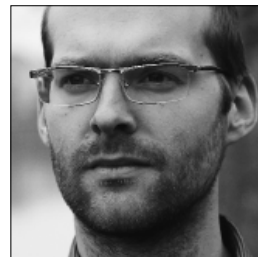
– Egy nap fal szelte ketté az országot. Hatalmas fal volt, nem volt szaga, nem lehetett látni, nem lehetett kitapintani, de ott állt. Az ország egyik fele nem jutott át a másik feléhez. Lett is ebből felfordulás! „Nagyon nagy a baj – kiáltotta valaki – a családom a másik oldalon lakik!”

„Még szerencse!” kiáltotta a másik. „Hát én így is elég nagy örülségnek tartottam, hogy együtt laktunk az ország másik felével.”

Esténként mulatozás hangjai hallatszottak a fal egyik oldaláról, ilyenkor a másik oldal a zajra panaszkodott. Néha mindkét oldalon esett az eső „Itt már mindent elöntött a víz, a másik oldalon most biztos elégedettek...” – mondták. Volt, hogy csak az egyik oldalon esett. „Ez nem igazság! Nekünk is szükségünk van vízre!”, hangoztatták ilyenkor. „Ez nem igazság!” hallatszott a túloldalon. „Ők miért sütkérezhetnek a napon?”

Egyesek szerint a fal nem is létezett. „Te már láttad? Én még nem. Beleütköztél valaha?”

Voltak, akik tökéletesen meg voltak elégedve vele. „Nem jut át rajta semmi” mondták. „Ezen az oldalon legalább biztonságban érezhetjük magunkat.”

„Nem is kell karbantartani vagy javítani. Nem változik. Egyszerű, nem igaz?” „Szintelen, szagtalan, csöndben van. Kit zavar?”

Olyanok is akadtak mindkét oldalon, akiknek elegendő lett a falból, bizottságokat állítottak fel, hogy így vagy úgy, de lebontsák. Értekezleteket tartottak és ötletelgettek. Egyeseknek sikerült végigmenni a fal mentén, roppant hosszú út volt. „Ha mindannyian nekiveselkedünk, eldőlt” – gondolta valaki.

„Nem látjuk, nincs szaga, nem tudjuk megérinteni” – mondta a másik. – „Mi lenne, ha megpróbálnánk nem is gondolni rá?”

„A falat nem mi építettük” – bizonygatta az előző. – „Miért nekünk kellene lebontani?”

„A fal mindannyiunké. De az ő oldalukon erősebb.”

Amikor térképeket hoztak, nagyon meglepődtek, hogy mindenki máshol vélte látni a falat.

„Keletről nyugat felé húzódik” – állította egyikük határozottan.

„Az nem lehet – szólt a másik –, hiszen pont az én házamon keresztül megy és én jóval délebbre lakom.”

„Badarság. A fal északraól dél felé húzódik.”

„Körülvesz!”

„Az igazat megvallva nekem mindig az volt az érzésem, hogy a fal épp rajtam keresztül megy át, és akárhol járok, falakat építek. Örülök, hogy ti sem tudjátok pontosan” – ismerte be valaki.

„Én...”

A mesélő elhallgatott.

– Ilyen messzire még sosem jutottam – szólt bátortalanul. – Nem tudom, hogy van tovább.

LÉNÁRT ZSUZSA FORDÍTÁSA

ANE RIEL

Liseleje község mészárososa

A postás 13.14-kor jött meg. Kivételesen nem állt kocsijával szorosan a postaláda mellé, hanem egy fél méterrel odébb parkolt le. A kikövezett kerti ösvény előtt, amely odalent az útnál fenséges félkörívben végződött.

Útnak nem is igen lehetne nevezni azt a két keréknyomot, ami a Rødhal-sevejt képezte. Kavicssal is csak akkor szórták fel, amikor a sarkon lakó asztaloshoz súlyos rakomány érkezett. Azelőtt a 9. szám alatt lakó Ole Valentin szórt ki néha egy-egy zsák lejárt szavatosságú csirkepatot. Esőben persze ez szörnyű latyakká változott, de a legrosszabb az volt benne, hogy egyáltalán nem lehetett hallani rajta a léptek zaját. Márpedig Judith tudni akarta, mikor ki megy el a háza előtt. De sohasem emelt szót a csirkeeledel ellen, mert Ole Valentin amúgy nagy becsben tartotta Judithot, és egy zsák csirkeeledel miatt nem lett volna érdemes eljátszani a szimpátiáját.

Egyébként már meg is halt.

Judith egy kicsit hátrébb húzódott az ablaktól, hogy kintől ne lehessen észrevenni. Tudta, hogy aznap meg fog állni előtte a postás, mert ő maga adta fel az ajánlott levelet, amellyel a férfi épp a házhoz közeledett,

Hundestedben, a SuperBrugsen üzlet postafiókjában. Frederiksværkben is feladhatta volna, de nem akarta kockáztatni, hogy a postáskisasszony esetleg felismeri, mert az szörnyen kínos lett volna, de Hundestedben biztos, hogy a kutya sem ismeri.

Amikor a postás a házhoz ért, Judith bement a szobába. Jöjjön csak fel szépen egészen az ajtóig. Az ajtó elé. Megszólt a csengő. Judith megvárta a második csengetést is.

– Á, nocsak, jó napot kívánok!

Judith a legbehízalgóbb hangján szólalt meg, miközben szélesre tárta az ajtót a vendég előtt, hadd szivárogijon a frissen sült fahéjas tekerics illata az orrába. Meleg mosollyal fogadta, mint aki meglepődött.

– Hozott nekem valamit? – kérdezte ártatlanul, miközben habtszta kezét egy törőruhával törölgette, mintha épp munka közben zavarták volna meg.

Csakugyan jóképű ember volt a postás. Fekete hajába a halántékán ezüstfonalként vegyültek az ősz szálak, a szeme mélykéen ragyogott. Barátságosan, ám rendkívül hivatalosan mosolygott. Ez fölöttébb bosszantotta Judithot.

– Jó napot, Behring asszony... igen, egy ajánlott levelet hoztam. Lenne olyan kedves itt aláírni?

A postás átnyújtotta a levelet Judithnak egy kis fémtoll kíséretében, amelyvel elektronikusan írhatja majd alá a nevét. Aztán odatartotta elé az írásra szolgáló felületet, melyet szilárdan tartott a bal kezében. A hangjában nem volt remegés, mozdulataiban semmi habozás. Egyenesen belenézett Judith szemébe, de ugyanazon a bizonyos távolságtartó módon. Ez volt az a tekintet, amit Judith ki nem állhatott. Gyötörte, hogy egyszerűen képtelen kódolni. Nem tudja kiszámítani ezt az embert.

Ápolt mutatójával végigsimította a borítékon álló nevet: *Judith Abild Bebring kisasszonynak* – ez állt a levélen. Az ujjja a „kisasszony”-nál megállt, a gyöngyházfényű lakk csak úgy ragyogott a napfényben. – Úgy bizony – mondta majdnem suttogva, olyan hangon, mintha helyreigazítást várt volna. Aztán tüntetően rákacsintott a postásra.

A postás felületesen rápillantott a borítékra.

– Ja, igen, persze. Behring *kisasszony*, nem *asszony*, korrigálta saját magát. – Sajnálom – tette még hozzá, de egyáltalán nem úgy hangzott, mintha csakugyan sajnálná.

Judith továbbra is mosolygott, és újra elkapta a postás mélykék tekintetét. – Nem mintha nem lettek volna kérőim...

A legigézőbb pillantásával nézett rá.

A vele szemben álló férfi a szimpátia legapróbb jele nélkül nyugtázta szavait.

– Természetesen, hogyné... biztos voltak... – felelte szárazon.

– Ööö, javasolom, hogy tegeződjünk, nem vagyunk mi még olyan öregek!

Judith szívélyesen kuncogott. Most már határtalanul irritálta a férfi elutasító pillantásának hidegsége. Ennek ellenére folytatta, akár a Titanic a jéghegy felé vezető útját.

– Tudod mit, gyere be egy kicsit!

Mosolyogva integetett az aláíró tollal, villámgyorsan visszalépett az ajtóból, és eltűnt a konyhában.

– Köszönöm, de munka közben...

– Ugyan, ugyan, gyere csak... gyere be egy pillanatra – erősködött Judith a konyhából. – Ezt meg kell kóstolnod. Nem kell levetned a cipődet.

A férfi nem látta Judithot.

A postás, kezében a számlagépet szorongatva belépett az előszobába. Tekintete egy pillanatra elidőzött egy fekete-fehér kifakult fényképen, mely a falon lógott. Egy szőke fiúcskát ábrázolt iskolatáskával és nyílegyenes választékkal. Rövid nadrágjában és hosszúszerű zoknijában úgy mosolygott, mint akire ráparancsoltak, hogy mosolyogjon. A postás aztán újra az előszoba végén nyitva álló szobaajtó felé pillantott, amelyből egy nagy üvegajtó mögött hatalmas hátsókert tárult fel.

– Hahó, Postás Per! Erre, csak erre – csicsgergett Judith. A postás kellelenül sarkon fordult és elindult a hang irányába.

A konyhapadlót világoskék linóleum borította, mely nyikorgó hangot adott, amikor ráléptek. A mosogatótál fölött a csapon szimmetrikusan élére hajtogatott mosogatórongy függött. A konyhaasztalon olajos és ecetes üvegek sorakoztak egy cirádás fatálcán, mellette egy tálban pirosan mosolygó alma kellette magát.

Fahéjas tekercs és kávé illata terjengett, amibe még valami meghatározhatatlan, édeskés szag is keveredett. A postás megállt az ajtóban.

A pudli engedelmesen hevert a sarokban, míg gazdája diszkrétan jelet nem adott neki, hogy odaszaladhat a vendéghez. Lelkesen felugrott a postás nadrágjára, és boldogan vakkantgatott hozzá.

– Természetesen üdvözlődnöd kell Hannibált is. Ezt most szépen leteszük – azzal Judith villámgyorsan elvette a vendég kezéből a számlagépet. A következő percben apró darabokra tört süteménnyel töltötte meg a markát.

KERTÉSZ JUDIT FORDÍTÁSA

FRÖYDIS SOLLID SIMONSEN

Minden reggel kimászom a tengerből

Ki kell mennem a szabadba, amíg még süt a nap, kapkodva rakom össze a táskám. A napfény jót tesz, mondják az újságok, a kutatási eredmények, az anyák. Ha az ember kiáll a napra, és hagyja, hogy keresztülvilágítson rajta a fény. Ha az ember elég hosszan bámul a napba. Ha hagyja, hogy minden, ami felesleges, kiégjen belőle. (...)

Úgy pucolom a napokat, mintha ablakok volnának, hallom, ahogy bogarak koppannak az üveghez. Ma világos van, hagyom, hogy átsüssön rajtam, hogy betöltsön. Éjjel is sütni fog a nap, ki fogok ülni, hogy megnézzem. Úgy képezelem, hogy ha elegendő fény jut a szemembe, akkor a fejem is világos lesz. Bárcsak így volna. Bárcsak így volna. (...)

A hallójárat mindkét oldalán van két csomó, ezek védik azt az üreget, mely az agyba továbbítja a hangokat, tragus és antitragus a nevük. Gyakran szőrszálak nőnek a traguson, nyilván erről kapta a nevét – a tragus görögül kecskét jelent. A tragédia szó eredete is ugyanez, kecske. A *tragoidia* jelentése kecskedal. Sokféle elgondolás létezik arról, hogy mire utalhat ez a név, némelyik hihetőbb, mások kevésbé hihetők. Mindenesetre két kecske ül a hallójáratom előtt, védenek engem, elzárják a fülem, megeszik a hangokat, miattuk nem kell meghallgatnom a szádból ömlő tragédiát, elég csak bólogatva azt mondanom, igen, igen, teljesen egyetértek, nyilván jobb is ez így. (...)

A fekete lyukról keresgélek a Google-on. Azelőtt azt hittük, hogy a fekete lyukak örökké tartanak, de ha Stephen Hawkingnak igaza van abban, hogy sugárzást bocsátanak ki magukból, akkor idővel a fekete lyukak is el fognak tűnni. Egyszer azt mondtad, hogy ha az örökkévalóság nem azt jelenti, hogy

örök időig, hanem azt, hogy *addig, ameddig az idő tart*, akkor örökké élünk. Élünk, de a halálunk pillanatát nem éljük meg, mert akkor már meghaltunk. Tehát mindig életben vagyunk. Van egy kék folt a csipőmon, annyira vékony a bőr, hogy látszanak alatta az üregek. Nem tudtam, hogy tele van a testem üregekkel, mielőtt veled találkoztam. Mivel magát a halált nem éljük át, hiszen csak élve lehet átélni valamit, így az, aki a *mostban* él, örökké él. Ezt te mondtad. Ha ez a most örökké tartana, akkor inkább lennék halott. (...)

Nobody knows it but me when I slip, igen én is csúszom, I'm still an animal. Talán csak a szomszéd tudja, vékonyak a falak. Áthallatszík, ahogy vonyítok, mikor kicsúszom, mert kicsúszom, vannak olyan napok, mikor kicsúszom, kifolyok testem repedésein. Egy Fred Falke Remix vagyok. Állat vagyok, visszafelé kúszom a törzsfajlódás vonalán. Elvesztem kognitív képességeimet. Egyre jobban összemegyek, négykézlábra ereszkedem, le a földre, hamarosan visszatérek a vízbe. (...)

Őshal az őstengerben – sötét borul a mélységre. A halak korszakát a gerincoszlop kifejlődése előzte meg. Külső váz – belső váz. Mész vagy kitin páncél vagy tok. A többsejtű organizmusok csak azután nőttek nagyobbra, miután mindez kialakult. A halak nagyra nőttek. Tudták, hogy érkezett az ő idejük, uralmuk alá vonták a tengert. Volt olyan idő is, mikor a tüdőhal volt a legmenőbb, a legnépszerűbb hal, egy csomó unokaöccse és unokahúga élt mindenfelé. Minden élőhelyhez, minden vízfajtaához alkalmazkodtak. A tüdőhal ismert minden divatot, mindig a legújabb módon mutálódott. Később azonban lelassult az evolúciója, majdnem teljesen megtorpant, de csak majdnem. A folyamat soha nem áll meg teljesen, csak a halál állíthatja meg. A kihalás.

Már nem a halak irányítják a világot, ha minden úgy lesz, ahogy a halászati ipar akarja, 2048-ra jóformán hal sem lesz a tengerekben. Van még egy tucatnyi tündőhalfajta, Afrika, Ausztrália és Dél-Amerika folyóiban és tavaiban él. Az idejük legnagyobb részét az iszapba temetve alvással töltik. Még élnek, de már most olyanok, mint a fossziliák. (...)

Azt mondtad, hogy nem akarsz többé látni, hogy nem illünk egymáshoz, hogy jobb lesz, ha külön folytatjuk. Persze. Meg a halál, persze. A halott nagybácsi, persze. Döbbenetes, hogy ma mennyire nem érzek semmit. Teljesen sima, kongó tartály vagyok, döbbenetes, hogy az emberek nem hallják meg a visszhangot, mikor elmegyek mellettük, és egyáltalán egy csomó minden döbbenetes. (...)

Az otthonunk tele van baktériumokkal, mikroorganizmusokkal, apró állatokkal, akik mind belőlünk és egymásból táplálkoznak. Mindenhol ott vannak – a virágágyásban, a tengerfenéken és a fürdőszobában. Az egyik a vágódeszkán lakik, hiába mossuk el használat után, vígan él tovább, a másik a hűtőben, a harmadik az ágyneműben. Bennünk is van egy rakás baktérium, a gyomrunkban, a beleinkben, a szemünkben. Tenyerünkön is százával élnek a különböző baktériumok, ahány ember, annyiféle összetételben. Minden egyes érintésünkkel baktériumokat hagyunk magunk után, nem tehetünk róla, egy részem ott marad és nő tovább a billentyűzeten, a metró kapaszkodón, a kátyaolvasó gombjain a boltban. Egy kis részünk ott marad mindenben, amit megfogunk, te megfogtál engem, én meg hosszan állok a zuhany alatt, hogy leszedjem magamról. Elmosom magam használat után. A régi baktériumflórát akarom. (...)

Egy dán kutató a tengerfenék alatt harminc méterrel baktériumtenyészetet talált, azon a helyen, ahol olyan kevés táplálék található, hogy valószínűleg,

hogy bármi is meg tud élni. Olyan lassan veszik fel a tápanyagot, hogy alig lehet „előlénynek” nevezni őket, az oxigént is tízezerszer lassabban égetik, mint bármely laboratóriumi tenyészet. A tény, hogy egyáltalán léteznek, segíthet nekünk megtalálni az összefüggést élet és halál között. Kénytelenek vagyunk újraértelmezni, hogy mi az élet, hogy mi lehet az élet. Nem muszáj biciklivel járni iskolába meg a munkahelyre, nem kell naponta négyszer-ötször enni, nem kell este tizenegykor lefeküdni, úgymint csak éjjel kettő-három tájban jön álom a szememre. Fekhetünk inkább többszáz évig mozdulatlanul ott, ahol teljesen belep a nyolcvanhat millió éves iszap. (...)

Asztrobiológia – vadászat valami olyasmire, ami talán nem is létezik. Ó bár csak, létezne, ó, hogy mennyire nem akarunk egyedül lenni, nem merünk itt egyedül lenni. Minden olyan ijesztő nagy, olyan ijesztő. (...)

Az olvasóteremben ülök, és még olyankor is, ha nem tudok koncentrálni, még olyankor is, ha nem tanulok, hanem kifelé bámulok az emeleti ablakon, az agyam köpködi a gondolatokat. A gondolat az agy széklete. Mint a hónaljnak az izzadság. A szemnek a könny. (...)

Az emlékek fizikai természetűek, megülnek az agyban, az idegsejtekben. Az agy, amivel kilépsz a szobámból, ezért fizikailag teljesen más, mint az, amivel beléptél hozzám – megváltozott néhány sejt, kapcsolatokat cserélt, új sejtekkel kapcsolódott össze, más sejtekkel, közben történt valami, valami bevésődött az agyba. Emlékszel, hogy itt jártál, mert ez a szöveteidben fizikai változást okozott. Miután találkozunk, nem vagyok a régi önmagam, mióta nem találkozunk, nem vagyok a régi önmagam. (...)

DOMSA ZSÓFI FORDÍTÁSA

TOMMI KINNUNEN

Hordárút • 1944

Kötelező evakuálás elrendelve.

Az asszonyok ismerték Vilho Heikkilä esetét. Maria már messziről látta őt az út felőli ablakból, amint nagyokat lépve közeledett, és megállt a főutca jobb oldalán lévő házainál. Valaki más kapta feladatul ugyanezt a baloldali házaknál. Maria kiment az udvarra Vilhót várni. Hamarosan Lahja is csatlakozott hozzá. Követte Maria tekintetét, és várta az elkerülhetetlen híradást. Anna kikukucskált az ablakon, és a két kifejezéstelen arcú várakozót látva ő is a társaság mellett döntött. „Mi van ott, anya”, tudakolta Lahjától, de senki sem vette a fáradságot, hogy válaszoljon neki. Hiszen a kislány maga is tudta, mi a helyzet.

E célból parancsba adatik, hogy a falu területéről minden civil személy eltávolítandó. A kitelepülő lakosság a községházán köteles jelentkezni, ahonnan a hivatalos szervek fogatosítják a továbbirányítást.

Mindenki észrevette, hogy az ágyúdörgés erősödött, és hogy a keleti irányból több férfit hoztak vissza, mint amennyit odavittek. Hogy a visszatérők nem úgy érkeztek, ahogy elindultak, az úton masírozva, hanem ponyvatetejű teherautókon ordítva. Akiknek már nem volt sürgős, lovaskocsin, készre deszkákba csomagolva, és Finnország különböző vidékeire folytatták útjukat. Hogy amikor megjött a Heikkilä fiú, mindenki tudta, miről van szó, még mielőtt megszólalhatott volna. Ettől függetlenül elmondta, papírból olvasta fel hangosan, nehogy elfelejtsen valamit. Nem jutott ki a frontra, mert az átvilágításnál betegségre utaló folt látszott a tüdején. Bár egész idő alatt várta, hogy valaki gyávának fogja nevezni, nem mondta ezt senki. A betegség az betegség, nincs mit tenni. Legjobban őt magát bántotta a dolog.

Maria már két héttel azelőtt sejtette ezt, mielőtt általános találgatás tárgyává vált volna. Augusztus végén még egy szüléshez ment, a határvidékre, ott látott és hallott olyasmit, amiről a rádió visszafogott hangú bemondója említést sem tett. Nem beszélt erről Maria sem, mert a törzsőrmester szigorúan megtiltotta neki. Szerinte csak napok kérdése az áttörés, mert a stukák már szétbombázták a ruszki állásait, s ha a katonák pihenhetnek egy kicsit, pár nap alatt elérik a Fehér-tenger partjait. Mariának csak egy pillantást kellett vetnie a ház udvarára pakolt élőkre és holtakra, hogy levonja következtetéseit. Megpróbált a törzsőrmester szemébe nézni, de nem volt biztos benne, hogy az maga elhitte volna, amit mondott.

Végleges elhelyezés Peräseinäjoki községben, Vaasa megyében.

Mindenki maga elé képzelte Finnország térképét. Peräseinäjoki? Az legalább hatszáz, ha nem hétszáz kilométernyire kell legyen. Maria behunyta a szemét. Hosszú útra számított, de ilyen hihetetlen távolságra ő sem volt felkészülve. Előző alkalommal csak Oululainenbe utaztak, az is szinte lehetetlen teljesítmény volt a leghidegebb télben. A tehének tőgye lefagyott, a gyerekek átfáztak a kocsikon, sok öregből idő előtt elszállt az élet. És most kétszer olyan hosszú út vár rájuk.

Az evakuálás előkészületi munkálatait azonnal el kell kezdeni. Az evakuálás tényleges lebonyolítása haladéktalanul megkezdődik.

Ez az információ villámként csapott az asszonyokba.
– Miket zagyválsz! – kiabált Lahja.

Vilho megszakította a hivatalos felolvasást.

– Ilyenek az utasítások – felelte kissé más hangon, a sajátján. Kevésbé hangzott magabiztosnak. – Azonnal indulni kell, hogy ne maradjunk le.

– Milyen fuvarral jutunk oda? Hoztak autókat, amiken szállítanak?

Mindenki tudta a választ, és Vilho sem akarta már elmondani. Három héttel ezelőtt a lovat is elvitték a frontra, szerdán a véderőegylet parancsnoka érdeklődött Maria kerékpárja után. Szerencsére Anna éppen bogyót szedni pedálozott rajta, így a lefoglalás ez alkalommal elmaradt. Amikor másodsor jött a parancsnok, Maria megmutatta neki a beszerzett engedélyt, melynek értelmében a bábának joga van saját kerékpárhoz.

– Persze elviheted a kerékpárt, ha te szállsz be majd szépen, amikor legközelebb szüléshez hívnak.

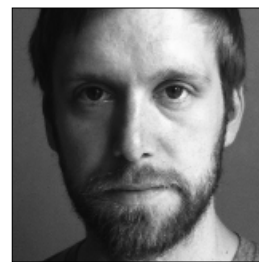
Minden személy zsebében legyen egy kartonpapírdarab, amin szerepel kereszt- és vezetékneve, születési ideje, foglalkozása, lakhelye valamint a legközelebbi rokon neve és lakcíme.

A megszakítás után Vilho végigolvasta a hirdetményt, és aláírta a papírt Mariával. Indulóban volt, megfordult és kezét a simléderes sapkájához emelve tisztelegni készült, mint a katonák, de meggondolta magát és a következő házhoz ment. Amíg Vilho ott volt az udvaron, a nők kezdetben bólgatva hallgatták, aztán kifogásokat emeltek, végül felgyülemlett bennük a düh, de mikor távozott a férfi, úgy kifolyt belőlük a hevület, mint a víz. Mindenki erőtlennek érezte magát. A feladat túl nagy és igényes volt ahhoz, hogy neki-lássanak. Lahja leült a lépcsőre, Anna a lába elé kuporodott. Maria nézte őket és leült az udvaron a padra. Sajgott a lába. Mindenkinek ugyanazok a gondolatok forogtak a fejében. Hogyan fogunk boldogulni? Egy házra való holmi, fuvar nincs. Két felnőtt, három gyermek, közülük Johannes csak négy múlt, aztán még az istállóban a tehének, a malac és a tyúkok.

A tíz éven aluliak adatait egy vászondarabra kell írni és azt felvarrni az ingmellre, vagy feljegyezni nyakukba köthető névtáblára.

HOUTARI OLGA FORDÍTÁSA

HEINZ HELLE

Solid Ground

Hazaérve kinyitom a levelezőprogramot: *Read some of the basics again. It's always good to put an argument on solid ground*, írta még a prof, miután eljöttem az irodájából. Így hát elolvasok egy szöveget arról, hogy tudhatjuk-e, mit jelent denevérenek lenni. Közben elképzelem M-et, amint lebeg egy alumíniumcsőben az Atlanti-óceán fölötti feketeségben, egy viharfrontban, a dupla üvegű ablakok előtti villámok fényében alvómaszkok és orrok, csukott szemek és nyitott szájak, nyál, amely lecsordul az ajkáról, itt-ott egy-egy olvasólámpa, egy föl-le hullámzó könyv, színlelt egykedvűség az őszinte félelem fölött.

Ezután egy hipotetikus szuper-tudósnőről olvasok egy szöveget, akit Marynek hívnak, egy fekete-fehér szobában született és nőtt fel, és a világ összes fizikai tényéről fekete-fehér képernyőkön át szerzett tudomást, és akiről nem lehet tudni, hogy tanul-e valamit, amikor először lát piros rózsát.

Közben elképzelem, ahogy M. belép a konyhába, benne a sötétbarna fapadlóval és a narancssárga szekrényekkel, és elképzelem, ahogy a nyitott csap alá tartja a vízfórallót, felteszi és bekapcsolja, és aztán nekilát gyömbéret szelgetni, tak, tak, tak, tak.

Ellentmondásmentesen elképzelhető lényekről olvasok egy szöveget, akik velünk fizikailag teljesen azonos fölépítésűek, és viselkedésükben megkülönböztethetetlenek tőlünk, azonban teljes belső sötétség tölti ki őket, minden átélés nélküli emberek, zombik, és elképzelem, ahogy M. a vastag falú pohárba tett gyömbérekre önti a forró vizet, és a kellemesen maró illat felszáll az orrába, ő pedig vár, amíg megtelik a pohár, lerakja a vízfórallót, és csak azután mondja: hmmm.

Egy tartályba helyezett agyról olvasok egy szöveget, amelynek egy számítógép azt színleli, hogy ember, és életet él, és elképzelem, ahogy M. leül a gyömbérteával a heverőre, kibújik a cipőjéből, felhúzza a lábát, és szabad kezével takarót terít rá.

Egy agy modellálásáról olvasok egy szöveget, amelyben az egész kínai nép részt vesz, minden szinapszis egy-egy ember, és elképzelem, ahogy M. bekapcsolja a tévét, és Alicia Keysszel és Jay-Z-del megy egy klip, az *Empire State of Mind*. Elképzelem, hogy elhomályosodik a kép, mert M. szeme könnybe lábad, de nem sír, inkább énekel, így hát ő is teli torokból énekel, énekebe fojtja a könnyeit és a csalódását meg azt, hogy csak most, otthon éneklő kedvenc dalát, nem pedig ott, ahol íródott, és nem azzal, akinek valamikor szívesen énekelte volna, és egészen közel tartja a gyömbérteát az orrához és énekel, bele a teába, az üres nappaliba és ki a mi sötét, hideg, jelentéktelen szülővárosunkba.

Abbahagyom az olvasást. Az Empire State Building kéken világít.

Elképzelem, ahogy M. copfot fon magának. Éppen ül. Koncentráltan néz a tükörbe, dúdol, ujjai ügyesen rakosgatják egymásra a tincseket. Elképzelem a levegőt a fürdőszobában, M. talán negyedórája zuhanyozott, a tükör már nem párás, de a levegő még melegebb, mint az előszobában és a nappaliban. Nézi a haját, amelyből éppen copf lesz, tincsről tincse, lassan, de feltartóztatathatatlannul, ezt tudja, és tudja, hogy a copf tökéletes lesz, ő pedig szép lesz vele.

Elképzelem, ahogy M. fülbevalót barkácsol magának. Alabástrom gyöngyöket, lakkozott ébenfa-darabokat és gyöngyház-szilánkokat vesz, hegyes tüvel átszúrja őket és felfűzi egy nejlonzsinórra, amely egy fülkapocshoz van rögzítve. Minden egyes elem után, amit rácsúsztat a szárla, fölemeli az ideiglenes fülbevalót, és több oldalról szemügyre veszi, aztán a füléhez tartja, és kezébe fogja a kis tükröt, amely mellette hever az ágyon, ahol törökülésben végzi a munkáját, aztán nézegeti egy ideig magát és a fülbevalót. Végül viszszateszi maga elé a fehér kendőre, amelyen a kövek, fák és tollak sorakoznak, és elveszi, ami túl sok, és hozzáteszi, ami hiányzik.

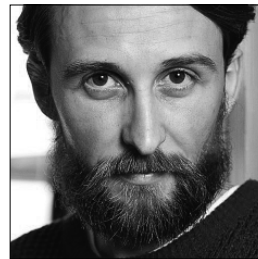
Elképzelem, ahogy M. felöltözik és elmegy otthonról. Elképzelem cipője zaját a járdán, fülbevalóinak és karpereceinek finom pendülését, a szagát. Elképzelem, hogy csak az utcáról hívja fel barátainait. Elképzelem, hogy megértik; jönnek, sietnek, és kis idő múlva ülnek egy glockenbachi bárban, és átugorják a fehér fröccsöt, és rögtön gin tonikot isznak. Elképzelem, hogy állnak egy klubban, P1, Paradiso, Erste Liga. Elképzelem, ahogy M. táncol. Elképzelem, ahogy kinéz, amikor táncol. Elképzelem, hogy sokan nézik tánc közben.

Elképzelem, hogy az emberek hetvenkét százalékban vízből állnak. Elképzelem, hogy egy golyón élünk, amely óránként százhétezer-kétszáznyolc kilométerrel száguld a Nap körül. Elképzelem egy macskát, amelyik szét van kenődve élő és halott állapot között. Elképzelem a pi-számot. Elképzelem egy szögletes kört. Elképzelem, ahogy M. lefekszik egy másik férfival.

Tudnának tenni valamit?

ADAMIK LAJOS FORDÍTÁSA

FRANZ FRIEDRICH

A Kivijoki partján

Május első napjaiban, amikor az egymásra tolt jégtáblák fellazulnak és a partra sodródnak, éjszaka fagy honol, és a sziget árnyékos északi lankáin még tartja magát a hó, a lappföldi cinege csomószám gyűjti a mohát, amit a sziklákról meg a fák törzséről csipked le, és állatok szőrszájai után kutakodik a földön. Bemászik a háromujjú hócsik elhagyott fészkebe, vagy egy öreg fa korhadt törzsébe épít magának odút szélvédett helyen. A homályban a tojó általában hat vagy akár tíz orsóformájú, pöttyökkel tarkított tojást rak, amelyek fehérek, de olyan világospirosak is lehetnek, mint a híg vér. A két hétig tartó költés alatt a tojót a cinegeférj eteti fenyőmaggal, borókabogyóval és lepkehernyóval, amit már előző őszt óta felhalmoztak a bozótban kialakított kis éléskamráikban, jól eldugva egy-egy kéregdarab vagy levél mögé. Amikor kikelnek a fiókák, június elején, ami fönn északon egyszerre tavaszi és nyári hónap, a szülők közösen végzik az etetést a madarak mintegy huszonkét napig tartó gyermekkora alatt. Szent Iván-nap körül teszik próbára a fiókák először a szárnyukat, elhagyják a fészket, az éjfél nap felé szállnak repdeső szárnyal, és sosem térnek vissza többé.

A lappföldi cinegével az Uusimaán töltött ötödik napom délutánján találkoztam, a Kivijoki patak partján, a sziget belsejében.

A Kivijoki vize áthatolhatatlan volt és olajos, csak a partja legszélén derengett föl a fenék rozsdaszíne. Annyira sötét volt, hogy minden világos dolog, a sárgás füvek, a zsengezőld rénszarvaszuzmó és az alámosott gyökerek fehér fája csak még jobban világított mellette.

Most, nyáron, lustán folydogált a patak. Egyes helyeken azonban földuzadt kicsit egy-egy kő mögött, mielőtt mini vízészként folyt volna tova a patakágyban. Hangyák és ál-ganajtúrók, poloskák és egerek számára rohanó áradat volt, amelyen csak a kidőlt erdeifenyők és nyárfák mentén tudtak átkelni. Ittam a Kivijoki vízből, keserű volt.

Emlékszem, hogy egy mohával benőtt sziklán üldögéltem, amely egyszerre volt durva és puha. Ha megérintettem kezemmel a mohát, úgy tűnt, mintha egy állat bundáját, egy birka loncsos gyapját simogatnám. A növénypárnán

keresztül tapintani lehetett a kis hasadékok és rések szabdalta kőzetet, kiálló bordákra emlékeztetett. Elrévedezve simogatni kezdtem a sziklát. Az a képzetem támadt, mintha a kövön ülve egy szelíd bakkkal kötnék ismeretséget, mely csöndesen élvezzi, hogy vakargatják.

Sziklabakommal fiatal nyárfák vetek körül, amelyek déli irányba tárták szét ágaikat, az északi oldaluk csaknem kopasz maradt. Amikor szél kerekedett és a sok száz levél hintázni kezdett, integető kis kezecskékre emlékeztettek. Az eközben keletkező nesz távoli tapsolásnak hangzott, és elnyomta a patakcsobogást. (A finnben külön szó van a szél erdei fenyőben keltette neszére, s egy másik a nyárfában keletkezőre. *Humista, kabista*. Uusimaán megtanultam megkülönböztetni az erdeifenyők súlyos zúgását, amit néha egy korhadt ág sóhajtozása kísér, a nyírfalomb finom zizegésétől, és mindmáig emlékezetemben őrzöm a nyárfák tapsolását.) Teemút és Jönsöt sem lehetett hallani már, akik valamivel távolabb föltekerték a záró szalagokat. Előbújt a nap, fény járta át a lombokat, és minden egyes levél, mely finoman cakkozott volt, akár a cukrászdai tortaalatét, lóherezölden és vakító fehéren villódzott.

Ebben a pillanatban, amely feledtette velem, miért is vagyok itt voltaképp, megpillantottam az egyik nyárfagallyon egy kócos kis alakot. Szél borzolta puha tollát, de dacolt a szélrohammal, madártekintetében láttam az erőfeszítést. Volt benne valami ellenállás, valami partizánszerű. A lappföldi cinege kinyitotta csőrét, mint a rekedt ember, aki küzd a megszólalásért, azután becsukta, majd ismét kinyitotta. Jó néhányszor megismételte ezt még, és úgy tetszett, mintha a gesztusa nekem szólna, és a madár mondani próbálna valamit nekem. És alighogy megfogalmazódott bennem a gondolat, hogy a cinegék hallgatása talán szándékos, és a tiltakozás kifejezése lehet, már el is röpönt a cinege, szinte ugrándozva, mintha a levegő valami rugalmas gumielenállás volna, amitől el tud rugaszkodni. Lábán felvillant az alumíniumgyűrű, majd elvesztettem szem elől a cinegét a fák zöldjében.

BLASCHTIK ÉVA FORDÍTÁSA

KARIN PESCHKA

Pofozóbabu

A műhely mögötti sufiban Lydia ápolja Heinrichet. Heinrich úgy vonszolta be magát az udvarra, mint egy kutya, törött bordával és véraláfutásokkal az egész testén, az ütésektől feldagadt arccal. Dragan kérdéseire nem válaszolt, csak annyit hadart el, hogy a Kummerl tegnap óta a schönbrunni kastély parkjában fekszik, és hogy nem hiszi, hogy magától elment onnan. „Én mondtam neki, hogy várjon”, sír Heinrich, miközben Lydia lehúzza róla a nedves ruháját. „Csurom víz tetőtől talpig”, mérgeződik. Dragannak tehát el kell indulnia, hogy megkeresse Kummerlt. Miközben, miközben. Heinrich felszárad. A barakkban, Lydia rozszant palotájában. Feltámasztott fejfelé és bekötözve, amennyire Lydia be tudta kötözni. Már nem sír. Fekszik és nézeget, suttog. Nézi, ahogy a nedvesség összegyűlik a tető alatt, a jégeső és utána a zivatar nagy károkat okozott. „Emlékszel, Lydia, hogy úgy hívtál: »Pazzo«?” A nő elgondolkodik.

„Pazzo”, mondja. „Igen. Madár akartam lenni.” „Jómadár.” Lydia folytatja a munkát, ócska ruhákat válogat, és kisimítja őket. „Most, ha valaki bántani akar, valami más vagyok.” „Most tudod, mi legyél? Legyél csendben. A beszédnél nem fogsz meggyógyulni.” Lydia már sejt, hogy megint jön az örültség, már csak ez hiányzott, meg kell veretnie magát, hogy kiűzze az emberekből a háborút. Nem akar hallani többé a háborúról. A copfját igazgatja, amely ma folyton ki akar bomlani. „De Lydia”, hallja Heinrich ágya felől a suttogást, „nem emlékszel? »Ha megverik az embert, nem szabad ott lenni.« Akkor...” „Nincs akkor.” Megfog néhány rongyot, és Heinrichhez lép. „Egy kis nyugalmat akarok. Te most aludj szépen, én a műhelyben leszek.” Megigazítja a takarót, egy vödört tesz a csepegés alá. „És ha már tudsz járni, megjavítod Dragannal a tetőt. De rendesen. Tovább kitartson, mint legutóbb. Hallottad?” Heinrich bólint.

Koppannak a cseppek a bádögödörben. „Nyugalmat akarok, és rendet.” „És hogy a suszter visszajöjjon”, suttogja Heinrich, de Lydia már kiment az ajtón. Az udvart furcsa fény világítja be. A tetőről ömlik a víz, zubog az óncövekben. A talajt ezernyi spriccelő vízcsepp üti-veri, változtatja iszappá, ahol nincs lekövezve. A műhely fala már elpiszkolódott, le kell festeni. Az emeleti lakásokból áthatol a hétköznapi élet az eső zaján. Az egyik szomszédasszony főz, lábasokat, serpenyőket tologat, valamit forró zsírba tesz, nyitva van a konyhaablak. Lydia szoroson a fal mellett áll, alig éri eső. Hallgatózik. Fölötte az asszony beszélget valakivel, a válaszokat elnyomja a zaj. Megint serceg a zsír, a szag kiárad az udvarra, Lydia szagolgat. Ez valami édes, talán fánk, azt ő is tud csinálni. „Meggyújtom a lángot, sütök veled fánkot”, mormogja. „Van benne sok lekvár, meghívom a molnárt.” Neki is volt valamikor nagymamája. Ő is ült a kerek térdén, és a nagymamája a mondókára ringatta. A nagymama képe eltűnik, valami más jut eszébe Lydiának, még mindig hallgatózik. Elképzeli,

hogy ő volna az, odafent a konyhában, egy mély serpenyővel. Mellette egy tányér a kész fánkokkal, egy asztal, az asztalnál egy férfi, aki vár és örül, hogy ő milyen jól tud főzni. „Kitől tanultad?” fogja kérdezni a suszter, és Lydia mesél majd neki a cseh nagymamájáról, aki előkelő embereknél volt szakácsnő, míg túl öreg nem lett hozzá, és utána napközben az unokákra vigyázott. Minden ételhez tudott egy versikét, és minden hozzávalóhoz egy történetet. „Csukd be az ablakot”, mondja majd a suszter, „beesik az eső.” És Lydia majd azt fogja válaszolni, hogy milyen buta a suszter, hiszen akkor az egész lakás tele lesz a forró zsír szagával. Letérli egy ronggyal az ablakdeszkát. „Látod”, mondja, „ez semmi, rögtön száraz lesz, ezt az udvari ablakot nem veri annyira az eső.” Olyan sokáig volt el a suszter, hogy ezt elfelejtette. „Látod”, még egyszer megmutatja neki, világosan látja a mozdulatot. Lent az udvaron, a falnak támaszkodva Lydia a kezével beletöröl a levegőbe.

SZIJJ FERENC FORDÍTÁSA

ZANNA SŁONIEWSKA

Ház színes ólomüveggel

Már sötét volt; az utcát, mely a célo felé vitt, nem is olyan rég még egyetlen macskakő borította, most pedig dacolt velem a talpam alatt, amikor bakancsral a lábamon próbáltam megzabolázni, de ehelyett a mélybe zuhantam, egy száz évvel ezelőtti szintre. Mindig is arról álmodoztam, hogy abban a Lembergben utazgathassak, amely a múltban létezett, és sohasem abban, amely a jövőben fog, most azonban gyorsan rájöttem, hogy nem időgépbe kerültem, hanem csupán a burkolatot javítják, a régi utcakövek egy részét eltávolították, az újakat pedig még nem fektették le, időközben viszont véget ért a munkaidő, a munkások szétszéledtek falusi otthonaikba, és elfelejtették kitenni a „vigyázat, útjavítás” figyelmeztetést, egyébként pedig Lembergben senki sem várt el tőlük ilyesfajta előzékenységet. Egy pillanatra elidőztem ebben a terek közötti idealizált világban, szemügyre vettem a körülöttem lévő villákat és fákat arról a szintről, amely közel állt az osztrák–magyar birodalom összeomlásához és a lengyel–ukrán háborúhoz, ki nem énekeltek hangok remegtek a torkomban, nem késhttem el arról a találkozóztól.

Kimásztam a gödörből, de talpam alatt az út így is lefelé ereszkedett, egyre lejjebb, lejjebb és lejjebb, a háza az utca legvégén állt, bementem a kapun, lementem a lépcsőn, kinyitottam az első, a második, majd a harmadik ajtót is, viszont túlságosan fiatal voltam és magammal voltam elfoglalva ahhoz, hogy ne felejtsem el becsukni magam után őket, az utolsó ajtót ő nyitotta ki előttem, és egyből tudtam, hogy már nem haragszik a tegnapi késésem miatt.

Betessékel magához, bementem a szobába, amelyben nem hatott a gravitációs törvény, a falakon térbeli makettek lógtak, a plafonon egy férfi halotti maszkja, ezek között egy zongora ringatózott, melyet könyvekkel és bakelit-lemezekkel megrakott polcok vettek körül, valamint egy festőállvány rajta valakinek a ráncos ujjairól megkezdett rajzzal. Eldiskuráltunk erről-arról, míg végül a tekintetem meg nem akadt az asztalon fekvő műszaki rajzlapon, és megkérdeztem, mit jelölnek a rárajzolt geometrikus alakzatok.

Leült a lámpa fénykörébe vonva, megcsillant a fülbevaló a fülében és a karikagyűrű az ujján, engem a szemben lévő fotelba ültetett, egy tiszta ív papírt helyezett az íróasztalra, az egyik sarkába néhány karikát rajzolt, a másikba háromszögeket, és egy vastag vonallal elválasztotta őket egymástól.

– A jobb oldalon a karikák birodalma van. A karikák karikákkal házasonak, aztán kör alakú gyerekeik születnek. A bal oldalon a háromszögek uralkodnak. Itt csak háromszögek házasonak háromszögekkel, és apró háromszög-gyerekeik vannak. Ez a vonal a határt jelöli, a körülötte lévő terület pedig – a határvidék. Itt másféle gyerekek születnek.

Háromszögekbe írt köröket és körökbe írt négyzeteket rajzolt, és – ami a legjobban tetszett – egymást fedő körökből és négyszögekből alkotott sokszögeket.

– Az emberek nagyon szeretnék, hogyha ezek a gyerekek egyik vagy másik alakzatként határoznák meg magukat. A problémát az jelenti, hogy ők ezt nem akarják. Egyszerre ezek is és azok is, ebből fakad a különlegességük. Az emberek többsége azonban nem ismeri el az olyan választási lehetőségeket, mint a hibridek vagy a szabálytalan alakzatok. A többség egyértelmű definíciókat akar. Így könnyebb az élet.

– És te? – kérdeztem.

– Én pontosan egy ilyen keverék vagyok. Határvidéki ember.

„Én is!” – akartam kiáltani, de nem volt bátorságom. Már tudtam, hogy óvatosan kell bánnom a kijelentéseimmel. Egy pillanat múlva kérdő hangon mondtam:

– Ééés?

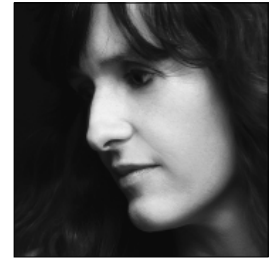
A torkomban rezgő magánhangzó szillabikus énekléssé, majd vokalizzé és dúdolássá változott.

– Anyám eljárt hozzád a műhelybe – akartam kérdezni, de állítás lett belőle, amit rögtön megbántam, a szemöldökét és a homlokát ismerős módon összeráncolta, ami azt eredményezte, hogy a többi, fel nem tett kérdés a ki nem énekeltek hangokkal együtt a torkomban rekedt.

Az átforrósodott cserépkályha közelében ütem le, a másik oldalamon könyvekkel megrakott polc állt, Mikolaj megállt felettem, és albumokat kezdett leemelni a polcokról. Mindegyik könyvére annyira büszke volt, hogy nem mertem megkérdezni, hogy valamikor kölcsönkérhetném-e őket, egyiket sem tette vissza a helyére, hanem mindegyiket a kezembe adta. A vastag könyvektől egyre jobban összprelődvé a fotel mélyére süllyedtem, nemes terhük a térdemre nehezedett, egy-egy nehéz kötetet a kezeimben tartottam, míg más példányokra a vastag gyapjú zokniba bújtatott lábaimat támasztottam, fejemmel a még le nem vett tucatnyi könyvvel teli polcok felé nyújtóztam, nehéz dolgom volt, akár csak azoknak az atlaszoknak és atlasz-nőknek, akarom mondani, kariatidáknak, akik a lemergi balkonokat tartják, még ölembe cibáltam az északi reneszánszt és a barokk faszobrászatot, magamra öltöttem a szecessziót, a hucul ornamentikán tapostam. Megrészedtem a gyémántok tömkelegétől, melyekkel felékesített engem, ugyanakkor viszont nyugtalanított a kényeszerű mozdulatlanság, a vészkiárat hiánya mindenféle biztonsági szabálynak ellent mondott, fel szerettem volna állni. Ekkor felfedeztem, hogy oda vagyok szegezve, hogy az ujjja a halántékom mellett siklik el, és egy hajtincsemet csavarja fel. Oda voltam szegezve, bronz feje a térdemre hajolt, utat törve magának a halomnyi könyv között. Oda voltam szegezve, hangján egyszerű szavak csendültek fel, melyek sokkal jobban illettek volna régi idők társasági flörttel szórakozó lovagjaihoz.

– Nagyon tetszel nekem.

SZATZKER HELGA FORDÍTÁSA

R 209 Vltava

...
Ugyanazon a napon, amelyen Turkmén megölte az apját, a távolsági vonaton szolgáló Tánya találkozott a fehéroroszországi Brestben a vasúti kocsik forgóvázát átrakó munkással, Jevgenyij Minutocskával, aki az emelő egyetlen jelentőségteljes mozdulatával tudtára adta vonzalmát. Együtt tűntek el a fűtőház öltözőjében, ahol a Jevgenyij valódi személyazonosságát – felesége és három gyereke fényképét – rejtő lemezszekrények között olyan szenvedéllyel fejezték ki legmélyebb érzelmeiket, hogy a szekrény ajtaja behorpadt. Kész csoda, hogy nem esett ki belőle a családja ölelésében vigyorgó Jevgenyij képmása. Tánya azonban nem firtatta Genya, ahogyan a kirobbanó élményt követően szólítani kezdte, valódi életét, így semmi sem gátolta abban, hogy az inas kis emberben lássa jövőjét. Ettől kezdve mindent megtett azért, hogy felettesei minél gyakrabban a Moszkva–Minszk–Prága útvonalra vagy Nyugat-Európa valamely más városába küldjék. A vonatok forgóvázát Brestben át kellett szerelni, hogy a szerelvény folytathassa útját az orosz vágányoknál nyolc centiméterrel szűkebb nyomtávú pályán.

Genya pedig olyan bámulatos pozíciókba helyezte a testüket Brestben, hogy Tánya szinte szégyellt visszagondolni rá. Elvörösödött az arca, valahányszor a vágányok illesztéseihez csapódott a vonatkerék, tehát percenként átlagosan vagy harmincszor, úgyhogy kivörösödve és izzadtan érkezett a célállomásra.

Két nappal ezelőtt leszállt Brestben a Moszkvából Prágába tartó R 209 Vltava gyorsvonatról, de Genya ezúttal nem volt az átrakóállomáson. A munkások közül, akiket Tánya látásból ismert, senki sem mondta meg neki, hogy megbetegedett a felesége. Nem szoktak hozzá, hogy egy idegen nőt a bizalmukba fogadjanak, pedig hányszor találkoztak már vele az öltözőből jövet. Szemükben csak az irigység csillogott. Csak azt az állatias moszkvai nőcskét látták benne, aki időről időre odaadta magát egyiküknek. Semmilyen más érzelmet nem ébresztett bennük, főleg nem együttérzést. Ezért hallgattak. Tánya csalódottan tért vissza a forgóvázától megfosztott, magasba emelt vasúti kocsiba, és várta, hogy a munkások újat hozzanak és szereljenek alá. A máskor Genyának szentelt szabadidőt azzal töltötte, hogy az utasokat emlékeztette, ne távolodjanak el a vasúti kocsitól, majd kétségbeesésében letorkolta kollégáját, Olgát, aki először volt aznap szolgálatban.

A huszonöt éves Olga Szergejevna jól le lehetett vezetni a feszültséget. Tánya szemében eleve leírta magát hatalmas fenekével és nagyvonalúra nőtt szláv combjával. Többet nem is kellett róla tudnia. Abban pillanatban, amikor először meglátta bizonytalan lépteit a fehérorosz állomáson, dühöd szemrehányással hurrogta le, hogy a kalauz nem lehet egy rakás szerencsétlenség, úgyhogy lépjen fel magabiztosabban. Hangnemeivel és modorával pedig világosan a tudtára adta, viszonyuk nem egyenrangú. Olgának ez mit sem számított. Hálás volt a „nemzetközi” munkáért, és kész volt a jól fizetett szolgálat bármilyen kedvezőtlen körülményét figyelmen kívül hagyni. Nem ellenkezett, amikor Tánya felszólította, hogy útközben óránként ellenőrizze és mossa le a véceket a kocsiban, míg ő maga a szamovárban főzte az utasoknak a teát, és kekszet árult. A koszos edényekkel viszont természetesen Olgának kellett leszámolnia.

A megállóban Tánya vezette kupéjukba az utasokat, míg Olgára az ágy-nemű széthordását és az ülések fekhelyé alakítását hagyta. Az erre szolgáló fémkulcs használatkor gyakran félrecsúszott és beragadt, úgyhogy a kalauznak hatalmas erőt kellett kifejtenie, hogy a szükséges helyzetbe mozdítsa. Tányához hasonlóan az utasok is tartózkodóan és fölényesen viselkedtek Olgával szemben, férfiak, nők és gyerekek egyaránt. Ezért ő feladatai végzetével inkább bezárkózott szolgálati kupéjába, ahol kedvenc könyveit olvasta, irodalmi alakok életét élte, leggyakrabban nehéz megpróbáltatásokat átélő

hősnőket, akik ádáz harcot folytattak a kedvezőtlen életkörülményekkel, és sohasem adták fel. A könyvekből merített bátorság azonban legfeljebb addig tartott ki, míg ki nem nyílt a kupé ajtaja, mert minden pillantás, amelyet elsődlegesen és félreérthetetlenül hatalmas hátsójának címeztek, megerősítette abban, hogy az emberi előítéletekkel szemben vívott harc eleve kudarcra ítélt. Ezen felül pedig a feljebbvalójával való minden egyes találkozásakor azt kockáztatta, hogy magára vonja annak rosszkedvből fakadó rosszindulatát.

Olga álmait, jobb életéről szóló álmokat álmodott a szomszédos kupében Viktor Izmajlovics Donszkij is, a hősi névvel, de a kilétének megfelelően tudós külsővel megáldott férfi, aki egykor jól fejlett testét a laboratóriumokban való üldögéléssel lustálkodásra és leépülésre ítélte. És bár porhüvelye még nem rongyolódott és kopott el teljesen, azt, amit egykor vonzónak tarthattak a testén, piros ing és műszálás szövetnadrág alá rejtette. A néhány éve már divatjamúlt szemüvegkerete csúszkált hatalmas orrán, nem bírt megkapaszkodni. Azt, hogy sántít a bal lábára, nem lehetett észrevenni, mert az utazás idejének nagy részében mereven ült a puha ülésen, amelyet a hosszú vonatutakon napközben mindig visszaállított fekhelyből ülő helyzetbe. Itt olvas-ta el a könyveket, és ide hozatta az erős orosz teát.

Ő is inspirációt és menedéket keresett a könyvben. Méghozzá ugyanabban a könyvben, amelyet Olga is olvasott. Az funérlemezfallal elválasztva ugyanazokon az oldalakon letek rá arra a megértésre, amelyet környezetüktől nem kaptak meg, és amelyre saját maguktól sem számíthattak. Ha Olga a fekhely lehajtásakor észrevette volna a férfi könyvét, amelyet az szerencsétlenségére el szokott rejteni még saját anyja elől is, rájött volna, hogy Viktor Izmajlovics Donszkij a lelki társa. Csakhogy mindketten, Viktor csakúgy, mint Olga, gondosan őrizték a privátszférájukat, a menedéket az átláthatatlan világban.

...
Az R 209 Vltava világos nappal robogott a sík Lengyelországon át. Közeledett a fehérorosz határhoz, és Tánya komoran figyelte Brestet. Aztán, amikor a vonat néhány órával később az új forgóvázon Moszkva felé száguldott, gondolatban nem tudott elszakadni Jevgenyij Minutocska karjaiból, aki váratlanul megjelent az átrakóállomáson. El akarta érni a vonatot, amellyel, mint azt kollégáitól megtudta, két nappal ezelőtt Tánya elment Prágába, és amellyel ma éjjel vissza kellett jönnie. A meglepett Tányának elmondta, hogy beteg feleségétől jött el, és bár felesége és gyerekei vannak, csak őt szereti, és ha majd a felesége meghal, ami nemsokára bekövetkezik – a szívzaggató leírás közben tenyere élével könnyező szemét törölgette – elveszi Tányát, hogy a gyerekeinek legyen anyja. A meglepődött Tánya nem tudta, mit mondjon. A Genyával való életéről szőtt álmainak eddig csak a szenvedélyes élmények által a lemezszekrénybe nyomódott zavarosan homályos körvonalai léteztek. És határozottan nem voltak bennük gyerekek, főleg nem idegen gyerekek.

PEŤOVSKÁ FLÓRA FORDÍTÁSA

Lóköttö

Apával Léva utcáin mászkáltunk. Valami seftről volt szó, lopott autórádióról, meg ilyenek, de a fiatal Márió Magyar, akivel találkozunk kellett volna, sehol nem volt. Egy barátságatlan és füstös resti elé értünk, ami a hotel földszintjén üzemelt. Alkonyodott, az ablakából nehéz sárga fény szűrődött ki az utcára. Bementünk.

Apának mindig jól esett úgy belépni egy bárba, hogy észrevegyék. Magas volt, sovány, és egy ócska, kígyóbőr-utánzat fekete köpenyt viselt. Az asztalhoz most is szertartásosan ült le, szóval, adott a dolgokra. Szája sarkában cigaretta lógott lezserül, a cigifüst meg egyenesen a szemembe szállt. Ráhunyorított a bárpult mögött lapító pincérre, majd odaszólt neki:

„Egy teát, és két konyakot!”

Amíg a pincér feldolgozta az infót, apa hozzám fordult:

„Kérdeznék valamit, Dzsimi, anyád még mindig ott kulizik abban a lebugiban? Annál az unokatesónál, vagy ki a fene az...”

„Igen, ott, miért?”

„Mondd meg neki, hogy ha parasztnak akar tetszelegni, akkor vállaljon rendes munkát!”

Összeráncolta a homlokát, és egy határozott mozdulattal elnyomta a csikket.

„Pénzre van szükségünk, apa...”

„Pénzre! Mindig csak az a kurva pénz! Nekem sincs pénzem, Dzsimi. És neked is a saját pénzedet kéne már megkeresned végre...”

„Világos, akkor együtt áruljuk majd az osztrákoktól lopott Blaupunktokat, ugye?”

„És mi nem tetszik neked ezen?! Örölnöd kéne” morgott egyet, és a kézféljével végigtörölte a fekete bajuszát.

A pincér kihozta a brandyket, elém lerakta a teát. Apa nem húzta az időt, megkoccintotta a poharamat, és azonnal bevágta a felest. Én szintűgy.

„Még két konyakot!”

Az első féldeci megkapart rendesen, olyan képet vágtam, mintha a torokban egy jól kifent kasza dolgozna.

„Apa, nekem ez már nem kell.”

„Ne variálj, egy még beléd fér.”

A pincér töltött, közben a pult mögül minket figyelt. Fölötte egy tábla lógott: „Fiatalkorúaknak szeszesített nem szolgálunk fel”. Apa kihúzta az inge zsebéből a cigarettát, és megkínált vele. Elfogadtam. A konyak fűtött belülről, egyre jobban éreztem magam. Szép kis füstfelhő keletkezett körülöttünk. Kényelmesen hátradőlünk, és nézelődünk a vendéglőben. A falak ócska faburkolattal voltak borítva, a függönyök sárgák a kosztól, szóval majdnem sötét volt odabent. Alig akadtak vendégek. A helyiség túloldalán két tizenvalahány éves buksza ült. Bizalmasan össze voltak borulva, és folyton járt a szájuk. Az egyikük jóval aktívabb volt, és itt-ott hangosan felvihogott. Apa rájuk hunyorított, s mint egy igazi nagymenő, felhajtotta a konyakot.

„Még mindig nem nem találtál magadnak pinát, Dzsimi?” mondta, és kifújta a füstöt. Hangjának élessége most még durvábban hatott.

„Nem, még nem találtam, apa.”

„És mért nem találtál?! Lassan tizenhét leszel. Én ilyenkor már úgy kefélttem, mint a gép!”

„Valahogy nem jött össze.”

„Mi az, hogy nem jött össze?! Fogod, megbaszod, és kész! Kurvát akarsz? Szóljál, szerzek neked. Az majd gatyába ráz, ne félj!”

„Ez valahogy nem az én stílusom, apa... Zavar, hogy a legnagyobb fiad még szűz?”

„Ez téged kéne, hogy zavarjon, te szerencsétlen” morgott egyet, és unottan legyintett.

A csajok az asztalnál folytatták a szövegelést. Az egyikük valamit magyarázott, míg a másik pislogott a hosszú szempillákkal. Időnként megkeverték a koktéjlukat a szívószállal, és belekortyoltak.

„A konyak” mondta a pincér, és lerakta az újabb poharakat az asztalra, majd távozni akart, de apa megállította:

„Várjál, mit isznak azok a lányok ott?”

„Vodka-narancslét.”

„Akkor hozz nekik még egy kört, s mondd, hogy a fiatalember küldi.”

„Ahogy óhajtja.”

Apa rám kacsintott.

„Mit csinálsz, apa?”

„Ne félj, Dzsimi. Ahogy leteszi az asztalukra a piát, rád fog majd mutatni. És akkor te megemeled a poharad, mintha az egészségükre innál.”

„Jól van.”

„Előbb-utóbb meg kell tanulnod társaságban viselkedni.”

Figyeltem, ahogy a pincér a hölgyek asztalához indul. A tálcan két hosszú-kás pohárban narancslét volt, két féldeciben meg vodka. Elegánsan közelebb hajolt hozzájuk, mire ők meglepődve elhallgattak. A pincér az asztalunk felé mutatott, a lányok erre megfordultak. Eljött az én időm. Megemeltem a poharam, és mosolyt erőltettem az arcomra. A lányok egymásra néztek, aztán elnevetették magukat. Fogták a felesüket, felénk emelték, beöntötték a narancslébe, majd a szívószállal húztak belőle egyet.

Én is beleittam a konyakba, aztán apához fordultam.

„Látod, megy ez neked!” vigyorgott rám elégedetten. „Mindjárt átülünk hozzájuk, ne izgulj.”

„Azt felejtse el, apa.”

„Nem tetszenek neked, vagy mi?!”

„Mit tudom én... Ezek csak szajhák, nem?”

„Tiszta hülye vagy! Mégis, mi kéne neked? Hogy verset szavaljanak?”

A lányok tovább diskuráltak, és várták, hogy történjen valami. Apa azt mondta, hogy minden nőt le lehet fektetni. S ez a kettő meg különösen olyan, akiknél neki sikere van. Csakhogy most nem volt nála annyi zsé, hogy le tudja itatni őket. Ezt tudtuk mindketten. Sokan tartoztak neki, és ő is lógott mindenkinék. Márió autórádiói például csak mellékes haszon volt. Nekem akarta átpasszolni az egészet. Hogy meglegyen zsebpénzre, mondta.

„Kapsz tőlem egy jó kis kurvát, Dzsimi” szakította meg a csendet.

„De nekem nem kell kurva, apa.”

„Ne húzzál fel, Dzsimi! Ha találsz egy pinát, és ágyba bújtok, meglátod, beleszel szarva. Először mindig egy kurva kell, hogy betanítsion, aztán *geroj* lehetsz! Áll az alku?” és nyújtotta a kezét.

„Hát, nem is tudom...” mondtam zavartan, de azért kezet fogtam vele. Apa elégedetten nevetett.

„A tizenhetedik születésnapodra megkapod tőlem, Dzsimi.”

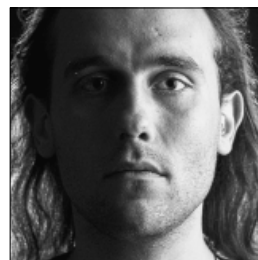
A pincér felé intett, majd ahogy az megjött, apa a köpenye zsebében kezdett matatni. Kihúzott egy köteg bankjegyet, és kiterítette az asztalra. Többnyire húszasok és ötvenesek voltak, de legfelülre egy százkoronás került, hogy mégis az egész valahogy kinézzen. Odaadta a pincérnek a pénzt, és mutatta, hogy minden rendben. Felálltunk. Ekkor a lányok felénk pillantottak. Apa cigarettára gyújtott, lassan kifújta a füstöt, és megszólalt:

„Hölgyeim, a társaságuk igazi öröm és megtiszteltetés volt számunkra!”

GYÖRGY NORBET FORDÍTÁSA

DAVORIN LENKO

Testek a sötétben

Nyomasztottak bizonyos dolgok és gondolatok, és Bukowskival álmodtam, noha álomban még nem tudtam, hogy ő az. Egészen rövid film volt.

A jelenet: valamelyik európai város. Prága, Párizs, Bécs, Madrid. Válasszának. Az óváros, egy kávézó terasza, kerek asztalkák, apró székek, tarka napernyők, hamutálak, kávéscsészék. Az idő: nyár, késő délután.

Odáültem az egyik asztalhoz, és egy párocskára figyeltem föl, amely félig elrejtözve ült a terasz legvégén, az árnyékba húzódva. A személyek: nem a legfiatalabb és semmiképpen nem józan férfi és nő, egymás tapogatásában elmerülve.

A férfi: hatvan körüli. Sűrű, de már inkább ősz, mint fekete szakáll, rövidre nyírt zsíros haj. Erőtelmes alkat, széles váll. A ruhája: olcsó nadrág, szétaposott cipő, félig kigombolt ing. A mellkasán fekete, hosszú bozont. Állapota: elégedett összpontosítás, a játékoság határán. A tekintetében egy csipetnyi kegyetlenség.

A nő: negyven-negyvenöt éves. A combja cellulitos. Elegáns hölgy, aki nem adja át magát harc nélkül az öregedésnek. Csicsás és szoláriumbarna, arcán vastag púderréteg. A ruhája: a hóna alatt kissé elálló, rövid fekete ruha. *Amikor előrehajolt, jól láttam puba, remegő mellét.* Az ilyen ruha fiatalabb, még nem szétfolyó lányokra illik. Állapota: elbizakodottság. Teljesen begerjedt, eltávolodott a valóságtól. Erősen izzad, minden érzékével a kedvesére figyel. Kezét mintegy véletlenül a férfi ágyékán nyugtatja.

A történet: x illetve 0.

A magyarázat: a férfi a nőnek minden testrészét uralja, mozdulatai átgondoltak és célirányosak. Pontosán tudja, mit csinál; ezt már korábban is számtalanszor megtette. Megérinti a nő combját, megérinti a nyakát. Nem simogatja, de nem is markolássza. Az ajkát, a hónalját, a nyakszirtjét, az ágyékát. A nő belemerül a figyelmébe, az érintéseibe, abba, ahogyan magát a férfi mellett érezheti.

A jelenet kiegészítése: előttük, az asztalkán egy üveg fehérbor áll. Két pohár, egy doboz cigaretta, öngyújtó.

A nő zihált és megmegrándult, időnként fölakadt a szeme. Az ajka hol mosolyra húzódott – széles, ám mégis bizonytalan, sőt, talán naiv mosoly volt ez –, hol pedig nyugtalanul, szinte fájdalmasan csicsóritett. Kelletlenül figyeltem az agóniáját. Egyszerre volt csodálatos és félelmetes: az emberi párosodás emlékműve és sírja.

A bonyodalom: a férfi nem csak a nőt uralja teljesen, hanem önmagát is. Ura saját libidójának, obszcenitásának, alkoholfogyasztásának. De a nőnek nem engedi meg az önuralom luxusát. Újra és újra bort tölt a nő poharába, és ő maga emeli ajkához.

Mások nem foglalkoztak velük, és a párocska folytatta a kölcsönös tapogatózást, emlékeim görcsbe fagyva. Igazából más nem is történt.

Amikor fölbredtem ebből az álomból, először képtelen voltam elfelejteni ezt a begerjedt nőt, de aztán, ahogy a nap estébe hajlott, gondolataimat egyre inkább az ő okkult, kegyetlen kedvese foglalta el; az ő összpontosítása, az önkontrollja, a lazasága. És rossz fogai, elhanyagolt szakáll, kigombolt inge. „Ki ez a férfi?“, tűnődtem. „Ki ez az... Istenség?”

És akkor belém hasított a fölismerés. Bukowski volt az. Igen. Bukowski jelent meg álomban, és a víziók szokásos menetével ellentétben nem követelt tőlem semmit. Még csak rám se nézett; csak tette azt, amihez a legjobban értett. „Nyugodj le. Lazulj el. Ne tégy semmit, sugallta ignoráns megjelenése.

Az élmény szinte... vallásos volt.

Aztán úgy alakult, hogy este nem tudtam elaludni, és a kezem ügyébe eső papírra egy táblázatot rajzoltam. Ilyen lett:

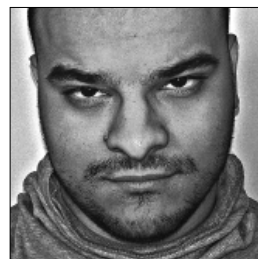
A nő	A férfi
Elveszett	Összpontosító
Részeg	Józan
Elkalandozó	Jelenlevő
Öntudatlan	Öntudatos
Jelölt	Jelölő
Puha	Kemény
Kő	Szobrász

Ezután letettem a tollat és a gondolataimat, és nyugodtan elaludtam.

RAJSLI EMESE FORDÍTÁSA

RUSZEN KARAMFILOV

„Piazzolát hallgatva”

Galambraj. Hol összeverődnek, hol szétszóródnak. Összehozza őket az éhség. Egy véletlen járókelő épp az előbb vetett oda egy darabot a szendvicsekből, táplálékukká téve azt. Köröskörül csönd, sehol egy lélek. A fókusz a galambraja esik. A galambokra, amelyek valaha emberek voltak. Beledobva a homály közepébe. Elvetve a természet által. Esni kezd. Nagy göröngy hidegek hullnak az utcakőre. A galambok nem szélednek szét. A mindennapi betevő életükre összpontosítanak. Arra az egyetlen falatra. Az odavetett falatra. A táj olyan, mint egy befejezetlen csendélet. Az eső még jobban rákezd, még pusztítóbb. Valaki vére cseppenként elmosódik. Az idő minden

sebet begyógyít. Így mondják a bölcsek. De igazuk van-e vajon? És ha az idő meg az eső összedolgozik? Ha az idő az, ami arra készlet, hogy elfeledjük a haragot, megbocsássuk bűneinket, elfogadjuk a méltánytalanságokat, lefegyverezzük a magányt, folytassuk az utat fölfelé –, akkor mi az a kis eső? Vajon nem az a jelenség-e az eső, amely elgondolkodásra készlet bennünket? A lényeges dolgokról. Whitmanról, Ginsbergről, Lorcaról, Cummingsról, Eliotról, Kunderáról. Minden beteg elméről, aki legalább egyszer állt az egek megnyílt csatornáin alatt, a csontig ható nyirokban. Vagy például a szürrealistákról – Daliról, Bunuelről, Éluardról, Miróról, Aragonról.

A gondolkodókról. Az igazi gondolkodókról. Azokról, akikben megvan a képesség, hogy a felhőket szentképpé varázsolják.

A gondolkodók a tél művei. Télen születnek, amikor még a tulipánok sincsenek sehol. Olyan gyerekek ők, akiknek tápcsatornájában csövek repednek. Háromdimenziós képek, amelyeknek ereiben benzin folyik. Az

önmegsemmisítés szinonimái és a halhatatlanság paronimái. Ők ők, és a művészet csak az, ami.

Eláll az eső. A galambok jóllaktak. Beköszönt a sötétség.

CSÍKHELYI LENKE FORDÍTÁSA

MÁN-VÁRHEGYI RÉKA

Cím nélkül

Váli Dezsőnek

Két éve utazunk a minibusszal. Négyen vagyunk, de a műszerek miatt így is alig férünk el. Azelőtt nem sokat tudtam a felvételkedzésről. Felváltva vezetünk, mostanában főleg Megan. Azt mondja, a hátsó ülésen könnyen hányingere támad. Megan szőke és amerikai. Az anyósülésen szundító Andrea néni barna és magyar. Néhány éve még ő volt az énektanárom. Indiában, egy nyugatiaknak szervezett meditációs kurzuson ismerkedtek össze.

Megan férje elég kövér. Pierce-nek hívják. Egy fontos nemzetközi zajzenész egyet főtítkára. Ha a társaság szóba kerül, csak legyint. Sőhivatal, mondja magyarul. Beszéli kicsit a nyelvünket. Hosszan gondolkodik egy-egy mondaton. Ha kitalál valami újat, megkocogtatja a vállam:

– A természet nem csak a fákból áll – mondja.

Válaszul röhögök. Efféléket mantráz: célunk a világ dolgainak felismerése és megszólítása; nem tehetünk különbséget ember és nem ember között; a csend egyszerre természeti és kulturális.

Szerda délelőtt, szemerkélő esőben érkezünk az új helyszínre, egy flamand kisvárosba. Ez a kilencvenegyedik, Belgiumon belül a negyedik település, ahol megállunk. Az én feladatom feljegyezni minden apróságot, amit majd a felvételekhez csatolt leírásokban hasznosíthatunk. Itt csak egy napig maradunk, aztán irány a tengerpart. Megan azt ígéri, hogy onnan legalább egy hétig nem megyünk tovább.

A templomhoz közel parkolunk le. A műszereket egy bevásárlókocsinhoz hasonló járgányba zsúfoljuk. Nem fér bele minden, a mikrofonállványokat megint én hozom. Nehezen indulunk, előbb papírsebkendőért, majd Andrea néni szélzsekijéért kell visszafordulnunk. A templom előtt megállítanak a rendőrök. Már megszoktuk, megmutatjuk a papírjainkat és az engedélyeinket. Odabent is szükség lesz rájuk, úgyhogy mindent kéznél tartunk egy feliratos mappában. *Silence*, ez áll a mappán, és ez áll a névjegykártyáinkon is. A legtöbbben nem értik, hogy mit csinálunk.

Belépünk a templomba. Pierce megy elől, hangosan tolja a kocsit. Én mindig figyelni szoktam rá, hogy alig csapjak zajt, de ő nem ilyen. Mindegy, nem foglalkozik velünk senki. A széksorok szinte teljesen üresek, egy pár gubbaszt a hátsó sorban, de ők is turistának tűnnek. Csak később veszem észre, hogy a széksoroktól balra, pótszékeken ülve imádkoznak a helyiek egy koronás Mária szobor előtt.

– Szerethető tér – suttogja Andrea néni.

– Pompás tér – mondja Pierce. Megan bólogat.

Először csak ketten dolgoztak a felvételeken. Ahol megjelentek, mindenki hülyének nézte őket. Amikor Andrea néni csatlakoztunk, már kezdett beindulni a dolog. Ma már sokan ismernek minket, és a felvételeinket is megveszik néhány ezren. A temetőket szeretik a legjobban. A kórházakat a legkevésbé. A *Haldoklók, balottak, élők* című anyagunk viszont jól ment, amit javarészt egyedül raktam össze.

Megan elindul, hogy megkeresse a templomszolgát. Már beszélt vele telefonon, elvileg várnak minket. Pierce-szel nekilátunk a szerelésnek. Nem bonyolult, de negyedóra kell, amíg összerakjuk a gépet. Andrea néni felméri a tér akusztikáját. Az első mikrofont a széksorok közé helyezzük, a másodikat az oltár elé. A Mária szoborhoz is kéne egy, de nem akarom megzavarni

az imádkozókat. Nem szoktak ilyen sokan lenni. A legtöbbször idős hölgyek, előttük várakozik a járókeret. Egy fiatalabb nő érkezik, sietve vet keresztet, és a pótszékek felé veszi az irányt. Magas sarkú cipője kopog a kövön, cekkeréből zöld levelek lógnak ki.

Pierce jelzi, hogy a gép készen áll. Megan beül a számítógép mögé, Pierce fülel. Andrea néni felemeljük a kezünkben lévő antennákat. Meghatározott ütemben emeljük, tartjuk, továbbvisszük, letesszük, fel-emeljük, tartjuk és visszük tovább őket. Egy idő után Pierce elindul a szupermikrofonnal, észrevétlenül belógatja a gyóntatófülke fölé, a Mária szobor elé, majd az imádkozók orra alá. Az oszlopok alatt lágyan felbúg egy takarítógép, aztán valami történik, mert egy perc után abbamarad a zúgás. Hosszú csöndek követik egymást. Egyszerre a cekkeres nő kopogó lépteire kapjuk fel a fejünket. Meganra pillantok, megrázza a fejét, ami annyit jelent, ez még belefér. Legalább hatórányi anyagot veszünk fel. Utána a templomszolga a lelkünkre köti, hogy a felvétel leírásába ne felejtsük el megemlíteni a két év múlva soron következő Mária koronázási ünnepséget. Felírom a füzetembe ezt is. Utána elmegyünk sült krumplizni. Szamuráj szósszal kérem a nagy adagot.

A kocsiban arra gondolok, hogy két óra múlva a tengerparton leszünk. Fújni fog a szél, és hűvös lesz, nem kimondottan strandidő, de a tenger a lényeg. Pierce elmeséli, amit egy cikkben olvasott, nem pontosan értem, mert franciául mondja, de mintha arról lenne szó, hogy a galaxisunk valójában egy féreglyukban van. Még mindig apró cseppekben zuhog az eső.

– Tipikus belga időjárás – szól hátra Andrea néni. Nem sokkal később elalszik, látom hátulról a testtartását.

Kedvem lenne meghallgatni a mai felvételt, de tudom, hogy csak az utómunka után lesz élvezhető. Megkérem Megant, hogy tegyen be valamit, ami már kész. Nem mondja meg, hogy mi az, csak elindítja. Egy darabig nem halunk mást, csupán az ablaktörő ütemes mozgásának tompa hangját. Aztán már azt sem. Andrea néni felkapja a fejét.

– Káprázatos – tátogja.

– Igen – tátogom neki vissza.

Pierce egy papírlapra zöldségeket rajzol. Sejttem, ez a következő terve. Hangtalanul nevetek a csálé paprikáin. Világos van.

MÁN-VÁRHEGYI Réka
Boldogtalanság az Auróra-telepen
JAK-Prae, 2014

Szupermenők
Pagony – Tilos az Á
könyvek, 2015
(megjelenés előtt)

„Minden vonal”
Magyar Lettre Internationale, 71

„Répásmegeyer 2000 – Búz”
Magyar Lettre Internationale, 89

„Két puha pofon”
Magyar Lettre Internationale,

KOMMENTÁROK ÉS VITÁK

IVAN KRASZTEV, SHLOMO AVINERI, IAN BURUMA, JOHN GRAY

Európa mint eszme és valóság – Válaszok a Res Publica Nowa körkérdésére

A hanyatló Európa védelmében

IVAN KRASZTEV ■ Raymond Aron könyve *In Defense of Decadent Europe* (A hanyatló Európa védelmében) 1977-ben jelent meg. Ez a mindent átható pesszimizmus időszak volt és a kétségeké mind a demokrácia, mind Európa jövőjével kapcsolatban. Az európai gazdaságokat kiütötte az 1973-as energiaválság. A 60-as évek diákmozgalmi és a terrorizmus erre következő hulláma olyan országokban, mint Nyugat-Németország és Olaszország, megráztta az európai társadalmakat. Egészében véve a 70-es évek olyanok tűnt a kortársak számára, mint vakvágányok keresztútja. Európa szerepe a világpolitikában hanyatlófélben volt.

Aron könyvét 2014-ben újraolvasva jobban megérthetjük a jelenlegi krízist. Azt vonhatjuk le belőle, hogy voltunk már korábban is hasonló helyzetben, és túléltük, de óvatosságra int: az, hogy akkor túléltük, még nem garancia arra, hogy most is túl fogjuk élni. Mert Aron könyve Európa védelmében nem Európáról szól, hanem a marxizmus téveszméiről, a kommunista rezsimnek belső instabilitásáról, és az európai intellektuelek arra való hajlamáról, hogy apokaliptikus önkritikába csapjanak át. Aronnak tehát igaza volt abban, hogy a demokratikus kapitalizmus, nem pedig a szovjet kommunizmus a világ jövője. De most, hogy a kommunizmus már a múlté, mit hozhatunk fel a hanyatló Európa védelmében?

Az Európai Unió már nem létezik olyanként, amilyen eredetileg volt. Mindazok a pillérek, amelyekre épült, és amelyek a létjogosultságának igazolására szolgáltak, megroppantak.

14-16 éves német középiskolások körében végzett és másfél éve közzétett egyik kutatás eredményei azt tanúsítják, hogy ezeknek a fiataloknak egyharmada nem tudja, ki volt Hitler, 40%-uk meg van győződve arról, hogy az emberi jogokat egyenlő mértékben tartotta tiszteletben minden német kormány 1933 óta. Ebből egyáltalán nem az következik, hogy Németországban visszasírnák a fasizmust. Nem, egyszerűen csak azt jelenti, hogy most egy olyan nemzedékkel állunk szemben, amelynek már semmi köze ehhez a történelemhez. Ma abban hinni, hogy az EU továbbra is a háborúhoz való viszonyából merítheti a legitimitációját, illúzió.

Ma az EU-nak nincs – és nem is lehet – olyan ellenfele, ami oly módon igazol-

hatná a fennállását, mint a Szovjetunió 1949 után.

A harmadik tartópillér, ami szétporladt, az a jólét. Az EU továbbra is nagyon gazdag – még ha ez nem áll is teljesen minden tagállamára, az európaiak 60 százaléka mégis úgy véli, hogy a gyerekeik nem fognak olyan jól élni, mint ők. Az EU legitimitációjának másik forrása a konvergenciában való reménykedés volt, ami az EU-hoz csatlakozó szegény országokban azt a várakozást keltette, hogy fokozatosan hozzájutnak ők is olyan előnyökhöz, amilyen egy elit klub tagságával jár. Ennek pár éve még megvoltak az alapjai, de a következő tíz évre vonatkozó mai gazdasági előrejelzések azt sejtetik, hogy egy olyan ország, mint Görögország, Németországhoz viszonyítva épp olyan szegény marad, amilyen volt az EU-hoz való csatlakozása pillanatában.

Így aztán a hanyatló Európát csak az eszmék síkján lehet védelmezni, és ez a valódi kérdés, amit Marcin Król állandóan feszeget az elmúlt tíz évben. Vajon a demokrácia elterjedése Európában miért tette az európai értelmiségieket (néhány kivételtől eltekintve) képtelenné arra, hogy végiggondolják a modern demokráciák dilemmáit? Vajon miért veszítette el Európa univerzális vonzerejét?

Ami a legutóbbi időkig egyetemesen alkalmazhatónak látszott az európai tapasztalatból, az már kezd kivételesnek tűnni. Ha csak futó pillantást vetünk Kínára, Indiára és Oroszországra, nem is beszélve az iszlám világ hatalmas kiterjedéséről, világosan láthatóvá válik, hogy az etnikai nacionalizmus és a vallás a globális politikának továbbra is a legfőbb formáló ereje. A posztmodern poszt-nacionalizmus és a szekularizmus Európát megkülönbözteti a világ többi részétől, de a világ többi része ettől még nem kezd Európához jobban hasonlítani.

A világ aktuális ideológiai ciklusában a liberalizmus visszavonulóban van. Az etnikai nacionalizmus és a vallás tulajdonképpen nemcsak az Európán kívüli világban van egyre inkább jelen, de Európán belül is. Brüsszel az Európai Unió fővárosaként nagyon más szellemiséget képvisel, mint Belgium fővárosaként. Az előbbi a sokféleséget hirdeti és a multikulturalizmust; az utóbbi ki van téve a szimbolikus politizálás erősödésének és az etnikai alapú megosztottság kísértetének. A válság próbára teszi a poszt-nacionalista

politizálást. Felidézte a kollektív nemzeti tapasztalatokat, és olyan nemzeti narratívákat keltett életre, amelyekről azt hittük, hogy régen elnémulva lapulnak a metaforikus archívumok mélyén.

Hogyan lehetne ma írni a hanyatló Európa védelmében? És ki írhatná meg ezt a védőbeszédet? Marcin Król?

Az Európai Unió: mint vízió és mint valóság

SHLOMO AVINERI ■ Két európai projekt van: az egyik egy álom, a másik a valóság. Európának a kettő között kell navigálnia, és a kettőből kialakuló szintézis jelöli majd ki a történelmi helyét.

Az álom félelemből és reményből született meg. Az 1945 utáni világban és a hidegháború árnyékában a szovjet terjeszkedéstől félve fogtak össze Franciaország és Nyugat-Németország vezetői. A második világháború traumája mellett ez volt az, ami arra készítette őket, hogy túltegyék magukat több mint százéves háborúskodáson és kölcsönös gyűlölködésen, és elköteleződjének egy olyan vízió mellett, hogy az országaik soha többé ne viseljenek háborút egymás ellen. Mivel a kezdeményezés kipróbált politikai vezetőktől jött, széleskörű támogatottságra talált. Nem egy bürokratikus séma volt: a *vox populum*, a nép hangja jutott benne kifejezésre.

És az emberekben élt a remény: a háborús pusztításokat elszenvedett Nyugat-Európa népei magukévá tették egy olyan kontinens elképzelését, amely túllép a nagyravágyó nacionalista törekvéseken és a hatalmi politikán közös civilizációs értékek elfogadásával.

Ez volt az európai projekt két hajtóereje a realpolitikának és a vízióknak az összekapcsolásával, ami ezt a projektet elvitte a Szén- és Acélközösség szerény kezdeteitől az Európai Gazdasági Közösségen és az Európai Közösségen keresztül az Európai Unióig. A különböző fenntartások ellenére – a francia gaullisták és az angol konzervatívok részéről – az, hogy százmilliók voltak képesek azt mondani, hogy Európa polgára vagyok, „*Civis Europaensis sum*”, büszkeséggel töltötte el az embereket: hogy a tömeges háborúk és a holokauszt évszázada lezárulhatott a demokratikus hitvalláson és az emberek egyenlőségéről való meggyőződésen alapuló közös európai értékek örökségének felelevenítésével, ez hallatlan teljesítmény volt.

A berlini fal leomlása és a Szovjetunió felbomlása, amit szintén erőszak alkalmazása nélkül sikerült elérni, világtörténelmi dimenziót adott az európai projektnek: nem Armageddon, hanem egy új Jeruzsálem, amelynek kapui most megnyíltak a varsói szerződés volt országai előtt, akik joggal látták az EU-hoz való csatlakozásukat úgy, mint „visszatérést Európába”, bár a lakosságuk nagy része mindig is Európához tartozónak érezte magát.

Most mégis valami keserű íz érezhető. „Milyen szép is volt a Köztársaság – a Királyság idején”, mondogatták sokan a francia forradalom alatt. Hasonló rossz érzés van most is a levegőben, amit a németek „unbehagen”-nek mondanak, és aminek az okai túlnyúlnak a jelenlegi pénzügyi és gazdasági válságon.

Talán a politikai unió felé való elmozdulás elhamarkodott volt? Lehet. Talán a gazdasági és pénzügyi integráció elmúlt évtizedeit a lakosság jelentős szegmensei találták túl bürokratikusnak, közmegegyezést nélkülözőnek? Lehet.

Úgy tűnik, mintha még akik Maastricht és Lisszabon irányítói voltak, azok is visszariadtak volna egy adott ponton attól, amit összehoztak: amikor kialakították egy szorosabb politikai unióhoz szükséges intézményes struktúra kereteit, és eljött az ideje annak, hogy kinevezzenek valakit az Európa Tanács elnökének és Európa külpolitikai vezetőjének. Ugyanazok, akik a lisszaboni egyezményt szorgalmazták, tudatosan és határozottan vonakodtak erős vezetőket kinevezni, és két olyan kisebb kaliberű politikust választottak, akik nem vehetik magukra a politikai vezető szerepét.

Hasonlóképpen, annak ellenére, hogy megvannak az eszközök egy közös külpolitika és biztonsági politika kialakításához, amikor egy hatékony közös politikai lépést kellene életbe léptetni – Iránnal, Szíriával, az arab világbeli fejleményekkel kapcsolatban –, úgy látszik, hogy az egyes országok és különösen a vezető tagállamok, tovább folytatják hagyományos különálló politikai gyakorlatukat, ami mélyen gyökerezik az államrezon és történelmi érdekek évszázadaiban, és végül csak deklarált politikai gesztusokkal tudnak előállni, nem azzal, ami igazán számít: hogy képesek volnának cselekedni. Láthatólag nem könnyű feladni a szuverenitást: nem jutottak túl a vesztfáliai alapelveken.

Hasonlóképpen, a pénzügyi válság egyik kiábrándító vonatkozása az ország-

KRASZTEV, Ivan (Krasztev Péterrel) „Mindig a másik a Balkán” *Magyar Lettre Internationale*, 27

„Christóra várva” 2000, 1990. 7-8..

„De nem az én Amerikám nélkül!” 2000, 2003. 11.

„Demokrácia van: lehet utazni” *Magyar Lettre Internationale*, 86

„Lehet, hogy Kína demokratikusabb Oroszországnál?” *Magyar Lettre Internationale*, 95

(Krzysztof Czyzewski, Václav Havel, Heller Ágnes, Ivan Krasztev, Jacques Rupnik)

„Közép-Európa Fórum Pozsonyban a demokrácia gyengüléséről” *Magyar Lettre Internationale*, 79

(Gleb Pavloszkijjal és Tatjana Zsurzenkóval)

„Az alternatíva nélküliség politikája: hogyan működik a hatalom Oroszországban?” *Magyar Lettre Internationale*, 86

AVINERI, Shlomo *A modern cionizmus kialakulása Századvég*, 1994

(Adam Michnikkel, Irena Grudzinska Gross-szal, Jonathan Schell-lel)

„A demokrácia dilemmái” *Magyar Lettre Internationale*,

BURUMA, Ian *A modern Japán Európa*, 2006

A kínai szerető Victoria, 2009

„Az európai identitásról” *Magyar Lettre Internationale*, 52

„Az utolsó vágás.
A holland tolerancia
határai”
Magyar Lettre
Internationale, 61

„A szabadságot
nem lehet államilag
elrendelni”
Magyar Lettre
Internationale, 67

„Churchill szivarja”
Magyar Lettre
Internationale, 93

„Ki szereti Kínát?”
Magyar Lettre
Internationale, 95

határokon túllépő szolidaritás hiánya: végsősoron még mindig nem lehet európai demosról beszélni. Bár meg lehet érteni, hogy a gazdagabb országok polgárai, akik keményen megdolgoztak gazdasági eredményeikért, nem szívesen költenek más, kevésbé gazdag országok kiegészítésére. A görög válságra adott németországi reagálások egy része például világosan tanúsodik a szolidaritás hiányáról. Más képp állnának hozzá, ha Bajorország és nem Görögország szorulna segítségre. És tényleg, a nyugatnémetek csodálatra méltó szolidaritásról tettek tanúbizonyságot, amikor a volt NDK lakosságának megsegítéséről volt szó: abban az esetben világos és meggyőző volt a testvériség érzése.

Mindezek ellenére az európai projekt gyászos végére vonatkozó rémisztő jóslatok tévednek: de akadályoztatva van, az biztos. A kormányfők, külügy- és pénzügyminiszterek valamint bürokrata csúcstalálkozóinak szintjéről le kéne ereszkedni a bázis szintjére – le kéne küzdeni az Európai Unió demokrácia-deficitjéért. Lehet, hogy nincs európai demos, de biztosan van európai *populus*. Európának nem további állásfoglalásokra és szabályozásokra van szüksége –, hanem alapos generálózásra a közoktatás eszközeivel az átlagemberek körében, a szolidaritáshoz és összetartáshoz szükséges értékek felszínre hozása érdekében. Csak egy alulról induló folyamat teheti Európát azzá, amit az alapítói vártak tőle: a szabadság, egyenlőség – valamint a testvériség elvein alapuló közös térségé.

Európa: nemes eszme

IAN BURUMA ■ Európa nemzeteinek egyesítése nemes elképzelés volt. A (nyugat-) európai egység építői a második világháború után – Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer és a többiek – nemes férfiak voltak. Tényleg a nemesesség volt az egyik legfőbb erényük, bizonyos értelemben úgy működtek, mint egy felvilágosult huszadik századi arisztokrácia, egy európai elit, amelyik összefogott egy új és jobb Európa kialakítására.

Az egyesült Európa eszméje persze nem volt új. A gyökerei visszanyúlnak a Szent Római Birodalomig, szellemi hagyománya pedig inkább teológiai, mint politikai jellegű, inkább Erasmus, mint John Locke. Az európai egység lényege nem egy Locke-féle társadalmi szerződés. Amit európai gondolkodók, jórészen franciák, évszázadokon át elképzelték, az az örök béke spirituális utópiája volt. Nem csoda, hogy Monnet, Schuman és Adenauer mind buzgó római katolikusok voltak.

Az a baj a nemes eszméssel, hogy negatív következményeik is lehetnek, ami a híveiknek eszébe sem jutott. A hábo-

rú utáni európai rend a nemzetállammal szembeni mélyeséges gyanakvásra épült. A nacionalizmus rovására írták a két katasztrofális európai háborút. Ezért aztán a nemzeti jelképeket – a zászlóbogtatást, himnusz-éneklést, fáklyavivést – legfeljebb a futballstadionokra hagyták. És a nemzeti szuverenitás fokozatosan idejétmúlttá vált. Mostanra mind európaiak volnánk, egy közös európai identitással. Új európai szimbólumokat találnak ki ezzel a céllal.

De ennek a kiváló eszmének a nemes építései hajlamosak voltak technokrata szemmel nézni a világot, távol álltak tőlük az átlagemberek gondolatai és érzelmei. A demokratikus politika csak zavaró tényező volt számukra. A politikusokat önérdektől vezéreltek és megosztó hatásúnak, belvillongást szítónak látták. A technokrata szellemiség egységet akart zavartalanul, azoktól az érdekkonfliktusoktól mentesen, amelyből a demokrácia táplálkozik. Nagy terveket akartak megvalósítani. Az Európai Uniót szánták mind közül a legnagyobb szabású projektnek, a társadalmi összhang és a kollektív vállalkozás egyfajta emlékművének. Ennek az eszmének volt egy praktikus dimenziója, aminek legalább egy fontos hozadéka volt: európai népek, különösen a franciák és a németek aligha fognak újra háborúzni egymás ellen.

A társadalmi szerződés Locke-i fogalma azonban háttérbe szorult ebben a nagyszabású projektben.

Az európai polgárokat elsősorban lojalitásuk továbbra is a saját nemzetállamukhoz köti. Mégis, minél inkább jogot formál magának Brüsszel bürokrata arisztokráciája arra, hogy megszabja az európai gazdasági, társadalmi, sőt politikai ügyek alakulását, annál inkább elveszítik a nemzeti kormányok állampolgáraik bizalmát. Ebben a légkörben szükségképpen sarjad a populizmus, sokszor a legitrombább fajtából.

Most, hogy egy gazdasági és politikai válság korát éljük, elromlott a közhangulat. Az európai szolidaritás, már amennyiben egyáltalán létezett, most éppen felmorzsolódik. Az eliteket vádolják az emberek minden bajukért. És leginkább a brüsszeli arisztokráciát.

És egy egyesült Európa eszméje mégis egyszerre nemes és hasznos idea marad. Európa nemzetei egyedül nem sokat számítanak a világban, együtt mégiscsak fontosak. De egy még jobban egyesített Európa nem lehet felülről jövő vállalkozás. A köznépnek támogatnia kell.

Kevesebb teológiára volna ehhez szükség, és többet kéne gondolkodni egy társadalmi szerződésen. Európa ún. „demokrácia-deficitjén” csak úgy lehetne javítani, ha jobban egyensúlyba lehetne hozni a brüsszeli elitet és a válasz-

tott nemzeti kormányokat. Lehet, hogy az európai tisztségviselőket is választani kéne. Lehet, hogy a nemzeti parlamentek képviselőinek több időt kellene Brüsszelben tölteniük.

Minden esetre az az idealizmus, amire Európa az 1950-es és 1960-as években épült, többé már nem elegendő. És a gazdaság sem elegendő alap a haladás-hoz. Európa problémája politikai jellegű, és politikai megoldást kell rá találni. Ez ellenére volna Jean Monnetnek, de ez az egyedüli módja annak, hogy ragyogó elgondolását meg lehessen menteni az enyészettől.

Utópia és tehetetlenség

JOHN GRAY ■ Voltaképpen nincs abban semmi meglepő, hogy az Európa-projekt utolsó támogatói Brüsszelt és a német politikai elitet leszámítva a poszt-kommunista országokban lehetők fel. Európa a hidegháború idején a normalitás ideálját jelenítette meg, amibe a szovjet blokk csapdájába esett nemzetek szerettek volna visszatérni, ma pedig az olyan országok, mint Lettország vagy Lengyelország, Európától várnak védelmet Oroszország feléledő hatalmi törekvéseivel szemben. Sajnálatos módon az az európai normalitás, amelyhez a poszt-kommunista országok visszatértek, krónikus válságban leledzik.

Senki sem tudja megmondani, mit hoz a jövő, de nyilvánvaló, hogy a jelenlegi rend Európában nem stabil. Egy európai föderációs kormányzáshoz nincs meg a szükséges támogatottság a lakosság körében. A nemzetállamok sok fogyatékosága van, de a királyság és a birodalom néhány maradványát – Spanyolországot, Belgiumot, Kanadát és az Egyesült Királyságot – leszámítva továbbra is ez a demokratikus legitimitáció felső határa. Ugyanakkor az eurozóna gazdasági problémáit csak úgy lehet megoldani, ha nemzetfeletti szintre teszik át a pénzügyi szuverenitást. A következők zsákutca, ami a gyakorlatban német hegemoniát jelent, aminek a háttérben Dél-Európa jelentős részei vannak permanens recesszióra ítélve. Az olyan mérvű munkanélküliség velejáróit, amilyen széles körű ez Spanyolországban és Olaszországban, még nem fogták fel teljesen. Egy egész nemzedék van kizárva a gazdaságból és marginalizálódik a társadalomban. A helyzetre adott politikai választ mindeddig sikerült elhallgattatni. Ez az első olyan nagy recesszió, amire a jóléti állammal a háttérben kerül sor, ami mérsékeli a káros hatásokat. De a kihatása még mindig nagyon nagy, mert a hosszú távú következmények csak az extrémizmust táplálják. Erre már vannak jelek, nemcsak a neonáci párt Görögországban, de a Francia Nemzeti Front meg-

Olaszországban Beppe Grillo mozgalmá. És bár ezek a mozgalmak aligha jelenthetnek akkorra kihívást a demokráciára, mint harmincas évekbeli előzményeik, vannak olyan vonásaik, amelyek fasisztának minősíthetők.

Ami feltűnő a megszilárdult politikai osztályok esetében, az az utópizmus és a tehetetlenség sajátos kombinációja. Hogy egy föderális Európa utópisztikus elképzelés, azt be kéne látni. Mivel hosszú ideje lakják különböző népek, Európa nem ismételteti meg az Egyesült Államok példáját (és modern állammá az is csak egy pusztító polgárháború után tudott válni). Az európai elitek sokáig azt hitték, hogy a válságban kikovácsolódik majd egy mélyebb integráció, és ezzel előbbre viszi az európai projektet. Emlékszem, milyen magabiztosan képviselte Joschka Fischer ezt a nézetét egy kilencvenes évekbeli találkozón. Valójában a válság csak pangást váltott ki.

Egy permanens európai válság egyik mellékhatása a befelé forduló mentalitás és a képtelenség a külső kihívások kezelésére. Az ukrán helyzet ennek egyik példája. Megintcsak nem tudjuk előre látni a jövőt, de nehéz elképzelni, hogy Európa kerüljön ki győztesen az ott folyó hatalmi harcból. Oroszország számára Ukrajna létkérdés, míg az EU számára csupán megtorpanás a bővülés folyamatában. Nemcsak arról van szó, hogy Oroszország tartja ellenőrzése alatt az ország energiaellátását. Putyin realista zsarnoksága a rendszer szempontjából fölényben van egy európai pseudoállammal szemben, amelynek gyakorlati politikája egyszerre önhitt és gyenge. Hasonló a helyzet világviszonylatban is. Kína olyan módon alakítja át a világgazdaságot, amire Európa – belső ügyeivel elfoglalva – nem tud mit reagálni.

Az a paradox a jelenlegi válságban, hogy egy nagy győzelem miatt következett be –, a kommunizmus veresége és Európa újraegyesítése miatt. A háború utáni jóval szerényebb Európa sok eredményt tudott felmutatni. Összefűzve a szabad kereskedelem és a környezeti és biztonsági kérdésekben megvalósuló kormányközi együttműködéssel a nemzetállamok Európája sokkal stabilabb volt, mint a mostani meggyengült Leviatán. A közös valuta is sikeres lehetett volna, ha kevesebb és egymáshoz jobban hasonló gazdaságra korlátozódik. Így, ahogy most van, az EU működésképtelen és megreformálhatatlan.

Ez nem jelenti azt, hogy muszáj belátható időn belül összeomlania. Inkább az a valószínű, hogy Európa még eleveckél Németország kivételével gazdaságilag stagnálva, a szélsőségek gazdag választékát táplálva, és képtelenül arra, hogy reagáljon a terjeszkedő orosz hatalomra,

és egyre jelentéktelenebbé válna globális szinten. Elképzelhető, hogy valamikor a jövőben a kontinens megint visszatérhet egy olyan állapotba, amilyen a 19. század végén volt, Németországgal mint domináns nagyhatalommal, Európán kívül nézve új piacokon után, és felhagyva azzal a történelmi kísérletezéssel, hogy speciális viszonyt alakítson ki Oroszországgal.

Egy ilyesfajta fordulat nem kecsegtet biztonsággal, de nehéz belátni, hogyan lehetne elkerülni. Paul Valéry 1927-ben azt írta, hogy az európaiaknak az a titkos álma, hogy egy amerikai bizottság kormányozza őket. Valójában ez történt a második világháború végétől a hidegháborús éveken és a hidegháborút követő éveken keresztül mindmáig. Ennek Euró-

pa élvezte az előnyeit, de Amerika figyelve most más irányba fordul. És ezzel az elhúzó európai válság történelmileg végzetesnek bizonyulhat.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA
(Res Publica Nowa 25/2014)
Eurozine 2014-07-07

lok beilleszkedni a társadalomba? A munkanélküliség közismert probléma.

■ Az elmúlt hét szörnyű eseményei egy súlyos válság közepette érték Franciaországot. Húsz éve nem került sor reformokra, elhivatalnokosodott rendszer ez hatalmas bürokratikus apparátussal és jelentős privátszektorral. És Hollande fel-emelte az adókat. Most veszi észre, hogy ez így nem mehet tovább. Három és fél millió munkanélküli. Mindent azonnal meg kéne reformálni, de a rendszer meg van bénulva. Görögország mellett Franciaország Európa betege. A mi konzervatívizmusunknak megvan az a paradox sajátossága, hogy forradalminak álcázza magát: a baloldal nem hagy fel azzal, hogy a haladás retorikájával próbáljon tromfolni. Közben mindez csak arra szolgál, hogy a privilégiumokat fenntartsák. Felháborodva vetünk társadalmi igazságtalanságot a szomszédaink – Svájc, Anglia, Hollandia – szemére, közben náluk sokkal jobban működik a rendszer. Nálunk úgyszólván lehetetlen egy vállalkozást alapítani! A csúcspárágak, a biotechnika mindenekelőtt Amerikába vándorol ki, mások a világ többi részére.

■ Elég pesszimistának tűnik.

■ Raymond Aron mondta azt, azt hiszem: „Aki Franciaországban reformot akar keresztülvinni, annak forradalmat kell csinálnia”. Mi konzervatív forradalmárok vagyunk. Igen, elég pesszimista vagyok, január hetediké óta még inkább. Ha húszéves volnék, azonnal odébb állnék – amíg csak meg nem változik a helyzet.

■ Erre pillanatnyilag nem lehet ölle tett kézzel várni.

■ Nem, most cselekedni kell. A legfontosabb megvédeni a polgártársainkat. A biztonsági szervek – akik súlyos hibát követtek el – összekaphatnák magukat; a rendőrségnek és csendőrségnek össze kellene fognia ahelyett, hogy egymást ekézik. Aztán az egész terrorelhárító apparátust rendesen fel kéne fegyverezni, erre törvényt kell hozni. És végül: eszmei harcot kell hirdetni muszlim értelmiségiek vezetésével zsidókkal és keresztényekkel összefogva. A változás ágenseivé kell válniuk. Vannak ilyen emberek, de félnék a reakciós körökből érkező vádaktól – amilyen az „iszlamofóbia” vádjá.

■ A szólásszabadság kérdésében félreérthetetlen álláspontot foglal el. Nem tart korlátozásokról?

■ De igen, véleményem szerint a karikatúráknak annyi. Jézus, Buddha, Mózes, a pápa rovására lehet viccelődni, Mohameden nem lehet. Azt hiszem, nyertek. Aki ezek után még karikatúrákat tesz közzé, számíthat egy golyóra. Sokan már amúgy is személyes védelem alatt állnak. Dieudonné jó példa erre: Eltűnt szem elől, míg csak a Facebookon újra nem jelentkezett ezzel a szöveggel: „Je

PASCAL BRUCKNERREL ANDREAS BREITENSTEIN ÉS BARBRA VILLIGER HEILIG BESZÉLGETETT

„Civilizáció és barbárság együttjár” (az iszlám fenyegetéséről)

■ Mit jelent az Ön számára az, hogy „Je suis Charlie”?

■ Ez a jelszó együttérzést fejez ki, azonosulást az áldozatokkal, hogy részt vállalunk a sorsukban: ott állunk a „Charlie Hebdo” mögött, bármi legyen is különben a meggyőződésünk. Egy szlogen persze nem lehet politikai elemzés. És hogy a merénylet utáni első szám három millió példányban jelenik meg, ez is elgondolkodtatja az embert – egy olyan újság esetében, amely olvasók hiányában a csőd szélén állt.

■ „Minden meg van bocsájtván” és egy síró Mohamed az új „Charlie”-szám címlapján: hát ez nem jellemző.

■ Keresztényi! Miután a lapban folyton papokat, rabbikat és imámokat tettek nevetségessé, most békülékenységet tanúsítanak. Még a próféta is sír híveinek a rémtettei miatt.

■ Ez óvatosság a körülményekre való tekintettel?

■ Hadban állunk. Franciaország csak úgy, mint Németország, Anglia és más európai országok. Minket ért az első nagy támadás, szakértők szerint Németország lehet a következő, ahol a dzsihádisták nagyon erősen jelen vannak.

■ Meglepte a lap elleni támadás?

■ Éppenséggel nem lepett meg. Mindenestre borzalommal töltött el. Az áldozatok között van ismerősöm, barátom, nem akartam elhinni. De hónapok óta intettek a terrorizmus-szakértők. És nem lesz megállítás. Az IS, az Iszlám Állam borzalmas dinamikájával és hatékonyságával nyilvánvalóan új lendületbe hozta az iszlamistákat.

■ Volt már sok merénylet. Mi ebben az új?

■ Ez a legvéresebb támadás az 1961-es algériai háborúhoz kapcsolódó terrorcselekmények óta. Háborús cselekménynek lehet minősíteni. Ezért aztán 10 000 katonát fognak szétküldeni mindenfelé az egész országban.

■ A «Le Figaro»-nak adott, még január 7-én megjelent interjújában azt mondta: „Hogy ilyen mértékben hagyjuk elszabadulni a radikális iszlámot, ettől tettetársak lettünk”. – Ki ez a „mi”?

■ Mi, ezek az illetékesek Franciaországban, jobb- és baloldali kormányok, az

értelmiségnek az a része, amely a dzsihádzmust szívesen félretolta, mint valami fantazmagóriát, vagy rendkívüli, kivételes jelenségnek minősítette, amit szigorúan külön kell választani az iszlámtól. Komolyan a titkosszolgálatokon kívül csak az iszlám-specialisták vették, kiváltképpen Kepel és Jean-Pierre Filiu. Mindketten azt mondják, hogy ez még csak a kezdet, és el sem tudjuk képzelni, mi jöhet még. Ez azt jelenti, hogy túl lazán kezelték ezt a jelenséget. Nem akartak szembenézni a valósággal. François Hollande csak most kezd lassan felébredni. Manuel Vallsnak, a miniszterelnökének azonban nincsenek illúziói. Ő a tulajdonképpeni államfő. Amíg Hollande beszédeket tart, ő kormányoz.

■ Olyan iszlám, amely reformálódni, modernizálódni akar, azért nagyon is létezik.

■ Van egy békés iszlám –, amely fél a radikálisoktól. A muszlimok maguk is nagyon félnék az ő saját mecseteikből jövő szörnyetegektől. A merényletek után azonban felvetődik az iszlám teológiai megreformálásának sürgető kérdése. Ha ilyet mondok, azonnal a torkomnak ugranak, de épp az imént jelentette ki a rádióban a villeurbane-i imám, hogy ők maguk, a muszlimok kell hogy elkezdjenek önkritikát gyakorolni, és nagyító alá venni a szent szövegeket. Elvégezni az iszlám számára azt, ami a kereszténységnek a 17-18. századtól kezdve a történetikritikai módszerrel sikerült: a szentírások elemzése azzal a céllal, hogy a „szemet szűrő” helyeket semlegesítsék. Hogy ez elvégzendő feladat, azt az iszlám okos teológusai világosan látják. Tudják, hogy a tébolyult manipulátorok deliráló iszlám-értelmezéseiből fakad a legnagyobb fenyegetés. Olyan interpretációkból, amelyek az interneten terjednek. – Alapjában véve az eszmék harcáról van szó.

■ Az itteni muszlimok két „hivatalos” szervezete a Sarkozy által életre hívott Conseil français du culte musulman és a Grande Mosquée de Paris. Ezek mennyire tekinthetők reprezentatívnak?

■ Nehéz dolguk van. A cseppet sem egységes francia iszlám felőrölődik a tunéziai, marokkói, algériai és török érdekek között.

De vannak még olyan kiemelkedő személyiségek, mint Dalil Boubakeur, a párizsi nagymecset rektora, aki mindenesetre egy kisebbségben lévő irányzathoz tartozik, vagy Tareq Oubrou, Bordeaux imámja. A kevésszámú reformra kész imámmal kell felvenni a párbeszédet. Vallási tekintélyeknek kell lenniük, akikre hallgathatnak a hívők tömegei. – A francia muszlimok félnék a saját szélsőségeiktől és a franciáktól is. Mert persze már megint sor került mecsetek elleni támadásokra, repültek a dísznőfejek. Egy rendkívül veszélyes mini-polgárháború légkörében élünk itt. Ezért kell határozott rendőri jelenlét – és világosan kell beszélni. Valls ezt megértette.

■ Rendőrség és hadsereg – ez nem hosszútávú megoldás.

■ Egy katonatiszt kijelentette, hogy a katonai jelenlét legalább két hétig fog tartani. Szerintem ennél valószínűleg tovább. Minden rendkívüli intézkedés hajlamos arra, hogy örök ideig fennmaradjon.

■ Permanens felügyelet alatt élni?

■ Az a tény, hogy a biztonsági szolgálat, a Compagnie Républicaine a vasárnapi demonstráción tapost kapott, azt jelzi, hogy valami megváltozott. A rendőrök, akik mindig csak az idegeinkre mentek – most hirtelen a társadalmi összetartás jelképeinek számítanak. A muszlimok aránya a hadseregben és a rendőri állományban egyébként jelentős. Ahmed Merabet egy volt közülük.

■ Olivier Roy szerint nincs muszlim közönség, csak iszlámhívő lakosság van – amelyiknek csupán egy elenyésző százaléka radikalizálódik.

■ Igen, de kisebbségek képesek terrorizálni a többséget. Annál nyugtalanítóbb, amit az imám az imént mondott: Ez a kisebbség fertőző. F fiatal muszlimok a külvárosokból, akik azt mondják, hogy «Je ne suis pas Charlie» vagy azt, hogy «Je suis Coulibaly», és nem tartották tiszteletben az egyperces néma megemlékezést, azt bizonyítják, hogy legalábbis meghallják a radikálisok hangját, akik áruló hitehagyóként szidalmazzák őket.

■ A külvárosok továbbra is érzékeny pont maradnak. Hogyan tudnak az ottani fiata-

BRUCKNER, Pascal
Keszérű méz
Ferenczy, 1995

Szépségrablók
Európa, 1999

„Ellenség nélkül élni”
Nagyvilág, 1991. 11.

„A demokrácia melankóliája”
Nagyvilág, 1993. 6-7.

„A közöny kora”
Magyar Lettre Internationale, 1

„Főváros-e még Párizs?”
Magyar Lettre Internationale, 6

„Író a televízióban”
Magyar Lettre Internationale, 7

„Európa nem elég egoista”
Magyar Lettre Internationale, 8

„Disney világa”
Magyar Lettre Internationale, 9

„A vénülő Európa”
Magyar Lettre Internationale, 10

„Szexuális demokrácia”
Magyar Lettre Internationale, 11

„A kozmopolitizmusról”
Magyar Lettre Internationale, 21

„Samuel Huntington avagy a történelmi fatalizmus másodvirágzása”
Magyar Lettre Internationale, 28

„Van-e a kapitalizmusnak alternatívája?”
Magyar Lettre Internationale, 42

2015 tavasz

„A terrorizmust elítélni nem elég”
Magyar Lettre
Internationale, 67

„Az iszlamofóbia
találánya”
Magyar Lettre
Internationale, 81

„Kierkegaard,
a dendi Krisztus”
Magyar Lettre
Internationale, 92

me sens Charlie Coulibaly) – ami miatt a belügyminiszter azonnali jogi konzekvenciákat helyezett kilátásba. Nevetség! Dieudonné számára pedig jó reklám.

■ *Egyáltalán nem minden fiatal európai dzsihádistának politikus a gondolkodása. Hogyhogy Szíriában harcolnak?*

■ Ezek az új Nemzetközi Brigádok. Az eszmék piacán alig találni valamit: semmi

kommunista forradalom, bolsevizmus, maoizmus, vörös khmerek. Marad az iszlám. A fiatalok számára akár muszlimok, akár nem, a dzsiháid életcél kínál. De nem igazán vallásosak. Nihilisták, és – mint Franco harcosait, Dosztojevszkij „Ördögjeit”, az orosz anarchistákat – lenyűgözi őket a halál. Ehhez jön még a 70 túlvilági szűz ígérete – elég groteszk elképzelés.

■ *És ezzel szemben a nyugati értékek nem nyomnak semmit a latban?*

■ Dehogynem. Etekintetben optimista vagyok – talán túlságosan is. Azt hiszem, hogy a nyugati modellek nagy a csábereje az arab fiatalok nagyrésze körében. Ezt látni lehet Tunéziában, Algériában, Marokkóban. Két egymással ellentétes törekvés kerül szembe: egyrészt az individualizmus,

a szabad választás lehetősége számos életterületen; másrészt a dogma, az időszámításunk szerinti 7. évszázadbéli kalifátusba való visszavágás. A felvilágosodás eszméi utat törnek maguknak, de ez egy fokozódó obskurantizmussal párhuzamosan zajlik. A civilizáció és a barbárság együtt jár.

(Neue Zürcher Zeitung 2015. január 17.)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

THOMAS PIKETTYVEL BESZÉLGET ALICE BÉJA ÉS MARC-OLIVIER PADIS

A tőke újraépülése és az egyenlőtlenségek dinamikája

PIKETTY, Thomas

A tőke a 21.
században
Kossuth, 2015

A vagyonok és az egyenlőtlenségek történetéről szóló könyve (Le capital au XXIe siècle [A tőke a 21. században], Párizs, Seuil, 2013) imponáló kutatási programot foglal magába, amely a longue durée-re, a hosszú távúságra és az összehasonlítható módszere épül. Az eredmények meglepő szabályosságot mutatnak – például a vagyonok reprodukcióját vagy az egyenlőtlenségek elleni harc stratégiáit illetően –, és megkérdőjelezi mind a konvergenciaelméletet, mind azt a meglehetősen zavaros elképzelést, amely szerint az egyenlőtlenségek visszaszorulóban vannak. Mivel magyarázza az eredmények egyezését, azaz a nemzeti sajátosságok viszonylagos eltűnését? A hosszú távon kimutatott eredményeknek milyen értékük van a jövőre nézve?

THOMAS PIKETTY ■ A könyv általános értelmezési keretet javasol azokra az adatokra vonatkozóan, amelyeket egy egész csapat gyűjtött össze. Etekintetben erősen különbözik a korábbi munkáimtól, elsősorban attól a könyvtől, amelyet 2001-ben jelentettem meg a franciaországi magas jövedelmekről (Thomas Piketty: *Les Hauts Revenus français au XXe siècle. Inégalité et redistributions, [Magas francia jövedelmek a 20. században. Egyenlőtlenségek és újraelosztás] 1901–1988, Paris, Grasset, 2001*). Nem egy, hanem mintegy húsz országgal foglalkozik, nem egy évszázadot fog át, hanem két évszázaddal hosszabb időtartamot, és a vagyonhoz kapcsolódik, nem kizárólag a jövedelmekhez. A vagyon jelentősége abban áll, hogy hosszabb távú perspektívát nyújt; a jövedelmekre kivetett adót a nyugati országok többségében csak a 20. század elején vezették be, vagyis lehetetlen ennél visszább menni, így kell számba venni a két világháborút. Ha a fókusz a jövedelemről a vagyonra helyeződik át, lehetővé válik a problematika megváltoztatása, az időtényező kiszélesítése, hiszen visszamehetünk az ipari forradalomig, és tanulmányozhatjuk a 19. században érvényesülő dinamikákat. A kutatási terep kiszélesítése természetesen lehetetlen lett volna azok nélkül az emberek nélkül, akikkel együtt dolgoztam.

A kiegyenlítődség illúziója

Ami az egyes országok közt meglévő hasonlóságokat illeti: ezeket az adatokban kell keresni és ezek alapján elemezni őket. Ezt próbáltam meg, nem feledkezve meg természetesen a vagyonok nemzeti történetéről. Például arról a szerepről, amelyet a rabszolgakereskedő tőke játszott az Egyesült Államokban, vagy a rajnai tőkés modell Németországban, vagy a 19. századi állami eladósodás az Egyesült Királyságban, amely azáltal, hogy a földjáradékosok mellett létrehozta az adósságból élő járadékosokat, felduzzasztotta a magánvagyonokat. Franciaország helyzete eltérő, mert az adósságot több alkalommal is felszámolták, és az államosításnak központi szerepe volt. Az egyes országoknak tehát megvannak a maguk sajátosságai és eltérő kulturális története. Hogy adott ország hogyan viszonyul a saját egyenlőtlenségeihez, attól is függ, hogyan látja önmagát másokhoz képest. Például az Egyesült Államok gyakran az európai helyzet tükrében, ennek ellentétéként igazolja a viszonyát az egyenlőtlenségekhez: vagy azért, mert Európára úgy tekint mint az előjogok terepére – ez vezetett ahhoz, hogy a 20. század elején az Egyesült Államok kitalálta az elkobzó adórendszert az igen magas jövedelmekre, pontosan azért, hogy ne hasonlítson a jó öreg Európára, amelyet akkoriban kirívóan egyenlőtlennek tartott –, vagy épp ellenkezőleg, azért, mert eltérte a kollektivisták és egalitárius Európát – ez volt a helyzet az utóbbi évtizedekben. Minden ország önmagában igazságosabbnak tartja a saját modelljét. Amikor egyetemesen érvényesülő törvények mellett érvelek, mint amilyen például a növekedési ráta és a tőkehozam közti összefüggés, nem szeretnék az abszolút gazdasági determinizmus hibájába esni, mert nem hiszek benne.

Ennek ellenére nem szabad elhanyagolni a hasonlóságokat. Így például a 20. században az európai országok közös tapasztalata volt a két világháború. Az egyenlőtlenségek dinamikája hasonló formát öltött: az első világháborúig gyorsan növekedtek, hallatlan mértékben kon-

centrálódtak a vagyonok, majd amikor a két háború után, a gyarmatosítás felszámolásával és a jóléti állam megteremtésével újraosztották a kártyákat, fokozatosan csökkentek. Ám ma, az 1980-as évek óta, az egyenlőtlenségek ismét növekedőben vannak. Noha az anyagi pusztítás nem egyformán érintette az egyes országokat, a politikai megrázkódtatás vagy a háború finanszírozásának terhe végül is ugyanazt a hatást érte el az egyes gazdaságokban. Ez volt a helyzet például az Egyesült Királyságban, amely kevesebb pusztítást szenvedett el, mint Franciaország vagy Németország, de ettől még ugyanúgy került ki a második világháborúból: a magánvagyonok ott is rendkívüli mértékben meggyengültek. Ez a helyzet a háborút követő harmincéves fellendülés idején vezetett ahhoz az illúzióhoz Franciaországban, hogy a kapitalizmus új szakaszára térünk át, valamiféle tőke nélküli tőkés rendszerre, de legalábbis tőkés nélküli kapitalizmusra. Holott szó sem volt a kapitalizmus strukturális meghaladásáról, hanem csak, legalábbis részben, egy átmeneti szakaszról, egy újraépülésről. A vagyonok újraépültek, még ha fokozatosan is; nem mai, 21. századi fejlemény, hogy elérték ugyanazt a szintet, mint a századfordulós Belle Époque időszakban, azaz hatévnyi nemzeti jövedelemnek felelnek meg, szemben az ötvenes évekbeli valamivel több mint kétévnyi szinttel.

A nemzeti különbségek itt is tartósan megmaradtak. Németországban például a tőkevalorizáció mutatója gyengébb, mint Franciaországban, egyebek mellett azért, mert a rajnai modellben a részvényesek a vállalati vagyon tulajdonjogán osztoznak a munkavállalókkal. Ám a nemzeti eltérések ellenére is vannak nagy globális tendenciák, elsősorban az a tény, hogy a növekedési ráta alacsonyabb, mint a tőke megtérülése, és hogy ebből következően az egyenlőtlenségek inkább növekednek, semmint hogy csökkenének. A kiegyenlítődség tétele, amely azt állítja, hogy az egyenlőtlenségek a kapitalizmus fejlődésével csökkennek, elméletileg is, empirikusan is törekeny alapokon nyugszik. Nagyrészt arra a hipotézisre

épül, amelyet Simon Kuznets fogalmazott meg, aki az 1950-es években a jövedelemkülönbségek csökkenését állapította meg 1910 és 1940 közt az Egyesült Államokban. A közgazdászok hinni akartak ezekben az optimista eredményekben, és törvényt csináltak belőlük. Az egyenlőtlenségek csökkenése valójában sokkal inkább a világháborúknak volt köszönhető, ám az emberek kezdték azt képzelni, hogy van egy egyetemes elméleti mechanizmus, amely a harmonia felé vezet. Ez annak is betudható, hogy kevés történeti munka született az egyenlőtlenségekről, aminek egyebek mellett a történelem és a gazdaságtudomány diszciplináris szétválasztása is az oka.

Én kiegyensúlyozott képet szerettem volna adni a mozgatóerőkről. Vannak természetesen a kiegyenlítődség irányába mutató erők: a legszembeötlőbb a tudás terjedése. Jelenleg az egy főre jutó termelési szintek erősen közelítenek egymáshoz a világ különböző országaiban, a fejlett tőkés országokban mindenképp – Európa, Egyesült Államok, Japán. Ezekben az országokban az egy főre jutó éves átlagjövedelem harmincezer euró körül van. A különbségek minimálisak, annak ellenére, hogy a nemzeti társadalmi modellekben is és a kötelező levonásokban is erős eltérések vannak. Lehetséges, hogy ez a kiegyenlítődségi folyamat folytatódik, ide értve a felzárkózó országokat is. De ha megfigyeljük a vagyonok dinamikáját, azt látjuk, hogy a különbségek növekedését is hatalmas erők mozgatják az egyes országokon belül és világszinten is: egy gyenge növekedést produkáló világban az a tény, hogy a tőkehozamok magasabbak a növekedési mutatóknál, automatikusan a vagyoni egyenlőtlenségek emelkedésének irányába mutat.

■ *Nincs tehát más, csak a külső megrázkódtatás – például a háborúk –, ami korlátozhatná ezt a felhalmozást?*

■ A növekedés lehetővé teszi a koncentráció folyamatának kiegyensúlyozását. Ám a gyenge növekedés csak gyenge kiegyensúlyozást tesz lehetővé. Marx is, a liberálisok is tévedtek a növekedés kérdésében: Marx tagadja a növekedést,

a liberálisok azt állítják, hogy képes szabályozni minden problémát. Marxnál a növekedés kizárólag a tőkefelhalmozásnak köszönhető; a termelékenységben nincs autonóm növekedés. A kapitalizmus logikai önellentmondása, amelyre Marx felhívta a figyelmet, éppen az, hogy a tőke/jövedelem-arány a végtelenségig fog emelkedni. A tőkehozam tehát, *in fine*, nullára is zuhanhat. A tőkés rendszer alapvonása az instabilitás, és természetes módon vezet el a forradalomhoz.

A 20. század tapasztalatának tükrében én azt mutatom be, hogy gazdaságilag ez a séma túl sötét – tehát politikai konzekvenciáit tekintve túl mechanikus. A termelékenység és a népesség növekedése lehetővé teszi Marx tételének a kiegyensúlyozását és a hozam tendenciaszerű csökkenésének elkerülését. Ez az egyensúlyi pont azonban csak a vagyoni felhalmozásának és koncentrációjának igen magas szintjén érhető el, vagyis összeegyeztethetetlen a mi demokratikus értékeinkkel. A gazdaságelméletben semmiféle olyan garancia nincs, ami miatt az egyenlőtlenségeknek az egyensúlypontig vezető szintje elfogadható volna. Ugyanígy semmi sem garantálja, hogy volnának olyan automatikus stabilizáló mechanizmusok, amelyek általános egyensúlyt teremtenének. Némelyek például azt állítják, hogy a tőkemegtérülés rátája „természetes módon” lecsökken a növekedési ráta szintjére. Történelmileg azonban ez nem áll meg: az emberiség történelmének nagy részében a növekedési ráta nulla volt, a vagyon hozamának rátája viszont létezett – az átlagos arány tipikusan 4–5 százalék volt a földjárdék esetében. Sőt ez volt a társadalom alapja, mert az emberek egy csoportja – a nemesek, a járadékosok – számára lehetővé tette, hogy megéljen ebből a haszonból. A tőke hozama tartósan magasabb a növekedési rátánál; ebben nincs semmi logikai probléma. De elfogadhatjuk-e az egyenlőtlenségek újratermelődését és megerősödését, ami egy demokratikus kontextusban mindebből következik?

A 20. században azt akarták hinni, hogy a gazdasági racionalitás erői természetes módon vezetnek el a járadék kiküszöböléséhez és a természetes harmóniához. Még a nyelv fejlődésében is ennek vagyunk tanúi. Ma a „járadék” módszeresen a „monopóliumhoz” kötődik. Amikor azt kérdezik Mario Draghitól, az Európai Központi Bank elnökétől, mit kell tenni, hogy megmentjük Európát, azt feleli, hogy harcolni kell a járadékok ellen, amin ő a védett szektorokat érti – taxik, gyógyszerárak stb. Mintha a verseny önmagában eltüntethetné a járadékokat. Holott annak a ténynek, hogy a tőke hozama magasabb a növekedési rátánál, semmi köze a monopolhelyzethez, és

nem oldható meg több versennyel. Épp ellenkezőleg, minél tisztább és versenyképesebb a tőkepiac, annál inkább nő a távolság a tőke jövedelmezősége és a növekedési ráta közt. A végeredmény a tulajdonos és a menedzser elkülönülése. A piaci racionalitásnak már a célja is szembemegy a meritokratikus racionalitással. A piaci intézmények célja nem az, hogy társadalmi igazságosságot teremtsenek vagy megerősítsék a demokratikus értékeket. Az árrendszer nem ismer sem határt, sem erkölcsöt. Vannak dolgok, amelyeket a piac nem tud megoldani, még ha nélkülözhetetlen eszköz is a megoldásukhoz: ehhez speciális intézményekre van szükségünk.

Túl gyakran hiszik úgy, hogy a verseny és a növekedés természetes erői elégségesek ahhoz, hogy szünet nélkül újraosszuk az egyéni pozíciókat. Márpedig a 20. században elsősorban a háborúk törölték el a múltat és osztották újra a lapokat. Önmagában a verseny tehát nem garantálja a szociális és demokratikus harmóniát.

Láthatatlan egyenlőtlenségek?

■ Ön a könyvében újraértékeli a gazdaságtörténet jelentőségét, ami azt feltételezi, hogy a gazdaságelmélet együttműködik a többi társadalomtudománnyal. Hogyan vonhatja ki magát a gazdaságtörténet a matematizált gazdaságelmélet uralma alól, hogy végrehajthassa ezt az átalakulást?

■ Én önmagamot inkább tekintem társadalomtudósnak, mint közgazdásznak. Amikor az ember olyan kérdéseket tanulmányoz, mint a gazdagság eloszlása, a határok rendkívül képlékenyek: szükségképpen összetalálkoznak a különféle megközelítések. Azokban az években, amelyeket az *École Normale Supérieure*-n megszerzett doktorátusom után az Egyesült Államokban töltöttem, nagyon megdöbbentett az amerikai egyetemeken dolgozó közgazdászok önelégültsége. Meg voltak győződve róla, hogy sokkal tudományosabb módszerekkel dolgoznak, mint a „puhának” nevezett tudományokkal – szociológia, történelem, antropológia stb. – foglalkozó kollégáik. Márpedig az ő „tudományuk” gyakran volt erősen ideologikus. A berlini fal leomlása után a közgazdászok jelentős szerepet játszottak a piac idealizálásában, az Egyesült Államokban és a világban egyaránt. Tudományos szakterületem mellett mindig vonzott a történelem. Kezdetől fogva megpróbáltam adatokat gyűjteni a gazdagság eloszlásának történelmi fejlődéséről, mert erről igen keveset tudtunk. Történelmi adatok, eltérően attól, amit olykor hallunk, igenis léteznek, csak időt kell szánni az összegyűjtésükre. Például el kell menni a pénzügyminisztériumok levéltáraiba vagy a hagyatéki levéltárakba.

Semmi bajom az elmélettel, de óvatosan kell bánni vele: kevés elmélet kell ahhoz, hogy sok adatot megmagyarázzunk. Márpedig a közgazdászok legtöbbször ellentétes módon járnak el. Elméletekkel töltik be a teret, így a tudományosság illúziójában ringatják magukat, miközben az adatbázisuk rendkívül törekeny.

■ A könyvében Ön többször is merít az irodalomból, például amikor felteszi az egyenlőtlenségek láthatóságának vagy láthatatlanságának kérdését. Balzacnál vagy Jane Austennél nagyon sok a járadékból élő figura, és a jövedelmeiket rendszeresen megadják; a korabeli olvasók tudták, minek felelnek meg ezek a jövedelmek, voltak közös ismereteik. A 20. század nagy megvárosításával a nagyságrendek eltűntek. A kortárs francia irodalomban nincsenek ismereteink a szereplők anyagi körülményeiről. Lehet, hogy ma az egyenlőtlenségek láthatatlanságának új formája létezik, hogy társadalmilag elfogadhatóbbá váljanak?

■ A könyv nagyrészt abból indul ki, hogy van valamiféle félelem attól, hogy a társadalmi struktúrák lassanként óhatatlanul átalakulnak, anélkül hogy észrevennénk. A folyamatban lévő átalakulások nem világosak, és megvan a valós kockázata annak, hogy egy szép napon egy olyan társadalommal találjuk szembe magunkat, amelyet sokkal jobban meghatároznak az egyenlőtlenségek, mint a 19. századiak, mert az örökletes egyenlőtlenségek önkényessége ma a meritokratikus beszédmóddal keveredik, amely a „vesztéseket” teszi felelőssé a saját helyzetükért – például azt mondja, hogy az ő termelékenységük igen alacsony. Ezeknek az egyenlőtlenségeknek az irodalmi ábrázolása beszűkült, egyebek mellett azért, mert nincsenek pénzügyi mércék. A 19. században infláció nem létezett, és a mércék köbe voltak vésvé. Minden olvasó azonnal megértette, mire utalnak azok az összegek, amelyeket Balzac vagy Austen megad. Ám a 20. századi nagy infláció, illetve a gazdasági növekedés megszüntette ezeket a mércéket. A számok gyorsan elavulnak, és nehéz dolgunk lenne, ha az 1990-es évek fizetéseit meg akarnánk feleltetni egy adott életvitelnek vagy vásárlóerőnek.

Általánosabban szólva a közelebről meg nem határozott fejlődésbe vetett hit, illetve az a hit, hogy a 19. század világával össze sem hasonlítható szintjét értük el a társadalmi egyenlőségnek és harmóniának, azt eredményezi, hogy elképzelni sem vagyunk hajlandók, hogy a világunk ugyanolyan egyenlőtlenné válhat, amilyen a 19. századé volt. Ma még természetesen nem tartunk itt, és nem szeretnénk a katasztrófizmus bűnébe esni. De bizonyos feltételek fennállása esetén ez igenis megtörténhet. És az a probléma, hogy észrevenni sem vagyunk hajlandók

az efelé mutató jeleket. Például: a nemzeti statisztikai intézetek nem hajlandók közzétenni a legmagasabb jövedelmeket; általában nem mennek 90 százalék fölé, hivatalosan azért, hogy ne szítsák a populizmust vagy az irigységet. E szerint a logika szerint 1788-ban elő lehetett volna állni egy olyan jelentéssel, amely szerint minden rendben van, mert az arisztokrácia csak a népesség 1–2 százalékát teszi ki. Márpedig egy olyan országban, mint Franciaország, egy százalék ötszáz ezer embert jelent (*Nagy-Britanniában hatszázézeret, az Egyesült Államokban hárommilliót – a ford.*), mármint ha azt vesszük, hogy Franciaországban ötvenmillió felnőtt él. Márpedig félmillió ember jelentős helyet foglal el, és strukturálja a társadalmat. A cél nem a féltékenység felszítása; a társadalmi különbségek nem okoznak problémát, ha mindenki számára hasznosak. Az 1789-es Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatának első szakasza ezt mondja ki: a társadalmi különbségek csakis a közösség szempontjából való hasznosságon alapulhatnak. De szabályozni kell őket, ha azzal fenyegetnek, hogy szembemennek a közjával. A felelősségüket tagadják meg azok a kutatók és közintézmények, amelyek nem olyannak írják le az egyenlőtlenségeket, amilyenek valójában. Ha ezt teszik, átengedik a vagyonok osztályozásának terepét az olyan magazinoknak, mint a *Forbes*, vagy az olyan termékeknek, mint a nagy bankok *Global wealth report*-jai, amelyek átvették a „tudástermelő” szerepét. Ám az ő adataik nem világos módszereken alapulnak, és az eredményeik általában ideologikusak, a vállalkozói réteghez és a jól megérdemelt vagyonokhoz szóló himnuszok. A pusztán tény, hogy a világ vagy Franciaország ötszázézer leggazdagabb emberére figyelünk, önmagában depolitizálja az egyenlőtlenségek problémáját. Ez a szám olyan kicsi, hogy jelentőség nélkülivé válik. Azt hisszük, hogy szélsőséges egyenlőtlenségeket mutatunk ki, holott a valóságban ez csak a kedélyek csillapítására jó. Az egyenlőtlenségeket folyamatban kell megragadni. Ha például megnézzük a tízmillió – és nem egymilliárd – euró fölötti vagyonokat, láthatjuk, hogy az összvagyonnak igen jelentős részét teszik ki. Meg kell találnunk tehát az eszközöket ahhoz, hogy meg tudjuk mutatni az egyenlőtlenségeket. Az amerikai 99 százalék mozgalom (az *Occupy Wall Street, Foglaljuk el a Wall Streetet mozgalom, amely a 99 százaléknál tisztességes polgárt szembeállítja az egy százaléknál „gonosszal” – a ford.*) erre volt egyfajta kísérlet. Ha a leggazdagabb egy százalékra figyelünk, akkor olyan eltérő társadalmakat hasonlítunk össze, amelyek egyébként nem összevethetők. „Felső vezetőkről” vagy „járadékosokról” beszélni talán

megfelelőbbnek látszik, de ez a nyelvezet nem működik történelmi szinten.

A nélkülözhetetlen átláthatóság

■ Az egyenlőtlenségeket sokszor „generációk harcává” egyszerűsítik le, amelyben a fiatalok meg volnának fosztva a társadalmi örökségüktől, mert azt az idősebb korosztályok birtokolják. Önt miért nem győzi meg ez a generációs elmélet?

■ A háborút követő harmincéves felendülés idején két nagy illúzió jelent meg az egyenlőtlenségek ügyében. Az első volt a korosztályok harca, amely szerint a várható élettartam megnövekedésével a vagyon csak azt teszi lehetővé, hogy a munkából származó jövedelem átvevődjön a nyugdíjas évekre. Amíg az ember fiatal, addig szegény, de felhalmozza a jövedelmét, amelyet aztán majd a nyugdíjas éveiben fogyaszt el. Ez a nézőpont megnyugtató képet ad a vagyonbeli egyenlőtlenségekről, mert feltételezi, hogy mindenki, aki előbb szegény volt, gazdag lesz, tehát az egyenlőtlenségek jogosak. Ám a vagyonok felhalmozásának és koncentrációjának ez csak igen kis részét magyarázza meg. Valójában a vagyoni egyenlőtlenségek szinte ugyanolyan erősek az egyes korcsoportokon belül, mint a korcsoportok között. Összességében a korosztályok harca nem helyettesítette az osztályok harcát. Ennek egyik oka a koncentráció kumulatív jellege. Mihelyt a vagyon felhalmozható és átörökíthető, a koncentráció felgyorsul. Hogy konkrét példával éljek: sokkal könnyebb megtakarítani – azaz vagyont felhalmozni – annak, aki örökölt egy lakást, és nem kell lakbért fizetnie. Ehhez jön hozzá a felosztó-kirovó nyugdíjrendszer, amely abban az értelemben megőrzi a felhalmozott vagyont, hogy az embereknek nincs szükségük rá, hogy

nyugdíjas éveik alatt feléljék a vagyonukat. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a tőkefelhalmozáson alapuló nyugdíjrendszert kéne előnyben részesíteni: ez ugyanis is alapproblémákat vet fel, mert a hozama, ha jó, csak hosszú távon, 10–20 év távlatában lehet az. Márpedig az ember nem várhat ennyi ideig, ha egyszer elhatározta, hogy nyugdíjba megy.

A másik illúzió az úgynevezett „humán tőke”-elmélet volt. Ez azon az elképzelésen nyugszik, hogy a technológiai fejlődéssel az emberi képzettség felülmúlja az ipari eszköztárat, az ingatlanokat, a gépeket stb. Hogy összességében egyre nagyobb szükség lesz az egyéni kompetenciákra, és egyre kevésbé lesz szükség a nem emberi tőkére – amilyenek az ingatlanok, anyagi és pénzügyi eszközök. Ebben a feltételezésben a módszer lép a részvényes helyébe. Márpedig ez nem következett be. Még ha fejlődött is az emberi képzettség, a nem emberi tőke szerepe is fejlődött, és a kettő közt nemigen változott a viszony. A 21. században még egy robotizált gazdaság is elképzelhető, amelyben csökkenni fog az emberi tőke nemzetijövedelem-termelő szerepe. A végkövetkeztetés nem az, hogy a legrosszabb biztosan bekövetkezik, hanem az, hogy a piacnak nincs egyetemes és automatikus belső korrekciós mechanizmusa. Létre kell hoznunk közösen olyan intézményeket, amelyek betöltik ezt a szabályozó szerepet, hogy közös ismereteket hozunk létre, és a közös megfigyeléseinknek megfelelően állítsuk be a célokat. Ezt teszi lehetővé a magántőkére kivetett progresszív adó.

■ Ön bírálja a humántőke elméletét, mégis azt mondja, hogy az egyenlőtlenségek korlátozásának legjobb módja a képzésbe való befektetés. Azaz a humántőke-termelés.

■ Valóban fenn kell tartani az emberi tőke fejlődését, már csak azért is, hogy ne veszítsen a súlyából a nem humántőkéhez képest, amely folyamatosan fejlődik. A képzés javítása vezethet el oda, hogy az egyenlőtlenségek ne súlyosbodjanak. Ami a csökkentésüket illeti, a probléma az, hogy az oktatási rendszerben üldözéses verseny folyik, ami inkább áthelyezi a különbségeket, és nem megszünteti. A megoldás itt is részben a demokratikus átlátszóság megteremtése. Az Egyesült Államokban például minden szólam ellenére, amely a meritokráciát és a transzparenciát élteti, kevés olyan forrás és kutatás van, amely a legnagyobb egyetemek társadalmi és gazdasági összetételének alakulását vizsgálja. A Harvardon tanuló egyetemisták szüleinek átlagjövedelme jelenleg a leggazdagabb amerikaiak két százaléka átlagjövedelmének felel meg – a francia Sience Pón ez 10 százalék. Hatalmas szakadék van tehát a meritokratikus beszédmód és a konkrét valóság közt. Hamis az az állítás, hogy a pozitív diszkriminációt alkalmazó francia középiskolákban többet költenek egy diákra, mint egy elit gimnáziumban, mondjuk a IV. Henrikben. A IV. Henrik tanárai gyakorlottabbak és jobban meg vannak fizetve, azaz sokkal nagyobb bértömeget képviselnek, mint a külvárosi iskolákba kinevezett fiatal tanárok.

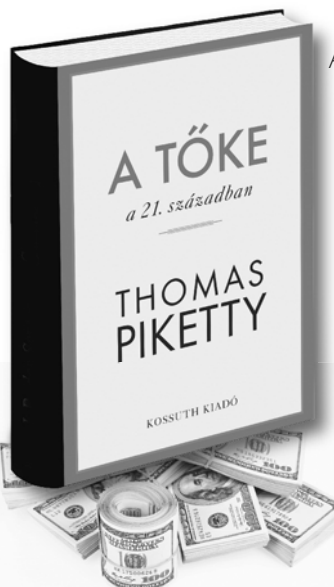
■ Az eladósodottság is egyike azon tényezőknek, amelyek elősegítik a nagy vagyonok reprodukcióját, hiszen létrehozza az államadósság járadékosságait, az állami kölcsönök birtokosait. Ön a könyve végén több olyan forgatókönyvet is felvázol, amely segíthet kijutni az adósságból: ilyen az infláció, a hiány, a visszafizetés, az adók. Ön szerint miért az adók a legfontosabbak?

■ Én nem bármilyen adó mellett állok ki, csak a tőkére kivetett progresszív adó

mellett, amely a 21. század neopatrimonialis kapitalizmusának jobban megfelel, mint a jövedelemre kivetett adó – ami nem jelenti azt, hogy a helyébe is léphet. A tőke megadóztatása elengedhetetlen, ha ellensúlyozni akarjuk az egyenlőtlenségek növekedését, és jó eszköz arra is, hogy az államadósság-válságot szabályozzuk, mert mindenkitől a vagyona szerint követel erőfeszítést. Van ebben persze némi idealizmus, és nehéz is elérni ezt a célt, de elengedhetetlen. A múlt minden nagy demokratikus forradalmának középpontjában ott volt a pénzügyi forradalom, és ez ugyanígy lesz a jövőben is. Az infláció nem más, mint a szegények tőkéjére kivetett adó. A kis vagyonok értékét csökkentik, az egyéni bankbetéteket, miközben védi a részvényeket és az ingatlanokat. Ez nem a jó megoldás, csak a legkönnyebb. A másik lehetőség, hogy az állam hosszú időre penitenciát ró önmagára, mint tette az Egyesült Királyság a 19. században, hogy visszafizesse az adósságát. De ez évtizedekig tart. Végül többet költenek az adósság kamataira, mint az oktatási befektetésekre. Tudomásul kell venni, hogy az államadósság sok szempontból álprobléma: azt jelenti, hogy önmagunktól veszünk kölcsön. Európa, a magánvagyonokat tekintve, sohasem volt még ilyen gazdag; az államok azonban szegények. A probléma tehát újraelosztási probléma. Ezt az egyszerű tényt már elfelejtettük. Európának hatalmas ütőkártyái vannak: a társadalmi modellje, a megörökölt élet-színvonal. A világ GDP-jének a negyed-részét képviseli. Megvan a szükséges földrajzi tere is ahhoz, hogy hatékonyan szabályozza a kapitalizmust. De nem gondolkodik a jövőjéről.

MIHANCSIK ZSÓFIA FORDÍTÁSA

A vagyonosodás, az egyenlőtlenségek, az elszegényedés törvényszerűségeinek történelmi tablója. Mi volt a múltban, mi lehet a jövőben?

A kapitalizmus közgazdaságtanának téziseit forradalmian új nézőpontból vizsgáló, elemző könyv.

Közel kétfélmillió eladott példány!

Április 22-től magyarul is kapható!

www.kossuth.hu

E-mail: vevoszolgalat@kossuth.hu
Telefon/fax: 06-1/225-8400, 225-8401

A Typotex Világirodalom új kötetei és bemutatói a Könyvfesztiválon:

2015.04.24. 17:30

Afonso Cruz Kokoschka babája című könyvének bemutatója a szerzővel

►► Márai Sándor terem

2015.04.25. 12:00

Ioana Pârvulescu Az élet pénteken kezdődik című regényének bemutatója a szerzővel

►► Románia standja

2015.04.25. 14:00

Sylwia Chutnik Női zsebtasak című könyvének bemutatója a szerzővel

►► Supka Géza terem

MARIE DARIEUSSECQ

Dobre vagy nem dobre?

Senki sem tudja, hol van Szlovákia

Senki sem tudja, hol van Szlovákia. Barátaink elmennek Ibizára, Törökországba, Olaszországba, Bretagne-i rockfesztiválokra vagy olyan dubai hotelekbe, ahol igen hideg van bent és igen meleg kint. Mi Szlovákiába megyünk.

Francia ismerőseim többsége számára Szlovákia egy fél szó. Egy név fele: Csehszlovákia. Francia ismerőseim többsége sohasem értette, miért váltak külön a csehek és a szlovákok. Prágát látják, Pozsonyt nem látják.

„Szlovákiában vannak medvék is, nem?” kérdezi több barátom. A francia ismerőseim többsége összekeveri Szlovákiát és Szlovéniát. De Szlovéniáról sem tudják, hol van. Egy újabb ország a nemrég függetlenné vált kis országok közül.

Én baszk vagyok, francia és európai. Megszoktam, hogy ezen a bolygón el kell magyarázni, hol van Baszkföld. Földrajzilag ez könnyebb, mint Szlovákiánál, mert itt van tenger: az Atlanti-óceán által formált derékszög Európa alsó részén, ott, ahol a hullámok elsimulnak Franciaország és Spanyolország között, a Gascogne-i öbölben. Szlovákia ezzel szemben Európa közepén van. Semmiféle kijárat semmiféle tengerre. Semmiféle jellegzetes partvonal semmiféle óceán mellett. De politikai értelemben meg tudom értetni a dolgot: a szlovákok, ahogy a baszkok is, a szabadságukat akarták (és ők el is nyerték) Európán belül.

A kis országok függetlensége igen érzékeny kérdés a jakobinus Franciaországban. Franciaország, az egyház legidősebb leánya, ezer évnyi francia-német bizonyossággal a háta mögött, nem érti, hogy a határok hiánya szenvedést okozhat. Franciaország nagyon könnyen válhat utópiává mindenki számára: egy nagy, nyitott, szabad, egyenlő és testvéri világ, ahogy a mi kedves jelszavunk is mondja. Egy határok nélküli világ, mégsincs túl sok bevándorló nálunk.

Na szóval. Leszállunk Bécsben, ami meglehetősen furcsa kezdet egy szlovákiai utazás szempontjából. A július végi időjárás ugyanolyan hideg és esős, mint Párizsban. Marta, Martin és Katarina kedvesen és gyakorlatiasan fogad bennünket. Az első dolog, amit átadnak, egy GPS (mert senki sem tudja, hol van Szlovákia). Az a helyzet, hogy busszal kell elmenni Pozsonyba, és csak ott bérelni autót: megdöbbenő, mennyivel olcsóbb, mint Ausztriában.

Egyszer már megtettem Bécs és Pozsony közt az utat. Már végigmentem ezen az úton. Vannak helyek, amelyekről az ember úgy gondolja, mindenképp visszamegy még oda. Rio de Janeiro vagy a Lascaux-barlang. Vagy például az a gyönyörű fa, egy ezeréves gumifa Buenos Aires Recoleta negyedében: múlt hónapban látogattam meg ismét, húsz év után. De sohasem fogadtam meg magamban, hogy újra megteszem a Bécs-Pozsony útvonalat. Egyhangú mezők, néhány fa, falvak rózsaszín és sárga házakkal. A láthatáron dombok sora emelkedik, és Pozsony vára úgy áll ott, mint az égre felragasztott matrica. Mint valamiféle kafeai vár, de nem Kafka vára. Mint valami más, ami hasonlít arra, amit ismerünk, de nem pontosan az. Freud azt mondaná: *unheimlich*. Az angolok azt mondják: *uncanny*. Szlovákia ez volna: Euró-

pa, Európa szíve, amit már láttunk, de sohasem láttunk valóban. Olyasmi, amiről azt hisszük, ismerjük, de mindig furcsán idegen marad.

Közvetlenül Pozsony előtt, a vidék egyik leglaposabb és legüresebb pontján egy épületegyüttes áll, amelyet felismerek, noha nem ismerem: minthogy Baszkföldön születtem, azon a vidéken, amelyet kettévág a francia-spanyol határ, igen jól ismerem ezeket a dohányt és alkoholt árusító boltokat, az elhagyatottság-hangulatot, amely ezeken a gazdátlan határállomásokon uralkodik a maastrichti szerződés aláírása óta.

De ez itt nem akármilyen határ. A hely azért ilyen lapos és üres, mert – hirtelen döbbenek rá – ez itt valószínűleg a senki földje volt. Ez nem csak egy határ, ez a határ, ugyanaz, mint amit a berlini fal megtestesített. Pozsony magas betonkorlátjai mögül nyilván elragadó kilátás nyílt Ausztriára, arra, amit Szabad Világnak hívtak. Valószínűleg itt is voltak szögesdrótok, felfegyverzett emberek, kutyák, talán őrtornyok is. Ezen az üres tájon kellett megpróbálni átjutni, ezen a végtelenbe vesző mezőn, ezen az ellenséges síkságon, amely tökéletes helyszín arra, hogy a golyók elérjék az embert. Mára már csak a romos üzletek maradtak, talán még egy bisztró. Vagy semmi. A busz gyorsan átért, nem láttam jól. Egyáltalán nem mutatta a lassítás legkisebb jelét sem, sem a sofőrön, sem az utasokon nem látszott semmiféle érzelem, semmiféle habozás. Mindannyian európaiak voltunk. Hihetetlen. Hatéves fiamnak megpróbáltam elmagyarázni ennek a lapos és üres, értelmetlen helynek a jelentését. Tizenkilenc éves voltam, amikor ledől a fal. Pontosabban, amikor lerombolták a falat, tettem hozzá, mert azt mondják ugyan, hogy a fal ledől, de nem magától dőlt le, még akkor sem, ha az akkori események hihetetlenül gyorsak voltak, politikai értelemben olyan gyorsak, mint ahogy földrajzi értelemben ez a busz most átjutott.

A fiam megkérdezte: „Igazi volt az a fal?” Mintha a felnőttek sokkal gyerekesebbek lennének, mint maguk a gyerekek. Igen, igazi fal volt. Meséltem neki arról a két csodálatos csehszlovák fiatal emberről, akik rohantak megnézni Nyugat-Európát, Párizst, Madridot, Lisszabont, hátizsákkal, egyetlen fillér nélkül, mi, párizsi diákok meg segítettünk nekik, és elmesélték, hogy egész Európa segítette őket, stoppoltak és felvették őket, szállást adtak nekik és pénzt, Düsseldorftól Strasbourgon át Barcelonáig és Bretagne-ig. Nyugat-Európa el volt ragadtatva attól, hogy Kelet-Európa megérkezett ennek a csodálatos és elragadtatott fiatal párnak a képében.

A dolgok azóta némileg bonyolultabbá lettek, a derék francia munkások félnek a „lengyel vízvezeték-szerelőktől”, mert úgy vélik, hogy ellopják a munkájukat. De a kötelékek, úgy látom, ma már kibogozhatatlanok, a szakadék napról napra kisebb. A gyerekeim korábban sohasem hallottak a Keleti Blokkról, és valamennyi bébiszitterünk is a fal leomlása után született.

Selmechánya, Lőcse, a Csorba-tó

Pozsony aprócska repülőterén autót bérelünk, egy szép Skoda-szedánt. A Skodák is nagyon megváltoztak. Nyitra

felé autózunk. Nyugodtan mondhatom, hogy a Pozsony–Nyitra-út ugyanolyan, mint a nyugati világ bármely más helye a mérsékelt éghajlati övezetben. Ismétlem: mint bármely más hely a nyári és esős Európában. A Pozsony–Nyitra-út arra hasonlít, amit egy francia gyerek rajzolna, ha azt kérnék tőle: rajzold le nekem a vidéki tájat. Zöldellő fák. Zöld és sárga mezők. Kifogástalanul aszfaltozott európai út. A nagy szürkésfehér európai égbolt.

Hol van a világ közepe? Nem Pozsony és Nyitra közt. De ha a földönkívüliek itt szállnának le, ezeken a mezőkön, elég pontos képet alkotnának Európáról, az európai átlagról, a nyugodt és zöld Európa valamiféle lényegéről. Európa fogalma itt van, a közép közepén, Mittel-Europa közepén.

Nem sikerül kiejtenem az első állomásunk, Banská Stiavnica [Selmechánya] nevét. (Az autókölcsönző szerint az én nevem nagyon bonyolult. Ami igaz, az én nevem mindenütt a világon kiejthetetlen. Szerencsére a szüleim tisztában voltak a problémával, és lemondtak arról, hogy baszk keresztnévet adjanak nekem. Eredetileg Oihannára gondoltak. Oihanna Darrieussecq, atyavilág! A Marie-t legalább mindenki ismeri.)

Szóval Banská Stiavniciában zuhog, mint Európában mindenütt ezen a július 24-ei napon, s ezt megerősítik azok az sms-ek, amelyeket Helsinkiből, Párizsból vagy Bayonne-ból kapok, barátoktól. A ház gyönyörű. Nyomban begyűjtünk a fatüzeléses kályhába. Miután kicsit felmelegedtünk, elmegyünk bevásárolni a Billába (három gyereket kell etetnünk); később rájövünk, hogy az egész ország tele van Billával, a sárga-piros cégtáblával. A Billa az egész Európát behálózó Lidl egyetlen konkurense. Nagyjából megnézzük a várost, bájos, barokk, katolikus. Nagyon rossz turista vagyok. Van egy vár, egy múzeum, mindenféle templom, a városon kívül a cigánytelep, vízések, tavak, elhagyott bányák. Felkapaszkodunk a barokk kálváriához. Egy fiatal nő, high-tech sportöltözékben, térdre ereszkedik, kiabálva csapkodja a vállát.

A városközpontban romos zsinagóga. Egy hiányzó nép. Rövid időre kisüt a nap, felmegyünk a Paradajzra: kilátás az egész vulkanikus, fenyőerdőkkel borított, gyéren lakott tájra. Szemben Lengyelország. Auschwitz innen csak háromórányi út.

Málna, áfonya, gomba. Felhők. Olvasok, írok. A gyerekek játszanak. Levocában [Lőcsén], második állomás-helyünkön Peter Zupnik, a fotós vár bennünket. Alacsony, szép házban lakik a régi shtetben. Az első éjszakán, amelyet a házban töltött (2000-ben vásárolta), három szellem fogadta, meséli. Egy férfi és két nő. Mélabús történetek sligovica, a helyi szilvából készült kitűnő pálinka mellett elmesélve. Eszünk, nyersert és főttet, hihetetlen zöldségeket, süteményeket és főként „kaleráb”-ot (legalábbis ezt a szót vélem felismerni, amikor Peter szlovákul mondja ki a nevét). Olyasmi íze van, mint a karfiolnak, és úgy néz ki, mint egy zöldes-lilás intergalaktikus zöldség, mindenféle karokkal és antennákkal. A gyerekeink „gluglu”-nak hívják, és nem hajlandók enni belőle (inkább a chipset választják).

Mint Banská Stiavniciában, Levoca külvárosában is minden házban van kutya, be vannak zárva és hangosan ugatnak, és minden házon ott a kis tábla: „pozor”. Először azt hittem, a „pozor” kutyát jelent, de később, az út mellett sorjázó „pozor” feliratok láttán rá kellett jönnöm, hogy a szó azt jelenti: „vigyázat”. „Pozor!”, üvöltik a gyerekeim, miközben leszáguldanak a nagy számú akvaköz-

DARIEUSSECQ
Marie
Malacpúder
Magvető, 1997

pontok csúszdáján. Ott-tartózkodásunk alatt mindvégig ez volt a kedvenc szórakozásuk. Szlovákiának nincs tengere, de szereti a vizet. „A sea of summer adventure! Not salted? No, it's enjoyable!” Ez a „Spectacular Slovaquia” nevű internetes oldal (kissé hosszú) jelmondata. A poprádi Aquacityben megiszom egy jéghideg vodkát a vízbárban: fürdőruhában, a langyos vízen egy felfújható fotelben lebegve. Egy milliárdos álma 2,50 euróért.

Esik. És tizenkét napig folyamatosan esni fog. Ahogy Banská Štiavnícát, ezt a várost is egy hatalmas kultusz hely uralja, a Mariánské. A Szűz, az a keresztény fikció, akinek a nevét viselem, titokzatos okokból ezt a helyet választotta arra, hogy megjelenjen. II. János Pál állítólag félmillió embert vonzott erre a kis dombra. Peter azt meséli, hogy a szovjet uralom idején hiába tiltották a zarándoklatot, hiába zárták le az utakat, a hívek átvágtak a mezőkön, és sokszor ötvenezren is imádkoztak az erdőben.

Az én zarándokutam Štrbské Plesóhoz [a Csorbatóhoz] vezet, a tóhoz, ahol Freud pihent 1919-ben, és ahonnan dühödte leveleket írt Ferenczinak, aki a helyet ajánlotta neki: „hét fok van, és be vagyunk zárva a ködbe” (augusztus kellős közepén). És tényleg, kétszer kell neki-lódnunk, hogy áthatoljunk az állandó felhőrétegen, amely megüli a Tátrát. Első alkalommal olyan sűrű ónos eső esik, hogy lehetetlen autóba ülni a gyerekekkel. Második alkalommal aranyos napfény csillog a tavon... és csak ekkor értem meg (augusztus 3-át írjuk), hogy 2011-ben minden kétséget kizáróan Štrbské Pleso Szlovákia legvonzóbb turistahelye: dugók, megtelt parkolók, gyalogosok ezerszám. Veszek egy mágneses szuvenírt a hűtőszekrényemre, és sikerül végre megjegyezni a nevet, Štrbské Pleso – de kiejteni még mindig nem tudom. Margita, a bébiszitter majd meghal nevében. A medve, amellyel együtt lehet fényképezkedni, elbűvöli a gyerekeket (legalább egy medve van tehát Szlovákiában, de egy medvének öltözött ember mindenképp).

A visszaút ahhoz hasonlít, amit már ismerek Svájc-ból, a valamivel kevésbé gazdag, de korántsem szegény Svájc-ból. Az egész vidék megdöbbenően tiszta. Egyetlen zsiros papír sem hever a kifogástalan utak mellett. Minden város szuperül rendezett: a cigánytáborok a szélre, a gerániumok az ablakban középre igazítva. A fahasábok már-már ijesztő rendben felhalmozva: egyik szemből, másik oldalról, nem lóg ki egy sem. Az egyetlen nap, amelyen ragyogó napsütésben volt részünk, reggel hatkor kezdődött, amikor a kisváros minden kertjében felharsantak az elektromos fűnyírók.

„What are you doing here?”

Az éttermekben, a vegyesboltokban, a járdákon vagy az utakon közlekedve az egyetlen kérdés, amelyet a szlovákok feltesznek nekünk: „What are you doing here?”

Valamennyien el akarnak menni Párizsba, vagy már voltak ott és mesélnék róla. Az egyetemisták Amerikáról álmodnak, vannak, akik tényleg el is indulnak (az egyik helyi bébiszitterünk Seattle-be ment tanulni, és a fiatal ember, aki a repülőtéren várt bennünket, New Yorkban talált munkát). What are you doing here? Az utolsó napon őszintén bevallom: „I don't know.”

Szlovákia persze bájos ország, az erdők persze sötétek, a várak persze tartják a maguk Kárpátokhoz méltó ígértét (vastag falak, romos vártornyok, a régi festményeken a törökök által levágott fejek). De Drakula nem, ő nem itt van, ő keletebbre való, Transzilvániába. Kafka, ő nyugatabbra. Tolsztoj sokkal-sokkal keletebbre. És a nagy politikai események mintha úgy szeltek volna át Szlovákiát, mint a szél a hegyeket – a tavasz Prágában

volt, Koudelka híres fotói tudomásom szerint csak Prága utcáit ábrázolják. A bársonyos forradalmat mi, Franciaországban ugyancsak Prága szemszögéből ismerjük. Nem mintha semmi sem történt volna, semmit sem írtak vagy alkottak volna Szlovákiában; ez inkább imázspoléma. Reklámkérdés. Kommunikációs ügy. Vagy bankügy, mint Svájcban: Genfben vagy Zürichben megkérdezik-e a látogatótól, hogy „what are you doing here”?

Vegyük csak maître Paul de Levočát [Lőcsei Pál mestert]: nem vagyok mérvadó a vallásos művészetben, de sohasem hallottam még róla. Pál mester a 16. század elejének páratlan faszobrásza, aki egy bámulatos oltárt, fantasztikus humanitásról tanúskodó Madonnákat és Krisztusokat hagyott maga után: a városlakók arcából merített ihletet, hibáiból, jellegzetes arckifejezéseiből, tekintetükből. Egyik Szűz Máriaja még a százkoronás bankjegyen is szerepelt... de a bankokat, a Szűzzel együtt, elsöpörte az euró.

Szlovákiából hazafelé Ausztrián megyünk át: akkor döbbenek rá, hogy a Billa áruházak, amelyeket én „tipikusnak” szlováknak hittem, valójában osztrákok.

Mi hát Szlovákia? Mit értettem meg Európának ebből a szívéből? Amikor először jártam Pozsonyban,

ANDREA BAJANI

Ceaușescu pávái

Bukarestben van egy sor lakatlan épületblokk. Nem az öreg kommunista-cement bérkaszányákra kell gondolni: azok mindig ott lesznek, makacsul ellenállnak az idő múlásának és csak esténként keletkeznek rajtuk sárga téglalap alakú lyukak, amikor a sötétség átengedi a terepet egy-egy csillárnak. A lakatlan épületek újak, nemrég húzták fel őket, és azóta is várják, hogy valaki beléjük költözzön. Mindössze öt évvel ezelőtt lépni sem lehetett a városban az állványoktól, munkásoktól és a kivitelezési határidőktől. Azért jöttem ide, hogy szemrevételezzem a várost egy készülő regény számára. Többek között azt akartam elmesélni, mi történik, amikor a kapitalizmus erőszakkal hatol be egy országba, amely ebben a tekintetben még szűz. Az volt a tervem, hogy egyfajta megfordított emigráció történetét mesélem el: nem azt, amikor „idegenrendészeti helyzet” áll elő az úgynevezett jóléti államokban, hanem az ellenkezőjét. A gazdasági gyarmatosítás folyamata érdekelt, amely mint egy ragadozómadár, zuhanórepülésben csapott le sok ex-szocialista országra. Amikor megérkeztem, egy nagy építési terület volt az egész város: olasz, francia, német, holland vállalkozások húzták fel épületeket olyan sebességgel, mintha papírból építkeztek volna. Csak úgy izzott a levegő a nagy igyekezetben, hogy felépüljön valami új álom a régi után, amelyből Ceaușescu utolsó éveire nem maradt más, csak egy kínos fintor és egy halálos ítélet 1989 karácsonyának napján.

A mai Bukarest – De vanzare

Aztán eltelt egy kis idő.

Újra itt vagyok, és látom, hogy minden összeomlott. A befektetők összeszedeggették maguknak, amit lehetett és kedvezőbb piacokra szállították. Aki az ingatlanboom éveiben adta el, amije volt, az jól járt. Aki viszont a kivárást választotta, arra számítva, hogy még emelkedni fognak az árfolyamok, az most ott áll elértéktelenedett vagyonával. Túl sokat várt, hogy eladjon – mindenki azt mondta, ne kapkodj, emelkedni fognak az árak; ne félj,

2006-ban, magammal hoztam Janát, egy franciául beszélő fiatal lányt, aki bébiszitternek jött hozzánk, és végül Párizsban telepedett le. Magas volt és szőke, katolikus, de szabad erkölcsű, hazafi és magyarelles, érzelmeit könnyekkel és örült nevetéssel fejezte ki, „szláv” módra, ahogy a közterek tartják – Jana vajon az-e Szlovákiának, ami Marianne Franciaországnak?

Szlovákia erdei és hegyei Ukrajna, Románia, Lengyelország, Ausztria és Magyarország között terülnek el. A sálpályái elbűvölőek, és az ember sejti, hogy telente nincsenek híján a hónapok. A méz jó. A joghurtok remekek (a Sabi márkát ajánlom). A sajt úgyszintén. A sör kitűnő, és ez volt az egyik első szó („pivo”), amit megtanultam, a „dobre” szóval együtt: rendben, igen, jó.

Szlovákia a kis országok Európájához tartozik, és kétségkívül ez Európa jövője, Európáé, amely dolgozik, nyírja a fűvét, felhalmozza a fahasábjait, megépíti a híd-jait, és nem szereti túlságosan a cigányait. Olyan jövő ez, amelyből kissé talán hiányzik a fantázia, de ó jaj, a fantáziáé-e a jövő? Dobre vagy nem dobre?

MIHANCSIK ZSÓFIA FORDÍTÁSA

a kapitalizmus kockáztatást jelent, a szabad piac világában csak az csinál üzletet, aki kockáztat. Mire elhatározta magát, már késő volt, és nagyon alacsony áron tudta csak eladni, amije volt – szinte nem is maradt neki semmi a kiábrándultságon kívül. A mai Bukarest ilyen képet mutat nekem: feltűrt utcák, repedések a történelemben, és főképp ezek a DE VANZARE feliratok a házak homlokzatán. Eladó annak, aki a legtöbbet kínálja érte. Sok ház épült fel, nőttek egyre nagyobbra, mint a hamburgerrel táplált kisgyerekek. Aztán a sorsukra hagyták őket, anélkül hogy bárkinek eszébe jutott volna: senki sem fog többé törődni velük. Összeszorul a szív, ha elmegy előttük az ember. Ott állnak a „De vanzare” felirattal, amely olyan, mint egy könyörgés, mint egy kartonlap, amire az van írva, „Éhes vagyok”. Éhes vagyok – mondja a lakó-épület –, éhezem a lakók után, az emberi lények után, akik bejönnek a kapumon és megtöltenek élettellel, hogy ne csak egy *potenciális forma* legyek. Románia ma – ebben a mostani enyhe őszben – olyan országnak látszik, amelynek elege van abból, hogy hülyét csinálnak belőle. Először ott volt a hosszú, a végtelenségig elcsépelet kommunista álom. Aztán jött a – gyorsabb, határozottabb, feldoppingolt, energetizált, felajzott, hisztérikus, erotikus – kapitalista álom, amely az elixír ígértét hozta: csak egy regeneráló arcfelvarrás és máris prosperál a gazdaság; ha későn is, de újjászületik az ország.

Románia lidércei – a kóbor kutyák

Bukarest még mindig tele van kóbor kutyákkal. Mindehütt ott vannak, a külső negyedekben is, a belvárosban is. Ott állnak, kiéhezetten, csonttá soványodva, az arra járók mellé szegődnek, de csak pár lépésen át követik. Mintha a rémálmodok kiszöktek volna az emberek fejéből, és aztán szétszóródtak volna Bukarest utcáin. Mintha kilopózott volna az ágyakból az éjszakai lidércnyomás, kisurrant volna azoknak a fülén át, akik már amúgy sem fekszenek le soha aludni, nehogy ilyen gyötrelmes álmokban legyen részük. Ők Románia lidércei, ők

a kiüresedett múlt. Románia először a fülén át kergette ki őket, aztán az ágyából is. Aztán kieresztette őket az utcára. Most ha valaki felbukkan a járdán, a nyomába erednek. De néhány lépés után visszakoznak. Az arra járók egyetlen pillantásra sem méltatják őket, soha senki nem simogatna meg egy kóbor kutyát. Csak elzavarják őket. A kutyák feladják, és visszakoporodnak a földre. Ketten is ott vannak egy keresztveződés közepén, ott állnak az úttesten, amíg piros a lámpa. Aztán kihúzódnak az út szélére és elindul a forgalom. Mindenki továbbmegy, észre sem veszik őket, mintha nem is léteznének, csak néha testet öltenének néhány percre. Mert amikor az emberek felébrednek, szeretnék elfelejteni a rossz álmukat. Nem akarják, hogy eszükbe jussanak. Amikor felébrednek egy rémálomból, azt hajtogatják magukban, hogy mindez a fejükben történt, nem a valóságban, mert a valóság kívül esik a hálószobákon, az utcán van, ott, ahol a gépek, az aszfalt, az utak, amelyek vezetnek valahova. Ezért, amikor az emberek kóbor kutyát látnak az utcán, úgy tesznek, mintha nem látnák: mert ahol ők vannak, az autójukban, az a valóság, de a kutya a rossz álmok szereplője, ezért itt és most semmi keresnivalója nincs.

Le a földszintes házakkal, éljenek a lakótelepek!

Csak hogy a kóbor kutyák a valóság szereplői. Ugyanazok, gondolom, mint négy évvel ezelőtt, csak öregebbek és lestrapáltabbak. Bukarest – mesélik nekem, amint a belváros felé sétálunk – egykor földszintes házikókból állt, amelyeknek udvara volt, és minden házban lakott egy kutya, amely ott kaparászott az udvarban a többi jószággal együtt. Tyúkokkal, macskákkal, nyulakkal. Aztán Ceaușescu földig rombolta az összes udvaros házat, és felhúzta ezt a panelrengeteget, amely most Bukarest központja. Erőszakolt iparosodás történt itt, ami összegereblyezte a vidéken élő embereket, betelerelte őket a városba, hogy együtt hajtsák ezt a gigászi dinamót, hogy Románia lépést tarthasson

a világgal. Ők aztán tömegesen hagyták el a vidéket, és mint cipők a cipősdobozban, helyezkedtek el ezekben a vasbeton épületeknek a lakásaiban. Le a földszintes házakkal, éljenek a lakótelepek! ma is ott terpeszkednek a belvárosban. Így aztán a kutyák egyik pillanatról a másikra fedél nélkül maradtak, és több mint húsz éve szüntelenül keresnek maguknak otthont, csak hogy az nem létezik. Ők ott maradtak a semmiben, képen kívül, a vackukban, vagy inkább annak hűlt helyén. Egy kutya odasomfordált az autónkhoz, és a sofőr, egy román fiú, akinek gyakran csöng a telefonja, oda se nézett, mintha láthatatlan lett volna. „Te a rémálom vagy, de én a valóságban élek” – mondta neki a szemével.

A vasbeton tömböket nézve eszembe jutott egy román író, Dan Lungu regénye, amelyből kiderül, hogy sokan meghaltak azok közül, akiket faluról felköltöztettek a városba, hogy itt boldoguljanak. Nem volt itt esélyük: „Megkapták a néhány filléres járandóságukat és beköltöztek egy városi tömbházba. Azt beszélték, hogy aki addig egész életében közvetlen kapcsolatban volt a termőfölddel, azok többsége nem maradt életben egy évnél tovább a vasbeton gerendák fogságában. Meghasadt a szívük bánatukban. Nem tudtak másra gondolni, csak a virágos kertcskéjükre, a hagymafüzérekre, a házuk mellett növekedő alma- és körtefákra, arra a pár tyúkokcára, akiket név szerint szólítottak. Szinte egész idő alatt az erkélyen ücsörögtek és felőrlődtek a nosztalgiában.”

Nézem az épületeket. Az üreseket, amelyekbe senkinek nem volt pénze beköltözni, és azokat is, amelyeket megtöltenek a kényszerből ideköltöztetett emberek. Mindkét látvány szívfacsaró.

„A Holdról is látszik”

Elhaladunk a Nép Háza előtt. Ez volt a Ceaușescu-ház, amely ma a román parlament épülete. Ázsiai turisták csapatostul fotózkodnak az épület előtt, kellő távolságból kattintgatva egymást ahhoz, hogy minden belefér-

jen. A Holdról is látszik, büszkélkedett nekem valamelyik nap egy román barátom, aki körbemutogatta nekem a várost. Fotók az oroszlan barlangja előtt, a szörnyeteg kastélya előtt. A Gonosz igézete – az egyetlen bizonyosság arra, hogy a jó oldalon állunk.

Most jut eszembe, a nyaralóban is jártam, Ceaușescu nyári lakhelyén, a Fekete-tengernél. Egy irodalmi fesztiválra kaptam meghívást, amelyről később kiderült, hogy költészeti fesztivál. Én voltam az egyetlen résztvevő, aki nem volt román, és az egyetlen, aki nem volt költő. Ma is rejtély számomra, hogy miért hívtak meg. Egy hét a Fekete-tengernél hetven román költő társaságában. A felolvasásokra egy hotelben került sor, amelyet, legálábbis így mondták nekem, Nicolae és Elena Ceaușescu tengerparti nyaralójából alakítottak át. Volt egy nagy terasz, ahol a költők felléptek, egyik a másik után, és verseket olvastak románul. A terasz mögött ketrec állt, benne pávákkal. A fesztivál egyik szervezője azt mondta, hogy a pávák már Ceaușescu és felesége kivégzése előtt is ott voltak. Nem tudom, hány évig él általában egy páva, de huszonöt év soknak tűnik. Mégis akkor – emlékszem – arra gondoltam, hogy szeretném elhinni. Szeretnék hinni abban, hogy ezek az állatok még látták az itt nyaraló Conducator és a családját. Milyen hatással lehet egy pávára, kérdeztem magamtól, hogy egy családostul nyaraló diktátor helyébe idesereglik egy csomó költő, akik egymást váltják a teraszon, románul olvasnak verseket és folyton tapsolnak? Nem minden költő – észrevételeztem akkor a Fekete-tengernél – lelt ugyanolyan fogadtatásra Ceaușescu pávai részéről. Voltak, akiknek a produkciói után a pávák csendben maradtak – elragadtatásukban? undorukban? rémületükben? vagy mert torkukon akadt a hang? –, mások azonban rikácsolásra készítették őket – a lelkesedéstől? a borzalomtól? a rémülettől? – olyannyira, hogy a költőnek túl kellett kiabálnia őket, ha azt akarta, hogy mi halljuk őt. Azon gondolkodtam, miért nem szólt senki semmit, sőt, úgy csináltak, mintha mi sem történt volna, felemelték a hangjukat és ennyi. A költők még csak

XXII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál

2015. április 25–26.

AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ
ÚJDONSÁGAI:

JONATHAN FRANZEN: **Diszkomfortzóna**

J. D. SALINGER: **Rozsban a fogó**

MILAN KUNDERA: **A jelentéktelenség ünnepe**

KRZYSZTOF VARGA: **Mangalicacsárdás**

VLADIMIR NABOKOV: **Első szerelem**

JAVIER CERCAS: **A határ törvényei**

REINALDO ARENAS: **Mielőtt leszáll az ég**

VIKTOR PELEVIN: **Apolló batman**

EURÓPA

meg sem fordultak, hogy megnézzék, honnan jön ez a kiáltozás, akkor sem, ha még elkecsereztettebbre váltott a pávák rikácsolása. Semmi. Nem fordultak meg, nem estek ki a szerepükből, még csak szünetet sem tartottak a verseik felolvasásában. Úgy csináltak, mintha a pávák ott se lettek volna. Pedig azok a pávák éppen olyanok voltak, mint a rémálmok, Románia elszabadult lidércei, amelyek kipottyantak a románok füléből és aztán ott kötöttek ki egy ketreben, a volt Diktátor nyaralójának kertjében. A költők, akik felolvasták a verseiket a Fekete-tenger partján, ignorálták őket, mert magukban azt gondolták, hogy a pávák – Ceaușescu pávai – a rémálmok szereplői, nem tartoznak a valósághoz. A valóság az, ahol ők vannak, a kétezres évek luxusszállodájában, abban a világban, ami *utána* jött. Meg-nem-fordulásuk ezt jelentette: „Én a valóságban élek, ti pedig csak rémálmok vagytok”. Nekem úgy tűnt, hogy elsősorban félelem van abban a meg-nem-fordulásban. Ha megfordultak volna, ha szembenéztek volna a pávával, a pávák kővé dermedtették volna őket, a múlt vad és bosszúszomjas medúzái. Féltek, hogy kiderül, tévedtek, és a pávák a valóság szereplői.

Márpedig a pávák a valóság szereplői.

Gyárépületek a síkság közepén

Amikor útnak indultam Olaszországból, valamit kerestem. Olaszországban csak egy sor hodályt láttam az északi városok ipari negyedeiben, amelyek bejáratán ilyen feliratok éktelenkedtek, mint „Eladó”, „Kiadó”, „Bérleti jog átadó”. Egy csódnak láttam a hazámat, ahogy elhajtottam mellettük kocsi. Mintha Itália bejáratára lett volna kiírva, hogy „Bérleti jog átadó”, „Nemzet eladó”. Ahogy elhaladtam az épületek mellett, azon töprengtem, mi lehet ott, mi lehet bennük, hova lett az a sok ember, akik étellel töltötték meg ezeket. Ezért aztán megvettem az első repülőjegyemet Bukarestbe: meg akartam keresni valamit, ami elveszett. Tudtam, hogy nagyon sokan eljöttek ide. Meg is találtam őket a román vidéken szét-szóródva. Ugyanolyan gyárakat húztak fel itt, mint Olaszországban. Mi több, Romániában még egy olasz zászlót is kifüggesztettek a bejáratához, meg még a Juventus zászlóját vagy a Cagliariét, vagy akármelyik focicsapatét. És amikor felkerestem őket, hogy beszéljek velük, csak megöszült üttörőket találtam, egyesek arrogánsak voltak, mások lekezelően beszéltek a munkásokkal. Ahelyett hogy meghódították volna a Nyugatot, úgy gondolták – és voltaképp ráéreztek –, hogy a Kelet kézenfekvőbb megoldás lesz. Fillérekért jutottak olyan munkaerőhöz, ami Olaszországban túl sokba került volna ahhoz, hogy fennmaradjanak. És ezek az emberek megcsinálták a szerencsájüket. Elbuktak ugyan, de kaptak egy második életet, hála a földrajzi viszonyoknak: kocsikat, nőket, hatalmat. Olaszországban összezsugorodtak, de itt azzal áltathatták magukat, hogy nagyok lettek. Még akkor is, ha ott éltek a semmi közepén, a román vidéken, a bejáratuk fölött egy focicsapat zászlójával.

És most, hogy visszatérek ide, most, hogy Bukarestből vidékre helyezem át a székhelyem, amikor Olténiába utazom, aztán Moldovába, majd vissza Temesvárra, látom, hogy sok ilyen gyáron már nem lobognak a zászlók, viszont rajtuk is ott díszleg a „De vanzare” felirat. Ott maradnak bezárva, mint az éjszaka lidércei, amelyek kiléptek egy ország fölé. A környékbeli románok elhaladnak előttük a kocsiikkal vagy biciklivel, vagy akár székereken, amelyet kivénhedt lovak vontatnak. Akárhogy is mennek el előttük, egy pillantásra se méltatják őket. Úgy csinálnak, mintha ezek az építmények nem léteznének,

mintha ezek a cementből és bádogból összetakolt hodályok nem lennének ott és kész. Úgy csinálnak, mintha ezek az épületek – amelyeket külföldiek építettek, akik ezt mondták nekik: „Nekünk köszönhetitek majd, hogy jobb életetek lesz”, „Ha megbízotok bennünk, mi megvéddünk titeket” –, mintha ezek az épületek nem léteznének, és mintha soha nem is léteztek volna azok az emberek, akik ezekkel az ígérekkel hitegették őket. Megkérdeztem egyiküktől, hova mentek ezek a gyárosok. Egy távoli pontra mutatott kinyújtott karral. „Keletre” – mondta. Még keletebbre költöztek, hogy másfajta, jobban oda passzolójú ígérekkel árásszák el azokat az országokat is, hogy második haláluk után még egyszer feltámadhassanak. Így aztán a románok elporoszkálnak az üres csarnokok előtt és úgy csinálnak, mintha ezek nem léteznének, mintha csak a rémálmaik részei lennének, a lidérces álmok szereplői, nem a valóságé. A valóságban ugyanis ott vannak ők, a román állampolgárok, és ott van az út, amelyen végighajtanak autójukkal, biciklijükkel vagy lovas szekerükkel. Nincsenek benne sem a kóbor kutya, sem Ceaușescu pávai, sem a gyárépületek a síkság közepén. Az mind az éjszaka sötétedése, amely azonban kiszókött Románia fölé, amíg az aludt és kóborolni kezdett a mezőkön, az utakon, az ország tengerpartjain, mintha a rossz álmok valahogy a valóságban kötöttek volna ki.

Pedig ezek a gyárépületek is, gondoltam akkor, a valóság szereplői.

Hogy eljön végre a fényes jövő

Mielőtt hazaindulnék Olaszországba, visszamegyek Bukarestbe, és találkozom az egyik román költővel a hetvenből, akikkel a Fekete-tengermél üdültem. Megkérdezi, milyenek találok Bukarestet annyi év után. Mielőtt válaszolnék, eszembe jut, mit mondtak nekem négy évvel

előtt, amikor Románia épp belépni készült Európába, és mindenki nagyon szerette volna azt hinni, hogy valami megváltozik majd. Mindenki azt mondta, hogy ideje megszabadulni a múlttól, azok is, akik nem hittek ebben túlzottan. Akkor, azokban az időkben, mindenki azt mondogatta nekem, hogy ha visszajövök Bukarestbe, nem fogok ráismerni, annyit változik addigra. Nagy hévvel fejtegették nekem ezt, közben a tekintetemet keresték, mintha megerősítést vártak volna. Nem fogok ráismerni, egy modern, a fejlődéstől lüktető várost fogok találni a helyén. El akarták hinni, hogy valami megváltozik. Hogy eljön végre a fényes jövő, hogy a nyugatiak jólétet hoznak nekik, pénzt, szépséget, lüktetést, sebességet. Amikor a román költő megkérdezte tőlem, milyenek találtam Bukarestet, kezdetben nem tudtam, mit mondjak. Aztán azt mondtam, hogy pont ugyanolyannak néz ki, mint öt évvel ezelőtt. Amikor ezt kimondtam, megértettem, hogy ebben a mondatban, hogy saját magára hasonlít, benne van a teljes kudarc, a kétszer elárult bizalom. Aztán elmentünk az óvárosba inni egy sört, közben besötétedett, és egy kóbor kutya heveredett le a lábunkhoz. A román költő barátom kért egy zsemlet a pincértől, aztán a földre morzsolta, a kutya meg éhesen befalta. A költő megsimogatta, noha a kutya mocskos volt és vérekes volt a szeme. Megkövülten néztem, hogy ez az ember nem színlel, nem csak egy lidércnyomást lát a kutyaiban, amely elszabadult valakinek a fejből. Amikor elindultunk, a kutya is feltápáskodott és jött utánunk. Számomra ez az eset – amely alapján véve semmiség volt: csak egy kutya, amely úgy döntött, követni fogja az embert, aki észrevette – ez az eset váratlanul óriási dolognak tűnt, mint amikor összedől egy építmény, és a nap váratlanul rásüt a mögötte álló házra.

EÖRSI SAROLTA FORDÍTÁSA

KRASZTEV PÉTER

Szállásunk Európában (a szabadnapos antropológus feljegyzéseiből)

(rézkarc) 1783. december 1-n Párizsban felszáll az első hidrogénnel töltött léggömb, Jacques Alexandre César Charles és Aine Roberts tervezte és készítette el. A szerkezet egy órát töltött a levegőben, 550 méter magasra emelkedett, de a ballon burka megpedt, és Párizstól 22 km-re, egy Gonesse nevű falu közelében ért földet, ahol a rémült és babonás falusiak vasvillával szaggatták szét a konstrukciót. Ezzel megszületett a modern kor új Ikarosz-mítosza; ettől fogva a Felvilágosodás nem csupán az emberi szellem szárnyalását és az isteni világrend felforgatását, de a természeti törvények, konkrétan a gravitáció legyűrését is becsatolta az ígéretei közé: Párizs egére szinte naponta kúsztak fel hó- és gázballonok, a forradalom idején már hadászati célokra is használták őket, a modern kor technikai leleményével védelmezték a Felvilágosodás legnagyobb vívmányát, a szabadságot.

A képen böhom nagy harci léggömb, helyszín Cserkaszi falu, Nyugat-Bulgária, valamikor a II. világháború idején. Aznap reggel a kisbíró kidobolta, hogy hollandi fapapucsot oszтанak a faluházán (az addig használatos bocskor eldobandó), az egyszerű falusi kakasokat fajaromfiakra cserélik le, továbbá bevezetik az európai időszámítást. Közben a fejük fölött lebeg a léggömb – Európa, a modern kor, a Felvilágosodás hírnöke – de a parasztek aggodnak, nem borítja-e rájuk a falut. Első szándékból ők is – premodern francia kollégáikhoz hasonlóan – megpróbálják megsemmisíteni a monst-

rumot, de aztán elképzelik az asszonyaikat a léggömb selyméből varrt ingekben, és más elhatározásra jutnak. Közben a ballon az első fuvalattal továbbrepül, a parasztek üldözöbe veszik, árkon-bokron át kergetik, majd belefutnak az ősi ellenségbe, kézitusát vívnak a Felső Kamenna Riksza-i parasztekkel, akik szintén a léggömböt hajkurásszák, szópárbajt, majd kézitusát vívnak egymással, de aztán megbékélnak, és közösen folytatják a vadászatot. Közben a léggömből is megtudjuk, hogy elszabadult a háború alatt, üldözték, de most szabadon és gondtalanul játszik, csak a szabadságához kötődik, s bár többször is megsebesült, a szabadságát soha sem adná fel. Elvileg nem világos, hallják-e a jóemberek a léggömb eszmefuttatásait. Leginkább is nem, de így is veszik az üzenetet: a léggömb (szabadság/Európa) azokkal áll le, akik (szellemükben) szabadok. Egyszer csak a ballon leszáll egy mocsárba, az üldözők körülvesszik, majd nesztelenül megközelítik. Ekkor egy számár elbőgi magát, a léggömb megrázza magát és tovalibben. Elhangzik a film kulcsmondata: „Egy kurva számár miatt lemaradtunk Európáról!”

Mert *A lekötözött léggömb* című filmről van szó. A történet során – már amennyiben egy efféle mágius realizmusba hajló, látomásokkal és képzettársításokkal agyon-zúfolt filmben ilyesmire beszélhetünk – a parasztek fokozatosan levedlik a rettegést és kapzsiságot, nem megsemmisíteni akarják a rémet és feldarabolni a vásznat,

KRASZTEV Péter
Ismét újra kell születnünk
(A szimbolista irányzat a közép- és kelet-európai irodalmakban)
Balassi, 1994

Mítosz, semmi más
(Irodalom, film, hétköznapok Közép- és Kelet-Európában)
Seneca, 1997

Drakula
(e-book)
ahonaponyve.hu

„A Balkán köldökén”
Magyar Lettre Internationale, 16

„Hétköznapi töröklet”
Magyar Lettre Internationale, 29

„Állóképek civilizációs háttérrel”
Magyar Lettre Internationale, 95

hanem örülni akarnak a nagy testnek. Amikor végül elejtik, közösen fogják le az egyetlen dúvad parasztot, aki késsel nekiesne aprítani a selymet. A többiek felkapaszkodnak a kötelekre, hintáznak, ugrabugrálnak, buliznak. Az örömködésnek egy szakasznyi csendő vet véget: a léggömb még meg akarja őket védeni, megpróbálja maga alá gyűmi a fegyvereket, de azok a szuronyokkal miszlikbe aprítják a szövetet, majd száz botütéssel büntetik a szabadság révületéből még fel sem ocsúdott falusiakat.

1947 nyara, a fényképen nagyapám, valahol a magyar vidéken. egy szabadtéren felállított hosszú asztal mögött áll, két oldalán öltönyös elvtársak ülnek, az asztal (gondolom, vörös) drapériával letakarva, az asztal közepén nemzeti színű zászló, a háttérben a hallgatóság: ugyanolyan parasztok, amilyenek *A lekötözött léggömbben* üzték az európai ábrándot. Agitációs gyűlés, ahol nagyapám (feltehetően) arról beszél, mennyire eredményes a szövetségi mozgalom Dániában, ahonnan tavasszal jött haza, vásárolt az országnak tenyészbikákat és csődöröket, fajbarmokat a bús szürkék és muraköziek helyére, mesél a steril istállókról és a roskildei szövetségi vágóhídról, az európai mezőgazdaságról, amit a „Kompárt” vezetésével majd nálunk is bevezetnek.

Nagyapám részletes útinaplót írt első európai útjáról, szépen legépelte és bekötötte. Sosem tudom meg, kinek és miért. Az írás közel harmada, persze, az első repülésről szól: „Irtózatossá ellenszéllel megyünk a felhőkben. Ítéletidő, borzalom itt fent, de egy cseppet sem félek. (mint soha) És nem zavarnak a zuhanások sem. Haj, de beteg ez itt a hátam mögött. Csak ne hányna. Attól leszek én rosszul.” Hogy mire való ez az Európa, egy percig sem kérdés: „Most látom, mit vesztettem és mit veszít mindenki, aki közvetlen tapasztalatokat nem szerezhet. Azt hittem eddig, tudok valamit. Most látom: nagyon keveset. És ha nem fogunk tanulmányutakat rendezni, nem leszünk versenyképesek, mert csak kulogni fogunk a többiek után. Tanulni nyelveket és nézni

és látni sokat! (Ez a Pártban külön témám lesz.)” Annyit viszont ennyi idő távlatából érezni, hogy Európát akarta látni, olyannak akarta látni, amilyenek nálunk elképzelték: „Egyébként ma láttam a trónörökös kocsját. (Korona és 4-es szám volt rajta.) A rendőr leállította, mert rosszul hajtott és bizony nagyon erőteljes hangot használt. (Nem a trónörökös, hanem a rendőr.)” Járt a gazdaságokat és gazdákat, egyik ámulatból a másikba esett: „Lakása: konyha, előszoba, háló, ebédlő, szalon. Festett padló, csipke ágy és asztalterítő, szőnyegek, villany, telefon, olajfestmények és gobelinek a falon. Kinézésre, mint nálunk a Pali bácsi, vagy a Gruber. Ragyogó tisztaság, betonozott csűr és istálló. Elképzeltetetlen. Nálunk ilyen ember földes kisablakos viskóban lakik, nem pedig középosztálybeli lakásban.”

Aztán a cserkaszkiai után a nagyapám is saját bőrén tapasztalta meg, hogy nem való első blikkre elszállni Európától, a szabadságtól és egyenlőségtől: 1949-ben vitték be, amikor a családdal együtt a motyóján ült otthon, és várta a teherautót, ami átvizsi őket Jugoszláviába. Talán azt remélte, ott könnyebben valóra válthatja az európai szövetségi ábrándot.

1966, a képen Binka Zseljzkova néz a kamera keresőjébe, forgatják A lekötözött léggömböt. A múlt század egyik legjelentősebb közép-európai rendezőjét mára némileg elfelejtették, Jordan Radicskova, a forgatókönyv írójára még talán emlékeznek. Ma már rekonstruálhatatlan, hogy mi vitte rá őket épp a kilátástalan 60-as években, amikor egy politikai viccért évekre munkatáborba hurcolták az embereket, röghöz voltak kötve és nélkülöztek, hogy egy filmallegóriában épp az elvesztett európai illúziót kériék számon. Egy évvel a Prágai Tavasz előtt egy ilyen film nem csak időszerűtlen, de teljesen kontextuson kívül volt. Betiltották, és csak 1989-ben mutatták be. A közönség úgy reagált minden egyes jelenetre és replikára, mintha az előző hónapban készült volna: a történelem utolérte a filmet, akkor jött

el az ideje, hogy Európáról beszéljessenek. Igaz, sosem tudjuk meg, mit értettek volna belőle a megalázott és megszorított bolgárok 1967-ben.

Zseljzkova is, nagyapám is részt vett a háború alatt a fegyveres ellenállásban, már akkor kommunisták lettek – előbbi Bulgáriában, utóbbi Pesten. Zseljzkovának ez jócskán növelte a mozgásterét, legalább leforgathatót néhány filmet, amiből aztán négyet még a bemutató előtt betiltottak. Nagyapám talán ezért is uszta meg pár hét veréssel az ávón, nem telepítették ki, nem küldték Recskre, csak mehetett fizikai munkásnak vidékre. Próbálok ennyi idő távlatából megfejtetni, hogy vajon milyen tripben lehettek ők akkor: egyikük keserű váddal illetve a hatalmat, hogy megfosztotta népét a szabadságot és vidámságot jelentő európaiságtól, másikuk európai modernizációt, jólétet és egyenlőséget vizionált, amikor a Jóvátételi Hivatal alelnökéként tisztán láthatta, hogy az ország nyakán már ott ül a szovjethatalom. Tudom, nem ér a történelmi tudás birtokában utólag okosnak lenni. Hiszen mikor nem nagy a kísértés, hogy eltekintsünk a tényektől és körülményektől, történelmi szükségszerűségtől és meghatározottságtól; ha egyszer ránk tör a sóvárgás, előkerül a szárnyalás, mint a szabadság metaforája, a racionalitás, mely a jólétben és/vagy a vidámságban felold minden ellentétet mi és ők, ott (Nyugat) és itt (Kelet) között? Hiszen nincs az a test-élet-, gazdasági-, történelmi (stb.) helyzet, melyben Európa ne mentő ábrándként merülne fel; az az Európa, amiről az ókori görögök azt tartották, hogy a törzsi zsarnokok rumlis világa ott, északra tőlük; amiről mi azt tudjuk, hogy az a rendezett terep ott, nyugatra tőlünk, épp olyan, amelyet magunknak is teremtenünk kellene; de ehelyett folyton újratermeljük a saját káoszunkat, kitermeljük száználmas kis zsarnokainkat, majd rendre projektáljuk vágyainkat, nevet adunk nekik, s tiszta szívvel és teli tudóbból kiüvöltjük magunkból a tüntetéseken, hogy „Európa, Európa!” Jelentsen ez bármit is.

(Ivan Krastevvel)
„Mindig a másik a Balkán”
Magyar Lettre Internationale, 27

(szerk.)
A mutáns egzotikum
(Bolgár posztmodern esszék)
2000 – Orpheus, 1993

(szerk.)
Az őskönyv
(Mai alban elbeszélések)

(szerk.)
Halott világok – lehetőség világok
(Lengyel esszék)
Seneca, 1994

(szerk.)
Tarka ellenállás
Napvilág, 2013

ELit Literature House Europe
literaturehouseeurope.eu

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

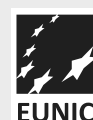
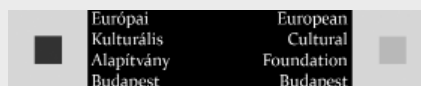
2015. április 23-án, csütörtökön 11 órától a Petőfi Irodalmi Múzeumban
(Budapest, V. Károlyi u. 16.) egész napos workshop

ELit Budapest 2015: Európa tükörben címmel

Alfonso Cruz, portugál, Horváth Viktor, magyar, Andrej Nikolaidis, montenegrói,
Ioana Pârvulescu, román, Pavel Rankov, szlovák, Szécsi Noémi, magyar Európai
Irodalmi Díjas írók

francia, portugál, olasz, ciprusi, belga, holland, dán, norvég, finn, svájci, német,
osztrák, lengyel, ukrán, cseh, szlovák, szlovén elsőkönyvesek
valamint fiatal magyar írók és irodalmárok részvételével

az ELit, Literaturehouse Europe c.
EU-projekt részeként a József Attila Körrel
való együttműködésben

JAK

A 2014-es évfolyam tartalomjegyzéke

92 - 2014 TAVASZ		94 - 2014 ŐSZ	
SOFI OKSANEN	Martin Amis: Angliáról (Az írók Európája / arte) (Mesterházi Mónika ford.) Ian Buruma: Churchill szivarja (Karádi Éva ford.) Manuel Rivas, Juan Goytisolo, Bernardo Atxaga Spanyolországról (Az írók Európája / arte) (Gajdos Zsuzsa ford.) Jana Beňová: Very soon – money and love (Portugalsko) (György Norbert ford.) Christian Kracht: Impérium (részletek) (Tatár Sándor ford.) Terézia Mora: A szörnyeteg (regényrészlet) (Nádori Lída ford.) Nádas Péter és Esterházy Péter: A mi országunk (Az írók Európája / arte) Darvasi László: Kút	GRENDDEL	Zuska Kepplová: 57 km-re Taskenttől (részlet) (Dósa Annamária ford.) Ivana Dobrakovová: Visszatérni Genovából (György Norbert ford.) Veronika Šikulová: Menettérít (regényrészlet) (Mészáros Tünde ford.)
Sofi Oksanen: Az irodalom ereje (a stockholmi beszéd) (Panka Zsóka ford.)	ÖRMÉNY ANZIX	LOKÁLPÁTRIA	KOMMENTÁROK, VITÁK
EURÓPA SZÁZ ÉVE	Vahram Martiroszjan: Álmatlanság Párizsban (Mirrors of Europe) (Kali Kinga: Kulturális stratégiák: armenizmus és neorarmenizmus) Ayse Gül Altınay: Iszlamizált örmények Törökországban Kali Kinga: Felfalni Arméniát Forgách András: Kali Kinga örményországi fotóiról Bugarszki Zolt: ...még annyit Örményországról	Balogh Magdolna: Nostalgia és emlékezés a kortárs lengyel regényekben Ziemowit Szczerek: Schulz miatt utaztunk Drahoibcsba (Körner Gábor ford.) Krzysztof Varga: Mangalicacsárdás (részlet) (Pálfalvi Lajos ford.) Erik Gilk: Mi lett volna, ha? Kontrafaktuális cseh történelmi regények (J. Hahn Zsuzsa ford.) David Záborský: Csehek és szlovákok (Martin Juhás...) (Koleszár Péter ford.) Kateřina Tučková: Surmerna – a žitkovai bűbájosok (Csoma Borbála ford.) Háy János: Orosz tél, magyar nyár, prágai tavasz Jana Cviková: Tyúkszárnnyakon – Kontextusok és szubtextusok Irena Brežná: regényében (Garajszki Margit ford.) Jana Beňová: Pozsonyban merre? (György Norbert ford.) Radoslav Passia: Márai Kassája (Garajszki Margit ford.) Katarína Kucbelovával Deák Renáta beszélget: Az Anasoft Litera szlovák irodalmi díjról (Tóth Annamária ford.)	TUDÓSÍTÁSOK
Aleš Debeljak: Határok, nacionalizmusok és a közös Európa (Karádi Éva ford.) Kristian Novak: Fekete folt – mapa mundi (Csordás Gábor ford.) Ivana Sajko: 1914-2014 és kapcsolt korszakok (Csordás Gábor ford.) Spiró György: Békevadász (dramolett) Daša Drndić: Háborús Tanz (Csordás Gábor ford.) Adisa Bašić: Mama, papa, tizennégy meg én (Csordás Gábor ford.) Háy János: A múlt olyan, hogy nem lehet köpni rá Niran Judit: A szavakon túl csend Norman Manea: David Gașpar órásmester fia (Kosztza Gabriella ford.) Márton László: A nagyvilág hírei Dubravka Ugrešić: Nosztalgiazás a Zuccotti-parknál (Karádi Éva ford.) Muriel Spark: Jean Brodie kisasszony fénykora (regényrészlet) (Váradi Péter ford.) Juan Marsé: Kimentett szavak (regényrészlet) (Dobos Éva ford.) Gonçalo M. Tavares: Belépés a Pártba (regényrészlet) (Bense Mónika ford.) Kukorelly Endre: Országházi divatok (részlet) David Záborský: Legyen az ukrán ügy élharcosa (regényrészlet) (G. Kovács László ford.) Schneider Ákos: Londoni fércmunka (banánkorszak) Mán-Várhegyi Réka: Két puha pofon	KOMMENTÁROK, VITÁK	VERSEK	KOMMENTÁROK, VITÁK
Orhan Pamuk: Az én Isztambulom (Tasnádi Edit ford.) Memet Baydur: A sors nyíla (Tasnádi Edit ford.) Nil Mutluer: Laicizmus mint fogalom és identitás a mai Törökországban (Nemes Krisztián ford.) Hatice Meryem: Ha én egy naplopó felesége lennék (Tasnádi Edit ford.) Hatice Meryem interjú: Az irodalom az élet fűszere (Karádi Éva ford.)	KOMMENTÁROK, VITÁK	BEST OF ANASOFT LITERA	TUDÓSÍTÁSOK
EURÓPAI ELSŐKÖNYVESEK	Robert Menasse – Ulrike Guérot: Európa választása (Györi Hanna ford.) Tanja Petrović: Európa és a Nyugat-Balkán (Karádi Éva ford.) Christian Moraru: Kétkedő vámpírok Romániából (Mihálycsa Erika ford.)	Dana Hučková: A kortárs szlovák próza tematikus pillérei (Dósa Annamária ford.) Pavel Vilikovský: Első és utolsó szerelem (regényrészlet) (Garajszki Margit ford.) Jana Juráňová: Rendezetlen ügy (regényrészlet) (Mészáros Tünde ford.) Dobrota Pucherová: 1968 augusztusának traumája és emlékezete (nemcsak szlovák regényekben) (Garajszki Margit ford.) Peter Krišťufek: A süket ember háza (regényrészlet) (Dósa Annamária ford.) Balla: Az apa nevében (regényrészlet) (György Norbert ford.) Monika Kompaniková: Az ötödik hajó (regényrészlet) (Pénczes Tímea ford.) Viťo Staviarsky: Fekete csukák – Kale topánky (regényrészlet) (György Norbert ford.) Maroš Krajčák: Kárpátalja – Carpathia (részlet) (Mészáros Tünde ford.)	Mihail Riklin: A Krím „visszatér”? (Karádi Éva ford.)
Ana Margarida de Carvalho portugál, Jesus Carrasco spanyol, Jasmin B. Freljeh szlovén, Marco Magini olasz, Alida Bremer német, Vessela Lyahova bolgár, Kristian Novak horvát, Harald Darrer osztrák, Roderik Six belga, Maria A. Ioannou ciprusi, Hassan Preisler dán, Annemarie de Gee holland, Yael Pierrren svájci, Hilde Østby norvég, Pauliina Rauhala finn, Patrycja Pustkowiak lengyel, Tomáš Zmeškal cseh, Ondrej Štefánik szlovák, Hidas Judit magyar elsőkönyves szerzők írásaiból	KOMMENTÁROK, VITÁK	VERSEK	VERSEK
KOMMENTÁROK, VITÁK	Pascal Bruckner: Kierkegaard, a dendi Krisztus (Marso Paula ford.) Svetislav Basara: Céline-ről (Csordás Gábor ford.) Háy János: Nehéz nélküle(m) elképzelni a világot (Petri Györgyről) Esterházy Péter – Lothar Müller: Egy hamburgi beszélgetés (Karádi Éva ford.)	Ayhan Gökhan, Rami Saari versei (Pávai Patak Márta ford.)	Mihal Habaj, Mila Haugová, Katarína Kucbelová, Nóra Ružičková, Marcela Veselková (György Norbert ford.), Ondřej Buddeus, Kateřina Rudčenková (Mesterházi Mónika ford.) versei
TUDÓSÍTÁSOK	KÉPEK	KÉPEK	KÉPEK
Osman Deniztekin (Isztambul): A Gezi park után. Megmondhatja-e a láb, hogy mit tegyen a fej (Nemes Krisztián ford.) Boris Vežjak (Maribor): A szlovéniai megmozdulásokról (Karádi Éva ford.) Jurij Andruhovics (Kijev): Gondolatok ránk (Karádi Éva ford.)	Lettre arc + kép: Kútvolgyi-Szabó Áron munkáit bemutatja Gadó Flóra	Lettre arc + kép: Stenczer Sára a Jeune Création Européenne biennale fiatal európai képzőművészeket bemutató projektjéről	Lettre arc-kép: Tomáš Džadoň munkáit bemutatja Hushegyi Gábor
VERSEK	93 - 2014 NYÁR	KOMMENTÁROK, VITÁK	VERSEK
Ayhan Gökhan, Rami Saari versei (Pávai Patak Márta ford.)	SPIRÓ	Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor: Alternatív életstratégiák kulcselemei Georges Nivat: Egyre távolabb Moszkvától (Mihancsik Zsófia ford.) Ivan Krastev: Lehet, hogy Kína demokratikusabb Oroszországnál? (Karádi Éva ford.) Ian Buruma: Ki szereti Kínát? (Karádi Éva ford.)	VERSEK
KÉPEK	Spiró Györggyel Eve-Marie Kallen beszélgetett: Nem ideológia, nem politika, csak az emberek közti viszonyok	TUDÓSÍTÁSOK	KÉPEK
AZ ÍRÓK EURÓPÁJA	AZ ÍRÓK EURÓPÁJA	Sergio Benvenuto: 100 százalékos olasz (Karádi Éva ford.) Suzanne Röckel: Az új Európa (Györi Hanna ford.) Tamás Dénes: Budapest már nem repül	KÉPEK
Gonçalo M. Tavares: Séta Európában, avagy mit tudnak a cipők? (Urbán Bálint ford.) Balázs Attila: Magyar Fauszt (részlet) Bán Zsófia: Augusztusi láz – „Hát végre” Colm Tóibín, Robert McLiam Wilson, Roddy Doyle, Edna O'Brien Írországról (Az írók Európája / arte) (Mesterházi Mónika ford.) Caradog Prichard: Egy holdfényes éj (regényrészlet) (Krusovszky Dénes ford.)	VERSEK	Gulisió Tímea, Kukorelly Endre, Ivan Štrpka (Tóth László ford.) versei	KÉPEK
VERSEK	KÉPEK	Lettre arc + kép: Szabó Attila munkáit bemutatja Csobó Péter	

SZERZŐK, FORRÁSOK

ADAMIDIS, ALEXANDROS = (1980, Limmasszol) ciprusi író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

AVINERI, SHLOMO = (1933) lengyelországi születésű izraeli politológus, a CEU vendégtanára

BAJANI, ANDREA = (1975) olasz író, a *Mirrors of Europe* projekt keretében írt romániai utazásáról

BAUMAN, ZYGMUNT = (1925, Poznań) Angliába emigrált lengyel szociológus, a leeds-i és a varsói egyetem tanára volt, cikke az *Open Democracy*-ban jelent meg először, a német *Lettre* nyomán közöljük

BOUIN, YVES-JACQUES = (1951) francia költő, előadóművész, nemzetközi költészeti programok szervezője Dijonban

BILLIET, BOUKE = (1981, Gent) flamand író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

BRUCKNER, PASCAL = (1948, Párizs) francia író, esszéista, a *Neue Zürcher Zeitung* 2015. január 17-i számában jelent meg először ez a vele készült interjú

BURUMA, IAN = (1951, Hága) holland-angol publicista, író, a *Res Publica Nowa* lengyel folyóirat körkérdésére adott válaszáat a *eurozine* nyomán közöljük

CHMEL, KAROL = (1953, Zólyom) szlovák költő, műfordító, szerkesztő

CIOBANU, VITALIE = (1964, Florești) moldovai román író, a *Contrafort* főszerkesztője, a *Mirrors of Europe* projekt keretében Amszterdamból írt

ČECHOVA, DORA = (1971, Prága) cseh-orosz író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

DARIEUSSECO, MARIE = (1969, Bayonne) francia baszk író, a *Mirrors of Europe* projekt keretében írt szlovákiai utazásáról

DEOTTO, FABIO = (1982, Vimercate) olasz író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

ENTER, STEPHAN = (1973, Rozendaal) holland író, a Gondolat kiadónál megjelenés előtt álló könyvéből közlünk egy részletet

FEKETE BALÁZS = (1957, Budapest) intermédiumművész, a *Hejtettes Szomlyazók* csoport tagja volt

FISCHER JUDIT = (1981) festőművész

FRANZEN, JONATHAN = (1959, Western Springs, Illinois) amerikai író, az idei könyvfesztivál díszvendége, a *Paris Review* vele készült interjút rövidítve közöljük

FRIEDRICH, FRANZ = (1983, Frankfurt/Oder) német író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

GRAY, JOHN = (1948, Durham) angol politikai filozófus, a London School of Economics emeritus professzora

HAZAN, ÉRIC = (1936, Párizs) francia író, szerkesztő, a Typotex kiadónál megjelenő Párizs könyvének egy fejezetét közöljük

HÁY JÁNOS = (1960, Vámosmikola) író, költő, drámaíró, esszéista

HELLE, HEINZ = (1978, München) német író, az idei elsőkönyves találkozó svájci résztvevője

HORVÁTH VIKTOR = (1962, Pécs) író, költő, műfordító, EU irodalmi díjas

JACOBS, STEFFEN = (1968, Düsseldorf) német költő, esszéista, műfordító, négy verseskötete és két költészeti tárgyú esszékötete jelent meg, lírai antológiát is adott ki

KARAMFILOV, ROSZEN = (1992, Szófia) bolgár író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

KEHLMANN, DANIEL = (1975, München) német-osztrák író, Jonathan Franzennel készült beszélgetésük szövegét a *die Zeit* nyomán közöljük

KINNUNEN, TOMMI = (1973, Kuusamo) finn író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

KRASTEVA, IVAN = (1965) bolgár politológus, a bécsi Institute for Human Studies munkatársa

KRASZTEV PÉTER = (1965, Budapest) antropológus, irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő, Kelet-Európa kutató

KURKOV, ANDREJ = (1961, Leningrád) orosz nyelven író ukrán író, nemzetközi közíró, a *Mirrors of Europe* projekt keretében Angliáról írt

LENKO, DAVORIN = (1984) szlovén író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

LUCA, ERRI DE = (1950, Nápoly) olasz író, az ARTE TV „Az írók Európája” sorozatban vele és Claudio Magrissal készített filmjének szövegét közöljük

LUPO, GIUSEPPE = (1963, Atella) olasz író és irodalomtudós, hamarosan magyarul is megjelenő regényének egy fejezetét közöljük

MAGRIS, CLAUDIO = (1939, Trieszt) olasz író, publicista, germanista egyetemi tanár, az ARTE TV „Az írók Európája” sorozatban vele és Claudio Erri de Lucával készített filmjének szövegét közöljük

MARI, ALESSANDRO = (1980, Busto Arsizio) olasz író, a L'Harmattan kiadó „Valahol Európában” sorozatában megjelenő regényének egy újabb fejezetét közöljük

MÁN-VÁRHEGYI RÉKA = (1979, Marosvásárhely) író, az idei elsőkönyves találkozó magyar résztvevője

MENEGEZ, MATHIAS = (1968) neurobiokémiát tanult író, az idei európai elsőkönyves találkozó francia résztvevője

MÉTAYER, GUILLAUME = (1972, Párizs), francia költő, irodalomtudós, Nietzsche, Petőfi, József Attila, Kemény István, Tóth Krisztina francia fordítója

NIKOLAIDIS, ANDREJ = (1974, Szarajevó) montenegrói író, Európai Irodalmi Díjas, legújabb könyvéből közlünk egy részletet

NIMWEGEN, ELISABETH VAN = (1976) holland író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

PÁRVULESCU, IOANA = (1960, Brassó) román író, a „Mirrors of Europe” projekt keretében Norvégjáról írott útbeszámolóját, és a Typotex kiadónál megjelenő Európai Irodalmi Díjas regényének egy fejezetét közöljük

PESCHKA, KARIN = (1967, Eferding) osztrák író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

PIKETTY, THOMAS = (1971, Clichy) francia közgazdász, társadalomtudós

POTOZKY LÁSZLÓ = (1988 Csíkszereda) író, szerkesztő, a *Várad* és az *Ambrozia* munkatársa, a Magvető kiadónál megjelenés előtt álló új regényének egy fejezetét közöljük

RAKUSA, ILMA = (1946, Rimaszombat) svájci író, költő, műfordító

RIEL, ANE = (1971) dán író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

SAJKO, IVANA = (1975 Záhreb) horvát író, drámaíró, színházcsináló

SIMONSEN, FRØYDIS SOLLID = (1986) norvég író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

SLONIOWSKA, ŻANNA = (1978, Lviv) Krakkóban élő író, az idei elsőkönyves találkozó lengyel résztvevője

STASIUK, ANDRZEJ = (1960, Varsó) lengyel író, a *Mirrors of Europe* projekt keretében moldovai utazásáról írott beszámolóját közöljük

VARGA, TOMÁŠ = (1980, Zlâte Moravce) szlovák író, az idei elsőkönyves találkozó résztvevője

VIERA AMARAL, BRUNO = (1978) író, műfordító, irodalomkritikus, az idei európai elsőkönyves találkozó portugál résztvevője

VILIKOVSKÝ, PAVEL = (1941, Liptovský Mikuláš) szlovák író, a Kalligram kiadónál megjelenő regényének egy újabb részletét közöljük

WESTÖ, KJELL = (1961, Helsinki) finnországi svéd író, a L'Harmattan kiadó „Valahol Európában” sorozatában megjelenő regényének egy újabb fejezetét közöljük

A MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE ALAPÍTVÁNY ALAPÍTÓI ÉS KURATÓRIUMÁNAK TAGJAI:

Bacsó Béla, Esterházy Péter, Fehér Márta, Heller Ágnes, Kertész Imre, Konrád György, Kornis Mihály, Kukorelly Endre, Lengyel Péter, Parti Nagy Lajos, Surányi György

MEGREDELŐLAP – Megrendelem a Magyar Lettre Internationale című negyedévi folyóiratot példányban

A megrendelő neve: címe:

Az előfizetés díja egy évre Magyarországon: 1800 Ft, Európában: 25 EURO, Európán kívül: 38 USD.

A megrendelést a következő címre kérjük küldeni: Jelenkor Kiadó, 7621 Pécs, Munkácsy Mihály u. 30/a,

Telefon: 72 314-782, Telefax: 72 532-047, Web: www.jelenkor.com, E-mail: office@jelenkor.com, lettre@c3.hu

TARTALOM

FRANZEN

Jonathan Franzen-interjú: A regényírás mesterségéről (Karádi Éva ford.) 1

EURÓPA TÜKÖRBEN

Zygmunt Bauman: Quo vadis Europa? (Karádi Éva ford.)	6
Andrej Kurkov: Nagy-Britannia avagy a Bickford-puzzle (Karádi Éva ford.)	8
Stephan Enter: Perem (Norvégiáról) (Fenyves Miklós ford.)	10
Ioana Pârvulescu: Norvég levelek (Kosztza Gabriella ford.)	12
Ioana Pârvulescu: Az élet pénteken kezdődik (regényrészlet) (Kosztza Gabriella ford.)	15
Vitalie Ciobanu: Amszterdami napló (Kosztza Gabriella ford.)	17
Andrzej Stasiuk: Moldovai útjegyzetek (Pálfalvi Lajos ford.)	21
Potozky László: Éles (Az első) (regényrészlet)	24
Andrej Nikolaidis: A víz (részlet) (Rajslí Emese ford.)	26
Kjell Westö: Ahol valaha jártunk (regényrészlet) (Papolczy Péter ford.)	28
Pavel Vilikovský: Az emlékezet bal partján (regényrészlet) (Garajszki Margit ford.)	30
Giuseppe Lupu: Felhóutazók (Lukácsi Margit ford.)	32
Erri de Luca és Claudio Magris: A mi Itáliánk (Az írók Európája) (Eörsi Sarolta ford.)	34
Alessandro Mari: Colombino (regényrészlet) (Lukácsi Margit ford.)	38
Éric Hazan: Párizs felfedezése (Lőrinszky Ildikó ford.)	41
Háy János: Tíz deka párizsi	43
Ivana Sajko: Bombanó (Radics Viktória ford.)	47
Jonathan Franzen és Daniel Kehlmann: A Kraus-projektről (Karádi Éva ford.)	54

EURÓPAI ELSŐKÖNYVESEK

Mathias Menegoz francia (57), Bruno Viera Amaral portugál (58), Fabio Deotto olasz (58), Alexandros Adamidis ciprusi (59), Elisabeth van Nimwegen holland (60), Bouke Billiet belga (61), Ane Riel dán (61), Frøydis Sollid Simonsen norvég (62), Tommi Kinnunen finn (63), Heinz Helle svájci (64), Franz Friedrich német (65), Karin Peschka osztrák (65), Žanna Sloniowska lengyel (66), Dora Čechova cseh (67), Tomáš Varga szlovák (68), Davorin Lenko szlovén (68), Roszen Karamfilov bolgár (69), Mán-Várhegyi Réka magyar (70)

KOMMENTÁROK, VITÁK

Ivan Krastev, Shlomo Avineri, Ian Buruma, John Gray: Európa mint eszme és valóság (Karádi Éva ford.)	71
Pascal Bruckner interjú: A civilizáció együttjár a barbársággal (Karádi Éva ford.)	73
Thomas Piketty interjú: A tőke újraépülése és az egyenlőtlenségek dinamikája (Mihancsik Zsófia ford.)	74

TUDÓSÍTÁSOK

Marie Darieussecq: Dobre vagy nem dobre? (Mihancsik Zsófia ford.)	77
Andrea Bajani: Ceaușescu pávai (Eörsi Sarolta ford.)	78
Krasztev Péter: Szállásunk Európá	80

VERSEK

Horváth Viktor (25), Yves-Jacques Bouin (Tóth Krisztina ford.) (37), Karol Chmel (Csordás Gábor ford.) (13, 27), Steffen Jacobs (Tatár Sándor ford.) (19, 29), Ilma Rakusa (Kiss Noémi ford.) (40), Guillaume Métayer (Tóth Krisztina ford.) (5) versei

KÉPEK

Lettre arc+kép Fischer Judit munkáit (9, 13, 18, 19, 23, 24, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 37, 39, 42, 45, 56) bemutatja Fekete Balázs (56)	
A borítón Fischer Judit munkája	
A 2014-es évfolyam tartalomjegyzéke	82

TAVASZI LETTRE-NAPOK

2015. április 23-án, csütörtökön 11 órától 16.30-ig
Európa tükrében: ELit-workshop
a Petőfi Irodalmi Múzeumban (Budapest, V. Károlyi u. 16.)
Európai Irodalmi Díjas, Európai elsőkönyves
valamint fiatal magyar írók és irodalmárok részvételével

2015. április 23-án, csütörtökön 17 órakor
Ilma Rakusa felolvasása
a Petőfi Irodalmi Múzeumban (Budapest, V. Károlyi u. 16.)

2015. április 24-én, pénteken 10-től 18 óráig
Európai Írótalálkozó az Európa Pontban
(Budapest, II. Lövőház u. 35.)

2015. április 26-án, vasárnap 10:30-kor
a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál
Márai termében
Lettre – LHarmattan matiné
(Kjell Westö, Pavol Rankov, Dalos György, Andrej Nikolaidis, Ioana Pârvulescu, Závada Pál, Csordás Gábor)

IMPRESSZUM

MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE Negyedéves európai kulturális folyóirat. A Magyar Lettre Internationale Alapítvány lapja. Kiadja a pécsi Jelenkor Kiadó. Alapította: Antonin J. Liehm és Mihályi Gábor 1991-ben. Szerkeszti: Karádi Éva (felelős szerkesztő). Munkatársak: Csizmadia Katalin, Koronczai Endre, Nemes Krisztián, Szabó Attila. A szerkesztőség postacíme: c/o Európai Kulturális Alapítvány, 1053 Budapest, Egyetem tér 1. Telefon: 212-6748, E-mail: lettre@c3.hu A kiadó postacíme: Jelenkor Kiadó, 7621 Pécs, Munkácsy Mihály u. 30/a, Telefon: 72 314-782, Telefax: 72 532-047, E-mail: office@jelenkor.com. ISSN: 0866-692X. Lapengedély száma: B/KUL/321/90. Nyomdai előkészítés: Katart-Tipografika Bt. Nyomta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft. Péccsett. Egy szám ára 900 Ft. Éves előfizetési díja Magyarországon: 1800 Ft, Európában: 25 EURO, Európán kívül: 38 USD. Megrendelhető a kiadó címén és honlapján: www.jelenkor.com A Lettre a neten: www.c3.hu/scripta/lettre, a eurozine netmagazin részeként: www.eurozine.com. E-mail: lettre@c3.hu. Bankszámlaszám alapítványi támogatáshoz: IBAN HU55 1020 0823 2221 9237. Adószám az 1%-os támogatáshoz: 19636168-2-41. Kapható a jobb hírlap- és könyvesboltokban.

PARTNERLAPJAINK

PÁRIZSBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: A.J. Liehm. Címe: 41, rue Babilon, 75013 Párizs. Telefon: (33.1) 45.65.26.29. Fax: (33.1) 45.65.90.01

RÓMÁBAN a LETTERA Internazionale. Szerkeszti: Federico Coen, A.J. Liehm. Kiadja: Via Trebbia 3, I-00198 Roma. Telefon: +39 0685350230. Fax: 85832702. E-mail: lettera.int@tiscalinet.it. Web: www.letterainternazionale.it

MADRIDBAN a LETTRA Internacional. Szerkeszti: A.J. Liehm, Manuel Ortuno Armas. Címe: c/o Editorial Pablo Iglesias. Monte Esquinza 30.E28010 Madrid. Telefon: (34.91) 310.4696, Fax: 319.4585. E-mail: redaccion@fpabloiglesias.es. Web: www.fpabloiglesias.es

BERLINBEN a LETTRE International. Szerkeszti Frank Berberich, A.J. Liehm. Címe: Elisabethhof Portal 3b Erkelenzdammm 59/61 D-10999 Berlin. Telefon: (49.30) 30.87.04.62, Fax: (49.30) 283.3128. E-mail: lettre@lettre.de. Web: www.lettre.de

BUKARESTBEN a Lettre Internationale. Szerkeszti: B. Elvin, A.J. Liehm. Címe: Aleea Alexandru 38. s. 1. R-71273 Bukarest. Telefon: +40 1 230 1403. Fax: +40 1 230 7559. E-mail: lettre_internationale@yahoo.com. Web: www.ceool.com/periodicals

SKOPJÉBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: Nikolas Kostecki, A.J. Liehm. Címe: ul. 11. Oktomvri 2/6-2. 91000 Skopje. Telefon: (389-91) 364 070. Fax: 361 401. E-mail: JVLadova@soros.org.mk

KOPPENHÁGÁBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: Peter Nielsen. Címe: c/o Mediafabriken, Store Kongensgade 40 E, 3. DK-1264 Kopenhagen. Telefon: +45 33 69 61 28. E-mail: lettre@lettre.dk

Számunk megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

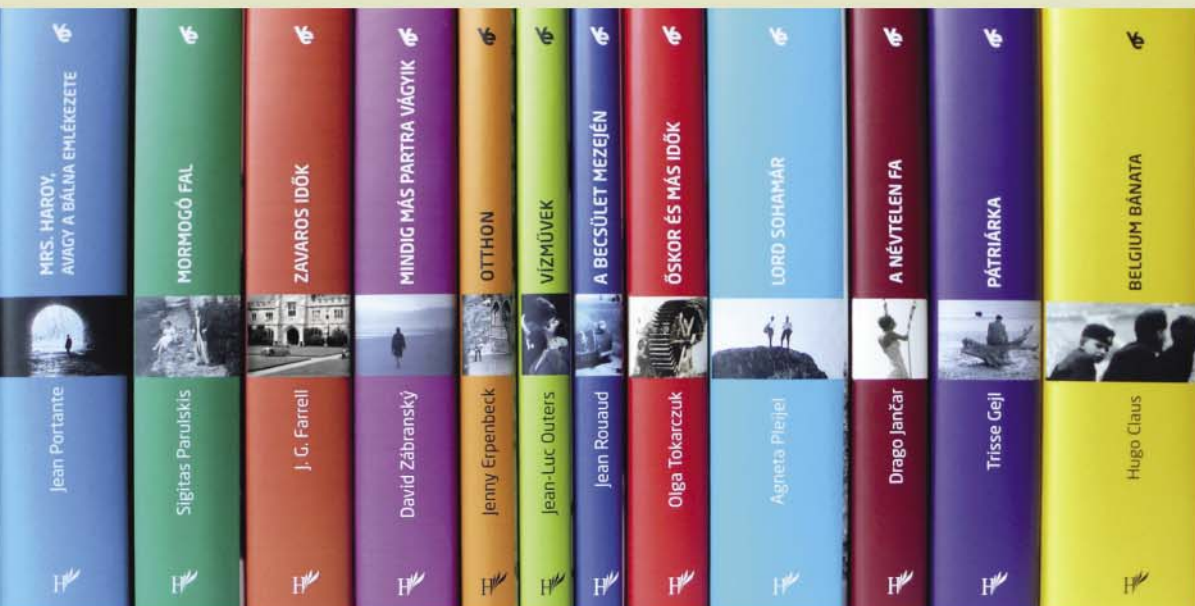

Nemzeti
Kulturális
Alap

VALAHOL EURÓPÁBAN

A L'Harmattan Könyvkiadó világirodalmi sorozata
a Szépírók Társasága és a Magyar Műfordítók Egyesülete ajánlásával

Könyvesbolt: 1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 14–16. • www.harmattan.hu

L'Harmattan

K4

Kortárs közép-európai könyvsorozat
Edícia súčasnej stredoeurópskej literatúry
Knižní řada současné středoevropské literatury
Seria książek najnowszej literaturze europejskiej
Edition of contemporary European literature

In the edition called K4 one book title in Czech, Hungarian, Polish and Slovak language come out of print simultaneously. The idea is to enable the reader to experience contemporary literature of its land in neighbouring or even brotherly countries parallelly.

15

2015. ÁPRILIS 23-26. EURÓPAI ELSŐKÖNYVESEK FESZTIVÁLJA

ALEXANDROS ADAMIDIS (CIPRUS) ■ BOUKE BILLIET (BELGIUM) ■ DORA
ČECHOVA (CSEHORSZÁG) ■ FABIO DEOTTO (OLASZORSZÁG) ■ FRANZ
FRIEDRICH (NÉMETORSZÁG) ■ HEINZ HELLE (SVÁJC) ■ ROSZEN KARAMFILOV
(BULGÁRIA) ■ TOMMI KINNUNEN (FINNORSZÁG) ■ DAVORIN LENKO
(SZLOVÉNIA) ■ MÁN-VÁRHEGYI RÉKA (MAGYARORSZÁG) ■ MATHIAS
MENEGOZ (FRANCIAORSZÁG) ■ ELISABETH VAN NIMWEGEN (HOLLANDIA)
■ KARIN PESCHKA (AUSZTRIA) ■ ANE RIEL (DÁNIA) ■ FRØYDIS SOLID
SIMONSEN (NORVÉGIA) ■ ŻANNA SEONIOWSKA (LENGYELORSZÁG) ■
TOMÁŠ VARGA (SZLOVÁKIA) ■ BRUNO VIERA AMARAL (PORTUGÁLIA)

BUDAPEST MILLENÁRIS (1024 BUDAPEST, KIS RÓKUS U. 16-20.)